

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

# תורת שמואל

ספר השיחות

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ז

מאת

כ"ק אדמו"ר

אור עולם נזר ישראל ותפארתו כקש"ת

מוהר"ר שמואל

וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מליובאוויטש



לקט וסידר תרגם וערך

הרה"ת וכו' הרב אברהם חנוך שי' גליצנשטיין



יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

סניף אה"ק ת"ו  
כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי  
ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושלוש לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות גדולות

צדי"ק-אלף שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

# TORAS SHMUEL

## SEFER HASICHOS



Published and Copyrighted by  
**"KEHOT" PUBLICATION SOCIETY**  
770 Eastern Parkway, Brooklyn N.Y. 11213  
Tel. (718) 493-9250 \* (718) 774-4000



Printed in Israel  
5753 \* 1993

---

סדר ועימוד בתוכנה "תג" נרפס ברפום חיש  
בהזמנות לפנות אל:  
הוצאת ספרים קה"ת כפר חב"ד, ת.ד. 3, טל. 03-9606018, 03-9606725  
צילום ולוחות "פרנק" ירושלים.

---

## מפתח

.....	פתח דבר
1 .....	קיץ, תרכ"ו
2 .....	תשרי, תרכ"ז
3 .....	תרכ"ז
4 .....	אלול, תרכ"ח
6 .....	קיץ, תרכ"ט
11 .....	ערב ראש השנה, תרל"א
12 .....	כ"א חשון, תרל"ב
15 .....	ליל שני של חג הפסח, תרל"ב
16 .....	ליל שני של ראש השנה, תרל"ג
16 .....	ערב ראש השנה, תרל"ד
18 .....	י"ט כסלו, תרל"ד
21 .....	ט"ו אב, תרל"ד
25 .....	י"ד כסלו, תרל"ה
25 .....	אלול, תרל"ה
30 .....	כ' חשון, תרל"ו
46 .....	ה' כסלו, תרל"ו
46 .....	שבט, תרל"ו
47 .....	י' ניסן, תרל"ו
48 .....	ח ר ל " ו

50	שמחת תורה, תרל"ז
50	י"ט כסלו, תרל"ז
53	יום שני דתנוכה, תרל"ז
56	כ"ו מכת, תרל"ז
58	מוצאי ש"ק חול המועד פסח, תרל"ז
58	שביעי של פסח, תרל"ז
59	שבת קודש סליחות, תרל"ז
62	ערב ראש השנה, תרל"ח
63	חול המועד סוכות, תרל"ח
65	שמחת בית השואבה, תרל"ח
66	ח"י אלול, תרל"ח
66	אלול, תרל"ח
67	קיץ, תרל"ח
69	ת ר ל " ח
75	י"ט כסלו, תרל"ט
77	תנוכה, תרל"ט
80	שבת, תרל"ט
82	ת ר ל " ט
91	ערב ראש השנה, תר"מ
92	יו"ד כסלו, תר"מ
95	ב' אייר, תר"מ
97	יום א' דימי הגבלה, תר"מ
97	ת ר " מ

---

98	תר"מ - תרמ"א
107	ראש השנה, תרמ"א
107	תג השבועות, תרמ"א
108	יום א' דסליחות, תרמ"א
109	ת ר מ " ב
110-247	שיחות וקמעי שיחות שאין זמנם ברור



## פתח דבר

על פי הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א הגנו מוציאים לאור "ספר השיחות - תורת שמואל", והוא שיחותיו הקדושות של הוד כבוד קדושת אדונו מורנו ורבנו אור עולם נזר ישראל ותפארתו כקש"ת מוהר"ר שמואל זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מליובאוויטש.

שיחות הקודש לוקטו מתוך האוצר הבלום של שיחות, אגרות, רשימות וספרי הוד כבוד קדושת אדונו מורנו ורבנו מהור"י צ"נ"ע, וניתנות בזה בתרגום ללשון הקודש.

בהודמנות זו הרינו פונים אל כל מי שיש בידו שיחות נוספות מרבנו מהר"ש להמציאן [או העתקתן] אלינו, כדי לצרפן לאוסף זה במהדורות הבאות אי"ה, ובכך יזכו את הרבים וזכות הרבים תחול על ראשם.

יהי רצון שיחזק השי"ת את בריאות הוד כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, וישלח לו רפואה קרובה ושלמה ברמ"ח אבריו ושם"ה גידיו הק', ויתן לו אריכות ימים ושנים טובות ונעימות, ובקרוב ממש יוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה, ויראנו נפלאות מתורתו של משיח שילמד תורה את כל העם כולו, מלך ביפיו תחוינה עיניך בהתגלות מלכותו לעין כל, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר, תיכף ומיד ממש

### **"מערכת "אוצר החסידים"**

ערב יום הבהיר ח"י אלול, ה'תשנ"ג

(הי' תהא שנת נפלאות גדולות)

צדי"ק-אלף שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

# תורת שמואל

ספר השיחות



## קייץ, תרכ"ו

יודעים ללמוד ואינם מתפללים בדביקות, במה מתבטאת מעלתם כלפי אינם יהודים?

הדברים הביכו את הדוד רז"א, ולא ידע מה לענות על כך.

אצל הסבא היה משרת - בנציון -, יהודי פשוט ביותר, ידע בקושי רק פירושן של המלים הפשוטות שבתפילה ואמר "עברי" בשגיאיות. היה אומר כל יום ספר תהלים, מתפלל בציבור ומשתדל להיות נוכח בשיעור "עין יעקב".

הסבא שמע מבתו, דבורה לאה, אחותם של הילדים, על הויכוח שביניהם, וכשראה מבוכתו של הדוד רז"א שלא ידע מה לענות על שאלתו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, קרא אליו את בניו הילדים לסוכת הכרם, ושלח את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לקרוא לבנציון המשרת.

כשבא בנציון, שאל אותו הסבא:

- בנציון האם אכלת היום?

כן, אכלתי - ענה בנציון.

היה זה בקייץ תרכ"ו, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק וכבוד אחיו דודי הרז"א באו מה"חדר". היה זה באחד מימי חודש תמוז החמים ביותר, והם שיחקו בגן שליד ביתו של אביהם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

בגנו של הסבא היתה סוכת כרם קלועה בסוגי ירק שונים, שהגנו מקרני השמש. היה זה "חדר" ובו מקום מיוחד לספרים ולשאר דברים נחוצים. הסבא היה רגיל לשבת שם בימים החמים.

הילדים - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ודודי הרז"א - דיברו ביניהם במעלתם של בני ישראל על גויים להבדיל. המדבר היה הדוד רז"א, שהיה קשיש מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בשנה וארבעה חדשים, בהדגישו שבני ישראל הם עם חכם ונבון, יודעים ולומדים הרבה תורה, נגלה וקבלה, ומתפללים בדביקות.

זה - אמר כ"ק אאמו"ר הרה"ק - נכון הרי רק ביחס לאותם יהודים שיודעים ללמוד ומתפללים בדביקות, אך ביחס לאותם יהודים שאינם

(1) ראה גם שיחת חה"פ תש"ג אות לט.



כדי שאוכל לחיות - ענה איוואן.

- האם אכלת טוב?

- לשם מה אתה צריך לחיות?

מה פירוש טוב? - שבע ברוך השם.

כדי שאוכל ללגום יי"ש ולהפטיר במטעמת.

- ולשם מה אכלת?

אתה יכול ללכת - אמר לו הסבא.

כדי שאוכל להיות יהודי ולמלא רצון השי"ת. ונאנח.

רואים אתם - אמר הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש לבניו - יהודי בטבעו אוכל כדי לחיות, ועליו לחיות כדי שיוכל להיות יהודי ולמלא רצון השי"ת, ואף נאנח על עצמו, הוא חש שעדיין לא שוררת בו האמת הטהורה. ואילו הערל חי כדי ללגום יי"ש ולהפטיר במטעמת ועוד מחייך מתוך התענוג שמצייר בנפשו את האכילה והשתיה שהן התכלית בעיניו.

הסבא הרשה לו ללכת, וביקש ממנו לשלוח אליו את איוואן העגלון.

איוואן העגלון היה נוצרי שגדל מילדותו בין יהודים ודיבר היטב אידיש.

כשבא איוואן העגלון, שאל אותו הסבא:

- האם אכלת היום?

כן, ענה איוואן.

[אגרות מהוריי"צ חלק ז עמודים עא-עג, קובץ מכתבים - תהלים]

- לשם מה אכלת?

## תשרי, תרכ"ז

לראש השנה תרכ"ז נסע [החסיד ר' ובראשם החסיד ר' מרדכי יואל נ"ע פסח מהלוסק] עם עוד חסידים, אל הסבא, לליובאוויטש. בפתק שלו

כתב ר' פסח אודות עבודת פרנסתו וציין שהוא בעצמו נוסע עם עגלת הסחורה.

[ספר השיחות ה'תש"ג [לה"ק] עמוד קיא]

הסבא ברכו בשפע ברכה, ואמר:

## ת ר כ " ז

לאחר מכן אמר המשפיע, שהרבי גירד לו מתחת ללב והכניס בו נשמה חדשה.

כששב אז לויטבסק והתפלל קבלת שבת בבית הכנסת שלהם, התאספו ברחוב בית הכנסת לראות מה אירע שם - שכן עד אז היה שקט שם תמיד - והפעם התפללו טוב יותר מאשר ב"כל נדרי".

בהודמנות אחרת אמר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש:

- על פי רוב מזכה בעל תפילה את הרבים, ואילו חזן מחטיא על פי רוב את הרבים.

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמ' צב-צג]

פעם בא אחד מהמשפיעים [מויטבסק] אל כ"ק אדמו"ר מוהר"ש. היה זה לראש השנה תרכ"ז. כ"ק אדמו"ר מוהר"ש היה שואל אז את החסידים שהיו נכנסים אליו ל"יחידות": "היכן אתה אוהז", והכוונה היתה מה היה תוכן ה"יחידות" האחרונה של אותו חסיד אצל אביו כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק". כשהמשפיע האמור נכנס ל"יחידות", שאל הרבי גם אותו: היכן אתה אוהז? והמשפיע ענה: בעל תפילה...

אמר לו כ"ק אדמו"ר מוהר"ש:

בעל תפילה עומד על הסף, אם בעל התפילה הוא כראוי הרי הוא זוכה ומזכה את הרבים, ואם אין הוא כראוי - הוא חוטא ומחטיא את הרבים.

## אלול, תרכ"ח

האחוזות. מבעלי האחוזות הנכרים העלים עין ואילו מהיהודים תבע בכל תוקף הדין. בעלי האחוזות העשירים אף שבמדה ידוע גם בהם נגע דבר המס, אבל כאין היה נגד הרווחים הגדולים שהרוויחו, לא כן הבינונים והעניים אשר להם הציק המס מאד מאד ומשנה לשנה הלכו הלוך ודל עד שבשנת תרכ"ו הרבה מאד, וביותר במחוזות קאלאראש ובענדערי באו עד משבר, כי לא יכלו לשלם את המס שנתקבץ במשך כשנתיים, ולבד זה שעמדו להתגרש מנחלותיהם - היו צפויים לעונשי מאסר וכדומה בקנסות גדולים.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק רבי שמואל זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע שהיה ראש עסקני הכלל בדורו, התעניין במצבם ויבקש לעזרם, ולפי שרוב בעלי האחוזות העשירים במחוזות קאלאראש ובענדערי גרו בעיר קישינוב, הנה כשנסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק רבי שמואל ממאריענבאד, בתחילת אלול שנת תרכ"ח, לביתו לליובאוויטש, נסע דרך אודיסה בכוונה לערוך מגבית לטובתם באודיסה ובקישינוב. עשירי אודיסה התעוררו בהתעוררות טובה

בשנת תרי"ט נתנו בעלי האחוזות הנכרים את עיניהם בבעלי האחוזות היהודים וביאו את דבתם רעה לפני שר השרים באודיסה, פלומברג, וידרשו ממנו להוציא חוקים מגבילים - אדמיניסטרטיביים, שביד השלטון המקומי לעשות כחפצו בלי טעם ונימוק - נגד בעלי האחוזות היהודים. וימלא את ידי אחד מסגניו למלא את דרישתם ויצק לבעלי האחוזות היהודים מאד.

הוד כ"ק אאזמו"ר בעל "צמח צדק" זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע שהיה ראש עסקני הכלל בדורו, בא לעזרת בעלי האחוזות היהודים וימלא את ידי כ"ק בנו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק רבי שמואל זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע לעשות מסעו לעיר הבירה פטרבורג, ולהשתדל כנדרש בחוגי הממשלה והשי"ת הצליח לו וכעבור ארבעה חדשים שבו כל היהודים שגורשו מהכפרים לנחלתם כבתחילה.

אך, אף שגזירת המן נתבטלה, אבל מחשבת המן - סגן שר השרים הצורר קלימאוו - נשארה בתוקפה, ומזמן לזמן נתן פקודות מיוחדות בנימוקים שונים, להגדיל את המס על בעלי

והקב"ה גוזר מי יהיה העשיר המשפיע ומי יהיה העני המקבל. אבל העני טוען, הן אמת, ריבוננו של עולם, בראת עולמך בסוד משפיע ומקבל, אבל מפני מה צריך אני להיות העני והמקבל ואחר יהיה העשיר המשפיע ומפני מה לא אהיה אני העשיר המשפיע ואחר יהיה העני המקבל, מדוע אני דוקא סובל יסורי עניות בשביל שיתקיים העשיר בעשירותו, וזהו דכתיב<sup>3</sup> תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. תפילה לעני כי יעטוף בטענתו מפני מה הוא דוקא צריך להיות העני המקבל, ולפני ה' ישפוך שיחו בטענתו מפני מה צריך הוא דוקא לסבול יסורי עניות כדי שהעשיר יתקיים בעשירותו, הרי הרבה שלוחים למקום<sup>4</sup> להעשיר איש ולהצליחו ומפני מה הצלחת העשיר ועשירותו באה בסיבת שפיכת דמו ועינויו.

השיחה הקדושה הלזו, לא זו בלבד שפתחה לב עשירי אודיסה וקישינוב - חלצו את בעלי האחוזות הבינוניים והעניים מן המיצר והעמידום בקרן

וינדבו סכומים הגונים, לא כן עשירי קישינוב שלא התעוררו בהתעוררות הראויה.

באחת שיחות הקודש שהואיל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק רבי שמואל לשוחח בהתוועדות עשירי קישינוב, אמר:

הקב"ה ברא את עולמו וברואיו בסוד משפיע ומקבל. השמים והארץ, השמים משפיעים גשמי ברכה והארץ מקבלת. גם בצמחים יש משפיע ומקבל, כהא דתנן<sup>5</sup> מרכיבים דקלים כל היום - בארבעה עשר בניסן - וכן בבני אדם יש עשירים משפיעים ועניים מקבלים, העשירים צריכים לתת והעניים צריכים לקבל, והוא טובת העשירים, כדרשת רז"ל<sup>6</sup> על פסוק<sup>7</sup> אשר עשיתי עמו, אשר עשה עמי לא נאמר אלא אשר עשיתי עמו, מלמד שיותר מאשר בעל הבית עושה עם העני, עושה העני עם בעל הבית.<sup>8</sup> לפיכך אמרה רות אשר עשיתי עמו, הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת,

(3) פסחים פ"ד מ"ח.

(4) רות רבה ה,ט.

(5) רות ב,יט.

(6) ויק"ר לד,י.

(7) תהלים קב,א.

(8) במ"ר יח,יח.

של פרנסה, אלא עוד זאת השיחה פרשה כנפיה בכל מרחבי המדינה ובכל עיר ועיר אשר דבר השיחה מגיע, מאיר אור בדרכי הנהגת העשירים להבין שורש דבר גזירת ההשגחה העליונה, וכל איש ואשה בישראל אשר השי"ת ברכם בלחם לאכול ובגד ללבוש הכירו בטובה אשר ה' הטוב עשה אתם ויגישו תודה לה' בהושיטם יד עזרה לאחיהם העניים – כל אחד ואחת כפי יכולתם –

בעין יפה ובאהבת אחים. ברכת ה' היא תעשיר<sup>10</sup> בכלל ובפרט למי שנותן מעתו ומזמנו לעסוק בצרכי ציבור בעניני צדקה וחיוזוק היהדות, וכמאמר אין הקב"ה נשאר בעל חוב, עבור כל דבר טוב שיהודי עושה – הוא משלם במיטב בבני חיי ומזוני רויחי.

[אגרות מהור"צ חלק ו עמ' רנד-רנז]

### קי"ז, תרכ"ט

היום בבוקר [כד כסלו תרנ"ג] בשעה שביעית בעוד לילה, בא האורח החשוב החסיד ר' מנחם מאניש מאנעסזאהן<sup>11</sup>, והוא מתאכסן בחדר היפה אשר בביתנו, שם עומדים גם שלשה ארונות פתוחים עם ספרים גדולים וקטנים.

בשעה השמינית בוקר נכנסתי לחדרו לברכו בברכת שלום עליכם, ויבטיח לספר לי את אשר שמע מכ"ק

אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש, אודות ברכת שלום עליכם לפני התפילה.

בבואי לעת הקבועה אל ה"חדר", הודיע לנו מורנו ורבנו, שהיום ובכל ימי חנוכה נלמד רק שלש שעות בבוקר, ושאר היום אנו פנויים לשמוח בשמחת חנוכה.

אחרי תפילת המנחה בבית הכנסת הלך כ"ק אאמו"ר לבית אמו, כבוד

(9) "היום יום" – כת אלול.

(10) משלי י, כב.

(11) ראה אודותו "מבוא" קונטרס ומעין ע' 19, 25. ס' השיחות קי"ז ה"ש"ת ע' 17. ספר התולדות

– מהר"ש ע' 71, 77.

וברך אותי ואותה ואת הילדים בברכה מפורשת ומפורטת: אתה, אשתך וילדיכם תהיו בריאים בגופכם ובנפשכם ויהיה לכם שלום בית. עניתי אמן כן יאמר ה', והוקל על לבי.

שהייתי אז בליובאוויטש כשלשה שבועות בערך, כי בעל עת בואי לליובאוויטש לא הייתי ממהר לנסוע חזרה, והייתי שוהה שני שבועות או שלשה, ובפעם ההיא הייתי יותר משלשה שבועות - ארבע שבתות.

ביום הרביעי - לפני השבת האחרונה להיותי אז בליובאוויטש - בא ר' פנחס ליב המשרת בשליחות ר' לויק משרת, שאבוא מיד ל"זאל" - הוא בית הכנסת הנקרא בשם ה"אולם הקטן".

אנכי עוד טרם הספקתי לאכול סעודת היום, כי אחרי התפילה סעדתי עוגה עם כוס חלב, ובאו אלי כמה מהאורחים ר' אהרן ברודנא מדננבורג, ר' זלמן מיאנעוויטש מפולוצק, ר' בער גיחאמקין מהומיל, גם אחי דובער ממוסקבה היה אז בליובאוויטש ונקרא לר' אהרן חוזר שיחזור לפנינו את המאמר, וכאשר הלכו כולם הכנתי את עצמי לאכול, אך כיוון שבא השליח מר' לויק משרת שאבוא תיכף - הלכתי.

אמי זקנתי הרבנית הצדקנית, וידליק שם נר חנוכה, ולאחר מכן ישב כ"ק אאמו"ר כחצי שעה על כסא מול נר החנוכה שהדליק על מזוזת הפתח שבין החדר הגדול לבין חדר האוכל.

האורח החשוב ר' מנחם מאניש ביקש את כ"ק אאמו"ר לומר מאמר חסידות, וכ"ק אאמו"ר מילא בקשתו, ונכנסו החסידים: מורי ורבי, ר' חנוך הענדל, ר' אהרן חוזר, ר' קאפיל זעליקסאהן, ר' שלמה חיים שו"ב, וגם אני נכנסתי אחריהם ועמדתי ליד ארון הכתבים, מימין פתח הכניסה מהחדר הראשון.

כ"ק אאמו"ר אמר מאמר חסידות ד"ה חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ור' אהרן חוזר חזר אחר כך על המאמר בחדר ר' מנחם מאניש, ולאחר מכן ישב מורי ורבי, הר' מנחם מאניש והחסיד ר' חנוך הענדל, ושוחחו ביניהם בעניני דרכי החסידות, ואשר חסידים אמיתיים נתונים ומסורים אל הרבי בכל לבבם נפשם ומאודם.

פעם - מספר החסיד ר' מנחם מאניש - באתי אל כ"ק אדמו"ר, אביו של כ"ק אדמו"ר, והייתי אצלו ב"יחידות". היתה לי אז שעה דחוקה בעניני הבית, כי לא היה לי שלום בית וגם עניני הבריאות שלי ושלה וכן שלום הילדים לא היה בשלימות. כתבתי פדיון ונתתי לכ"ק אדמו"ר,

אדמו"ר ואמר לי, שכ"ק אדמו"ר אמר, שאינו בדוקא היום, ואפשר להניח על מחר, ושחוק קל עבר על פני קדשו ויאמר: החינוך החסידי השקלובי הוא בהשרשה והרגש בריא.

כשבאתי לאכסניא התחלתי להתבונן מה זה קורא אותי כ"ק אדמו"ר, הוא בודאי ענין רוחני, כי אצל האדמו"רים גם הגשמיות - רוחניות היא, וגם הדיבור שלהם חשוב מעשה, על דרך כמו למעלה דדיבורו של הקב"ה חשיב מעשה<sup>12</sup>.

\*

אבי - מספר ר' מנחם מאניש - סיפר לי, שבשקלוב היה אחד מנכבדי העיר, ר' משה מענק'ס שמו, והיה עשיר גדול ובעל צדקה בנדיבות, הוא היה מהמתונים, לא חסיד וגם לא מתנגד, אבל היה נכבד ויקר בעיני עצמו, ובאמת היה לו לר' משה מענק'ס ממה להיות יקר ונכבד בעיני עצמו, כי היה מארי דעובדין טבין, וקיים מצות צדקה וגמילות חסדים בהידור דהידור, וכבודו היה גדול בעיני כל.

משנה לשנה מתגדל ר' משה מענק'ס בעשרו ומשנה לשנה מתרחב

כשבאתי ל"זאל" לא מצאתי שם את ר' לויק המשרת ואלך אל חדרו שליד חדר כ"ק אדמו"ר ואמצאהו שמה יושב וכותב מכתבים.

כשנכנסתי אמר לי ר' לויק, טוב עשית שבאת לכאן ולא חכית עלי ב"זאל הקטן", כי כ"ק אדמו"ר אמר לי, שהיום תהיה אצלו, ואם האורחים יראו שאני מכניס אותך זו פעם שניה בשבוע, והם מחכים מלפני השבת ועוד לא נכנסו, בודאי ידרסוני, ועתה חכה לי כרגע, ואכנס אל כ"ק אדמו"ר ואומר לו כי הנך כאן, ובודאי יצוה עלי להכניסך אליו.

אני - אומר ר' מנחם מאניש - מאז בואי בפעם הראשונה לליובאוויטש לא נכנסתי אל כ"ק אדמו"ר, בלי הכנה תחילה, כי אותו יום שהייתי צריך להיכנס אל כ"ק אדמו"ר, היה לי יום עבודה לפי מהותי ולפי ערכי, ולא חפצתי לחלל את דרכי זו ולשנותה. ואמרתי לר' לויק שיאמר לכ"ק אדמו"ר, אם הדבר נחוץ להיכנס היום - הריני מוכן לקיים, אבל אם אינו נחוץ היום דוקא, הייתי מבקש להיכנס מחר, כי לא נסיתי להיכנס לכ"ק אדמו"ר בלי הכנה תחילה.

ר' לויק משרת יצא מחדר כ"ק

(12) ראה שבת קיט, ב.

מענק'ס היה איש אמיד עוסק בעבודת אדמה באריסות, והיה חוכר כמה חצרות אדונים עם כל יבולם בשדות בגנים ובנהרות, ואחרי מותו לקח בנו יחידו ר' משה מענק'ס את עסקי החכירות של אביו, וגם הוסיף עליהם כמה עסקים ויתעשר ר' משה, ויגר באחת החצרות אשר סביבות שקלוב, ואחרי המלחמה העתיק מקום מגורו לעיר שקלוב, ויתחיל לפזר צדקה לרוב כאמור.

בבוא כ"ק אדמו"ר האמצעי לשקלוב, בפעם הראשונה אחרי שהתיישב כ"ק אדמו"ר האמצעי בליובאוויטש, בא ר' משה מענק'ס אל כ"ק אדמו"ר האמצעי לברכו בברכת שלום עליכם, וכאשר יצא מאת כ"ק אדמו"ר האמצעי אמר, תלמיד חכם זה קנה לו שביתה בלבי.

שני שבועות התעכב או כ"ק אדמו"ר האמצעי בשקלוב, ובמשך זמן זה היה ר' משה מאנק'ס כמה פעמים אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי, ואחרי אשר נסע כ"ק אדמו"ר האמצעי משקלוב, הרגישו כי שינוי גדול נעשה בר' משה מענק'ס, הוא אמנם לא נעשה חסיד, אבל גסות רוחו פקעה ממנו, ויהי לפלא.

החסיד ר' פנחס רייזעס בבואו לליובאוויטש סיפר על כך לפני הרב הצדיק הגאון ר' לייב אחיו של כ"ק

בפעולותיו הטובות בצדקה וגמילות חסדים בגלוי ובמתן בסתר, וכבודו בעיני כל עולה מיום אל יום.

בכל עיני צדקה וגמילות חסדים כללי או פרטי שבעיר שקלוב והסביבה, היה ר' משה מענק'ס הראשון, ומעולם לא התכעס ואל התקצף גם אם הוצרך לתת כמה פעמים על ענין אחד, והיה מקדים פני תלמידי חכמים בהדרת הכבוד, וכאשר תלמיד חכם נודע בא לעיר, היה ר' משה מענק'ס בא אליו לברכו בברכת שלום עליכם, אבל עם זה גסות רוחו עולה ומשגשגת מיום אל יום.

גסותו של ר' משה מענק'ס לא היתה בדרישת כבוד ויקר מאת זולתו לדבר בשבח עצמו, כי אם היתה גסות רוח באין אומר ודברים, ובכל תנועותיו ניכר ונראה כי האיש הוא גדול נכבד ויקר בעיני עצמו.

אמרו עליו על ר' משה מענק'ס, כי העשירות שלו באה לו במציאה, כי מצא אוצר מאותם האוצרות שאדוני הארץ הטמינו בעת מלחמת הצרפתים, כי לפתע פתאום, אחרי המלחמה, התעשר ר' משה מענק'ס בעושר מופלג, וקנה לו כמה בתים שהשכירם לדירות.

אבל איש אמיד היה ר' משה מענק'ס מנעוריו, כי גם אביו ר' מנחם



אדמו"ר הזקן, ולפני כ"ק אדמו"ר "צמח צדק" בהיותו עוד צעיר לימים, בתור פלא.

כשנכנסתי אל כ"ק אדמו"ר אמר לי: הנני עוסק בעניני הכלל, ודרוש לי סכום נכון בשביל הענינים הכלליים בפטרבורג. עשיתי הערכה על כמה מנינים חסידים, וגם אתה - אומר לי כ"ק אדמו"ר - בכלל, והערכת אותך בסכום של שני אלפים רובל.

האנכי - אמרתי לכ"ק אדמו"ר - רשאי ואוכל לתת סכום גדול כזה של שני אלפים רובל, אשר זהו חלק עשירי בערך ממה שיש לי, וגם אני בעל הוצאה גדול, כי את אשר הבטיחו לי בנידוניה הרי לא סילקו לי, גם בירושה שהיתה לי עשו לי אחיי עוול כידוע לכ"ק אדמו"ר, כן בעניני משא ומתן אינני זריז כמותם, ואיך אפשר לי לתת סכום כזה?!

כ"ק אדמו"ר הקשיב לכל אשר דיברתי, וכאשר כליתי לדבר, אמר כ"ק אדמו"ר:

שהשי"ת ימלא את אשר אני מבקש ממנו - אתה מסכים, ואילו שאתה תציית למה שאני אומר לך, יש לך

ויאמר כ"ק אדמו"ר "צמח צדק": למה תתפלאו, הרי אמרו רז"ל<sup>13</sup> אמר מלכא עקר טורא, כי הצדיקים דומין לבוראין<sup>14</sup>, מה הוא יתברך דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה, אף הצדיקים כך, אשר דיבורם עושה רושם כמעשה, ואמר מלכא עקר טורא, בדיבורו הוא עוקר גסות הרוח.

\*

שלשת מאמרי החסידות ששמעתי בשלש השבתות שהייתי בלויבאוויטש, היו כתובים אצלי כתב ידו של ר' שמואל הכותב, ולמדתי אותם במתינות כדי לקלוט היטב את האמור בהם, ואגב נזכרתי על התנועות שראיתי על כ"ק אדמו"ר בעת שאמר את המאמרים, ואציר ברעיוני ואחקוק את פניו הקדושים, ולמחר בוקר עשיתי הכנה לתפילה, ובשעה שניה אחרי חצות היום באתי כדי להיכנס אל כ"ק אדמו"ר בשעה שהגביל כ"ק אדמו"ר.

(13) ראה ב"ב ג,ב. ערכין ו,ב.

(14) רות רבה ד,ג.

שני מכתבים אל כ"ק אדמו"ר, כי הננו  
נותנים את אשר העריך אותנו כ"ק  
אדמו"ר, והלכנו ומסרנו המכתבים על  
ידי ר' לויק המשרת, לכ"ק אדמו"ר.

\*

כשגמר הר' מנחם מאניש את  
סיפורו זה, אמרתי לו, היום בבוקר  
כאשר נכנסתי אליכם לברככם  
בברכת שלום עליכם הבטיח לספר לי  
איזה סיפור מאת כ"ק אדמו"ר  
אדמו"ר מוהר"ש בענין שלום עליכם  
לפני התפילה.

עתה - עונה הר' מנחם מאניש -  
עוד מעונה הנני מטרדת הדרך,  
וצריכים להתפלל ערבית, לסעוד מה  
ולנוח מעט, מחר או מחרתיים אשלם  
חובי זה.

[אגרות מהור"י צ' חלק ד עמ' קפ-קפה]

טעמים וחשבונות שאינך יכול לציית  
לי?!

כשיצאתי מכ"ק אדמו"ר התבוננתי  
בכל אשר אמר לי כ"ק אדמו"ר  
וכשבאתי להאכסניא מצאתי את אחי  
דובער יושב עגום ונדכא. שאלתי מה  
היה לו, ויספר לי שכ"ק אדמו"ר  
העריך אותו בשלשה אלפים רובל  
לטובת הכלל, ומכך הוא עגום כי  
להמרות ח"ו פי כ"ק אדמו"ר אי  
אפשר, ולתת סכום כזה של שלשת  
אלפים לא יתננו לבו, ויבכה בצערו.

אמרתי לו: אל תהי שוטה ותן  
לכ"ק אדמו"ר את ההערכה שהטיל  
עליך, וכן אעשה גם אני בהערכה  
הגדולה אשר העריך אותי בסכום של  
שני אלפים רובל.

באותו מעמד כתבנו, אחי ואני,

## ערב ראש השנה, תרל"א

ענה לי כ"ק אדמו"ר שהעבודה של  
ראש השנה היא קבלת עול, לקבל על

ביום ראשון - ערב ראש השנה  
תרל"א - כשבא כ"ק אדמו"ר  
[מוהר"ש] מ"אוהל" הסבא<sup>15</sup>, נכנסתי  
אליו לשאול מה היא העבודה של ראש  
השנה.

(15) "ציון" כ"ק אדמו"ר בעל צמח צדק בליובאוויטש.

עצמו העול של עבודה בתורה וביקשתי ברכה, ויצאתי לומר ומצוות, כמו חייל המקבל על עצמו את העול למלא אחרי כל מה שמצווים עליו.

[אגרות מהוריי"צ חלק ג עמוד תפ"ט.

["מבוא" לפיפוק עוריס"]

[מלים ספורות אלו הספיקו לי אז

### כא חשון, תרל"ב

למשרתו ר' לויק, שלא יקבל באותו ערב אנשים ל"יחידות", רק שיקרא את שלשת החסידים האמורים להיכנס אליו, כי הוא רוצה לשוחח אתם בענין מסויים, וכן הורה לו להשגיח שלא יבלבלו.

כשנכנסו שלשת החסידים האמורים אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, כבר היה שם הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק, ולאחר שהורה להדליק ששת המנורות, אמר להם: היום יום שמחה לי, רש"ב - כך היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש קורא לאבי בר"ת: רש"ב, כפי שהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" קרא לו בשעת הברית שלו - סיים ששה סדרי משנה. בכלל היה נהוג שילדי בית רבי היו מסיימים שיתא סדרי משנה בעל פה בגיל שלש עשרה, ואילו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק סיים משניות בעל פה בגיל שתיים

שבת פרשת וירא תרל"ב מלאו להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק שתיים עשרה שנה. לאותה שבת הגיעו הרבה אורחים, רבנים, סוחרים, גבירים וחסידים בעלי בתים. כמו תמיד סודרה שעה מיוחדת בה היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש מקבל את החסידים ל"יחידות", וכרגיל ארכה שעת ה"יחידות" כמה שעות.

בין האורחים היו גם החסידים הידועים ר' שניאור זלמן זלטפולסקי מקרמנצ'וג, הרב ר' שניאור זלמן ניימרק מפולוצק [פלך ויטבסק] והרב ר' ליב מנעוויל [פלך ויטבסק].

מפאת ריבוי האנשים, קשה היה להתקבל ב"יחידות" אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש.

ביום ראשון, כ"א חשון, אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש

לאחר שסיים המאמר, אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש:

אספר לכם כמה סיפורים:

ר' משה, בנו של הוד כ"ק רבנו הזקן, נולד בחודש תמוז בשנת תקל"ט - הר' משה היה קשיש מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק" באחת עשרה שנה. הוד כ"ק רבנו הזקן היה דייקן בזמן, וביום הברית שלו, הנה בשעה שבע בבוקר היו כבר כולם אחרי התפילה וחיכו לברית. עברו שעות אחדות, חצות היום, אחרי חצות היום, והברית עוד לא החל. לאחר מכן נכנס לבית המדרש יהודי לבוש בגדי לבן עם מעיל חרפי - היה זה כאמור בחודש תמוז, והדבר היה לפלא - שק על כתפו ומקל בידו. משנכנס יהודי זה לבית המדרש, יצא הוד כ"ק רבנו הזקן מחדרו, ניגש אל אותו יהודי ואמר לו "שלום עליכם ר' בצלאל", והורה לערוך את הברית מיד. את ר' בצלאל, היהודי הזר, כיבד הוד כ"ק רבנו הזקן בהגשת התינוק לכסא אליהו, ובשעת אמירת "בדמיך חיי", כשנותנים לתינוק לטעום מהיין, אמר הוד כ"ק רבנו הזקן שר' בצלאל יתן לתינוק לטעום מהכוס באצבעו.

אחרי הברית ניגשו חסידים אל היהודי הזר להיוודע מי הוא, שעליו חיכה הרבי בעריכת הברית. אך

עשרה. שלשת החסידים האמורים לא ידעו שהיה זה יום ההולדת של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

הבעל שם טוב - המשיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש - הסתפק שיאמרו תהלים בעל פה; הרב המגיד ממזריטש הורה גם להתלמד את שירת האזינו בעל פה; ואילו הוד כ"ק רבנו הזקן הורה לבני משפחתו להתלמד משניות בעל פה.

לאחר מכן אמר לפניו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש מאמר חסידות. המאמר ישנו בכתב, ותוכנו: בסיום המשניות ישנה המשנה אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקב"ה כו' ולאחר מכן מימרתו של רבי שמעון בן חלפתא. לכאורה לא מובן, רבי יהושע בן לוי היה צעיר מרבי שמעון בן חלפתא, ואף שהיה תלמידו של רבנו הקדוש וישנה דיעה להחשיבו כתנא, מכל מקום מדוע מזכירים אותו לפני רבי שמעון בן חלפתא? התירוץ הוא שמימרתו של רבי יהושע בן לוי דנה בגילוי דלעתיד, ועל ידי מה זוכים לגילוי זה - על כך באה מימרתו של רבי שמעון בן חלפתא, שזה על ידי שלום. ודיבר אז מענין שלום בפמליא של מעלה - חיבור הנפש האלקית בקוב"ה, ושלום בפמליא של מטה - חיבור הנפש הבהמית עם הנפש האלקית.

ברצוני לגלות לך משהו, הסכת  
ושמע:

הסיום של שיתא סדרי משנה הוא  
טהרות, כלומר שיגיעו לטהרה, הסיום  
של טהרות הוא עוקצין, שתי המשנות  
האחרונות דנות בדבש, כוורת דבורים  
וחלות דבש. והפירוש הוא: על ידי  
משניות מגיעים לטהרה, אך  
כשמגיעים כבר לטהרה צריכים לדעת  
שקיים עדיין העוקץ, שכן גם בפירות  
טובים ישנו עוקץ והעבודה היא  
שלשת הפרקים בעוקצין הדגים  
בהכשר הבא על ידי מחשבה, ואף  
כשכבר עברו עבודה זו ישנה עדיין  
המשנה האחרונה בהלכת כוורת  
הדבש, כלומר לאחרי שהגיעו לטהרה  
ותיקנו את העוקצין, מתהווה באדם  
הרגשה של מתיקות, הרגשה של דבש,  
וצריכים לדעת ש"כל שאור וכל דבש  
לא תקטירו"<sup>17</sup>, אי אפשר להביא מהם  
קרבן, חמיצות ומתיקות אינן טובות,  
ישנם אנשים שהם תמיד בחמיצות,  
חמוץ ביום, חמוץ בלילה, בשבת, בחג  
ובימות החול - חמוץ, וישנם אנשים  
שהם תמיד במתיקות, מתוק ביום,  
מתוק בלילה, מתוק לעצמו ומתוק

כששאלוהו מי הוא, ענה: אני בצלאל  
הרועה. בלילה רצו חסידים להיטפל  
אליו אך הוא נעלם.

לאחר מכן סיפרו חסידים להוד  
כ"ק רבנו הזקן שהם שאלו את היהודי  
הזר מי הוא ומה שר' בצלאל ענה להם.  
אמר להם הוד כ"ק רבנו הזקן, הוא  
באמת רועה זה ארבעים שנה בישוב  
ליד שווינציאן, הוא בקי בבבלי,  
ירושלמי, ספרא, ספרי, תוספתא,  
רמב"ם, אך גילוי אור הנשמה האיר בו  
על ידי משניות בעל פה, שכן משנה -  
אותיות נשמה<sup>16</sup>.

אחרי שהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש סיים את הסיפור, סיפר להם  
עוד כמה סיפורים מהוד כ"ק אדמו"ר  
הרה"ק האמצעי, מאביו הוד כ"ק  
אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" ומעצמו,  
ולאחר מכן אמר להם: אתם יכולים  
ללכת.

אחרי ששלשת החסידים האמורים  
יצאו, ביקש גם הוד כ"ק אאזמו"ר  
הרה"ק לצאת. עיכבו הוד כ"ק  
אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ואמר:

16) שער המצות להאריז"ל פ' ואתחנן. טעמי המצות שם. פע"ח שער הנהגת הלימוד. ובכ"מ.

17) ויקרא ב,יא.

לזולת, בשבת, בחג ובימות החול – וחמיצות – לא תקטירו, מהם אי תמיד מתוק, צריכים אבל לדעת ש"כל שאור וכל דבש – מתיקות

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמ' קלו-קלח]

## ליל שני של חג הפסח, תרל"ב

ולא היו להם מוח ולב לשמוע למה ששבט לוי בכלל ואהרן ומשה בפרט מדברים אליהם דברי השגה והסבר באלקות, אלא שהיו בתוקף של אמונה פשוטה. האמונה הפשוטה של בני ישראל במצרים עוררה בהם את המסירה והנתינה לאלקות, שכולם, גם היגעים והנרדפים מהשעבוד המר היו נבדלים מהמצריים, והם – בני ישראל – נשאו בתוקף מסירות נפשי בשמות יהודיים, בלשון יהודית ובבגדים של יהודים. ולכן זכו כל בני ישראל להכיר את היד הגדולה, שבקריעת ים סוף ראו כל בני ישראל עצמות אין סוף וכולם היו חדורים באלקות. משה רבנו שבגופו למטה היה אור האצילות העליון, חכמה דאצילות, הוא כלי רחב. חכמה היא התפעלות קרירה [קאלטע בראנד], שענינה היא מכלה, והרגש הכליון הוא בחיים הנצחיים של עצמות אין סוף ברוך הוא.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמ' פ-פא]

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר, פסח תרנ"ב, שביליל שני של חג הפסח תרל"ב, סיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש, שבשביעי של פסח תר"ז סיפר הוד כ"ק אביו אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק", שהחסיד ר' פנחס רייזעס סיפר בשם זקני חסידי שקלוב, שראו את הוד כ"ק רבנו הזקן בבואו בפעם הראשונה מהמגיד ממזריטש, בעברו דרך ויטבסק, והוא כבר ידע מה שהוטל עליו בירידת נשמתו בעלמא דין והכוחות הפנימיים והעצמיים שניתנו לו מלמעלה כדי שיוכל להביא את אור החב"ד בעולם התחתון, להכניס חיות פנימית בכל הדרגות היהודיות מגדולי בעלי הידיעה בתורה ועבודה עד ליהודים פשוטי האמונה ביותר – אמר הוד כ"ק רבנו הזקן בשקלוב תורה ברבים:

וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו<sup>181</sup>. בני ישראל בשעבוד מצרים היו מלאים במצרים וגבולים של שעבוד הגלות,

## ליל שני של ראש השנה, תרל"ג

שכ"ק רבו מורנו הבעל שם טוב אמר  
פעם אחת בליל שני של ראש השנה:

אבינו שבשמים רוצה לשמוע את  
בניו משמיעים מעלותיו ומשבחים  
אותו בשבחים עצמיים, שלא רק  
מלאכים שהם שכלים נבדלים, אלא  
גם ספירות דאצילות העליון שיש להן  
שייכות לחכמה ושכל של עולמות  
בריאה-יצירה-עשיה - אינם יכולים  
לקבל ולהבין את הנחת רוח שלמעלה.

[ספר השיחות היתש"ב [לה"ק] עמוד ט]

בליל שני של ראש השנה תרנ"א,  
סיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק,  
שבלייל שני של ראש השנה תרל"ג,  
סיפר הוד כ"ק אביו אאמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש, מה ששמע מהוד כ"ק אביו  
אאמו"ר "צמח צדק", מה ששמע -  
יחד עם כ"ק דודו וחותנו, הוד כ"ק  
הרה"ק אדמו"ר האמצעי - בליל שני  
של ראש השנה תקנ"ט, מהוד כ"ק  
זקנו רבנו הזקן, שבהיותו בפעם  
הראשונה אצל מורו ורבו הרב המגיד  
ממזריטש, סיפר הרב המגיד, מה

## ערב ראש השנה, תרל"ד

שאל אותי אם אני יודע מה היא  
העבודה של ראש השנה?  
וענית:

ביום ראשון - ערב ראש השנה  
תרל"ד - כאשר כ"ק אאמו"ר בא  
מ"אוהל" הסבא<sup>19</sup> ונכנסתי אליו לבקש  
את הברכה של ערב ראש השנה, הוא

(19) כ"ק אדמו"ר בעל צמח צדק בליובאוויטש.

קיבלו תשובה, וסברו אולי שכחו על שפתם ולשונם, והחלו לצעוק אל אביהם מעומק לבם, איי, איי, בלי אומר ודברים, אלא צעקת הקול בלבד, ואז ענה להם אביהם.

התשובה של ראש השנה היא על חסרונה של קבלת עול ועל כך שעושים על פי שכל והבנה. הנהגתו של יהודי בתורה ומצוות צריכה להיות רק מצד קבלת עול.

הזמן של ימי התשובה, בין ראש השנה ליום הכיפורים, הוא זמן קבוע ומסוגל לתשובה על תיקון כוח הרצון<sup>21</sup>.

יום הכיפורים הוא זמן קבוע ומסוגל לתשובה על תיקון כוח התענוג<sup>22</sup>.

[אגרות מהוריי"צ חלק ג עמ' תפס-תצ]

בערב ראש השנה לפני שלש שנים<sup>20</sup> אמרת לי שהעבודה של ראש השנה היא קבלת עול, לקבל על עצמו את העול של עבודה בתורה ומצוות כמו שחייל מקבל על עצמו את העול לבצע מה שמצווים עליו לעשות.

ואמר לי כ"ק אאמו"ר:

אכן, נכון הדבר, שהעבודה של ראש השנה היא קבלת עול, אך זו הרי רק העבודה על להבא, על השנה החדשה, צריכים הרי גם לתקן את השנה שעברה.

תיקון השנה שעברה היא על ידי תשובה, וזמן התשובה הוא בשעת תקיעת שופר.

הבעל שם טוב אומר משל על תקיעת שופר, מלך שלח את ילדיו ליער גדול לצוד חיות, הילדים תעו בדרכם, והחלו לדבר אל אביהם ולא

(20) ראה לעיל עמוד 11.

(21) כאן ביאר כ"ק אאמו"ר הרה"ק דבעת שמתגלה עת רצון שלמעלה גורם גילוי כח הרצון שבנשמה. ולכן הזמן ההוא מסוגל הן להעבודה דכח הרצון והן לתיקון כח הרצון. ועי' בהערה הבאה.



י"ט כסלו, תרל"ד

בשמחת חג הגאולה י"ט כסלו זי"ע לשוחח אודות חסידי הוד כ"ק תרל"ד, שחל להיות ביום השלישי בשבוע, בעת הסעודה, בליל אור ליום ד' כ' כסלו, הואיל הוד כ"ק אאמו"ר אדמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ ישנם שני סוגי חסידים, חסידים מקיפים וחסידים פנימיים, שניהם הם

22) בשני ענינים אלו דומני התשובה ותקון הרצון והתענוג ישנם ענינים עיונים וארוכים שאין כאן מקומם ולא העתקתים כאן ותמורתם הנני להעתיק רשימות מזמנים שונים.

[מוצאי ר"ה תרס"ח, שעה אחד עשר לילה]

שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

שעה השביעית באתי מן האולם הגדול - דער גרויסער זאל - ועתה אכתוב כל הנעשה במשך שלשת הימים הללו ערב ר"ה ור"ה.

(א"צ להעתיק)

בשעה חצי העשירית הייתי אצל כ"ק אאמו"ר ואמר לי: במוצאי ר"ה תר"מ נכנסתי לכ"ק אאמו"ר ואמר לי אשר במוצאי ר"ה תקס"ב אמר כ"ק רבינו הזקן:

די עבודה אין די ימי התשובה שבין ר"ה ליוה"כ פ' איז שעבוד הרצון בדרך קבלת-עול ובתנועה של תשובה.

[מוצאי יוה"כ פ' תרנ"ט, שעה התשיעית לילה]

כרגיל הלך כ"ק אאמו"ר מביהכ"ס ישר למעונה של כבוד אמו הרבנית הצדקנית זקנתי שליט"א ואחר הבדלה יצק עבודה כוס חמין ויגיש לה, וגם אחדים מאנ"ש היו נוכחים.

יום כפור - אמר כ"ק אאמו"ר - בעדארף מען האבן תענוג פון דעם תענית און פון עניני יום כפור. ערב יוכ"פ ביז נאך על חטא וואס נאכן קבלת התענית איז אלץ דער זמן פון מרירות, אבער פון

נאך כל נדרי הייבט זיך אן דער יום הכפורימ'דיגער תענוג רוחני. יום כפור דארף דער גוף הגשמי האבן תענוג פון יום כפור און דורך דעם ווערט דער תקון פון כח התענוג.

הכנתו של ר' משה ווילנקר להיכנס ל"יחידות" אצל אב-הסבא, רבנו הזקן, ארכה שלש שנים, ולאחר מכן הוא נשאר שבע שנים בליאונא כדי להביא את תוכן ה"יחידות" לעבודה בפועל.

אבי ה"צמח צדק" סיפר לי שהרה"צ ר' אהרן ג"ע מסטראשעלע סיפר לו שבלילה הראשון אחרי ה"יחידות" של ר' משה אצל רבנו הזקן, היה כל כך שקוע במחשבתו במה ששמע מהרבי, שביקש משני אברכים, שלום מיאנוביץ' וחיים מדרויא, להשגיח עליו שלא יחסיר מלים בתפילת ערבית ובקריאת שמע שעל המטה, וכך זה נמשך אצלו שבועיים ימים עד שר' משה נרגע.

בקיץ תקס"ט, פרשת פנחס, אמר אב-הסבא, רבנו הזקן, מאמר ד"ה עולת תמיד העשויה בהר סיני. ר' משה שהה אותה שבת בליאדי. ביום ראשון בבוקר נכנסו אבי וסבי לבית המדרש ור' משה עמד והתפלל. אומר הסבא לאבי: אצל משה משועבדות גם הרגלים להשגת אלקות.

ר' יקותיאל מליעפלי, מששמע חזרה מתורה של אב-הסבא, רבנו הזקן, ומשנודע לו הענין של רבי

חסידי חב"ד, שחב"ד היא פנימיות. גם החסיד המקיפי חדורה פנימיותו באור החסידות, ובחסיד הפנימי מאירים גם המקיפים בגלוי, אף על פי כן זה חסיד מקיפי וזה חסיד פנימי.

ר' משה ווילנקר ור' יקותיאל מליעפלי היו שניהם מחסידי רבנו הזקן, שניהם היו במדריגת העבודה הגדולה והנעלית ביותר של להתענג על הוי', כלומר הדרגא העליונה ביותר באהבה בתענוגים, בכל זאת היה ר' משה ווילנקר חסיד פנימי ור' יקותיאל מליעפלי חסיד מקיפי.

מבנה השכל והמדות<sup>23</sup> של חסיד הוא לפי ערך ה"יחידות" הראשונה שלו אצל הרבי, וה"יחידות" הראשונה של חסיד אצל הרבי היא לפי ערך מהות עצמו של החסיד, ולפי אופן מהות עצמו של החסיד – כך הוא סדר העבודה שהרבי נותן לו.

ר' משה ווילנקר ור' יקותיאל מליעפלי היו שני מהותי חסידים שונים. ר' משה היה בעל מוחין, עליו אמר אב-הסבא, רבנו הזקן, לסבא, ה"צמח צדק", למשה יש מוחין דגדלות ובמשך עשר שנות יגיעתו הגיע למוחין רחבים. ר' יקותיאל היה בעל מדות.

(23) "היום יום" – כ' סיון.

"במדה שאדם מודד בה מודדין לו"<sup>25</sup> – ר' משה ווילנקר יגע שלש שנים בהכנתו להיכנס ל"יחידות", הרי שה"יחידות" היתה אחרת והמענה היה אחר. ואילו כשר' יקותיאל מטפס על הקיר וקופץ לחדר הרבי דרך החלון – ה"יחידות" היא מקיפית והמענה – מקיפי, וכל העבודה היא מקיפית.

"מקיף" ו"פנימי" הם כמו שכתוב<sup>26</sup> "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך – כל המצוות שעשו האבות ריחות היו אבל אנו שמן תורק שמך, כדבר שמריקים מכלי אל כלי". ריח ושמן הם מקיף ופנימי. למרות שה"עבודה" של ר' יקותיאל חדרו בפנימיות, ואת ה"אמרי בינה" כתב הסבא, הרבי האמצעי, עבור ר' יקותיאל מליעפלי, בכל זאת היתה עבודתו מקיפית.

רגיל היה ר' יקותיאל להשתמש בביטוי הבא: "חסיד אוציאק" – החסיד ברח, "חסיד פרישאל" – החסיד בא. כאשר החסיד "אוציאק" – ברח – היה עצוב מאד, ומתפלל במהירות מתוך הסידור כשהוא מצביע באצבעו על כל מלה ומלה, וכאשר החסיד "פרישאל" – בא – היה זורח בו אורה, יוצא בריקוד ומתפלל בלהב-שלהבת.

וחסידות – הוא מתפעל מאד והולך מיד לליאזנא, ובבואו לליאזנא הוא כבר מוכן להיכנס ל"יחידות" אצל אב-הסבא.

זקני החסידים מסבירים לר' יקותיאל שכדי שיוכלו להיכנס ל"יחידות" זקוקים להכנה, אך ר' יקותיאל בלהב השלהבת שבלבו, איננו רוצה לשמוע על כך, ומתפרץ להרשות לו להיכנס אל הרבי ל"יחידות".

וכאשר לא מרשים לו, הוא מטפס על הקיר וקופץ דרך החלון אל תוך חדרו של הרבי בקומה השניה, תוך צעקת בכיה לבבית: רבי! קיטעו לי את הצד השמאלי בו שוכן היצר הרע...

על בכיית הלב הצעקנית שלו עונה לו אב-הסבא, רבנו הזקן: ריבוננו של עולם! "ואתה מחיה את כולם" כתיב<sup>24</sup>, ור' יקותיאל יוצא בשמחה גדולה, באמרו שהרבי המשיך בו חיות. ואכן כך הוא האמת, שאב-הסבא המשיך בו חיות, אך אב-הסבא העניק לו זאת על בכיית הלב הצעקנית המקיפית שלו.

(24) נחמיה ט, ו.

(25) מגילה יב, ב. סוטה ח, ב. ב"ר ט, יג. שמו"ד כה, יג.

(26) שיר השירים א, ג – שהש"ר א, ב.

למרות שגם אצל "פנימי" ישנם חילוקי זמנים, עליות וירידות, בדרגות העבודה, אך זה הרי באופן אחר לגמרי מכפי שהדבר אצל חסיד מקיפי, אצלו חודר אור ההשגה גם ברגלים, שאף הרגלים משועבדות להשגת אלקות, והכל בחשאי, בלהב-שלהבת פנימי.

ולכן, הנה בכל דבר השכלה, אמיתת הידיעה היא כשבאה להשגה ואז דוקא מאירה בגילוי בנפשו.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמ' תקמ-תקמג]

היו זמנים<sup>27</sup> שהחסיד פרישאל אצל ר' יקותיאל והיה מתפלל שלש התפילות, שחרית מנחה ומעריב, אחת אחרי השניה, לא היה זמן להפסיק, ובמשך יממות שלמות לא היה אוכל, באמרו שהרבי בירך אותו באריכות ימים הרי שהוא יכול לחיות ולהיות בריא בלי לאכול.

זה הסדר של חסיד מקיפי.

ר' משה ווילנקר הוא חסיד פנימי, אצלו אין "חסיד אוציאק" ואין "חסיד פרישאל", כפי שהדבר אצל חסיד מקיפי. הוא שקוע בעבודה תמידית.

### ט"ו אב, תרל"ד

בהזדמנות - לעתים רחוקות - נסיעת טיול כמה פרסאות מחוץ לעיר.

ביום השלישי, ארבעה עשר לחודש מרחשון תרל"ד, קרא הוד כ"ק אאזמו"ר את הוד כ"ק אאמו"ר ואת אחיו כבוד דודי הרז"א, ויאמר להוד כ"ק אאמו"ר:

בשבוע הבא עלינו לטובה תגיע לעונת הבר-מצוה למזל טוב. תסע

בקץ תרל"ד לקח הוד כ"ק אאזמו"ר את הוד כ"ק אאמו"ר בנסיעתו לויטבסק, לבקר את הפרופסור ברטנסון.

נסיעה זו היתה השניה בחיי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

עד כמה ימים לפני עונת הבר-מצוה לא יצא הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מחוץ לעיר ליובאוויטש, זולת

(27) "היום יום" - א' כסלו.

שחזרו לליובאוויטש, והנני מספר בזה רק ענין אחד.

ביום הרביעי פרשת עקב שחל בו חמשה עשר באב, התאסף קהל רב בחצר בו התאכסן כ"ק אאזמו"ר הרה"ק.

החצר היתה רחבת ידים ואילנות מפיצים צל צמחו בה. כעבור שעה קלה הביאו בימה גדולה מאחד מבתי הכנסת, ומשעה לשעה ניתוספו אנשים בחצר ומבלי הבט שהחצר היתה רחבת ידים, התחילו להרגיש דוחק.

זקני החסידים ונכבדי העיר עלו לדירתו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ויבקשוהו בשם כל העדה שיואל לכבדם לצאת אליהם אל החצר ולומר מאמר חסידות כרגיל.

הוד כ"ק אאזמו"ר השיב שלרגלי חלישות בריאותו כבד לו לומר דא"ח, רק יצא אליהם לזמן קצר וידבר איזה דיבורים.

והקול נשמע כי בעוד כמה רגעים יבוא הוד כ"ק אאזמו"ר.

כשבא הוד כ"ק אאזמו"ר, ישב על המקום שהכינו לכבודו על הבימה, ואמר:

באגדות חז"ל ובמדרש מצוי הלשון -

היום אל כ"ק אחי, דודך בליאדי, לקבל את ברכתו, ובטח יאמר איזה מאמר חסידות, וגם אתה - פנה הוד כ"ק אאזמו"ר אל דודי הרו"א - תסע עמו, תלינו שם, ומחר לעת ערב תחזרו הביתה. ולהיות כי הדרך עכשיו מקולקלת מריבוי הגשמים וגם מעברות הנהר מסוכנות וצריכים זהירות, לכן תסעו רק בשעות היום.

בעת ההיא היו כשלשים אברכים צעירים, ביניהם כמה בחורים, "יושבים" בליובאוויטש, וביניהם יצחק משה בן אברהם חיים מווייעטקא, חיים ברוך מז'לובין, אלי' משה מאפצווע - אשר מהם שמעתי את סדר הנסיעה וקבלת הפנים וסדר הנסיעה חזרה - מהם בחר הוד כ"ק אאזמו"ר שנים עשר איש שגם הם יסעו, ויצו לרתום ארבעה סוסים במרכבה הגדולה ובה נסעו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק וכבוד אחיו דודי הרו"א ושני המשרתים, ר' פנחס ליב ור' יוסף מרדכי, ושנים עשר ה"יושבים" נסעו בשתי עגלות לבדם.

והנסיעה השניה היתה בחודש מנחם אב תרל"ד.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מספר בארוכה את כל פרשת הנסיעה שארכה כחמשה ימים, מיום הראשון, שנים עשר לתודש מנחם אב, עד יום החמישי, ששה עשר לחודש בערב

בכל יהודי בכלל ובחסידים בפרט, צריך להיות מקובל ה"מתאים ולא מתאים" הרוחני כמו ה"מתאים ולא מתאים" הגשמי.

לחסיד מתאים ללמוד כל יום אימרת חסידות.

לחסיד מתאים להיות שקוע בטובת הזולת.

לחסיד מתאים להיות בשמחה, ויתירה מזו להיות בטוב לבב כלפי השני.

לחסיד מתאים לראות היטב חסרונות עצמו ומעלות הזולת.

לחסיד מתאים להחשיב את הקטן ביותר ואת היהודי הפשוט ביותר טוב מאשר את עצמו.

לחסיד מתאים ללמוד מכל אחד מדה והנהגה טובה.

לחסיד מתאים אהבה ואחוה שלום וריעות.

לחסיד לא מתאים כשאין הוא לומד חסידות.

"בנוהג שבעולם", או הלשון "למה הדבר דומה", "משל למלך", "משל לבן מלך", "משל לאחד שהיה", וכדומה. אב-הסבא, רבנו הזקן, מפרש<sup>28</sup> אהבת עולם - אהבה הלקוחה מעניני עולם, כלומר, אהבה להשי"ת שהיא בהרגש כפי שמרגישים אהבה בעניני עולם, כלומר, שגם בעבודת השי"ת ישתמשו בלשונות העולם המובנות.

בלשון היהודי הרגיל אומרים לעתים קרובות: זה מתאים וזה לא מתאים. למהות אדם זה מתאים לעשות כך ולאדם אחר לא מתאים לעשות כך.

הביטוי "זה מתאים וזה לא מתאים" איננו דוקא בענין של עשיה - אלא גם בענין של דיבור, ובענין של מדות, ובענין של הבנה.

למהות אדם זה מתאים לדבר כך, ושלא יבינו זאת, ולמהות אדם אחר לא מתאים לדבר כך, ברוגזא למשל, שכל דברי חכמים בנחת גשמעים<sup>29</sup>, למהות אדם זה לא מתאים שלא יבין ענין זה, ולמהות אדם אחר מתאים שיבין ענין עמוק.

(28) ראה תורה אור ד"ה חכלילי עינים וביאורו. ומכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר הנדפס בסוף קונטרס העבודה.

(29) קהלת ט, יז.

בשעה שדיבר כ"ק את דברי קדשו היה קולו הקדוש נשמע לכל אחד ואחד מהעומדים שם, ורובם געו בבכיה חרישית.

הר' שמואל ברין אמר לי בלשון זו: היה זה רוח של יום כיפור אמיתי, קויים מה שהמשנה<sup>31</sup> אומרת "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים".

הר' דוד הרשמן אמר לי בלשון זו: חמשה עשר-עשרים הרגעים שהרבי דיבר, ניקה ורחץ אותנו, הלואי ערב יום כיפור אחרי המנחה של "על חטא". אז חשנו והרגשנו מה זה רבי.

הר' דוד הרשמן היה גביר בעל בתי חומה ומסודר בעניניו הגשמיים, בעל צדקה לפי ערך השגת בני ויטבסק, בעל לב חזק, רחוק מאד מאד מבעל לב נשבר, ואם עליו השפיעו הדברים כך שהוא מאחל לעצמו שתפילת המנחה של ערב יום כיפור תנקה אותו כמו אותן מלות קודש - יכולים לשער את הרושם הגדול שעשו דיבורי הקודש האמורים.

[ספר השיחות ה'ש"ת [לה"ק] עמ' קמ-קמג]

לחסיד לא מתאים שאין הוא שקוע בטובת הזולת.

לחסיד לא מתאים להיות בעצבות.

לחסיד לא מתאים שאין הוא רואה בחסרונות עצמו.

לחסיד לא מתאים להחזיק את עצמו למעלה מהגדול ביותר.

לחסיד לא מתאים שאינו לומד דבר טוב מהזולת.

לחסיד לא מתאים להכניס פירוד לבבות, אפילו בגלל דרכי החסידות.

יהודים בכלל וחסידים בפרט, צריכים לנצל את ה"מתאים ולא מתאים" החולי בעבודת השי"ת.

כשסיים הוד כ"ק אאזמו"ר את דברי קדשו אלה, עמד ממקומו, בירך את הקהל וילך למעונו.

החסיד ר' דובער הרשמן מויטבסק והחסיד ר' שמואל ברין מויטבסק<sup>30</sup> סיפרו לי, כי הם היו נוכחים אז - ט"ו מנחם אב תקל"ד - כשדיבר הוד כ"ק אאזמו"ר את דברי קדשו - "מתאים ולא מתאים".

(30) ראה אודותו התמים ח"ז ע' קג ואילך.

(31) סוף תענית.

### יוד כסלו, תרל"ה

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי, שביו"ד כסלו תרל"ה, דיבר אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש על ההדרכה שהוד כ"ק אדמו"ר האמצעי הדריך, על פי הוראת אביו הוד כ"ק אדמו"ר הזקן, את האברכים שישבו בליאזנא.

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי אמר למחונכים: מי שאינו עוסק בעניני עבודה מתוך הרגש פנימי ומטעה את עצמו במעמדו ומצבו הרוחני, אין הוא מטעה אף אחד, הוא מטעה רק את עצמו, ומה טפשי הוא להטעות טיפש.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמ' פד-פה]

### אלול, תרל"ה

ידוע שחתונת אבי היתה אצל הסבא באוורוטש. לפני שבאו אבא ואמא מהחתונה לליובאוויטש, אמר הסבא אדמו"ר מהר"ש ל"ב מאמרי דא"ח מיום העליה לתורה ["אופרופעניש"] עד אחרי שבעת ימי המשתה. בבואם הביתה אמר לו הסבא: יש לי דרישת שלום מאבא, מסבא, מאבי-הסבא עם לב מבין, ועל זה אמר ל"ב מאמרים כמנין ל"ב מבין. בבואם אז לליובאוויטש פגש שם

בחסיד ר' שמואל דוב מבוריסוב - החסיד ר' אבא פרסון היה דייקן מאד בסיפור באותיותיו - לפני שאבי חזר מהחתונה אמר הסבא על אבי: היודעים אתם מי הוא - הוא כפי שהרמב"ם אומר<sup>32</sup> הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד, וכפי ההלכה<sup>33</sup> לידע שהא-ל מנבא בני האדם. זאת אמר הסבא ברבים. מששמעו החסידים כך - היתה להם מאז כלפיו דרך ארץ

(32) הלכות יסוה"ת פ"ז ה"א.

(33) שם ריש ה"א.



אחרת. כשבא אבי הנה למרות שהוא קיבץ כל אשר אמר אביו, אך כמובן

שאת הדברים האמורים לא סיפרו לו. [ספר השיחות ה'חש"ד [לה"ק] עמוד קנח]

- \* -

שמח מאד. יופיו היה הרי תמיד בלתי רגיל, ואילו אז קרן כולו בפועל, השכינה היתה שרויה על פני קדשו, ואמר אז בפנים צהובות, בזה הלשון:

את משמעותם של שלשה פסוקים אלה באמת לאמיתו יש לשמוע, ואכן שומעים, באופן כללי בתורת החסידות, ואילו באופן פרטי, הנוגע לכל אחד לפי נשמתו וענינו בעבודת ה', ב"יחידות". ברם, עתה הרי זמן שמחה לעילא - אצל הסבים והרביים שלהם, ולעילא - בקב"ה ושכינתו, ושמחה למטה, הריני מבאר שלשה פסוקים אלה כפי שהם על פי מדה ממוצעת, מדת כל אדם: ביום הרביעי, כאשר יהודי מתחיל לחשוב מהיכן לקחת לצרכי השבת, הן בפשטות (בגשמיות) והן ביחס לאופן עריכת השבת, שהרי כל יהודי שונה בשבת (ברוחניות) מאשר בימי החול - נופלת על האדם מרה שחורה, והעצה לכך

הרב החסיד ר' דוב זאב נ"ע מספר שבשבעת ימי המשתה של חתונת כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרבי מהורש"ב] - אלול תרל"ה - אמר כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרבי מהר"ש]:

שלשה ימים לפני השבת הם הכנה לשבת. על שבת כתוב בזהר<sup>34</sup> דמיני' מתברכין כולהו יומין, כולהו יומין הם כל ששת ימי השבוע שעליהם נתן הקב"ה ברכה כללית "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה"<sup>35</sup>, וברכת השבת היא מלפניה ומאחריה, ההכנה לשבת היא מיום רביעי בשבוע וההכרזה על כך היא ה"לכו נרננה" הקטן, שהם ג' הפסוקים (הנאמרים בסיום "שיר של יום" ביום רביעי בשבוע).

[הרבי - מספר הרה"ח ר' דוב זאב - היה במצב רוח מרומם. הסעודה היתה בגן, הקהל היה רב והרבי היה

(34) ח"ב סג, ב. פח, א.

(35) דברים טו, יח.

שסיימו לנגן אמר את הדרוש "כי על כל כבוד חופה" והסביר כי "כבוד" ו"חופה" שניהם "מקיפים", מקיף הקרוב ומקיף הרחוק, ובאמצע הדיבור אמר בקול נעימה: מקיף הקרוב - הסבים, מקיף הרחוק - המגיד והבעל שם.

השמחה - מספר הרה"ח הרד"ז - ששררה אז אצלנו, החסידים, אין לתאר. מיד לאחר החסידות יצא הרבי בריקוד. כעבור זמן קצר עלה במדריגות הגן לעבר האכסדרא הסמוכה לחדרו (בגן שאחורי דירת כ"ק אאזמו"ר שהיה ארוך כעשרים וחמשה קלאפטער על רוחב תשעה קלאפטער, היו מדריגות שהוליכו אל אכסדרא הסמוכה לחדרו), ישב ליד החלון והסתכל עלינו, החסידים, בריקודנו בגן. רקדו עשרות מעגלים. רז"א ורמ"ל (הכוונה לדודי הרה"ח הרז"א ג"ע, ולדודי חתן כ"ק אאזמו"ר הרה"ק, הרה"ח ר' משה ארי' שליט"א גינזבורג, מויטבסק) עמדו ליד הרבי, והם סיפרו שהרבי התבטא אז: הסתכלו, בניי, איך שמחים חסידים בשמחה של מצוה, כך ירקדו יהודים ברחובות בביאת המשיח.

ביום השבת קודש ח"י אלול -

היא - "לכו נרננה" - בטחון בה'. כשמגיע היום החמישי, השבת מתקרבת יותר ועדיין אין בידו כלום, אז לא יכול להיות "נרננה", וממילא מבינים שצריכים לעשות משהו, הרי כשיושבים בליל ששי ולומדים חסידות - מרגישים ביום ששי כי כו' ומלך גדול כו', מרגישים את הא-ל גדול ואת המלך גדול, ובכך עושה יהודי שבת.

השבת הנוכחית היא שבת הגדול - המשיך - זה היום שבו נולד הבעל שם טוב. אבי אמר לי שחסידי הורודוק היו מספרים בשם הרה"ק הר' מנחם מענדל זצוקלה"ה סיפורים רבים ששמעו ממנו, שהיה מספר מה שקיבל אודות הבעל שם טוב לפני שהתגלה, אופן ההתגלות שלו, קיבוץ התלמידים, וכל מה שעבר עליו.

כשסיים הרבי - מספר הרד"ז - ציווה להכריז, שכל אלה שיודעים לשיר - ישירו את הניגון שהורה, לשיר אותו במתינות, בהרמוניה, ולחזור עליו שלש פעמים. וכדי שכולם ישירו בהרמוניה ציווה שאל"י אבעלער (וויראבייציק) וצדוק האמליער (ניחאמקין) יעמדו במקום גבוה וינצחו על הנגינה. לאחר

מספר הרה"ח הרד"ז - היה מעונן והקידוש היה ב"אולם הגדול"<sup>36</sup>. בשעת הקידוש אמר כ"ק אדמו"ר:

בסעודת שבת קודש אמר כ"ק אדמו"ר:

הבעל שם טוב פתח שערי פנימיות התורה ורבנו הזקן פתח שערי חב"ד, ושני הענינים הנוכחים של ח"י אלול - משמעותם היא כי אלול עצמו קם לתחיה. בעבר כשהגיע אלול היתה נופלת על כולם מרה שחורה, כולם היו כמו מתכסים בענן. רבנו הזקן המשיך "חיות" בפנימיות, חיות פנימית, הבריח את מקיפי העצבות והביא את המרירות הפנימית.

רבנו הזקן - מספר הרה"ח הרד"ז מה ששמע אז מכ"ק אאזמו"ר הרה"ק - פותח את דבריו<sup>37</sup> בענין צדיק ורשע, ושואל קושיות לגבי הרשע, "ואל תהי רשע בפני עצמך, וגם אם יהיה בעיניו כרשע כו". לכאורה, היה עליו לדבר בענין מדריגת צדיק? אבל הסדר של בעלי "מקיפים" הוא שהם בעלי קצוות, טוב כך ויכול להיות טוב גם כך, הנה הוא צדיק, והנה הוא מוכן ח"ו לומר על עצמו

הבעל שם טוב נולד בח"י אלול. הבעל שם טוב פעל בחסידות חיות בעבודה של אני לדודי ודודי לי.

לאחר מכן אמר הרבי מאמר חסידות: אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול וס"ת ד' יוד"ין שעולה מ"ם כנגד מ' יום שהיה משה בהר לקבל את התורה.

אחרי מאמר החסידות - ניגנו, ולאחר מכן אמר כ"ק אדמו"ר שהריקוד במחול - בעיגול הנהוג אצל החסידים - נתחדש בימי הבעל שם טוב. מחול הוא "מקיף", הגילוי הראשון מן ההכרח שיהיה מקיף, הוא אינו נקלט בכלים בכלל ובפנימיות בפרט. הסבא, רבנו הגדול, במסירות נפשו על חסידות ועל חסידים, הכניס את המקיף בפנימיות ועשה כלים לפנימיות. כעת כשחסידים רוקדים במחול הרי זה אורות בכלים ואור מקיף שורה עליהם, והמקיף פועל בפנימי.

(36) על מקום בית דירת כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק (על פי צוואתו) בנה כ"ק אאזמו"ר חדר גדול אחד מרובע רחבו עשרה קלאפטער על עשרה קלאפטער, ונקרא "זאל הגדול", ושם היה אחר כך האולם הגדול של ישיבת "תומכי תמימים".

(37) הכוונה על ספר ה"תניא".

שחורה והעצבות המזוהמות, והביא לידי כך שגם על צדיק לחזור בתשובה. תורת החסידות שנתנו לנו רבנו הזקן והבאים אחריו, היא גילוי משיח.

לאחר מכן הסביר המאמר<sup>38</sup> "משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא", ואמר חסידות, דרוש "אז תשמח בתולה במחול".

[לקוטי דיבורים כרך א ליקוט ב  
(שיחת כ' כסלו תרצ"ג) אות ג]

שהוא רשע ח"ו, מפני שזה לא בהתיישבות. ב"פנימי" לא שייך שום עירוב קצוות, ה"פנימי" הוא מסודר. ממילא בעבר כשהגיע חודש אלול, והרי יש להיות יותר ירא שמים, נפלה מרה שחורה על הכל, והוא - בעל ה"מקיפים" - היה קורא לעצמו בשם רשע ח"ו, כדי לדרבן את עצמו, וממילא שררה עצבות גדולה, וענן של עצב היה נסוך על פני כל בחודש אלול. הבעל שם טוב הכניס חיות בעבודה ורבנו הזקן האיר את דרך הבעל שם טוב, הוא הבריא את המרה

- \* -

כ"ק אאמו"ר הרה"ק<sup>39</sup> בא אלי לבקרני, והיה יושב אצלי כשתי שעות שלמות ולפעמים גם שלש וארבע.

על פי רוב היה מספר לי אז את אשר עבר עליו באותן השנים שהיה בבית זקנו כ"ק רבנו הזקן ויספר לי את הסיפורים אשר שמע מרבנו הזקן מימי היותו במזריטש אצל מורו הרב המגיד זצוקללה"ה.

בעת הראשונה לבואי למזריטש -

בהמשך הסיפורים סיפר לי - אאמו"ר - את אשר שמע מכ"ק אביו אאזמו"ר מוהר"ש בחודש אלול תרל"ה.

בהיותי בן י"ט שנה - התחיל כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש לספר לכ"ק אאמו"ר הרה"ק - נחליתי מאד - ל"ע - ופעמים ושלש הביאו אלי את הרופא המומחה מויטבסק ד"ר הייבנטאל, וכשיצאתי מכלל סכנה הוכרחתי עוד לשכב במטה כשלשה חדשים. ויום יום היה

(38) ראה זח"ג קנג.ב.

(39) כ"ק רבנו בעל צמח צדק.

תק"ע בעת היות זקני רבנו הזקן  
בברדיצ'וב. רובם היו כתב יד קודש  
של זקני, וגם היו הרבה העתקות. גם  
ה"שולחן ערוך" שלו כתב יד קודש  
גשרף אז וישאר רק חלק ממנו.

מורנו הבעל שם טוב - סיפר רבנו  
הזקן לנכדו רבנו בעל "צמח צדק" -  
נהג נשיאותו ברמה ובמשמעת חזקה  
ביותר, והכל היה מסודר בסדר יפה.  
בכל עת ידעו מהנעשה בין המנגדים.  
בעת ההיא אשר ממזיבוז לשקלוב או  
לויילנה היו צריכים לנסוע כמה  
שבועות הנה היה קשר תמידי של  
עוברים ושבים, והפלא הגדול אשר  
אנשים צדדיים לא ידעו מזה.

[ה"תמים" חוברת ב עמוד 10]

סיפר לו רבנו הזקן - לא הספיקה לי  
הלילה להעלות על הגליון כל מה  
ששמעתי במשך היום. ביותר הייתי  
זהיר לכתוב את הסיפורים ששמעתי  
מפי מורי ובנו ומהחבריא קדישא  
שרובם היו מזמן נשיאותו של מורנו  
הבעל שם טוב, שבכל סיפור וסיפור  
היה תוכן נעלה בענין המביא תועלת  
לעבודת השי"ת.

חבילות חבילות של כתבים היו לו  
לזקני - רבנו הזקן - הן מה שכתב  
בעצמו והן מה שרכש אצל חבריו  
החבריא קדישא במשך היותו  
במזריטש, אבל רובם - כעשרים  
כרכים עבים מכורכים וכעשר חבילות  
ניירות בלתי מכורכים - נשרפו ויהיו  
למאכולת אש בשריפת ליאדי בשנת

### כ' חשון, תרל"ו

על המאמר בינו לבין עצמו ואחרי כן  
יבוא אליו.

המאמר פתח אלי' היה מאמר קצר,  
ותוכנו היה ההפרש בין יחיד לאחד.

אנכי - מספר כ"ק אאמו"ר -  
חזרתי על המאמר פעמים ושלש

אחרי תפילת ערבית בשעה חצי  
התשיעית שתי כוס חמין וסיפר אשר  
כעשרים שנה מלפנים - בשנת תרל"ו  
- בכ"ף חשון שהיה קביעותו כמו  
בשנה זו - היה פרשת חיי - קרא אותו  
כ"ק אביו אאמו"ר ואמר לפניו  
המאמר פתח אלי' אנת הוא חד ולא  
בחושבן ואמר לו כי ילך לביתו לחזור

בהיכנסי ישב כ"ק אמו"ר על אחד הכסאות הגבוהים והרחבים שעמדו בכותל מזרח, ורוח קדשו טובה עליו במאד, ויואיל לספר כמה סיפורים:

(א) אצל הבעל שם טוב נ"ע היה חסיד אחד איש פשוט המוני והיה ירא שמים גדול, התפרנס מיגיע כפיו בחפירת בארות, מיום עמדו על דעתו היה נזהר מלאכול את פתו באיזה לפת שהוא רק פת מלח ומים, אמנם את בני ביתו כלכל בלחם ולפת כפי יכולתו, ובעצמו מימיו לא טעם טעם בשר. הוא היה בקי בחמשה חומשי תורה ובספר תהלים בעל פה, ופירוש המלות ידע בדוחק, ובכמה מקומות לא ידע פירושו, רק היה חוזר על אותיותיהם תמיד בעת מלאכתו ובעת הליכתו. ואמר הבעל שם טוב נ"ע הערשל גרעבער האט א דיעה למעלה [להערשל גרעבער יש דיעה למעלה].

(ב) הבעל שם טוב נ"ע לפני שנתגלה והיה עוזר ומוליך את הילדים ל"חדר" ומביאם חזרה, היה מנשקם מרוב חיבה באהבת ישראל. ואמר הרב המגיד ממזריטש נ"ע: הגני מתברך לנשק ספר תורה באותה חיבה אשר הבעל שם טוב נ"ע היה מנשק ילד מישראל שאמר אלף-בית.

ושבתי להיכנס אל כ"ק אמו"ר, ובבואי מצאתי כי הרבה אורחים מחכים להיכנס ל"יחידות", והמשרת לויק<sup>40</sup> מלא רוגז על אשר בגללי הותחלה ה"יחידות" בשעה מאוחרת מהזמן המוגבל אחרי תפילת ערבית, וחזרתי על עקבי.

בכל עת הלכי אל כ"ק אמו"ר - ממשיך סיפורו - הייתי רגיל להישמר שלא ירגישו בי שהנני הולך אל כ"ק אמו"ר למען שלא להעלות קנאתם של אחי, דודך, הרו"א וגיס, דודך, הרמ"ל, וגם אז בראותי כי כ"ק אמו"ר מקבל ל"יחידות" חזרתי על עקבי, ובהיות כי כ"ק אמו"ר ציווה עלי כי אחרי שאחזור את המאמר פתח אלי' אבוא אליו, הלכתי דרך בית אמא וחכיתי בחדר המטות הסמוך לחדרו של כ"ק אמו"ר.

כעבור כשעה שמעתי את הוד קולו של כ"ק אמו"ר בנגנו בעת הליכתו מחדר הסוכה הסמוך ל"מנין" - אשר שם היה מקבל ל"יחידות", לחדר מושב קדשו - בזאל [באולם] הגדול.

אנכי עמדתי על עמדי, וכעבור רגעים אחדים פתח כ"ק אמו"ר את דלת חדרו ויואל לומר, שערתי כי אתה עומד פה ומחכה, היכנס.

(40) ראה אודותו שיחת כ כסלו תרצ"ג אות ה.

ואותו הכרם אשר שם שחקו כ"ק אאמו"ר בהיותו בן שבע שנים ודודי הרי"ל בהיותו בן שלש שנים, ואראך את מחצב האבן, בהר הקטן שבכרם אשר משם נמשך מעין המפכה מים זכים, ובהמשכו בנחל כארבעים אמות מחוץ לכרם נעשה תעלה רחבה, ובכל הסביבה נקרא בשם מעין הלבן "ביעלא רוטשי".

מספרים כי מעין זה נפתח באחד הימים אשר המכשף של הכפר לויצאוע קילל את המעין אשר מעבר השני דעיר ליאונא ונהפכו מימיו לשחור, הצאן והבקר של הכפר שהיו רגילים לשתות מהמעין הוא חלו בחליים, והרבה מהם מתו, גם הרועים שהיו רגילים לרחוץ בתעלה של המעין הוא הנה אחרי קללתו של המכשף - אקים - כן היה שמו - גם הם חלו בצרעת ובקדחת.

הצאן והבקר של היהודים מבני הישוב ובתוכם גם צאנו ובהמותיו של זקננו ר' ברוך חלו, ובכל הסביבה הסמוכה לא היה לא נהר ולא תעלה, ויצטערו כל בעלי החיים במאד, כי היו צריכים להשקותם מימי באר.

ג) כ"ק אאמו"ר הזקן היה רואה את רבו הרב המגיד נ"ע בכל עת שרצה, בהקיץ ולא בחלום, והיה שואל אותו כל ספקותיו, ואת הבעל שם טוב ראה בחלום בשבת ובמועדים, בעת שהתגלה אליו - ולא בכל עת שרצה - ואחרי פטרבורג התגלה אליו בכל עת שרצה ובשבת ובמועדים בהקיץ.

ד) כ"ק אאמו"ר הזקן היה קורא את הבעל שם טוב נ"ע זקני, דער זיידע [ה"סבא"].

ה) אאמו"ר הרה"צ ר' ברוך, אביו של כ"ק אאמו"ר הזקן היה צדיק נסתר, והיה למדן מופלא ועסקן בדברים בעניני צדקה והתנהג בפשטות כאחד מבעלי הישוב.

ו) בקיץ תקפ"ב נסע כ"ק אאמו"ר - אדמו"ר האמצעי - ליער דוברומיסלה, להינפש לכמה שבועות והתאכסן בביתו של ר' חיים זאב הופתן - שהיה ביתו בעומק היער בין אילני ארוז סאסנע - וגם אחי, דודך, הרב"ש שהיה לו שיעול חזק, נסע גם כן. באחד הימים אמר כ"ק אאמו"ר לאחי הרב"ש תסע עמי ואראך אותו הישוב אשר שם גר זקננו ר' ברוך<sup>41</sup>

41) אודותו באריכות ראה בספר הזכרונות, ושיחת חי אלול תש"ה.

יהיה זה להם לבית טבילה. ויחפרו הילדים בהר ויתגלה המעין ויבואו מים רבים, ויעשו תעלה ותהי רווחה לבעלי החיים וישתו ממי התעלה ויתרפאו, וגם הרועים ברחצם במים אלו נתרפאו, ובהיות כי המעין יצא מתחת לאבן לבנה אשר בהר קראו למעין "מעין לבן".

ז) בקיץ תרכ"ב נסעתי עם אחי, דודך, הרב"ש אל הישוב אשר שם גר זקננו ר' ברוך במשך שנים רבות, החצר והכרם אשר בו המעין נקראו בשם בארוכאוויטש, ורחוק משם כשתי פרסאות חצר אדון האחווה בארוכאוויטש והכפר שעל ידה.

האחוזה בארוכאוויטש רחוקה מהעיר ליאזנא כשלש פרסאות ומושב היהודים שהיה שם התרוקנו והבנינים עזובים, ונשארו רק שתי משפחות היושבות על אדמת נחלת אבותיהם זה כששה דורות, משפחת אחת עסוקה בעבודת אדמה, והשניה עסוקה בעבודת אדמה ובבית מפוח.

שם מצאנו זקן אחד ישיש ר' בצלאל שמו ואביו ר' אפרים היה אחד מהטוחנים ב"בית הטחינה של ברוך", כי שלשה בתי טחינה היו באחוותו של

באחד הימים<sup>42</sup> ישבו כ"ק אאמו"ר ודודי הרי"ל בכרם, ובכרם היו כמה אילני פירות אבל היתה השנה הרביעית ולא אכלו הפירות, אמנם אחת המשרתות - אינה יהודית - לקחת תפוח ואכלה, ונתנה גם לילד - דודנו הרי"ל - ובירך ואכל, ורץ לשאול את אחיו הבכור - כ"ק אאמו"ר - נוסח ברכה אחרונה אחרי אכילת תפוח. כ"ק אאמו"ר שאל אותו היכן לקחת תפוח, סיפר לו דודי הרי"ל כי המשרתת נתנה לו תפוח שלקחה מאחד האילנות.

כ"ק אאמו"ר התעצב במאד ויסביר לאחיו הצעיר את האיסור ויסדר לו סדר תיקון ואשר יקח על עצמו אשר מעתה לא יאכל שום מאכל ולא ישתה שום משקה עד אשר יודע תחילה כי כשר הוא, וכאשר דודנו הרי"ל קיבל עליו לקיים כל אשר אמר לו כ"ק אאמו"ר, אמר לו כ"ק אאמו"ר כי צריך לטבול את עצמו, ואשר גם הוא רוצה לטבול, ויסביר לאחיו כי ישנה טבילת טהרה - לצאת מטומאה לטהרה - וטבילת קדושה - לצאת מחול לקודש - ומרגיש הוא אשר תחת ההר הזה ישנו מעין, וכאשר יחפרו וימצאו המעין והמים ירדו אל המחצב העשוי כמו בור - אשר אצל ההר אז

42) מאורע דומה שקרה איזה שנים לפני זה המסופר בפנים, ראה בקונטרס ער"ח תמוז תש"ב עמוד 29.



בספירת הכתר והשכלה היא בספירת החכמה, והחכמה מאין תמצא, כי השכלה דחכמה באה מה"אין" דכתר, ועם זה הנה ההשכלה מכסה על ההפלאה.

יוד) כאשר ההשכלה מכסה על ההפלאה, הנה כיסוי זה, לא זו בלבד שהוא מכסה את ההפלאה אלא עוד זאת שהוא מקרר את ההפלאה, דשכל הוא קרירות, דכך הוא בכלי החכמה שהוא קר ולח, וכן הוא בכוח החכמה שהוא קר, דזהו ההפרש בין חכמה ובינה, דבינה בא בהתרגשות, בלהב-שלהבת, וחכמה היא בקרירות הנקרא בלשון בני אדם "שכל קר".

יא) הפלאה המכוסה בלבוש השכלה, עלולה להסתיר בהסתר כזה שיהיה ח"ו נראה להיפך ממש, מופת הוא סדר וענין של למעלה מן השכל, ושכל המכסה על ההפלאה הרי כשנעשה הענין הוא למטה מן השכל, להיות השכל מושל ושולט עליו, ולכן הנה להכיר את ההפלאה המכוסה בלבושי השכלה זקוקים לראיה חדה של עין השכל.

יב) את אב-הסבא היו צריכים להבין, דזהו ההפרש בין שלשה אלה, הבעל שם טוב, הרב המגיד ממזריטש

זקנגו ר' ברוך וכולם בתי טחינה של רוח, והברכה היתה שרויה בהם, והיה שולח קמח לחלק לעניים בעיירות הסמוכות, והיה משתדל שלא ידעו מי הוא המשלח.

כפי סיפורו של הישיש, הנה - כתשעים שנה או תשעים וחמשה שנים מלפנים בערך - כבר עזב ר' ברוך את החצר וחילק את קרקעותיו ליהודי הכפר, ובבתיו הושיב כמה משפחות, וביניהם שלשת האחים ר' גבריאל, ר' יוסף ור' נחמן עם בני ביתם. האחים היו שוקדים בתורה יומם ולילה, ובמשך השנים העתיקו מושבם לליאזנא.

ח) כ"ק אאזמו"ר - האמצעי - אמר לאחי, דודך מהרי"ל, כי כ"ק אאמו"ר - אדמו"ר הזקן - היה מתנהג בכמה עניני מופתים כמו הבעל שם טוב נ"ע - בעצם מהותו לכן הנה גם הדברים המופלאים באו בלבושי השכל, ושכל מכסה על הפלאה.

ט) טעם הדבר<sup>43</sup> מפני מה שכל מכסה על הפלאה, הנה הטעם אין אנו יודעים, אבל אנו יודעים אשר כן הוא, שהשכלה מכסה על הפלאה, וטעם הדבר מפני מה הוא כן, לפי שכן הוא בספירות העליונות, דהפלאה היא

(43) ראה ג"כ ד"ה אני ישנה (בספר המאמרים-אידיש).

"שמע" ולא יכולתי להאריך מפני אונס השינה אשר תקפה עלי ביותר.

ישנתי כשלש שעות ואיקץ ותתפעם רוחי לרגלי החלום אשר חלמתי, ולרגלי המחזות אשר ראיתי בחלומי ואבהל במאד. ואביט בשעון והנה קרבה שעה השניה, ואסדר את לבושי וברכתי הברכות כדין, ואתכונן ללכת אל כ"ק אמו"ר.

בבואי אל כ"ק אמו"ר היתה רוח קדשו טובה עליו במאד, וילמד עמי את המאמר זכר רב טובך שבסידור בהסבר רב, ויארך הלימוד כשלש שעות.

בעת הלימוד סיפר:

(א) דודי ר' חיים אברהם, נולד לכ"ק אמו"ר הזקן באלול תקל"ז או תקל"ח, וקרא שמו אברהם על שמו של המלאך הקדוש הר' אברהם בן הרב המגיד, ובעת הברית מילה כאשר קרא בשמו אמר כ"ק אביו אמו"ר הזקן שהוא קוראו על שם מורו הר' אברהם ועל שם זקנו אבי אמו"ר הר' אברהם חותן אביו הרה"צ ר' ברוך.

(ב) בהיות דודי הר"א בן שלש שנים חלה והיה מסוכן, כ"ק אביו הזמין מנין

וכ"ק אמו"ר הזקן. אל הבעל שם טוב היו מספיק להיות מקושר, ענין ההתקשרות הוא לעשות דבר בפועל כפי הוראותו, כמו בענין אמירת אותיות שבתורה, או השקידה באהבת ישראל. אצל הרב המגיד - היו צריכים ללמוד, ולא הספיק ענין ההתקשרות בלבד, אלא היו צריכים להיות אצלו, לראותו וללמוד מאתו ההנהגה. ואצל כ"ק אמו"ר הזקן לא הספיק ענין ההתקשרות וגם לא ענין הראיה וההתלמדות מדרכיו, היו צריכים להבין אותו, ואלה שהבינו אותו היו שונים לגמרי משאר החסידים לא רק מקושרים אלא גם אפילו מגדולי בעלי השכלה.

\*

כשגמר כ"ק אמו"ר - אדמו"ר מוהר"ש - את דברי קדשו אלה, אמר לי לבוא אליו בלילה. וזה הכלל, כאשר כ"ק אמר לי לבוא בבוקר היתה הכוונה בשעה ששית, וכשאמר בהשכמה, היתה הכוונה בשעה רביעית, וכשאמר בלילה - היתה הכוונה בין שעה שניה לשלישית.

בבואי לביתי, חזרתי על כל מה ששמעתי ורשמתי בקיצור, קראתי

אותו מדוע אינו מעורר רחמי שמים בעד בנו הילד החולה הנושא את שמו?

ענה לו אשר סיבת החולי היא מפני התרעומת של זקנו חותן אביו אשר שמו הוא בהבלעה ובלתי נודע לרבים.

אמרתי למורי כי אנכי עשיתי כדן, כבוד רבו וכבוד אביו – ובפרט אבי אביו או אמו – כבוד רבו קודם, ובפרט בענין השמות<sup>45</sup> אשר זה לטובת גילוי הארת הנשמה והתפשטותה בנפש הנקרא בשם, אשר שם הרב קדום לשם האב.

אמנם נודעתי כי זקני אבי אמי נקרא בשם חיים אברהם, והזמנתי אתכם להשתתף עמי בקריאת שמו של הילד אברהם<sup>46</sup> בן שטענרא בשם חיים אברהם בן שטענרא, והשי"ת ישלח לו רפואה ויהיה חסיד ולמדן ויתן לו השי"ת אריכות ימים ושנים. ודודי רח"א נתרפא והיה ילד בריא.

ג) כעשר שנים, משנת ת"ר בערך עד הסתלקותו של דודי הרח"א הייתי לעתים קרובות מבקר אותו ושומע ממנו הרבה סיפורים וזכרונות שונים, ורובם כתבתי בספריי והיה לי כ"ב

עשרה מבחירי תלמידיו וארבעה מאזרחי העיר ובתוכם ר' גבריאל ור' נחמן שהעתיקו מושבם מהישוב שם גר אביו, והוא טרם נסעו ללמוד אצל הרה"צ ר' יששכר דוב נ"ע בליובאוויטש, ר' גבריאל היה בעל מדקדק נפלא ובקי בתנ"ך בנקודותיו, ועם זה ידע רוב פירושי התנ"ך בעל פה ושקד בלימוד זה בהתמדה גדולה, ור' נחמן היה בטבעו חקרן ועמקן והיה בקי במורה נבוכים, כוזרי ועקרים וספרי יש"ר מקאנדיע ועוד ספרי מחקר בעל פה ושקד בהם בהתמדה עצומה, ומשניהם למד כ"ק אאזמו"ר הזקן, בהיותו בן שבע שנים, שתי שנים כאיזה שעות בכל יום, נוסף על לימודו במשנה וגמרא בעיון רב. והזקנים האלה כשהתיישבו בליאזנא היה כ"ק אאזמו"ר הזקן מקרבם ומחבבם.

כשהזמין כ"ק אאזמו"ר הזקן את הקרואים, והכל ידעו כי בנו הילד השני חולה, חשבו כי בודאי מזמינם בשביל אמירת תהלים, ולהשתתף בתפילתו בשביל בנו הילד החולה.

כשנכנסו הקרואים סיפר להם כי בלילה שעבר ראה את מורו ושאל

45) ראה שער היחוד והאמונה פ"א ופ"ב. לקו"ת פ' בהר ד"ה את שבתותי פ"ב. ד"ה כי בחפזון (פסח, תש"ח) פד"ה.

46) ראה ספר התולדות – מהר"ש ע' 6 שנקרא מתחלה ג"כ חיים. וכנראה נשתקע שם זה אח"כ.

החסידות בלבושי השגה אשר הכל יוכלו להבין זאת, ולא דוקא יחידי סגולה, ואשר ספרו לקוטי אמרים אם כי הכל מבינים אותו אבל הוא עמוק ביותר ותופסים רק את השטחיות בלבד.

ובכן החליט לעשות קביעות לאמר תורה רק בפני חמשה ששה שומעים, והם שלשה בניו הקדושים, כ"ק אאזמו"ר - האמצעי -, הוא - דודי הרח"א - ואחיהם דודי הר' משה, ושנים או שלשה מקשישי תלמידיו ה"יושבים", בסגנון מושכלי עם ביאורים משלים ודוגמאות, כדי שכל ענין וענין יובן ויושג בטוב לכל אשר לו מוח בקדקדו.

ההתחלה היתה ביום השלישי לסדר וארא כ"ד טבת והמאמר הראשון אמר דיבור המתחיל מזמור שיר חנוכת הבית, הנדפס בשער התפלה שבסידור.

המאמר מזמור שיר אמרו כ"ק אאזמו"ר הזקן בשלש פעמים, פעם הראשונה מההתחלה עד ביאור ג' הענינים מזון לבוש ובית, פעם שניה ביאר שלשת הענינים מזון לבוש ובית בתורה ומצוות, מצוות שקיומן תלוי ברצון ומצוות שקיומן תלוי בשכחה, שלמעלה מן הרצון, ופעם השלישית ביאר ענין והקימותי לך בית נאמן שנאמר בדוד עד גמירא.

ספרים כתובים מזכרונות דודי הרח"א, ועשר ספרים כתובים סיפורים אשר שמעתי במשך כ"ז שנה מזקני החסידים אשר היו אצל כ"ק אאזמו"ר הזקן וכ"ק אאזמו"ר, וששה ספרים ברשימות סיפורים אשר שמעתי מכ"ק אאמו"ר במשך כ"ז שנה, וספרי הנחות על דרושי כ"ק אאמו"ר משנת תר"ח עד תרי"ד - ועד בכלל - וכולם - לבד ספר קטן מתרי"ד וספר תרטוב ומקצת מההנחות דשנת תרי"ז - נשרפו לא עתה בשריפה הגדולה ביום ד' כי תצא, ו' אלול תרי"ז.

(ד) דודי הרח"א סיפר, אשר המאמר זכר רב טובך אשר בסידור, אמרו כ"ק אאזמו"ר הזקן כמה פעמים. והוא - דודי הרח"א - שמעו - כפי שאמר לי זה היה בפעם החמישית - בשנת תקנ"ח בסגנון הנכתב והנדפס מתחילת המאמר עד סופו שמדבר בענין רננא ברמשא.

ההוספה דיבור המתחיל ועוד יש לפרש זכר רב טובך יביעו, הוא מאמר בפני עצמו שאמרו בשנת תקנ"ט - אחרי בואו מפטרבורג - בפורים קטן.

וזה סיבת המאמר:

בבוא כ"ק אאזמו"ר הזקן מפטרבורג אמר כי סיבת המאמר הוא קטרוג על אשר אינו מבאר את תורת

בעיון ובהעמקה, ויבאר ההפרש בין עצם והתפשטות, וחילוקי הענינים היוצאים מה' המשלים שאמר בקצרה בענין העלם וגילוי, ויכתבו על הגליון ויביאו אליו.

אחרי אשר השומעים פלפלו ביניהם בביאור המאמר, כתב כל אחד מהם ביאורו בהבדל המשלים ובענין עצם והתפשטות וימסרו כתביהם לכ"ק אאזמו"ר הזקן.

אחרי אשר כ"ק אאזמו"ר הזקן קרא את כתביהם, הואיל לאמר את המאמר דיבור המתחיל ולהבין כל זה בתוספת ביאור, עד ומעתה יש להבין במ"ש זכר רב טובך יביעו, שאמר במאמר בפני עצמו בשתי פעמים.

ה) אחרי שבא כ"ק אאזמו"ר הזקן מפטרבורג הותחל סדר אחר<sup>47</sup> בענין החסידות, והנהגה אחרת בעניני החסידים.

ו) פתאום אמר לי כ"ק אאמו"ר - אאזמו"ר מוהר"ש - הפלגנו בדיבורים, אמור לי מה חלמת בלילה, מה ראית ומה שמעת בחלום.

כרגע - מספר כ"ק אאמו"ר - רעד עבר בכל גווי וארכבותי דא לדא

אחרי כל מאמר ומאמר שאמר כ"ק אאזמו"ר הזקן היו השומעים מפלפלים ביניהם בעניני המאמר והיה הציווי מכ"ק אאזמו"ר הזקן אליהם, אשר כל אחד מהם ישתדל להסביר את הענין ששמע כפי הבנתו.

דודי הר"מ הצטיין בעניני דוגמאות ומשלים ובפרט בעניני השכלה, כי מוחו היה חריף ביותר והיה מופלא בכל מקצועות ההשכלה, חריף מתון ותפסן ופה מפיך מרגליות, ומהיר לכתוב כל ענין וענין בסידור נאה ובהגיון נפלא.

בפורים קטן אותה שנה אמר כ"ק אאזמו"ר הזקן את המאמר זכר רב טובך יביעו - השני, היינו ד"ה ועוד יש לפרש - וביאר פי' אור אין סוף בהקדמת ענין ההפרש בין עצם והתפשטות, ובין ענין העלם וגילוי, וביאר הענין דהעלם וגילוי בה' משלים, חיות הנפש בגוף, כוח הראיה בעין, גילוי אור השכל, ניצוץ היוצא מן הצור, גילוי המחשבה, ויסיים דברי קדשו בפירוש דאור אין סוף שבא בגילוי מהעלם עצמותו.

כ"ק אאזמו"ר הזקן ציווה להם כי כל אחד ואחד מהם יעיין במאמר זה

(47) ראה תורת שלום ע' 33, 98. שיחת יט כסלו תרצ"ג אות יב ואילך. ועוד.

היושבים בראש השולחן הם הבעל שם טוב - מימין, והרב המגיד ממזריטש - משמאל, והאנשים היושבים אחוריהם, הנה שלשה הם מתלמידי הבעל שם טוב, וארבעה מתלמידי הרב המגיד, כ"ק אאזמו"ר הזקן ישב מימין הבעל שם טוב ואצלו כ"ק אאזמו"ר - האמצעי - ואצלו אחי, דודך מהרי"ל, כ"ק אאמו"ר ישב אצל הרב המגיד מול כ"ק אאזמו"ר הזקן ואצלו אחי, דודך הרב"ש.

הבעל שם טוב אמר:

איזהו גבור הכובש את יצרו<sup>48</sup>, כובש את יצרו אמרו ולא שוברו, כי שבירת היצר אין זה גבורה כלל, כי בשביל לשובור את היצר די ומספיק שכל הישר, דהשכל הישר מחייב שצריכים לשובור את היצר הרע, אבל ענין הכבישה הוא להשתמש בכוחותיו ובמעלותיו, דרב תבואות בכח שור, ומתנהג בתוקף, וזהו איזו גבור הכובש את הכוחות של יצרו ומשתמש בו בקדושה.

הרב המגיד ממזריטש אמר:

ואברהם זקן בא בימים והוי' ברך

נקשן, וכנראה אשר גם מראה פני השתנה, כי כ"ק אאמו"ר אמר לי: מה אתה נפחד ומבווייט, ספר דבר דבר על אופנו כסדרו.

מי מאלה שראית בחלום - אתה מכיר?

\*

ואני עודני רועד כולי, ופשוט לא יכולתי לדבר, כי אין מלה בלשוני. כעבור איזה זמן התגברתי על עצמי, ואמרת:

אלה שהכרתים היו כ"ק אאזמו"ר - "צמח צדק" - היה לבוש בכגדי שבת, משי לבן, כ"ק דודי הרב"ש והמהרי"ל, והשאר לא אדע.

כ"ק אאמו"ר - אאזמו"ר - שאלני איך היה מושבם, ואמרת לי: שנים ישבו בראש השולחן, ואחוריהם ישבו שבעה אנשים, מימינו של היושב בימין ישבו שני אנשים ואחריהם דודי כ"ק מהרי"ל, ומשמאלו של היושב בשמאל ישב כ"ק אאזמו"ר ואצלו כ"ק דודי הרב"ש.

כ"ק אאמו"ר אמר לי, כי שנים

(48) אבות ד.א. אדר"ג כג.א.

שבכח המשכיל הוא בחינת מרחב עצמי דאינו מרחב של התפשטות. שאו מרום עיניכם ר"ת שמע, והרום האמיתי הוא דעת עליון, למעלה יש האמיתי ולמטה אין דכולא קמי' כלא חשיבי כלל, ומצד השגה זו נעשה תוקף הרצוא להשתפך אל חיק אביה, אבל לא באלה חפץ הוי' כי אם רץ לבך שוב למקום<sup>54</sup> שהוא מקומו של עולם דנתאוה להיות לו דירה בתחתונים על ידי תורה ומצוות המלובשים בשכל אנושי ובדברים גשמי' והרצון הוא אשר על ידי ההשגה יעלה ויבוא להיות וראו מי ברא אלה<sup>55</sup>, דמי הוא בחי' בינה, ואל"ה הכוונה מדות, ומי ברא אלה אהבה ויראה הבאים על ידי השגה באלקות.

כ"ק אדמו"ר האמצעי אמר:

שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד<sup>56</sup>. ולכאורה הוי' לי' למימר הוי' יחיד שהוא נעלה ונפלא יותר מכמו אחד, וביאר כללות ענין ההפרש בין

את אברהם בכל<sup>49</sup>, ואיתא בזהר<sup>50</sup> בא בימים באינון יומין עילאין, דימים יוצרו ולו אחד בהם כתיב דהכוונה של הימים הוא אשר ולו אחד בהם להמשיך בחינת אחד בהימים על ידי עסק התורה ועבודה, ואזי הימים הם לבושים, וה' ברך, והברכה היא את אברהם, הטפל לאברהם זרעו עד סוף כל הדורות, בכל, יחו"ת ויחו"ע דשמע וברוך שם.

כ"ק אדמו"ר הזקן אמר:

שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה<sup>51</sup>, ביאר כי מרום הוא ענין<sup>52</sup> רום בעילוי אחר עילוי, ועלי' כזו הוא על ידי מ"ם בינה השגה, כאשר ההשגה דבינה מבארת הנקודה דחכמה אז מתעמק יותר ויותר, ויתרון ההשגה<sup>53</sup> על ההשכלה, גבונים בימי משה לא אשתכחו, התגלות עתיק בבינה, שרש הבינה בכח המשכיל הוא למעלה משרש החכמה, דחכמה היא נקודה, ובינה היא התרחבות, וההתרחבות

(49) בראשית כד, א.

(50) ח"א קכט, א.

(51) ישעיה מ, כו.

(52) ראה זח"א קלג, א. פע"ח שער הק"ש פ"א.

(53) להעיר מתו"א ר"פ לך ותו"ח שם.

(54) ספר יצירה פ"א.

(55) ראה לקו"ת ד"ה אלה פקודי פ"ה.

(56) נתבאר בארוכה באמרי בינה שער הק"ש ובכ"מ.

מקום הרי הסדר דתחלה אומרים שמע ואחר כך ברוך שם לפי דההשגה והעבודה על ידי הגילוי מעצם ושרש הנשמה כמו שהיא למעלה אשר ממנה נזול ונוטף בהנשמה המלובשת בגוף והתכלית היא להיות ואהבת בעבודה בפועל, ולכן ההתחלה היא שמע ישראל מצד הנשמה ואחר כך בשכמל"ו יחו"ת, וכל ישראל אומרים שמע ישראל כו' לפי שמצד עצם הנשמה הנה אב אחד לכולנו.

כ"ק אאזמו"ר - "צמח צדק" -  
אמר:

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם הוי' א-ל עולם - שהקריא שמו של הקב"ה לכל באי עולם<sup>57</sup>, והוא על ידי האשל שהוא אופן הפרסום, וצ"ל מה נוגע אופן הפרסום דהעיקר הוא פרסום אלקות בהשגה דוקא, השגחה פרטית, הודו הודאה, שבחו השגה, ברכו מבאר גם לזולתו, אם כן הרי העיקר הוא השגה, וידעת, דע את אלקי אביך. והענין דההוות עולמות, בי"ע על ידי עשר ספירות דאצילות, ועשר ספירות דאצילות אלקות ממש איך מתהווים בעלי גבול דבי"ע, אך ההתהוות היא על ידי שבירת הכלים,

יחיד ואחד, ואשר כללות ענין העבודה הוא לקשר ולאחד כל עניני העולם באלקות, והם בב' אופני היחוד, מלמטה למעלה, ומלמעלה למטה, היחוד דחכמה ויחוד דבינה, מעלת החכמה על הבינה בענין הביטול, ומעלת הבינה על החכמה בענין השגה, דבחכמה הנה לית מחשבה תפיסא בי' כלל, ובבינה בא במושג ובהתרחבות, וצריכים שניהם שהנקודה דחכמה תבוא בהשגה דבינה, וההשגה דבינה תהי' בביטול דחכמה, דזהו מעלת התום לב דאברהם דכתיב בי' ומצאת את לבבו נאמן, דבינה ליבא שהוא ענין ההשגה עד שמאירה במדות שבלב המתהווים מן ההשגה שבמוח הבינה שמפרט ומלבן את נקודת ההשכלה דחכמה, ועם זה הנה לבבו נאמן בתום לב שהוא ענין הביטול העצמי דחכמה. וביאור הענין דהנה א-ל דעות הוי"ע<sup>57</sup>, ב' דעות<sup>58</sup> דעת עליון ודעת תחתון, דמב' דעות אלו שהם השגות מיוחדות, יוצאים ב' אופני עבודה בענין היחוד יחו"ת ויחו"ע, דב' אופני היחוד הם בהב' פסוקים דשמע וברוך שם, והעיקר הוא לבוא לההשגה דד"ע ושיהי' העבודה ביחו"ע, אמנם הסדר הוא תחלה ד"ת ואח"כ ד"ע, ומכל

(57) שמואל א. ב.ג.

(58) תקוני זהר תס"ט.

(59) בראשית כא, לג. - סוטה י.ב.



סוד הבירורים דשרשם למעלה משרש האדם, ולכן ה"ה חיות להאדם, וזהו היתרון דאש"ל<sup>60</sup> שהוא סוד הבירורים, דזהו תכלית ההשגה שיהיה עבודה בפועל.

\*

אחר כך סיפר הבעל שם טוב:

סיפרתי לחבריי ר' יחזקאל ור' אפרים הנסתרים את אשר ראיתי, וגם הם לא ידעו כי האיש הזה יהיה מהחברים שלנו. חקרתי ודרשתי עליו, ואוודע כי הוא אחד מאנשי ההמון אשר זה כעשר שנים שנתאלמן, ולו שני בנים הלומדים בישיבות שבעיר ומתפרנסים אצל קרובי אמם שבעיר, והוא נושא סבל ויש לו פרנסה טובה, אך כל כספו הוא נותן לפרנסת ארבעת העזים אשר לו, כי אוהב הוא חלב גדיים, ולכן כינהו "הירשל החלבי", והמתלוצצים קוראים לו "הירשל עז", והוא גר באחת החורבות בפרור העיר.

ימים רבים ארבתי לו להירשל ולא יכולתי לעמוד על אופיו, והייתי

בהיותו כבן עשרים וילך עם אחוזת מרעיו הצדיקים הנסתרים לעיר בראדי, אחדים מהם הלכו הלאה, ועברו גבול העיר, והוא ואחד מחבריו נשארו בעיר. ויהי ביום השלישי עמד באחד השווקים וישוחח עם אנשי השוק - כדרכו בקודש לעודד את האנשים ההמוניים ולעוררם באמירת תהלים ובאהבת ישראל - וכרגע השתומם ונבהל מאיש העובר בסמוך להם, והוא נושא סבל הולך כפוף רובץ תחת משאו, שק של קמח אשר על כתפו, בגדיו קרועים ונעלי גמי עץ ברגליו, לחיו צנומות, עיניו בולטות, פניו לבנים כסיד ורטובים מזיעה, וממעל לראשו - מספר הבעל שם טוב - ראיתי עמוד אור זורח באור

60) ר"ת שנתפרש בדא"ח בכ"מ: אכילה שתיה לוויה. והוא ע"פ מדרש תהלים קי. וראה ג"כ רש"י כתובות ח.ב. - אבל בבחיי (בראשית כא, לג) ובכד הקמח מערכת אורחים בשם מדרש תהלים הביא: אכילה שכיבה לוי'. ובמדרש תהלים לו יש גורסים: אכילה שתיה לינה. - ולכאורה כ"מ קצת בפרש"י סוטה (יו"ד סע"א) שכתב: פונדק ללון. וא"כ צ"ל בסוף דברי רש"י שם לינה במקום לוויה.

המחוייב לתת מלחמו ומכל אשר לו לאחיו העברי, ויאמר לי לילך עמו לבית דירתו.

הלכנו כשעה ויותר, עד אשר באנו לסמטה מלאה רפש וטיט, בתים בלא גגות וחלונות, ובאחת החורבות היתה בית דירתו של ר' הירשל, וכאשר אך פתח דלת ביתו קראו העוזים בקולם ויקרבו אליו וילקקו ידיו ורגליו וירקדו כדרכם.

ר' הירשל לקח כלי ויחלוב את העוזים ויגש לי ואשת, ואתפלל תפילת ערבית, ואשאר בבית דירתו עד אור הבוקר, וכל העת היתה רוחו של ר' הירשל טובה עליו במאד, ויספר לי כי זה כעשר שנים אשר התאלמן מאשתו העסקנית במצות ביקור חולים עניים ויולדות עניות.

בימי אבלו נראתה אשתו אליו בחלום ותספר לו מכל השכר הגדול אשר נותנים לה בעד הביקור חולים ויולדות עניות שקיימה. כמה פעמים שמעה מן המגידים והמוכיחים, אשר אחרי המיתה כשבאים לעלמא דקשוט, הנה ראשית הדין ומשפט הוא חיבוט הקבר ומלאך דומה שואל מה שמך, ואחר כך באים מלאכי חבלה ומוליכים את האדם לבית המשפט וזורקים את הנשמה בכף הקלע, ואחרי כן מוליכים אותו לגיהנם, כן שמעה כמה פעמים.

בצער גדול מזה, התפללתי ובקשתי רחמי שמים כי אוכל לעמוד על אופיו של איש זה, ואשר מן השמים יגלו לי באיזה זכות זכה האיש הנראה להמוני, אשר בכל מקום שהולך יאיר ויזרח ממעל לראשו אור בהיר צח ומצוחצח כזה, אשר גם חבריי הצדיקים הישישים, ר' יחזקאל ור' אפרים הנסתרים, התפעלו במאד.

האור הבהיר אשר זרח ממעל לראשו של הנסתר ר' הירשל היה כעין קרני ההוד של משה רבנו.

בעת ההיא הנה כבר התחשבו בשמים עם צערי, ותפילתי היתה עושה פרי, ומכיוון שראיתי אשר בענין הזה טרם נענית, חכיתי עד אחרי השבת, וקבלתי עלי תענית הפסקה, שלשה ימים ושלשה לילות החל מסעודת מלוה מלכה.

ביום השלישי אחרי תפילת המנחה, בצאתי מן ההקדש, אשר שם היתה האכסניה שלנו במשך ימי שבתנו בבראדי, פגשתי בהאיש ר' הירשל, ואמרתי לו כי רעב הנני במאד ולבי חלוש, והייתי שותה כעת חלב עזים, ושמעתי כי אצלו יש לקנות חלב עזים.

ר' הירשל ענה לי בשמחה, כי מוכן הוא לתת לי כוס חלב עזים, אבל מחיר לא יקח עבור זה, כי גם הוא יהודי

כחודש ימים ישבתי עוד בבראדי, ואתבוננה לעבודתו של ר' הירשל, ואראה כי עובד הוא עבודתו באמונה טהורה, ואינו שת לבו לכל הכינויים שמכנים אותו, ושוקד בעבודתו באהבת ישראל במסירות נפש, ומשום כך זכה להאור הבהיר הנפלא.

על פי הוראתו של הצדיק הנסתר ר' אפרים צבי מנהל חברתנו שעשה שאלה מן השמים, הכנסנו את ר' הירשל ציג ברשימת חברנו, וחברנו ר' בנימין ביינש הנגר בבראדי התחיל ללמוד אתו ובמשך שנתים למד אתו את התנ"ך, ושלוש שנים למדו משנה וגמרא, ונפתח מוחו כפתחו של אולם, ונעשה גדול בתורה והתעכב בעירי עוד כחמש שנים, ונתעלה בתורה בקדושה ובחסידות, ועל פי הוראה מן השמים עזב את בראדי והתיישב באניפאלי, ובתפילותיו ובסגולותיו ריפא מאות ואלפים במשך כשלושים ושלוש שנים, ונפטר בגלותו בעיר אוסטרפאליע.

באותו יום שנפטר ר' צבי - אלול תקכ"א - היה באוסטרפאליע יום גשם ורוח סערה, ומעטו המלווים את הזקן העובר אורח שנפטר בבית ההקדש, ואיש לא ידע כי הוא אחד המיוחד בין הצדיקים הנסתרים, ורק לפני פטירתו הגיד אשר שמו צבי בן ר' יחיאל זלמן, שהיה - אביו - שמש

אבל כשנפטרה ונשארה לבית החיים וקברוה והבנים אמרו קדיש והעומדים שם ענו אמן, הרעישו מלאכים בקריאת אמן כן יהי רצון, וכאשר גמרו לכסותה בעפר קברה, בא אחד ושאלה מה שמך, ענתה כי רחל לאה שמה, ויוליכוה לבית המשפט, ותראה עומדים שם כמה אנשים נשים ילדים וילדות ותכירם כי הם הם החולים והחולות אשר שקדה ברפואתם במשך עשרים ושבע שנה, מאז עמדה על דעתה בעודנה נערה בית אביה דניאל המקלף - דניאל דער שינדער - עד יום מותה, ויליכוה לגן עדן, ותוסף לספר כי בשמים מחבבים מאד את זה שהוא עושה צדקה עם איש ואשה מישראל. ואתה הירשל, הנך איש המוני ואין אתה יודע תורה, עסוק ברפואת חולים וילדות והשתדל אשר איש לא ידע מזה. - ומאז הנה קניתי עזים ומפרנסם בטוב, ואת חלבם הנני נושא לחולים וילדות לרפואתם ולחזקם, והשי"ת נותן ברכתו הקדושה ומתרפאים, ובכל משך השנים הנני מתפרנס בדוחק, כי כל הריווח הנני נותן על פרנסת העזים.

בלילה העבר באה אשתי אלי בחלום ותגד לי, באם שאפגש מחר אחרי תפילת המנחה בעניי והוא יבקש איזה דבר, אזמינו לביתי להשקותו חלב ולספר לו כל סודי, כי על ידי האיש אוכל להיוושע בישועה נצחית.

בראשינו נשאנו רינה ותפילה בעד יושבי עיר אוסטרפאליע, והתאמצנו בסניגוריה נגד תובעי הדין, ולא הועיל. וכמעט אשר נטו בית דין של מעלה לפסוק את הדין כדרישת המקטרגים, אך לפתע פתאום נשמעה הכרזה: פנו מקום לנשמת אשת חבר עטרת בעלה, והופיעה נשמת הצדקנית רחל לאה בת פייגא דוואשא ור' דניאל התם וירא אלקים, ואחריה אלפים נשמות ומלאכים המלווים אותה.

בשמוע המקטרגים את ההכרזה, ובראותם את הרעש שנעשה בהופעת נשמת הצדקנית רחל לאה נפלו פניהם.

הצדקנית טענה לזכות יושבי עיר אוסטרפאליע כי לא יכלו לדעת אשר ישיש כבן מאה שנה לבוש בגדי המוני עם ומסתתר כעם הארץ יהיה אחד הצדיקים, ואדרבה הם קיימו מצות צדקה כהלכתה והחזיקו בור ועם הארץ רק מפני שהוא יהודי, ואם ח"ו יעגשו את יושבי עיר אוסטרפאליע יהיה זה עונש לנשמת בעלה הצדיק אשר הוא גרם זאת, והסניגוריה עשתה פרי טוב והקטרוג נתבטל.

באחד מבתי הכנסת בבראדי, ויש לו שני בנים ר' עוזיאל ור' גדליה ולא הגיד איפוא הם נמצאים.

בחברה קדישא בעיר אוסטרפאליע השתתפו כל אנשי העיר ותלמידי החכמים, וראש החבורה היה אחד מחשובי העיר ר' נפתלי זאב, שהיה למדן ועשיר ומשתתף בכל הצדקות ביד רחבה וברוח נדיבה, וכאשר הודיעו כי זקן אחד עובר אורח נפטר בבית ההקדש שלח כמה אנשים להתעסק בקבורתו ואחד הקברנים אמר קדיש אחרי הנפטר.

כולנו - הצדיקים הנסתרים והחבריא קדישא בעלמא דקשוט ונשמות החולים אשר הצדיק ר' צבי עזר להם וריפא אותם במשך ארבעים ושלש שנים - וכל המלאכים שנבראו ממעשיו הטובים הלכנו כולנו לקבלת פני נשמת הצדיק ר' צבי.

ובה בשעה נעשה רעש בשמים בקטרוג גדול על העיר אוסטרפאליע, על אשר לא נהגו כבוד עם הצדיק ר' צבי, והמקטרגים תבעו דין קשה על ראש החברה ר' נפתלי זאב ובני החברה והעיר כולה.

כולנו יחדיו, ור"ח בן דוסא

## ה כסלו, תרל"ו

כלומר מעלת האדם הוא שכולל את הבריאה כולה, ברכי נפשי כו<sup>63</sup> - ממלא כולו עלמין, עוטה אור כו' כיריעה - סובב כל עלמין, ומברכים להתעטף בציצית, הכוונה אשר כוונת עיגול הגדול שלפני הקו תושלם על ידי הציצית שהן ל"ב חוטין הנמשכים על ידי חכמה דאצילות בד' עולמות אבי"ע, מה יקר חסדך<sup>64</sup> כו' יחסיון - אצילות, ירויון מדשן ביתך כו' תשקם - בריאה, כי עמך כו' נראה אור - יצירה, משוך חסדך כו' לישרי לב - עשיה. וגדלה מעלת ישרי לב שהם אנשים פשוטים המתנהגים בדרכי החסידות לראות מעלתם של ישראל על בעלי השכלה שהם רק ידעוך בהשכלה ולא בהרגש.

[אגרות מהור"י צ חלק ט עמוד שסח]

בשיחה ארוכה - י' כסלו תרנ"ד - הואיל הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק לספר את אשר אמר לו הוד כ"ק אביו אמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע כשנכנס אליו ל"יחידות" - ה' כסלו תרל"ו - על דבר מאמר רבנו הזקן שקיבל מאת הוד כ"ק דודו זקנו הרה"ק ר' חיים אברהם ג"ע.

מורי - אמר רבנו הזקן - הרב המגיד ממזריטש אמר לי בשם זקני - כידוע אשר הוד כ"ק רבנו הזקן היה מעריך ומקדיש את התיחסותו לרבנו הבעל שם טוב ג"ע והיה מכנהו בשם "זיידע" [סבא] ומסר נפשו הקדושה על זה:

האדם באשר הוא בחיר הנבראים ותכלית מעלת הבריאה, כאמור<sup>61</sup> אדם אתם ואמרו רז"ל<sup>62</sup> אתם קרויים אדם,

## שבט, תרל"ו

כשנכנסתי ל"יחידות" אל כ"ק אמו"ר [מוהר"ש], בחודש שבט

(61) יחזקאל לד, לא.

(62) יבמות סא, א. ב"מ קיד, ב.

(63) תהלים קד, א-ב.

(64) תהלים לו, ח-יא.

תרל"ו, אמר לי:

כל סוגי המציאות של מחשבה, דיבור ומעשה, ופעולותיהם אחד על השני, הן טובות והן רעות – על כל אלה דן כ"ק אדמו"ר האמצעי בספרו האמור.

כדי להתיר את הסבך של לבושי הנפש, מחשבה דיבור ומעשה, לדעת חסרונותיהם ומעלותיהם, צריכים ללמוד את "דרך החיים" של הסבא<sup>65</sup>, וללמוד שלא בחפזון.

בהשקפה ראשונה נדמה שהסבא [כ"ק אדמו"ר האמצעי] מאריך בלשונו, אך כאשר לומדים בעיון הראוי רואים שכל מלה מביעה את הענין המדובר בבהירות ובדייקנות יותר.

חסידות צריכים ללמוד בהבנה של גמרא וברגש של ציור, כל ענין שלומדים יש לציירו בכוחות וחושי הנפש.

הבהירות בהשגה והבנה היא גם האמת של ההבנה וההשגה, וכאשר אין ההבנה בהירה – חסרה האמת, ובמיוחד בעבודה, נוגעת הבהירות בנפש ממש.

לדעת מה הם לבושי הנפש – מחשבה, דיבור ומעשה – יכולים מהרבה מאמרי חסידות, אך כדי לדעת כיצד על מחשבה, דיבור ומעשה להיות, מעלותיהם וחסרונותיהם, וכן לדעת כיצד לתקן את החסרונות – מן ההכרח ללמוד את "דרך החיים".

[אגרות מהור"י צ חלק ג עמ' תפ-תפז]

## י' ניסן, תרל"ז

ההבדל בתמונת האותיות ה' וח' מתבטא בכך, שהאות ח' היא בת שלשה קווים ופתוחה מלמטה. משמעות הדבר בעבודה היא שהאדם שקוע רק בענינים גשמיים. ואילו תמונת האות ה' היא גם כן כמו האות

ביום שלישי – י' ניסן – הייתי אצל כ"ק אדמו"ר [מוהר"ש] ב"יחידות", והוא אמר לי אז:

ההבדל בין מצה לחמץ הוא באותיות ה' וח'.

65) ספר "דרך החיים" של כ"ק אדמו"ר האמצעי.

בלי מים לא יכול להיות בצק, ואילו על בצק אחד פועלים המים שנעשה חמץ ועל בצק אחר הם פועלים שהוא נעשה מצה.

יש אופן השגה שעושה את המשיג ל"יש" ולגם הרוח, ויש אופן השגה שעושה את המשיג לענו ובטל.

ההשגה המביאה לעבודה בכלל ולתשובה בפרט היא השגה תמידית.

ח', אלא שהקו השמאלי קצר במקצת ופתוח מלמעלה. משמעות הדבר בעבודה היא שאם אמנם האדם שקוע בענינים גשמיים, אבל הוא מהרהר בתשובה.

חמץ ומצה הם ישות וענוה. חמץ עולה בניפוח כמו גס הרוח המתנפח, ואילו מצה היא לחם עוני, כמו ענו הרואה תמיד מעלותיו של הזולת ובטל בפני הזולת.

חמץ ומצה זקוקים שניהם למים.

[אגרות מהור"צ חלק ג עמוד תפח]

## ת ר ל " ו

נגלגל אני ואתה - מקיפי העצמות, רצון המוחלט ועונג הכמוס ומקיף הנשמה הוא ניצוץ קטן<sup>66</sup>, מה"נגלגל אני ואתה" נעשה בעבודה "פר אחד ואיל אחד".

פר ואיל בעבודה שונים מאשר שור ועז בעבודה. שור ועז בצירוף הנפש הבהמית הם שור תם ושור נגח. עז - תוקף וחוצפה. יש גם שור ועז

ב"יחידות" - אומר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - אצל אבי - הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש - בשנת תרל"ו, אמר לי אבי, שעל שמיני עצרת אומר המדרש<sup>66</sup> בא ונגלגל במה שתמצא פר אחד איל אחד. הפירוש של בא ונגלגל במה שתמצא, הוא: במה שיוכל להימצא, לא רק מה שכבר נמצא, אלא מה שיוכל להימצא על ידי שנגלגל אני ואתה. נגלגל - מקיף,

66 במדב"ר ס"פ כא.

67 כנראה הכונה למ"ש בע"מ שער דרושי אבי"ע ריש ש"א "כי יש ניצוץ קטן מאד שהוא בחי' אלקות כו' וזהו הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא כו' הנקרא יחידה". ביאור הדברים ראה לקו"ת ד"ה ושמתתי כדכד (השני) ס"ב. ד"ה אז ישיר דשנת ש"ת. ועוד.

בהמות של שור ועז, בכל זאת פר ואיל הם בדרגות עליונות יותר. בפר ואיל נרגש ה"אחד". שזה "פר אחד איל אחד".

[ספר השיחות הישית [לה"ק] עמ' נח-נט]

בקדושה שהם הלעומת זה של שור ועז שבגפוש הבהמית. הרי למרות שהם בקדושה, מכל מקום הם דוקרניים ובעלי צפרניים, שאפילו שור ועז שבקדושה אינם סחורה מיוחדת. ואילו פר ואיל, למרות שגם הם אותו סוג

- \* -

של יחודא עילאה ויבאר הענינים של יש האמיתי וכולא קמי' כלא חשיבי. אמר לי' – אליהו להחסיד – ולא יראה בכך ערות דיבור, לדבר בדרגא שלא נמצאים בה.

ב. ערום – עובד – שהוא ערום מידיעה – מהו שיקרא קריאת שמע בעבודה פשוטה בבכיות. אמר לי' ולא יראה בכך ערות דיבור, אין זה שייך של"עובד" לא תהיינה ידיעת ענינים בהשגה.

[ספר השיחות הישית [לה"ק] עמוד קח]

בנאות דשא באליווקא – תמוז תרנ"ה – בשעת הטיול, סיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אודות ה"יחידות" של שנת תרל"ו, הסיפור של שמחת בית השואבה תקס"ז, מה שאמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק" שני פירושים במאמר הירושלמי<sup>68</sup>:

חד חסיד שאל לאלהו זכור לטוב: ערום מהו שיקרא קריאת שמע, אמר לי' ולא יראה בכך ערות דבר<sup>69</sup>, ערות דיבור.

א. ערום – משכיל – מהו שיקרא קריאת שמע, שיבאר ויסביר את הענין

68 תרומות פ"א ה"ד.

69 דברים כג, טו.



## שמחת תורה, תרל"ז

הרבה. אמר אז הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש: בשום אופן אינני רוצה לוותר על מה שיש לנו בירושה מאבותינו, אינני יכול ואינני רוצה. כשמנגנים ניגון במסיבה של חסידים הרי זה התעוררות לתשובה, ובד' האמות שלנו זה מביא לתשובה. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק החל לנגן ניגון וכולם הצטרפו לניגונו.

כשסיים הרי"מ לספר, ניגן אותו ניגון ששמע את הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש לנגן באותו שמחת תורה, ועיניו זלגו דמעות.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד קכא]

בשנת תרע"ב ישבו במסיבה עם הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק, והיה נוכח גם ה' יעקב מרדכי מפולטובה.

בתוך ההתוועדות ניגנו ניגון בהתרגשות. שאל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק את הרי"מ: הזוכרים אתם? וענה הרי"מ: כן, אני זוכר.

אנחנו לא ידענו מה היתה השאלה ומה היתה התשובה.

בתוך כך קם הרי"מ וסיפר, שבשמחת תורה תרל"ז יצא הוד כ"ק אאזמו"ר מהר"ש אל החסידים להתוועדות. אם הוא היה יושב בהתוועדות חצי שעה - זה כבר היה

## י"ט כסלו, תרל"ז

החג, אמר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש את המאמר "קטנתי מכל החסידים" בביאור ההפרש בין חסד דאברהם וחסד דישמעאל, ומאמר זה חזרנו כמה פעמים, והרבי דעכשיו - הרבי מהורש"ב - חזר עליו במשך שלשת הימים שבין שבת עד החג, שמונה עשרה פעמים. כששאלתיו מדוע הוא מתמיד לחזור מאמר זה יותר מהרגיל

החסיד ר' יעקב קאפיל אומר בדמעות בעיניו: הננו רואים במוחש אמיתת הדברים שהואיל כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע לומר בי"ט כסלו תרל"ז אלי ואל דודי ר' אהרן חזר, וזה הדבר:

י"ט כסלו תרל"ז חל ביום השלישי, בשבת פרשת וישלח שלפני

- שלש פעמים במשך השבת - ובחורף גם במוצאי שבת ופעם אחת בכל יום במשך השבוע? - לא ענה לי על כך.

בירך את הנאספים ויאמר להם שיהנו מהמשקה והמזונות הערוכים לפניהם.

כשחזרנו על השיחה דימי עולם וימי התורה אמר החסיד ר' יעקב מרדכי<sup>72</sup> שהיה אז עוד צעיר לימים, שימי עולם הם היומין ועירין דמדות ואילו ימי תורה הם הימים דמוחין. הרבי הנוכחי אמר שיום הוא גילוי, ימי עולם הם העבודה דתפילה וימי תורה הם העבודה בפועל ממש. החסיד ר' דוד הירש<sup>73</sup> שהיה באותו מעמד תמה על כך וטען שימי תורה הם למעלה במדריגה מימי עולם והעבודה בפועל היא למטה במדריגה מהעבודה דתפילה שהיא עבודה שבלב, אם כן ראוי הדבר שימי תורה העבודה שבלב וימי עולם העבודה בפועל. הרבי הנוכחי אמר שמצד ההשכלה וההבנה הצדק עם החסיד הרד"ץ שימי תורה הם עבודה שבלב וימי עולם הם

בליל<sup>70</sup> התקדש חג י"ט כסלו, יצא כ"ק אדמו"ר מוהר"ש אל הנאספים לשעה קלה בלבד, ותוכן שיחתו היה במעלת ימי החודש ומעלת ימי השבוע. ימי החודש הם ימי עולם וימי השבוע הם ימי תורה, ויאמר שבשנה זו, תרל"ז, חל יום החג באותו יום בפרשה כפי שהיה בשנת הגאולה - תקנ"ט -. אחר כך ניגן כ"ק אדמו"ר מוהר"ש את ניגונו של כ"ק אדמו"ר הזקן וירמוז לבניו הרז"א והרבי הנוכחי לנגן אתו. כשמוע בנו הצעיר<sup>71</sup> את אחיו מגנים, דחק ונכנס וניגן עמהם בקול אדיר צוהל. כ"ק אדמו"ר מוהר"ש ישב על כסא קדשו, עיניו עצומות ודמעות יורדות על לחייו הלבנות כסיד וככלותו לנגן

(70) יומן תרג"ה.

(71) הר"ר מנחם מענדל. ראה אודותו בספר התולדות - אדמו"ר מהר"ש (של כ"ק אדמו"ר שליט"א) ע' 22.

(72) בזפאלוב. רב בפולטובה. מחסידי אדמו"ר מוהר"ש ואח"כ אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. נפטר ל' תשרי תרע"ו. - ראה אודותו שיחת שמח"ת תר"ץ אות כא ואילך. שיחת כ' כסלו תרצ"ג. ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 26. ועוד.

(73) ראה אודותו ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 49. ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (של כ"ק אדמו"ר שליט"א) ע' 81. ועוד.

אדמו"ר מהר"ש לקרוא את הרד"ץ  
לספר מה ששמע מאביו בנידון זה.

כשגמר כ"ק אדמו"ר מהר"ש לדבר  
נידון השאלה, שאל את אבי ואת דודי  
במה עסקו בשעתיים האחרונות ובמה  
היתה שיחתם.

ויאמר דודי ר' אהרן חוזר שחזרו  
על דברי השיחה והתווכחו בפירוש  
ימי עולם וימי תורה, אחד פירש שימי  
עולם הם הגילוי של מדות וימי תורה  
הגילוי של ג' ראשונות חב"ד, שני  
פירש שימי עולם הם עבודה שבלב  
וימי תורה - עבודה בפועל, ושלישי  
פירש ימי עולם עבודה בפועל וימי  
תורה עבודה שבלב.

הסתכל כ"ק אדמו"ר מהר"ש בפני  
דודי ר' אהרן חוזר ויאמר: הפירוש  
השני הוא של בעל חוש ובעל רגש  
בעבודה, הפסיק רגעים אחדים ויאמר:  
בודאי אמר זאת בני האמצעי, הוא  
בעל חוש ויש לו רגש עמוק בהבנה  
בכלל ובעבודה בפרט, כשהוא אומר  
ניגון הוא מרגיש כל תנועה ומבטא  
את מהלך הנפש של מחבר הניגון ואת  
נשמת הניגון.

[לקוטי דיבורים ג ליקוט ל עמ' 8-746]

העבודה בפועל, אך על פי ההתבוננות  
וההרגש במאמרים המיוסדים דכל  
הגבוה ביותר יורד למטה יותר,  
וכמאמר<sup>74</sup> דנעוץ תחלתן בסופן וסוף  
מעשה עלה במחשבה תחלה<sup>75</sup> ביתרון  
הגשמי שיהיה לעתיד, הנה ימי עולם  
הם העבודה בלב איך לברר ולזכך את  
העולם וימי תורה הם העבודה בפועל  
שיתגלה במעלת היש בהיגלות נגלות  
טעמי תורה על ידי משיח צדקנו  
בב"א.

המסובים התווכחו ביניהם אודות  
האמור ויתחלקו לשתי דיעות. בינתיים  
באו הקצבים ר' חיים מאיר ואחיו ר'  
אברהם בשאלה. אבי ושאר הרבנים  
שהיו באותו מעמד עיינו בשאלה  
ובעת ההיא היתה פקודה מכ"ק  
אדמו"ר מהר"ש שבכל שאלה חמורה  
בבדיקה יבוא אבי אליו להתיישב,  
להיות כי כעין שאלה כזו אירעה בימי  
כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" ודודי ר'  
אהרן חוזר היה באותו מעמד שכ"ק  
אדמו"ר ה"צמח צדק" פסק הלכה  
למעשה בשם סבו רבנו הזקן, נכנס גם  
הוא עם אבי אל הרבי מהר"ש להרצות  
אודות השאלה, ובעמדם בהיכל כ"ק  
אדמו"ר מהר"ש סיפר דודי ר' אהרן  
חוזר שגם החסיד הרד"ץ שמע מאביו  
החסיד ר' פרץ את דבר הוראת כ"ק  
רבנו הזקן בשאלה זו, וציווה כ"ק

74) ספר יצירה פ"א מ"ז.

75) פיוט לכה דודי.

### יום שני דחנוכה, תרל"ז

בשבת קודש וישב לפני קבלת שבת אמר כ"ק אאמו"ר את הדרוש וישב יעקב בארץ מגורי אביו.

בדרוש זה נתבאר בארוכה למה נקראת ארץ ישראל בכל התורה בשם ארץ כנען, ונתבאר ענין כנען בקדושה על פי המשל הידוע מסוחר גדול המפזר כסף וזהב על הספק בשביל שירוויח בתוספת מרובה, והסביר הענין בעבודה, וחזרתי על הדרוש הזה פעמים ושלוש.

אבל הדרוש פדה בשלום עם שני הסיפורים הנ"ל נחקקו במוחי ונקבעו בלבי, וכל הימים לרבות הלילות הגיתי בהם, וכבד היה לי להינתק מהם ולהתעמק בדרוש וישב יעקב.

בעת ההיא הייתי רגיל להיות ער בליל חמישי בשבת ובליל מוצאי שבת קודש, ולפי הסדר הרגיל הנה בליל חמישי היתה ההתעסקות בה"בכ"ן של הדרוש דשבת קודש העברה, מה ששמעו וחשו והרגישו בשבת ומה שעבדו ופעלו במשך השבוע ומה שצריכים עוד לעשות. ובליל מוצאי שבת קודש היתה ההתעסקות לכתוב הנחה על הדרוש של שבת קודש.

יום ג' וישב - חג י"ט כסלו - אמר כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הוד כ"ק אאמו"ר מוהר"ש] דרוש ע"פ פדה בשלום נפשי, ואחר כך סיפר שני סיפורים.

הדרוש פדה בשלום הוא ידוע והוא מעט הכמות, אבל רב, רב מאד, האיכות.

לחג י"ט כסלו ההוא באו הרבה אורחים, וביניהם החסידים הידועים ר' שמואל דוב מבוריסוב, ר' גרשון דוב מפאהאר, הרד"צ מצ'רניגוב, הר"ז זלטפולסקי מקרמנצ'וג, ופלא הדבר, מלבד החסיד ר' שמואל דוב מבוריסוב לא הרגישו כל כך את העומק הפנימי אשר בשני הסיפורים שסיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

הרד"צ והרז"ז התפלפלו בדרוש פדה בשלום, גם הסבירו הסברים נעימים, אבל בסיפורים לא התעמקו כל כך, והרש"ד התעמק בסיפורים.

ביום חמישי בערב הייתי אצל הרש"ד וישבתי אצלו יותר משתי שעות, וכל הזמן הזה דיבר בהסבר שני הסיפורים.

בשם כ"ק אאזמו"ר הרה"ק - וזכור אותו תמיד, כי כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהיה לדבר זה - אפילו אם המניעה היא מדבר היותר נעלה - הוא רק מתחבולותי של הנפש הבהמית.

אבל באותו מוצאי שבת קודש לא יכולתי להיפרד מהדרוש פדה בשלום ומשני הסיפורים, והייתי בצער גדול מזה.

\*

ובצאתי אז מאת פני כ"ק אאזמו"ר [כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש] התחלתי להסתכל בעצמי ולהשגיח על ענייני בעבודה באופן אחר לגמרי, כי עד הנה - חורף תרל"ה - הייתי תופס את הענין כפשוטו, שהיצר הרע והנפש הבהמית שייכים רק להסית לדברים לא טובים, ולכן הזהירות עיקרה היא רק בענינים כאלה, אך שיהיה נפש הבהמית דתית, ומה גם נפש הבהמית חסידית - זאת לא ידעתי.

עיקר צערי היה אז בזכרי את אשר אמר לי הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק [כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש] בהיותי אצלו פעם ב"יחידות" כשתי שנים מלפנים ושאלתיו אז כמה ענינים, ובין שאר הדברים אמר לי אז:

היצר הרע נקרא<sup>76</sup> נפש הבהמית לא מפני שהוא בהמה דוקא, כי לפעמים הוא שועל פיקח שבחיות וצריכים חכמה מרובה להבין תחבולותיו, ולפעמים הוא מתלבש גם בלבוש צדיק תמים עניו ובעל מדות טובות.

ידעתי שצריכים להיזהר מטעויות בכלל ומטעויות בעבודה הבאות מצד אהבת עצמו בפרט, ידעתי גם שצריכים להיזהר מן הבלטטה והחיצוניות ולעבוד עם עצמו שהכל יהיה באמת ובפנימיות,

הנפש הבהמית בכל אחד ואחד היא לפי מהותו הפרטי, ויש אשר מתעורר חשק גדול ללמוד חסידות או להתבונן היטב באיזו השכלה, ובאמת הנה זה רק עצת היצר ומתחבולות הנפש הבהמית למנוע מעבודת התפילה וכדומה.

וכאשר עזר השי"ת ופעלו משהו עם עצמו בעבודה, הן בענין של אתכפיא, ומה גם בענין של אתהפכא, שהנפש השכלית הטבעית רצתה לחוש ולהרגיש, ואכן חשה והרגישה, טוב

ונקוט האי כללא בידך - סיים

(76) "היום יום" לכ"ג ניסן.

טעם באלקות מהענינים הגשמיים - נתמלאו שביעות רצון.

אאמו"ר מה ששמע מכ"ק אביו הרה"ק בעל "צמח צדק" בשם כ"ק זקנו רבנו הגדול:

אבל אחרי "יחידות" זו, שנודעת שיש נפש הבהמית כזו שהיא בעצמה נותנת טעם לשבח בענין השגת והבנת ענין אלקי בתורה ועבודה שבלב, ועיקר כוונתה לבלבל ולמנוע מעבודה בפועל - התחלתי לבקר את עצמי ואת ענייני בבקורת חדה.

בחודש אייר תק"ל - כך התחיל רבנו הגדול לספר לנכדו הרה"ק בעל "צמח צדק" - הלכתי למוריטש והתעכבתי שם אצל מורי הרב המגיד ג"ע עד אחרי חג הסוכות תקל"א.

כך התנהגתי כל העת ההיא, ועתה כשראיתי שהדרוש פדה בשלום ושני הסיפורים מבלבלים אותי מלהתעסק בדרוש וישב יעקב, נזכרתי בדברים האמורים, והיה לי צער רב מזה, בחשבי שזה מתחבולותיו של היצר.

בין התורות<sup>77</sup> שאמר לפני ביחידות, היתה תורה על הפסוק<sup>78</sup> "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", שאף שהאש יורדת מלמעלה, באתערותא דלעילא, מכל מקום מצוה להביא מן ההדיוט<sup>79</sup>, כי בהתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, כי רוח אייתי רוח ואמשיך רוח, רוח מלמטה אייתי רוח מלעילא, ואמשיך רוח מלעילא ולעילא, ומצות עשה להבעיר אש על המזבח. מזבח הוא אדם כי יקריב מכם, וההקרבה עצמה אינה מספקת רק צריכים להבעיר אש על הקרבן אשר מכם, ואש זו לא תכבה, שהיא מכבה את הלא.

בעת שדיבר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דבריו אלה, הגה כרגע נהפכו פניו המאירות לירקון, וניכר היה שנזכר באותו רגע על יסוריו ומכאובי נפשו אז.

את התורה הזאת אמר מורי לפני עשר פעמים, ויאמר לי: אתה תלמידי הנך נצרך להאש תמיד, לפי שעליך

יומיים הייתי אז בצער גדול וביום השלישי בהשכמה נכנסתי ל"יחידות" אל כ"ק אאמו"ר הרה"ק וירווח לי.

באותה "יחידות" סיפר לי כ"ק

(77) "היום יום" לכ' אדר שני.

(78) ויקרא ו.ו.

(79) עירובין סג.א. זח"ג רנה.א.

ממזריטש נ"ע להוד כ"ק זקני רבנו הגדול, וכ"ק זקני נהג בה טוב עין ויתנה לכל העוסקים בתורת החסידות.

ברור לי אשר כל הלומד עם חברו ומעורר בו את האש תמיד האלקי, שכרו אתו אשר זכותו זה לא תכבה לעד ולנצח נצחים.

כל האמור הם דברי קדשו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בעל "צמח צדק" אשר סיפר לי כ"ק אאמו"ר הרה"ק, כפי ששמע הדברים מהוד כ"ק אביו הרה"ק אאמו"ר מהר"ש בהשכמה דיום שני של חנוכה תרל"ז.

[אגרות מהור"י צ חלק ד עמודים טו-עא]

הוטל לכבות לא גדול, ואתה תכבה את הלא והשי"ת יהפוך את הלא להן.

מורי נ"ע אמר לפני תורה זו עשר פעמים כדי לחוקקה בעשר כוחות נפשי, בשביל לכבות את הלא של המגידים, ולעשות מהלא - הן.

וכשסיים רבנו אדמו"ר בעל "צמח צדק" את הסיפור לבנו כ"ק אאמו"ר מוהר"ש, הוסיף לאמר: זקני רבנו הזקן הוא משה רבנו בתורת החסידות שלנו, כלומר חב"ד, ובמשה רבנו אמרו רז"ל<sup>80</sup> התורה ניתנה למשה רבנו ע"ה אלא שנהג בה טוב עין.

את האש תמיד האלקי הנוגע לתורת חסידות חב"ד, נתן הרב המגיד

### כו טבת, תרל"ז

אאמו"ר הרה"ק מוהר"ר שמואל זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ושאל שאלות שונות במאמר החסידות שאמר הסבא בשבת שעברה.

או בא לידי דיבור על ההבדל בין חושים לכשרונות, והסבא אמר: כשרונות עוברים בירושה מאבות

קיץ תרנ"ה, בהיותי עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע בבית קייצי ליד ליובאוויטש, סיפר לי פעם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במהלך טיול, הסיפור הבא:

ביום שלישי, כ"ו טבת תרל"ז בהשכמה, היה אצל אביו הוד כ"ק

(80) נדה לח, א.

אצל דודך ר' לוי יצחק - אמר  
הסבא לאבי - היה חוש הנגינה בכינור  
הרבה יותר מאשר בשירה.

פעם אחת בשעות הערב, נכנסתי  
לחדרו של דודך ומצאתיו יושב  
בכורסא, פניו משונים, עיניו גדולות  
ובורקות, פיו פתוח, ידיו שלובות  
והוא כולו לוחט.

ברגע הראשון נפחדתי מאד, מבלי  
לדעת מה אירע כאן, אלא שמיד  
שמעתי נגינה היוצאת מחדרו של  
השכן, והבנתי מיד שהגיס נרעש  
מהנגינה והשירה העמוקה והערבה  
עשתה על חוש הנגינה הגדול שלו  
רושם חזק והשפיעה עליו תנועה של  
כלות הנפש.

[אותו הרה"צ ר' לוי יצחק, הוא  
אב-סבו של ילד הפלא הכנר מר  
מנוחין, דור חמישי מהרה"צ ר' לוי  
יצחק (יהודי ב"ר משה מנוחין בן מרת  
שרה ליבא בת הר' שניאור זלמןסון בן  
הר' לוי יצחק, חתן אדמו"ר ה"צמח  
צדק"י)].

[אגרות מהור"י צ' חלק ד עמ' שפא-שפב]

לבנים ויכולים להחזיק שנים או שלשה  
דורות, ואילו חושים נמסרים לעתים  
קרובות לדורות מאוחרים דוקא.

וסיפר:

בחודש שבט תרט"ז שלח הוד כ"ק  
אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" את כ"ק  
בנו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ר שמואל  
ואת חתנו הרה"ג החסיד המפורסם ר'  
לוי יצחק זצוקללה"ה - גיסו של הוד  
כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש - לפטרבורג  
אודות ענייני כלל, בה שהו כשני  
חדשים.

אכסניתנו - סיפר הוד כ"ק  
אאזמו"ר מוהר"ש - היתה במלון  
ברחוב וואזנעסענסקא. בחדר ליד  
החדרים שלנו, השתכן כנר איטלקי.

לגיסו ר' לוי יצחק - סיפר כ"ק  
אאזמו"ר מוהר"ש - היה חוש חזק  
בנגינה. אביו - הדוד ר' יקותיאל,  
חתנו של הרבי האמצעי, וסבו ר' יוסף  
בונם, חתנו של רבי לויק מברדיצ'וב,  
לא ידעו לגן, ואילו הגיס, ר' לוי  
יצחק, דור רביעי לרב מברדיצ'וב,  
היה לו חוש גדול בנגינה, והיה זה  
ירושה מאב-הסבא שלו, ר' לוי יצחק  
הרב מברדיצ'וב, שהיה מנגן נפלא.



### מוצאי ש"ק חול המועד פסח, תרל"ז

תרכ"ו, שהם עשרים ושלושה אלפים תשע מאות וארבעים ימים - היינו כל השבתות והמועדים בכלל - וכתב בערך ששים אלפים בויגן. מראש השנה תקס"א עד י"ג ניסן תרכ"ו, היו בהם ארבעה אלפים ותשעים יום שבתות ומועדים שהכתיבה בהם אסורה, ונשארו איפוא רק תשעה עשר אלף שמונה מאות וחמשים ימי כתיבה, ואם כן כתב יותר מכמו שלשה בויגן ליום.

[ה"תמים" חוברת ג עמוד כה]

כשהייתי במוצאי שבת, חול המועד פסח, תרל"ז - ממשיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפורו - ב"יחידות" אצל כ"ק אאמו"ר, כשאמר אז שני המאמרים הראשונים של ההמשך "וככה הגדול", אמר לי כ"ק אאמו"ר בהמשך הדברים:

כ"ק אאמו"ר [ה"צמח צדק"] התחיל לכתוב נגלה ודא"ח מהיותו בן שנים עשרה שנה, וכתב איפוא בערך ששים שנה וחמש שנים וששה חדשים, והנה מראש השנה תקס"א עד י"ג ניסן

### שביעי של פסח, תרל"ז

בתחילה הבנה והשגה ולאחר מכן ה"פועל".

פעם אחת שלח רבנו הזקן אל שניהם שליח לבקש כסף מהם. השליח בא בתחילה אל זה ש"מלמטה למעלה" ואמר לו שהרבי זקוק לכסף. ענה לו הלז כמה? אמר לו השליח: הרבי לא אמר. נכנס הישוב'ניק לחדרו והביא כל מה שהיה לו ונתן לשליח.

יצא השליח והלך אל השני ואמר לו שהרבי שלח אותו לקחת כסף. שאל הלז כמה? ענה לו השליח: הרבי לא

שביעי של פסח תרל"ז סיפר הסבא, הרבי מוהר"ש, אודות שני חסידים שהכירו עוד את המגיד ממזריטש, לאחר מכן היו מחסידי רבנו הזקן, חסידים פנימיים, היתה להם הכרה ברבנו הזקן, לא השגה אלא הכרה.

שני חסידים אלה היו חלוקים בעבודתם, באחד היה מלמטה למעלה, ובשני - מלמעלה למטה. האחד החל מ"פועל", כל דבר הוא עשה בפועל ממש במסירות נפש, ולאחר מכן היתה השגה. ואילו אצל השני היתה

השני קם בהשכמה, וחשב לשם מה יסע לפני התפילה, יתפלל תחילה, ובשעה שתיים עשרה-אחת יסע אל הרבי.

בינתיים פרצה סערה גדולה, הבזיק ברק ושרף את כל הרחוב, ובקושי הציל את הנפשות.

ואמר הסבא:

זה ההבדל בין ציות לציות, שניהם צייתו, אצל האחד היה אומר ועושה, ומיד עשה בפועל, ואילו אצל השני היה בתחילה ישוב הדעת ולאחר מכן עשיה.

[וסיים כ"ק אדמו"ר: סיפור זה צריכים לשמוע, זה נוגע, כמו שחסידות נוגעת כך נוגע סיפור זה, כמו שמתייגעים להבין חסידות כך צריכים להתייגע על ציות].

[ספר המאמרים ה'תש"י עמודים 193-194]

נקב בסכום. נענה האיש ואמר: אסע לליאזנא ואשאל את הרבי לכמה הוא זקוק ואתן.

השליח חזר אל הרבי, והניח את הצרורות. שאל אותו הרבי היכן הכסף של השני, והשליח סיפר מה שהוא ענה לו.

שקע הרבי בדביקות ואמר: לפני המעשה או לאחר המעשה?

למחרת בבוקר הגיע הראשון לליאזנא, נכנס אל הרבי והרבי אמר לו: צריכים לנסוע.

רתם מיד את עגלתו ונסע לביתו – היה זה לפני התפילה – והחל למכור כל שהיה יכול, ויצא עם בני ביתו את מקום מושבו. למרות שלא ידע היכן לנסוע, אמר: הרבי ציווה לנסוע – הרי צריכים לנסוע. לפתע נעשה חשוך מאד, היה זה גשם קייצי ובמשך חמשה עשר רגעים ירד גשם שוטף ופסק. הוא הגיע לליאזנא, העמיד את בני ביתו והלך לבית המדרש להתפלל.

## שבת קודש סליחות, תרל"ז

[על שבת קודש סליחות שנת תרל"ז באו הרבה אורחים, וכדרכנו אז

לבי אליו ביחוד לבכרו על שאר אנ"ש.

באותה שבת קודש אמר כ"ק אאמו"ר את המאמר לפני קבלת שבת, ה"ה המאמר אמר ר' שמואל בר נחמני נאום הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה.

את המאמר קלטנו היטב.

מאמר של תשובה בכלל ובשבת סליחות בפרט, נכנס לראש וללב ולא נתן מנוח.

המאמר כאילו [האט איבערגעקליבען] את המחשבות והדיבורים, כמו מלח [וואס קלייבט איבער און ציט ארויס] את הדם מהבשר הנמלח.

בסעודת ליל אותה שבת קודש סיפר כ"ק אאמו"ר שאצל כ"ק אבותינו רבותינו היו זמנים שהיו אומרים ומירות בסעודות שבת.

ויאמר בלשון הזה:

אב-הסבא<sup>81</sup> סבר שזמירות שבת צריכות "להיאמר", ומה שצריך

חורנו - דודך אחי הרז"א<sup>81</sup> ודודך גיסי הרמ"ל<sup>82</sup> ואני [כ"ק אדמו"ר מהורש"ב] - את המאמרים, כל אחד בזמן הקבוע לו ויותר נכון כל אחד בסדרו הקבוע, כי אצל זקנך, כ"ק אאמו"ר וצוקללה"ה [כ"ק אדמו"ר מהר"ש] היו זמנים שונים לאמירת דא"ח.

בחדשי תשרי-אייר, היה אומר דא"ח על פי רוב לפני קבלת שבת, בחדשי סיון-אלול - בשבת קודש לפני התפילה בשעה השביעית-שמינית בבוקר, ולפעמים אחרי התפילה, בשעה הראשונה אחרי חצות היום לערך, ובמועדים היו זמנים אחרים, כפי שכבר סיפרתי לך.

ובהתאם לשינוי זמן אמירת המאמרים נשתנו גם זמני חזרת המאמרים, בסדר קבוע. דודך, גיסי הרמ"ל, היה הראשון, דודך אחי הרז"א השני, ואני השלישי.

בין האורחים שבאו לאותה שבת קודש היה גם החסיד ר' אבא זליג החנווני מביעשנקוביץ' שהכרתיו מאז התחלתי לחזור את המאמרים ברבים, מתחילת שנת תרל"ה, אבל לא שמתי

81 הרב ר' זלמן אהרן, בן כ"ק אדמו"ר מוהר"ש.

82 הרב ר' משה ליב, חתן כ"ק אדמו"ר מוהר"ש.

83 הוד כ"ק אדמו"ר הזקן.

“להיאמר” הרי אם זה “נאמר” הרי זה “אמור”, ואילו אם זה רק נאמר, הרי זה כאילו לא נאמר<sup>84</sup>.

אלה המאחרים את כל הזמנים הללו של חשבון הנפש, יש להם הזמן האחרון על כך בימי הסליחות.

[וכשסיים את דבריו אלה, התחיל לנגן את הזמירות, והמסובים ענו אחריו.

[וכשסיים דבריו אלה, התחיל לנגן אחד הניגונים הישנים ויהי בדביקות גדולה.

נשבר ונדכה הייתי מהמאמר, ומעונה מעבודת השעות שעברו בין אחרי שמיעת המאמר עד הסעודה, והזמירות פעלו עלי התרגשות גדולה מאד, ובכל מאמצי כוחי התאפקתי לבלי לפרוץ בבכי בקול.

וכשסיים לנגן הוסיף לאמר:]

עודני מתעמק בדברי כ”ק אאמו”ר, בשם רבנו הזקן, ובאזני צולל נועם שיר הזמירות, והנה כ”ק אאמו”ר התחיל מדבר אודות עניני חשבון הנפש, ויאמר:]

לאמיתו של דבר, אין ימי הסליחות הזמן של חשבון הנפש, אלא זמן של עבודה ותשובה, הרי זה רק שאלה שאיחרו בחשבון נפשם יכולים למלא זאת אז, אך עיקרם של ימי הסליחות הם העבודה של תשובה.

על חשבון הנפש יש זמן קבוע.

בתשובה ישנם זמנים שונים ואופנים שונים. כלומר, נוסף על התשובה הרגילה של ימי החול, ישנם זמנים שונים בתשובה שהם אופנים בתשובה.

הזמן הקבוע על כך הוא בזמנים שונים. בזמן של מעת-לעת הרי זה הזמן של קריאת שמע שעל המטה; בזמן של השבוע הרי זה בקריאת שמע שעל המטה של היום החמישי; בזמן של החודש הרי זה בערב ראש חודש ובזמן של השנה הרי זה בחודש אלול.

הזמנים והאופנים של תשובה הם: חודש אלול, סליחות, ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וד’ הימים שבין יום הכיפורים לסוכות.

[כ”ק אאמו”ר שתק משך זמן ולאחר מכן הוסיף לאמר:]

84) כמובן הנה הדרך הזוהי הוא רק לצדיקים בעלי מדריגה, אבל אנחנו צריכים לעשות הכל בעתו ובזמנו בדרך קבלת עול.

באדם, אלה הם מדריגות חלוקות, דרגות שונות לגמרי, אבל כולם מתייחסים לאדם. ואילו התשובה של ארבעת הימים שבין יום כיפור לסוכות, היא ביחס לד' אותיות שם הוי' שבאדם<sup>85</sup>.

[לפני ברכת המזון ציווה לנגן אחד הניגונים הישנים, וינגן אותו שלש פעמים זו אחר זו].

כל זמן מהזמנים הקבועים לתשובה, הוא זמן מסוגל על סוג שונה של תשובה. אינה דומה התשובה של חודש אלול לתשובה של ימי הסליחות. אינה דומה התשובה של ימי הסליחות לתשובה של ראש השנה. התשובה של ראש השנה אינה דומה לתשובה של שבעת הימים שבין ראש השנה ליום כיפור, והתשובה של אותם שבעה ימים אינה דומה לתשובה של יום כיפור.

[אגרות מהור"י צ' חלק ג עמ' תפא-תפג]

חמשת זמני התשובה האמורים הם

### ערב ראש השנה, תרל"ח

כ"ק אמו"ר חינך אותי בסדר המיוחד שהוד כ"ק זקני רבנו הזקן חינך אותי<sup>86</sup> באמרו:

רבי, מנהיג עדת חסידים, אינו נעשה מעצמו, אם ילכו לישון חסיד, אפילו עם קריאת שמע שעל המטה חדורה בלב ובמוח בשינה חסידית - הרי אחרי ככלות הכל זה סדר של

הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק אומר לי בערב ראש השנה תרנ"ה - בעת שזכיתי להיכנס אל הוד קדשו בסדר "יחידות" בשעה השלישית לילה -

ערב ראש השנה תרל"ח הייתי בהשכמה - כמה שעות לפני זמן אמירת סליחות - אצל אבי. היה זה הפעם השביעית מהסדר הפנימי שהוד

85 ד' אותיות דשם הוי' הם בנשמה. יוד הוא בחי' חכ' שבנשמה והוא הכח דמסירת נפש שיש בכל אחד מ' ישראל. ה' הוא בחי' בינה שבנשמה והוא הבנת השגה אלקית. ו' הוא בחי' מדות שבנשמה וה' אחרונה היא בחי' מחשבה דבור ומעשה שבנשמה. וענינם מבואר בארוכה בכמה מקומות במאמרי חסידות.

86 כך הוא ברשימה (אינה מוגהת) וצ"ע.

כשנשמתו של כ"ק רבנו היתה צריכה לרדת למטה, אמרו לה שלבד זאת שיהיה גילוי עצם הנשמה כאן למטה, הנה נוסף על כך, יהיה הוא המנהיג הראשון של סדר נשיאי חב"ד, ובעבודה של מסירות נפש ושל אהבת ישראל יזכו לגילוי משיח צדקנו.

ענין זה היו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים מזכירים ומדברים בו בביטויים שונים, כל אחד מהוד כ"ק נשיאי חב"ד, בכל ערב ראש השנה.

הוד כ"ק רבנו הזקן ירד מרום מעלה עד מטה מטה, לא רק כדי שהמטה יהיה כלי למעלה, אלא להעלות, על ידי עבודה, את המעלה עצמה.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר זאת, שתתגלה פנימיות הרצון בעצמות, שהרי מצד העצמות הכל שוה, הרי שתתגלה פנימיות הרצון.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמ' קמה-קמו]

חסיד, סדר בריא, ויכולים לומר על כך סדר חסידי נעלה, אבל לא סדר של רבי.

הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים נשיאי חב"ד הם המשכה פנימית דור אחר דור מהוד כ"ק רבנו הזקן. הוד כ"ק רבנו הזקן היה נשמה חדשה שהכתירה עתיקא קדישא, שעצם הנשמה כפי שהיא למעלה בעולם היחוד של עולם האצילות, תרד למטה בהתלבשות בגוף, והגוף בכוח שורש שרשו בעצמות אין סוף הבלי גבול יגלה את העומק הפנימי של הגבול בגילוי בהמשכה לדורי דורות בנתינת כוח ועליה ועבודה פנימית.

על ירידת הנשמה למטה ושתתלבש בגוף, הרי זה בדרך גזירה, שהקב"ה ובית דין של מעלה גוזרים על הנשמה שתתדבק למטה להתלבש בגוף, שהרי הנשמה מצד עצמה איננה רוצה לרדת למטה, למעלה טוב לנשמה, אלא זה רק מצד גזירה.

## חול המועד סוכות, תרל"ח

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר:  
אצל אבי היו כל הענינים, הן בדיבור והן בכתב, בצורה של מועט

הוד כ"ק אאמו"ר מוהר"ש היה עורך באחד מלילות חול המועד סוכות התוועדות של שמחת בית השואבה.

המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק - בהתוועדות שמחת בית השואבה, חול המועד סוכות תרל"ח, הוא המאמר הבא<sup>87</sup>:

האדם באשר הוא אדם, צריך להתחשב בכל עניניו וסדר הנהגתו, אם הדבר מתאים או לא מתאים, וה"מתאים ולא מתאים" של רוחניות צריך להיות על כל פנים כמו ה"מתאים ולא מתאים" של גשמיות.

לא מתאים שבעל הבית לא ילמד כל יום גמרא, כמו שלא מתאים להיות לבוש במלבושים לא יפים.

לא מתאים לחסיד שלא ילמד כל יום פרק "תניא".

לא מתאים לחסיד שלא להיות שקוע בתיקון המדות, לא מיבעי שלא עושים בתוקף בהעברת המדות הרעות, אלא גם לא מתאים לחסיד שלא לפעול בעילוי המדות.

לא מתאים לחסיד שלא להיות עוסק בעבודת התפילה. ואין המכוון למחוא כפיים ולדפוק באצבע צרידה, אלא לתפילה בהתקשרות, שאז משתקפים בניגון החב"די הגעגועים הנכונים להרגש אלקי.

המחזיק את המרובה. שכך הוא הסדר של "פנימי" ובפרט של "עצמי". "פנימי" אינו זקוק להקדמות ולהצעות, "פנימי" ניגש ישר לעיקר בלי הקדמות, ובפרט "עצמי". יתרון המעלה של "פנימי" על "עצמי" הוא בכך, ש"פנימי" מסביר בטעמי השכלה, ו"עצמי" מאיר.

הענינים אצל אבי - המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק - היו בדרגא של מועט המחזיק את המרובה. מועט בזמן ובמלים ומרובה באור, והמועט בזמן החזיק את המרובה באור.

מהאור של אבי נעשה אצל המקבל השומע - מאור, אימרה של אבי האירה וגילתה אצל החסיד המקבל את אור הנשמה.

אבי - המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק - מדבר פיסקא פיסקא. כל פיסקא היא אור פנימי ואור עצמי ממאמר ארוך ומסודר בהשכלה, הסברה ועבודה. בכל פיסקה היה משום סדר לשומע, המקבל בפנימיות בדרך החיים של עבודת החסידים, למשך שנים.

אחד מפתגמי הקודש שאמר אבי -

(87) נוסח אחר, ראה לעיל עמוד 23 ואילך.

בשומע את כוח הנשמה, שכל אחד לפי מהותו הסיק והחליט בתיקון וזעבר ובסדר הנהגה על להבא.

רוצה אני - אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - שיהיה לך מושג באופן הפעולה כפי ש"עצמי" פועל, שמההתוועדות הקצרה של שמחת בית השואבה יצאו בהחלטה של תשובה ועבודה, כל אחד לפי ערכו.

אחד מהאורחים אז היה חנווני עשיר מפולוצק, קראו לו חיים נעמעסאוו, בעל הבית מבוסס, שבע בבני חיי ומזוני, ומדהיבורים האמורים בהתוועדות שמחת בית השואבה, יצא שבור.

[ספר השיחות היש"ת [לה"ק] עמ' קמה-קמו]

לא מתאים לחסיד שלא להיות עוסק בעבודה של קריאת שמע שעל המטה ולהירדם עם כל האבק או בכל הבוץ של עבודת היום, ולחלום על מילי דכדיבין, שהממונה על החלומות מכבדו בהם.

אחד מסדרי הנהגה של רבנו הזקן לחסידים הוא, שחסידים יערכו התוועדויות חסידיות. ובהתוועדויות אלו צריכים להשתתף כל החסידים כעשיר וכעני, הן בגשמיות והן ברוחניות, וכוח הרבים כמו גם זכות והבטחת ברכת רבנו הזקן הם בעזרת החסידים.

התוועדות של אבי - אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - היתה מעוררת

### שמחת בית השואבה, תרל"ח

רז"ל שבימי חזקיה היו בני ישראל יודעי תורה גדולים, כמאמר רז"ל<sup>88</sup> "בימי חזקיה בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בדיני טומאה וטהרה".

בליל שני של חג הסוכות תרנ"ב, סיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, מה ששמע מהוד כ"ק אביו אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש, בהתוועדות שמחת בית השואבה תרל"ח, במה שאומרים

(88) ראה סנהדרין צד, ב.



ובקיאים בנגלה ובקבלה, בהם האיר  
אור נשמתם בגילוי כפי שהיא בשרשה  
באצילות העליון.

בימי הרשב"י היו ינוקות יודעים  
ובקיאים בפנימיות התורה.

ובימי מורנו הבעל שם טוב היו  
אנשים הנראים לפשוטים, יהודי-שוק,  
רוכלי כפרים ובעלי עגלות, למדנים

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמוד י]

### ח"י אלול, תרל"ח

משיבת נפש", כשניגשים ללמוד  
תורה מתוך אמונה טהורה ויראת  
שמים, אור התורה הוא אז משיב נפש,  
מחוק במדה מרובה את ההבנה  
בגדולת הבורא ברוך הוא, במילא  
נשארת התורה תמימה, אף אדם עדיין  
לא נגע בה<sup>90</sup>.

היום אני מוסר לכם את תורת  
הבעל שם טוב, שהסבא הרבי מהר"ש  
חזר עליה לפני אבי בח"י אלול  
תרל"ח:

התורה:

"תורת ה' תמימה משיבת נפש" 89 -  
התורה עדיין תמימה לגמרי, אף אחד  
עדיין לא נגע בה, שכן "תורת ה'

[ספר השיחות ה'תש"ג [לה"ק] עמוד קפב]

### אלול, תרל"ח

כשאבי - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק  
"צמח צדק" - היה עדיין בילדותו,

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר  
במסיבת שמחת תורה - תרנ"ד -  
כשהייתי אצל הוד כ"ק אאמו"ר -  
אאמו"ר - הרה"ק, אלול תרל"ח,  
אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

(89) תהלים יט, ח.

(90) -ראה יל"ש תהלים רמז תרעד.

פשוט, מן ההכרח שירגיש באחריות של קיום המצוות המוטלת עליו. נוסף על האחריות הפרטית של ירידת נשמתו בעולם הזה, עליו להרגיש באחריות הכלל.

למשל, כשאחד נוסע באניה, למרות שיש לו מקום נפרד באניה, שם הוא יושב, הרי המקום הוא רק מקום נסיעה, ואילו אם הוא נוקב חור במקום שלו, הוא מעמיד את האניה כולה וכל נוסעיה בסכנה.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד קכג]

שמע שניים מזקני החסידים חוזרים על אימרות-מאמרים הראשונים שאמר הוד כ"ק רבנו הזקן בכואו בפעם הראשונה ממזריטש, שיחה ברבים על חידושה של דרך החסידות:

"כל ישראל ערבין זה לזה"<sup>91</sup>. פירוש: זה תערובת, ערבות-מתיקות, שליהודי אחד צריך להיות מתוק יהודי שני. יהודי אחד צריך להיות מעורב עם יהודי שני. יהודי אחד ערב ליהודי שני.

כל יחיד, איזה שיהיה, אם למדן גדול, יהודי-ש"ס, אם יהודי-תהלים

### ק"ץ, תרל"ח

האיכות. דודי הרמ"ל - ר' משה ליב<sup>91</sup> - ידע את המאמר טוב יותר מהוד כ"ק אאמו"ר ואחיו דודי הרז"א - ר' זלמן אהרן - ושמעו מאתו חזרה.

הוד כ"ק אאמו"ר הזמין את הרשד"מ לקידוש, ובשעת הקידוש שאל איזה עניני הסבר במאמר,

בהמשך המאמר<sup>92</sup> חייב אדם לברך מאה ברכות, בקיץ תרל"ח, אמר הוד כ"ק אאמו"ר מוהר"ש מאמר ד"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. לאותה שבת בא החסיד הרשד"מ<sup>93</sup> - ר' שמואל דובער משפיע. המאמר אף כי לא היה גדול בכמות, אך רק כשלישים וחמשה רגעים, אבל היה רב

91 ראה שבועות לט, א.

92 נדפס בשם לקוטי תורה תורת שמואל שער חמישי.

93 ראה תולדותיו בהתמים ח"ה ע' צט.

94 גינזבורג מויטבסק, חתנו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

ובסעודת שבת קודש חזר הוד כ"ק אאזמו"ר שנית על המאמר גל עיני ואז ידעו אותו היטב.

הואיל כ"ק אאזמו"ר לאמר:

אצל משה דוד שומעת הנשמה חסידות, ומשה דוד שומע מה שהנשמה אומרת.

כשנכנס ר' משה דוד התחיל כ"ק אאזמו"ר לומר את המאמר ור' משה דוד עמד כל הזמן ושפתותיו מרחשן ופניו לבנות כסיד.

ביום השני בהשכמה, כשהיה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ב"יחידות" אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק, אמר לו:

משה דוד הוא יהודי שלא פסק פומי'. הוא פשוט מאד. נשאר יתום בגיל חמש מאביו ומאמו. בגיל י"ב שנה יצא לעבודה, אז ידע חמשה חומשי תורה ותהלים. ומאז, סיפור של ששים שנה, הנה ביום ובלילה, בחול ובשבת ויום טוב, הוא חוזר בעל פה על אותיות חמשה חומשי תורה ותהלים. משה דוד הוא הגביר הגדול ביותר באותיות התורה. משה דוד בפשטותו עלה על הרבה מגדולי המשכילים וגם על הרבה בעלי עבודה. מה שמשכילים עושים בהשכלתם ומה שעובדים עושים

איש אחד היה בבוריסוב ור' משה דוד שמו, מלאכתו עושה תנורים - מוליער - פשוט ואיש לא שם לב אליו. ולהיותו מעדת החסידים היה הולך - כמובן רגלי - פעם בשנתיים לליובאוויטש, והיה מתעכב כשלשה שבועות וחוזר לביתו.

כל ימיו היה נהנה מיגיע כפיו. בהילוכו לליובאוויטש, כשהיה עובר דרך איזו אחוזה היה מתקן תנור או כירים והיה מתפרנס מזה. וכשבא לליובאוויטש וכספו אזל, היה הולך לימים אחדים אל איזו אחוזה של האדונים בסביבות העיר ועוסק במלאכתו כדי להרוויח את פרנסתו בהיותו בליובאוויטש, אבל בעיר עצמה לא היה חפץ בשום אופן לעסוק במלאכתו, שלא לנגוע ח"ו בפרנסתם של בעלי המלאכה בעיר.

נודמן שבאותה שבת היה גם הוא - ר' משה דוד - בליובאוויטש, וכשחזר הוד כ"ק אאזמו"ר שנית על המאמר גל עיני, ציווה למשרת ר' פנחס ליב לקרוא לר' משה דוד שהיה יושב בבית הכנסת - האולם הקטן - ואומר תהלים.

כשמוע הרשד"מ את פקודת הוד

בעבודתם, עושה משה דוד ה"תנר" בפשטותו.

[ספר השיחות הישית [לה"ק] עמ' קלט-קמ]

## ת ר ל " ח

המשכה למעלה. כך היתה דרכו לרמוז בידו הקדושה על כל דבר שבהפלאה.

החסיד ר' זלמן זלטפולסקי לא זו בלבד שהיה בעל מוחין גדול ובעל לב חסידי רחב, היה מתון ומסודר, היה מקושר מסור לסבא מהר"ש.

כל מה שעשה הר' זלמן היה במתינות, בהתבוננות השכלתית. לכל דבר היתה לו גישה של סדר השכלה חב"דית. סדר מיוחד היה לו בנסיעה לליובאוויטש, להיות אצל הרבי, כמה זמן לשהות שם ומתי לחזור מליובאוויטש.

הר' זלמן היה אחד מבחירי המשכילים בחסידות ובעלי העבודה שלגבם היתה הנסיעה לליובאוויטש, שמיעת חסידות וכניסה ל"יחידות", משום חוויה נפשית שתפסה בהם המקום הנעלה ביותר בחיים.

החסיד ר' זלמן זלטפולסקי היה חסיד של הסבא הרבי מהר"ש. כשהיה בא לליובאוויטש היה הסבא אומר חסידות לפניו ביחוד.

פעם אחת - בשנת תרל"ז - אמר הרבי מהר"ש לפניו מאמר שאמר בפני הקהל בשבת שעברה. בשנת תרל"ח אמר לפניו מאמר מיוחד.

הרבי מהר"ש היה לעתים קרובות אומר באמצע המאמר מספר מלים שלא היתה להן שייכות למאמר, ולפעמים היתה להן שייכות למאמר.

במאמר משנת תרל"ח הסביר הסבא מאמר חז"ל<sup>95</sup> ר"א יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, ואמר על כך:

תפילה צריכה הרי להיות בחיות, ועל ידי הנתינה והחיאית נפש העני לפני התפילה, מתווסף הרבה חיות בתפילה. ורמוז בידו הקדושה בדרך

(95) ב"ב יוד, א.

כשמחיים יהודי בגשמיות, נותנים לו לאכול, השכר הוא בגשמיות וברוחניות.

כשהחסיד ר' חיים בער קלט את האימרה בפנימיות, עשה לעצמו סדר לתת לפני התפילה לעוברים ולשבים או לעניים סתם שהיו בבית הכנסת, שיהיה להם במה לסעוד את לבם אחרי התפילה.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי שהמסירה והגתינה הפנימית של החסיד ר' חיים בער אל הרבי מהר"ש העמידה אותו על מקום הצלחה נכון בעבודת המוח והלב.

[ספר השיחות ה'ש"ת [לה"ק] עמ' קסה-קסו]

סדר הנסיעה, אל ומליובאוויטש, הוא חוויה נפשית אצל חסידים בעלי השכלה ועבודה פנימיים. כל אחד מנכבדי החסידים היה מתעכב בערים ועירות מסוימות, בנסעם אל ומליובאוויטש, למסור לחסידים מה ששמעו בליובאוויטש, לחזור על מאמרי החסידות ששמעו. היו עורכים אז התוועדות חסידית. קבלת הפנים האמיתית היו עורכים כששבו הביתה. כל חסידי חב"ד, בלי הבדל עניים או עשירים, הן בגשמיות והן ברוחניות, בידיעה ובעבודה, היו משתתפים בשמחה.

פעם אחת כשהר' זלמן חזר מליובאוויטש, הנה בהתוועדות חסידית שנערכה לקבלת פני האורח, סיפר על אימרה שהסבא מהר"ש אמר באמצע מאמר:

- \* -

והסבא אמר לו:

יגיעה אינה שוברת את טמטום המוח, העצה לך היא נגינה בתפילה.

[ספר השיחות ה'תש"ג [לה"ק] עמוד קיב]

בשנת תרל"ח היה החסיד ר' ישראל דובער מוועליז ב"יחידות" אצל הסבא [אדמו"ר מהר"ש], כתב בפתק שלו, שאף שהוא מתייגע להבין ענין ומבינו היטב, אבל זה בלי עונג.

- \* -

משווינציאן היה תלמידו וחניכו של החסיד הידוע ר' מיכעלע מאפאצק - אחד מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן נ"ע - והיה בעל כשרון נפלא בהעמקה וכל ענין בין בנגלה ובין בדא"ח היה מחדש בו ענינים עמוקים, אבל היה מתבודד בטבעו.

החסיד ר' נחמיה זלמן היה מסודר נפלא ושומר הזמן לרגעים ממש. ודרכו היתה להתפלל שחרית - בחול ובשבת קודש ויום טוב - בשעה תשיעית בוקר, אחרי הכנה של התבוננות כשש שעות כשטליתו על כתפו, ומתפלל כשש שעות בקיץ, היה הולך לביתו לאכול סעודת היום ולנוח כשעתיים, ובחורף היה מתפלל מנחה ומעריב גם כן באריכות כדרכו, ואחר כך היה הולך לבית לאכול ולנוח מעט. וככה התנהג שנים הרבה.

החסיד ר' נחמיה זלמן היה נוסע לליובאוויטש אל הוד כ"ק אאזמו"ר בעל "צמח צדק" וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ועל דרך הרגיל היה מתעכב בליובאוויטש כחמשה ששה שבועות וחג השבועות באמצע, והיה מהיושבים ראשונה בשולחן התורה שהיו מזמינים את הרבנים האורחים הבאים לחג השבועות לליובאוויטש

באחת ה"יחידות" דשנת תרל"ח של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אצל הוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, הואיל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק לבאר אשר כללות ענין ירידת הנשמה בגוף הוא לא רק מצד העבודה לעצמו בתורה ועבודה במסירות נפש בפועל, שהוא - העובד - עוסק רק בתורה ועבודה במדריגת צדיק גמור, הנה עדיין אינו ממלא בזה את חובת שליחות נשמתו לעלמא דין, והשליחות היא בדרך סכנה ממש ובפרט ההלבשה בנפש הטבעית וביותר ההלבשה בנפש הבהמית, ובכל זאת הנה אב הרחמן שולח את הנשמה לרדת להתלבש בגוף לא רק גשמי אלא גם חומרי ובהתלבשות דנפש הטבעית ונפש הבהמית בשביל לוכך את חומריות העולם ולעשות את גשמיות העולם כלי לאלקות, והוא על ידי ההתעסקות בעבודת הבירורים בעצמו וגם לעורר את זולתו להתחזק בעבודה זו.

ב"יחידות" ההיא הואיל כ"ק אאזמו"ר הרה"ק לספר להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק על אודות החסיד ר' נחמיה זלמן.

- החסיד ר' נחמיה זלמן

שעות לפני תפילת ערבית, ובחורף בערך זה אחרי תפילת ערבית. וכידוע אשר עד שנת תרי"ג-תרי"ד - שהתחילו המלשינויות הגדולות מצד המשכילים - היה נהוג המנהג הקדום של "מחול היחידות" - אשר כל חסיד וחסיד אשר זכה להתקבל לראיון ל"יחידות" הנה בצאתו את פני הקודש היה משתתף בריקוד, וריקוד זה היה יקר וחביב מאד על כל החסידים ועבודתם היתה לעמוד בעיגול סביב המרקדים - שהיו רק אלה שנכנסו ל"יחידות" - לגנן ולהכות כף אל כף לפי טעם הניגון. וגם החסיד ר' נחמיה זלמן המתבודד היה תאב וכוסף להתענג על המחזה הכי נשגב של התגברות הצורה על החומר.

אחרי שסידר הר' נחמיה זלמן תיקון חצות היה הולך אל היער הנ"ל וטובל בנחל ויושב לו להתבונן בעניני תורת החסידות לפני התפילה ומתפלל לו כדרכו, ואחרי התפילה היה נוטל ידיו ממימי הנחל ואוכל סעודתו פת במלח ומים קרים ונח כשעה ועוסק בלימוד ואחר כך מתפלל מנחה וחזור העירה.

ככה נהג כל ימות החול מיום הראשון עד יום החמישי.

כארבעים שנה ישב הר' נחמיה זלמן על שולחן חותנו החסיד ר' גבריאל שלמה החנווני בעיר גריווא

לסעודת יום טוב ביום הראשון של חג השבועות, ביום ההילולא של מורנו הבעל שם טוב נ"ע.

בסעודה זו הנה מלבד מאמר החסידות שהיה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בעל "צמח צדק" אומר, ומלבד איזה סיפורים שהיה מספר ממה ששמע מהוד כ"ק זקנו אדמו"ר הזקן נ"ע אודות מורנו הבעל שם טוב נ"ע ואודות מורנו הרב המגיד ממזריטש נ"ע, הנה מלבד זאת היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" משתעשע עם הרבנים הגאונים בדברי תורה בנגלה והיה מפליאם בחידושי הגאונים.

בקצה העיר ליובאוויטש ברחוב זארעטשיע, כשלש מאות צעדים בדרך העולה להאחווה האנאראווע, בהר משמאל הדרך, היה יער קטן מאילני סאסנע, באורך כרבע פרסה וברוחב כשמינית פרסה, ושם סוכה קלועה מענפי אילנות ומתחת ההר עובר נחל קצר כארבע אמות ועמוק כחצי קומת איש ומימיו מפכים במרץ, וביער הזה קנה לו שביתה החסיד ר' נחמיה זלמן בכל משך היום - בימי החול - משעה השניה אחרי חצות הלילה עד כשעה או שעתיים לפני תפילת ערבית.

הזמן הקבוע לקבלת חסידים ל"יחידות" היה בקיץ כארבע חמש

ומצוות בכל הכוונות ביגיעת נפש ויגיעת בשר עולה בעילוי אחר עילוי. אך זהו רק עבודה של יחיד, שלא רק זאת היא הכוונה של ירידת הנשמה בגוף. הבעל שם טוב נ"ע גילה שהכוונה בירידת הנשמה בגוף היא כדי להאיר את העולם על ידי עבודת הרבים דוקא. על כל אחד לעשות גם בהנוגע לזולת, ואז זכות הרבים תלוי בו, וביחוד רב, מורה-צדק ומלמד שהם רועי ופרנסי ישראל, עליהם למסור את נפשם כדי לזכות את הרבים. לא זו בלבד שעליהם להיות בעלי עבודה לעצמם - לטובת עצמם - עליהם להיות בעלי עבודה ובעלי מדות טובות שילמדו מהם ענין העבודה בכלל ומדות טובות בפרט. החסיד ר' נחמיה זלמן וסייעתו ובני גילו הם חסידים גדולים, למדנים, משכילים ועובדים, אך לא רק זאת היא הכוונה העליונה בירידת הנשמה בגוף. הכוונה העליונה בירידת הנשמה בגוף היא העבודה של החסיד ר' יוסף הלל המלמד דרדקי מדרויא והחסיד ר' שמואל חיים רבה של לוצין וסייעתם ובני גילם.

המלמד ר' יוסף הלל מדרויא היה מחונך ומודרך מזקני החסידים בדרויא שקיבלו את חינוכם והדרכתם מחסידי הוד כ"ק אדמו"ר הזקן. שתכלית ועיקר הכל הוא להשפיע מרוחו הטובה בעבודה ותיקון המדות ואהבת ישראל לזולתו.

פארור עיר דננבורג, אחד מחסידי הוד כ"ק רבנו הזקן נ"ע, איש אמיד ומושפע בפרנסה, בינוני בדיעת התורה בנגלה ובדא"ח, אבל היה מבעלי עובדין טבין, בהכנסת אורחים ובצדקה ברוח נדיבה ובעין יפה. ואחר כך היה הר' נחמיה זלמן מתפרנס מעסק אשתו באופן אשר מעולם לא עסק בשום ענין של פרנסה אלא עסק רק בתורה ועבודה ביגיעת בשר ויגיעת נפש והיה אחד מגדולי הגאונים בנגלה ומשכיל נפלא בדיעת תורת החסידות, ובעל מדריגה גדולה בעבודה שבלב.

הוד כ"ק אאמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, שהיה מכיר את הר' נחמיה זלמן, היה מפליג מאד בשבחו, ויספר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע כי כמה פעמים היה הולך בהתבא אל היער אשר הר' נחמיה זלמן היה יושב שם, להסתכל - מבין חרכי הסוכה - בפניו של הר' נחמיה זלמן בשעה שהיה מתעמק בענין של חסידות. עיניו היו עצומות ופניו לוהטים וכולו מרחף בשמי מרום, מופשט מכל עניני עולם והרגש גופני -

והפליג בשבחו במאד מאד ויסיים לאמר:

כל זה הוא עבודה פרטית, טוב של יחיד שעל ידי עבודתו הגדולה בתורה



החסיד ר' שמואל חיים המלמד מצ'אריי שהיה מוסמך מגדולי ההוראה.

החסיד ר' שמואל חיים היה מופלא במדות טובות ואוהב את הבריות גדול. בהיותו בצ'אריי עסק בחינוך והדרכה של האברכים החסידיים והצליח מאד.

בבואו ללוצין עגמה נפשו מאד משפלות מצב הבעלי-בתים וההמון, בכל זאת לא התייאש וניגש במרץ לעבודת החינוך וההדרכה, לעקור ולשרש את הרע, ובמשך חמש-שש שנות עבודה במסירות נפש ובסבלנות הגדולה ביותר שינה הר' שמואל חיים את בעלי-הבתים וההמון של לוצין.

העבודה המסירות נפשית של רבה של לוצין ושל המלמד מדרויא ובני גילם, זוהי הכוונה האמיתית בירידת הנשמה בגוף, ועבודה כזו מזככת ומאירה את העולם.

[אגרות מהוריי"צ חלק ח עמ' תצט-תקב.

קובץ ליובאוויטש גליון 6 ע' 3, גל' 15 ע' 39.

ספר השיחות ה'תש"ה עמוד 135.

ספר "חומכי תמימים" עמוד שמו]

החינוך הזה וההדרכה הזאת פעלה על המחונך והמודרך יוסף הלל שאף כי הוא בעל כשרון ולמדן גדול, בכל זאת בחר להיות רק מלמד דרדקי - אף שהיה מתפרנס בטוב יותר אם היה לומד עם תלמידים גדולים - כדי לקבוע בלבותיהם של התינוקות חיבת התורה ויראת שמים, וזה כחמשים שנה שהוא עוסק במלמדות והעמיד גדודים גדודים תלמידים יראי אלקים.

מה שיוסף הלל המלמד דרדקי נטע בלבות הילדים, לא רק שכל הרוחות שבעולם לא יעקרו אלא אפילו לא יחלישו, וזוהי הכוונה בירידת הנשמה בגוף - לעשות יהודים כפי שהשי"ת רוצה.

העיירה לוצין, מבלי הבט שהיו בה חסידים, משכילים ובעלי עבודה גדולים, היו רובם של בעלי הבתים וביחוד ההמון בורים ונבערים, בעלי מחלוקת, בעלי רכילות, בעלי קנאה ומדות רעות, האחד הלשין על חברו ויורד לחייו.

בשנת תרכ"ז ביקשו ממני חסידי לוצין לשלוח אליהם רב, ושלחתי את

## י"ט כסלו, תרל"ט

החסידים עד כי התגוללו ברחובות פטרבורג, היה מפחד, ופחדו היה לא מן הענין עצמו, כי חירות גמורה ניתנה לו, כי אם פחדו היה מההתרחבות וההתפשטות של הנצחון. למחרת ביום רביעי בבוקר אחרי התפילה<sup>97</sup> אמר כ"ק רבנו הגדול:

על יום הרביעי נאמר<sup>98</sup> "יהי מארת" חסר כתיב, ופירש כפירוש הרמב"ן שאור שנברא ביום ראשון שימש ג' ימים, "ג' דורות, הבעל שם טוב, הרב המגיד" - וכאן הפסיק לזמן מה (וסיים כ"ק רבנו הגדול): "ביום הרביעי נטלו המאורות<sup>99</sup>, אבל בו ביום נתלו המאורות, נתלו בת"ו, כעת הדבר תלוי בחסידים, בכס הדבר תלוי".

במשך יום הרביעי נודע ענין החופשה בכל העיר פטרבורג, ולפנות ערב התאספו אנשים, המון רב, ואמר הרבי שלא יאמר חסידות, ניגשו אליו שני יהודים שהתפרצו מבין הקהל ואמרו - לרבנו הגדול - "התרחקנו ונידחנו עד ראסי, עד ה' בנו,

בשנת תרל"ט היתה הקביעות של י"ט כסלו ביום ראשון. בשבת קודש י"ח כסלו אמר כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש את מאמר הדא"ח "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ", וביאר כי על ידי העבודה של "גוי אחד בארץ" נעשית האחדות ב"אתה" וב"שמך". ויבאר ההפרש בין האחדות העצמית של "אתה הוא קודם שנברא העולם ואתה הוא לאחר שנברא העולם"<sup>96</sup>, לבין האחדות שנעשית על ידי העבודה.

הסדר בכלל אצלו היה, שביליל א' של י"ט כסלו, היתה הסעודה נקראת על שם כ"ק אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה נ"ע, והיה שוהה בערך ט"ו או כ' רגעים, והיה אומר זוהי הסעודה שעורכת הנכדה. ולמחרת, ליל ב' של י"ט כסלו (היינו מ"ט לכ'), היתה הסעודה העיקרית, והיה יושב עם המסובים כחמשים רגעים, עד שעה בערך, ואז סיפר:

הרבי - רבנו הגדול - בבואו מדירת המנגד וראה גודל השמחה של

96 מתפילת השחר.

97 י"ט כסלו היה או ביום ג' בשבוע.

98 בראשית א, יד.

99 הסתלקות הבעל שם טוב נ"ע היתה ביום הרביעי.

מחרחרי ריב, שכל יניקתם היא מן האבק.

לאחר מכן אמר כ"ק רבנו הגדול הדרוש "כמים הפנים" וגו'.

ואמר כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש, כי יסוד המאמר הוא תורת הבעל שם טוב נ"ע. ושאלו כ"ק אאמו"ר הרה"ק - ב"יחידות" - האם שמע רבנו הגדול מאמר זה מרבו הרב המגיד או ששמע אותו בשבתו במאסר? והשיבו בפנים צוהבות: "כשרוצים לדעת הכל - מזדקנים מהר", וכשראה - כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מהר"ש - כך מספר לי כ"ק אאמו"ר הרה"ק - שהדברים פגעו בי כו' (כפי שידועה התבטלותו הגדולה של כ"ק אאמו"ר הרה"ק לפני אביו כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש, ובפרט בעת "יחידות") אמר לי: "סדר העבודה של תיקון הוא מלמטה למעלה, ולא מלמעלה למטה על ידי גילוי".

בדרוש "כמים הפנים" דשנת תרל"ט מדובר כל הענין הנ"ל של "זה דור" כו' ויש על זה שתי הנחות (של

שעובדים אנו את השי"ת ומקיימים כל אשר ידוע לנו על מה שכתוב בתורה הקדושה, רבי! יאמר נא דבר תורה ויחזק את לבבנו לעבודת הבורא ברוך הוא!").

כעבור משך זמן יצא כ"ק רבנו הגדול אל החצר ואמר דרוש המתחיל "כמים הפנים" כו', ואף כי היה הקור גדול, נהיה חם, והחום חדר בכל העצמות, בלשון זה שמעתי - מכ"ק אאמו"ר הרה"ק - .

לפני שאמר הרבי מאמר חסידות זה, אמר: כתיב<sup>100</sup> "זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה". זה דור - שדורשיו - מנהיגי ופרנסי הדור, הם מבקשי פניך - את פנימיות אין סוף, ש"יעקב סלה", שיהודי פשוט, שהוא בבחינת "יעקב" י' עקב, הוא בכל מקום ובכל זמן בבחינת "סלה", חזק בחוזק ובנצחיות של אין סוף, "ויאבק איש עמו"<sup>101</sup> - העלו אבק עד כסא הכבוד<sup>102</sup>. לכאורה, היה צריך לומר "וילחם" מהו "ויאבק"? אלא שיש מלחמה הנמשכת מן האבק בלבד, וכמו במחלוקת הנגרמת על ידי

(100) תהלים כד,ו.

(101) בראשית לב,כה.

(102) חולין צא,א.

כ"ק אאמו"ר הרה"ק שלא השלימה, ושל רמ"ל<sup>103</sup> כל המאמר).

[לקוטי דיבורים כרך א. ליקוט ב אות יג]

### חנוכה, תרל"ט

אאמו"ר להשמיע כי גם תשובה זו צריכה להיות בשמחה והשמחה היא מה שיוצא מן הרע, ועבודת התשובה היא העליה מדרגא לדרגא, בכל זאת החליט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, להיכנס אל הוד כ"ק אביו הרה"ק ב"יחידות" לברר דבר זה.

בהשכמת יום השלישי, נר רביעי של חנוכה, נכנס הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אל הוד כ"ק אביו הרה"ק ב"יחידות", וישאלהו בבירור ההפרש בין תשובה לבין עבודת התשובה.

הוד כ"ק אאמו"ר אדמו"ר הרה"ק אמר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאמר:

התשובה היא הדבר בפועל ועבודת התשובה הם הענינים המביאים את הפועל, אשר לפי אופן הענינים המביאים וגורמים את התשובה הנה כך תהיה התשובה עצמה, וכולם באים

בשנת תרל"ט בשבת פרשת וישב שהיתה שבת ראשונה של חנוכה, אמר הוד כ"ק אאמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ר שמואל זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע מאמר המתחיל עבדו את הוי' בשמחה. יסוד המאמר ותוכנו: ביאור והסבר במעלות העבודה בשמחה. ובתוך הדברים הזכיר הוד כ"ק אאמו"ר שגם התשובה צריכה להיות בשמחה, ובפרט עבודת התשובה שהיא צריכה להיות בשמחה.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אשר היה מדקדק מאד בתורתו של הוד כ"ק אביו, הרגיש בדבר זה, ואם כי ביאר והסביר לעצמו ההפרש שבין תשובה לבין עבודת התשובה, כי התשובה הנה בעיקרה על דברים שצריכים להרחיקם בהרחקה גמורה, כי הלא גם אבק דק מן הדק שברע, הוא רע שצריכים להרחיקו, והגם כי תשובה כזו הנה על הרוב באה בדמעות של צער, מדוע יש בו רע, בא הוד כ"ק

103 דודי הרה"ח ר' משה ליב שי' גינזבורג.

על ידי עבודת התפילה שהיא הכלי לעבודה בפועל.

כ"ק אאמו"ר - אומר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - אמר לי מה ששמע מכ"ק אביו זקנו כ"ק רבנו הגדול ב"יחידות" ביום ב' תצא בששי לחודש אלול בשנת תקס"ד.

בליל שבת קודש פרשת שופטים תקס"ד, כשעה לאחר הדלקת הנרות, אמר כ"ק רבנו הגדול מאמר המתחיל שופטים ושופטים תתן לך בכל שערך. יסוד המאמר ותוכנו: המדות הן עלולים מן עילת השכל. וביאר והסביר המאמר חמשים שערי בינה נבראו בעולם, דשער הנו"ן מתיחס אל הבינה בעצמה, ומ"ט השערים מתיחסים אל המדות שהם ז' פעמים ז', ועל זה הוא הציווי אשר בכל שער ושער של מדה צריכים שופט על איכותה ושופט על כמותה של המדה, כדי שתהיה עבודה בפועל.

כ"ק אאמו"ר, אשר כבר היה כותב הגהות על המאמרים ששמע מכ"ק אביו זקנו, וגם היה מבארם ומסבירם לעצמו - בכתב - בהסברים וביאורים ערוכים מהמדרש, זהר וכתבי

האריו"ל, היה מסופק באיזה דברים במאמר שופטים ושופטים הנ"ל, הנה ביום שני פרשת תצא נכנס ב"יחידות" אל כ"ק אביו זקנו לברר ספיקותיו.

כ"ק רבנו הגדול ביאר לו כל שאלותיו דבר דבר על אופנו, וסיים דברי קדשו, כי על כל שער ושער ממ"ט שערי בינה יש סוג תפילה, להיות כי התפילה היא המחברת הכוח עם הפועל, כפי אשר ביאר מורי ורבי בתורה של שבת פרשת כי תבוא תקכ"ח, המתחיל ושבת עד הוי' אלקיך.

בתורה ההיא אמר מורי ורבי כי עבודת התשובה צריכה להיות עד אשר שם הוי' שהוא למעלה מהעולמות יהיה אלקיך, אלקים בגימטריא הטבע, בראשית ברא אלקים.

כל החבריא קדישא היו בהתעוררות גדולה מהתורה ההיא והרה"ק הר' משולם זוסיא מאניפאלי אמר, כי הוא אינו יכול להגיע למעלת תשובה כזו אשר אמר מורי ורבי, ועל כן יחלק את התשובה לחלקים, כי תשובה ר"ת:

ת. תמים תהיה עם ה' אלקיך<sup>104</sup>.

אופן הא' בעבודת התשובה:

ת. "תמים תהיה עם ד' אלקיך" – עבודת התשובה הבאה על ידי התמימות. כמה בחינות וכמה מדריגות באופנים שונים יש בענין התמימות, וביחס אל התשובה הנה העולה על כולנה היא תמימות הלב, כאמור גבי אברהם אבינו ע"ה<sup>109</sup> ומצאתי את לבבו נאמן לפניך, תום הלב הנקרא רצינות.

אופן הב' בעבודת התשובה:

ש. "שויתי הוי' לנגדי תמיד" – הוי' מורה על התהוות העולם והתהוות הנבראים. והתהוות הבריאה כולה וחיותם היא בדרך אין ערוך מאין ליש, וזהו עבודת התשובה הבאה על ידי "שויתי הוי' לנגדי תמיד" אשר תמיד לנגד עיניו ענין ההוי' של העולם ומלואו.

אופן הג' בעבודת התשובה:

ו. "ואהבת לרעך כמוך" – כמו

ש. שויתי ה' לנגדי תמיד<sup>105</sup>.

ו. ואהבת לרעך כמוך<sup>106</sup>.

ב. בכל דרכיך דעהו<sup>107</sup>.

ה. הצנע לכת עם אלקיך<sup>108</sup>.

חמש האותיות דתיבת תשובה – אומר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק – הם חמשה דרכים ואופנים בעבודת התשובה, אשר על פיהן באה התשובה בפועל.

תיבת תשובה – אומר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק – צרופה מחמש אותיות, אשר כל אות ואות היא דרך ואופן בעבודת התשובה, וכולם באים מהכוח אל הפועל על ידי עבודת התפילה.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הואיל בחסדו וטובו לבאר לי חמשה דרכי התשובה ואופניהם באריכות ההסבר. והנני מעתיק בזה רק התוכן והקיצור בלבד.

(105) תהלים טז, ת.

(106) ויקרא יט, יח.

(107) משלי ג, ו.

(108) מיכה ו, ח.

(109) נחמיה ט, ח.

וכמאמר<sup>111</sup> לעולם יהא אדם ערום ביראה וענין הערמומיות הוא שלא יהיה ניכר כלל, וידוע דכמה מהחסידים הראשונים היו מסתירים עצמם, ואם התגלו היו מצטערים, וזהו עבודת התשובה הבאה מהצנע לכת.

שאמר כ"ק אדמו"ר הזקן שואהבת לרעך כמוך הוא כלי לואהבת את ה' אלקיך, וביאר במאמר<sup>110</sup> כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו. והוא עבודת התשובה הבאה בסיבת לב טוב.

זאת אומרת, אשר חמשת האופנים בעבודת התשובה, הם חמש דרכים בדרכי עבודת השי"ת, אשר כל אחד מחמשת הדרכים הוא דרך סלולה כללית, היינו לאו דוקא בעבודת התשובה כי אם בכללות העבודה, הבאה מהמעייין היוצא מבית ד' חכמת תורת החסידות, ומתגלים מהכוח אל הפועל על ידי עבודת התפילה, שהיא יסוד הכוח ועמוד הפועל, להשלים הכוונה העליונה דנתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים.

אופן הד' בעבודת התשובה:

ב. "בכל דרכיך דעהו" - האדם השם לבו ודעתו על כל הנעשה עמו ומסביב לו, רואה הוא אלקות במוחש, וכמו שאמר כ"ק אדמו"ר האמצעי ביתרון בעלי עסקים על יושבי אהל בענין ראיית אלקות במוחש, וזהו עבודת התשובה הבאה מראיית השגחה פרטית.

אופן הה' בעבודת התשובה:

ה. "הצנע לכת עם אלקיך" - הזהירות שלא תהיה שום בליטה,

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמ' שלה-שלה.

"תורת החסידות" אותיות כח-ל.]

## שבט, תרל"ט

ביום מסויים בחודש שבט תרל"ט, כשאבי היה ב"יחידות" אצל אביו, הוד

(110) אבות פ"ג מ"י.

(111) ברכות יז, א.

מוח ולב, שכל ומדות - אלה הם הנכסים של בני ישראל. העוסק בתורה, לא רק לומד תורה, נכסיו מצליחים. אברהם אבינו היה למדן וירא אלקים, קיים כל התורה עד שלא ניתנה, ואילו כריתת הברית הנצחי שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו לדורותיו עד סוף כל הדורות, היה משום שמצא את לבבו נאמן. רצינות הלב, תמימות הפשטות והאמונה הפשוטה, אלה הם הנכסים של בני ישראל, ומי שעוסק בתורה - נכסיו מצליחים לו.

כתוב<sup>113</sup>: "זכרו תורת משה עבדי", ומקשה במכילתא: הרי תורת ה' תמימה? אלא, משום שמה מסר את נפשו על קבלת התורה, לכן אמר הקב"ה זכרו תורת משה.

הבעל שם טוב, הרב המגיד, רבנו הוקן וכל נשיאי חב"ד - כל אחד בדורו, לא רק שלימדו את החסידים תורת החסידות, אלא מסרו את נפשם להשריש בלבבות בני ישראל תורה ומצוות, יראת שמים ואהבת ישראל.

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמוד קכג]

כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, הנה בין דברי התורה והסיפורים שאמר לו, ישנם הסיפור והתורה הבאים:

ח"י אלול תרי"א הייתי אצל - הרבי ה"צמח צדק" - ב"יחידות". בין דברי התורה והסיפורים שמסר לי, היה מה שאירע באותו יום לפני חמשים שנה.

ח"י אלול תקס"א בתחילת החודש השני להתיישבותו של הסבא - רבנו הוקן בעל ה"תניא" והשולחן ערוך - בליאדי, הניחו היסוד לבנין הישיבה, שהסבא העביר מליאזנא - בה חי עד אז - לליאדי.

נכחו בשמחה, חמי - הרבי האמצעי - כל הילדים, כל המשפחה, מאות חסידים מהעיר, והסבא אמר:

ח"י אלול תקל"א, אמר בפנינו הרבי - המגיד ממזריטש - בשעת סעודת המצוה, תורה שאמרה רבו ה"סבא" - הבעל שם טוב - בח"י אלול תקט"ו:

"כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו"<sup>112</sup> - כל יהודי יש לו נכסיו הוא,

(112) עבודה זרה יט,ב.

(113) מלאכי ג,כב.



## ת ר ל " ט

בעולם המחשבה ומתדבקת בדפנות היכל הצדיק, ולאחר מכן מתעברת הארת נשמת הצדיק בבעל המחשבה הזכה, וזה גותן לו סיוע ברוחניות ובגשמיות.

ג. כ"ק אביו - אאזמו"ר - אמר: מה שאב-הסבא אומר בפרק ג'<sup>114</sup> "אבל אילו נתנה רשות לעין לראות ולהשיג את החיות ורוחניות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי הוי' ורוח פיו, לא היה גשמיות הנברא וחומר וממשו נראה כלל לעינינו, כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו" - הנה הכוונה במלים "אילו נתנה רשות לעין לראות" שהעין תראה בלי עבודה, כמו שהעין רואה כל הענינים, ואילו על ידי עבודה יכול כל אחד לראות בראיה מוחשית אלקות ממש.

[התמים" חוברת ג עמודים כו-כז]

כ"ק אאזמו"ר סיפר שאת המאמר או תשמח בתולה במחול, בו מדובר המשל מהבעל שם טוב, במדריגות לולייניות, בענין העליה מדרגא לדרגא בדרך קירוב וריחוק, אמר כ"ק אביו אאזמו"ר בשנת תרל"ט, בעת שנולדה בת לדודתי מרת דבורה לאה, וסיפר שלשה סיפורים:

א. כי כ"ק אביו - אאזמו"ר - אמר אז לבעל-הבית החסיד ליב פאזין מויטבסק, האם כשאדם הוא יהודי בעל הבית ובלי עין הרע בעל חצר גדולה בעיר - הוא פטור מעבודה?! אב-הסבא [רבנו הזקן] רוצה שגם בעלי בתים ירגישו על ידי השגת השכל שאין עוד מלבדו.

ב. כ"ק אביו - אאזמו"ר - אמר: מחשבה זכה נוגעת בעולם המחשבה, כשמהרהרים במחשבה אודות צדיק שבעולם האמת, מזדככת המחשבה

(114) ב"שער היחוד והאמונה".

- \* -

חמשה-ששה רובל-כסף עד הערב או עד מחר בוקר, כי ביום הזה יוכל להרוויח, ויענהו הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" כי בשובו מבית הכנסת יבוא אל בית דירתו ויתן לו הגמ"ח שהוא מבקש.

בבוא הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" לבית הכנסת נפל ברעיונו הקדוש המאמר<sup>116</sup> ר' אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, והמאמר<sup>117</sup> גדול גמילות חסדים מצדקה, ויתבונן הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" אשר לא טוב עשה כי לא נתן להר' מרדכי אליהו הגמ"ח אשר ביקש תיכף, וילך הוד כ"ק אאזמו"ר [לשוק] וביני לביני התקבצו הרבה אנשי הכפר עם עגלותיהם וסחורתם, ועלה לו להוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" בטורח רב למצוא את הר' מרדכי אליהו הנ"ל ויתן לו הגמ"ח ויחזור לבית הכנסת להתפלל.

כשלבש הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" את הטלית והתפילין, הנה פתאום ראה את הוד

רגיל היה<sup>115</sup> הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לראות את הוד כ"ק זקנו אדמו"ר הזקן, אחרי הסתלקותו, בהקיץ או במחזה לילה, והיה פותר לו שאלותיו בנגלה ובנסתר.

בעת ההיא, בשנת תקע"ה והוא יושב סגור ושוקד בלימודו ונקבצו אצלו כמה שאלות בלימודיו אשר לא ידע איך להכריע והשתוקק במאד לראות את הוד כ"ק זקנו אדמו"ר הזקן כרגילותו, אבל לא עלתה לו והיה בצער גדול מזה.

פעם בהשכמה הלך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" להתפלל אל בית הכנסת של הוד כ"ק חותנו אדמו"ר האמצעי וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובעברו דרך השוק פגש באחד מאנשי השוק ור' מרדכי אליהו שמו, איש פשוט וירא שמים הנהנה מיגיע כפו במסחר השוק, והיום היה יומא דשוקא, ויבקש ר' מרדכי אליהו מאת הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" כי ילוה לו סך

(115) ראה גם ס' השיחות קיץ ה'ש"ת עמוד 98.

(116) בבא בתרא י, א.

(117) ראה סוכה מט, ב.

כ"ק זקנו, כ"ק אדמו"ר הזקן, נכנס לבית הכנסת בפנים צהובות, ויאמר לו הנותן גמילות חסד לאיש ישראל בלבב שלם בלי שום מניעה והעושה טובה לאיש ישראל באהבה כציווי ואהבת לרעך כמוך - שערי היכלי מעלה פתוחים לפניו.

- כל שערי היכלות העליונים פתוחים לפניו.

כשסיפר הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" להוד כ"ק בנו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש סיפור זה בשנת תרט"ז, אמר לו:

צריכים אמנם לדעת את הדרך אל ההיכלות העליונים, אך אין זה משנה, העיקר צריך להיות, לעזור ברגש ובלב שלם, להתענג בעשיית טובה ליהודי.

במה שעוזרים ליהודי בפרנסה, אפילו להרוויח שבעים קופיקות בעגל

[אגרות מהור"י צ חלק ד עמ' תקכב-תקכג]

- \* -

באחת ה"יחידות" של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אצל אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, בשנת תרל"ט, סיפר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש:

כשהיו קוראים לו לעשירי ל"מנין" היה עונה: צריכים לשוב הדעת. היו קוראים לו לחולה מסוכן ר"ל, היה עונה: אמת, אך צריכים לשוב הדעת. וכרגיל היו מסתכלים על כך כעל עניני שטות.

בליאונא היה יהודי זקן, מחסידי רבנו הזקן, שקראו לו ר' אלי' בער ישוב'ניק.

הוא אף פעם לא היה ישוב'ניק, ואף לא ידע מה זה ישוב. השם "ישוב'ניק" ניתן לו מפני שעל כל דבר היה אומר: זקוקים לשוב הדעת.

אך, לאמיתו של דבר היתה הסיבה לכך מה ששמע פעם מכ"ק רבנו הזקן בזה הלשון: אומר לכם תורה מהרבי - מהמגיד ממזריטש - מה ששמע מה"סבא" - מורנו הבעל שם טוב -:

שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד

– האותיות רברבין הן עד דע, והפירוש הוא שצריך להיות "דע", באימרה, לא חיפשו אריכות, אימרה לדעת את ה"עד" שבנשמה, שאז יש לו השגה בעצמות הנשמה. הספיקה.

[ספר המאמרים ה'תשי"א עמוד 69]

– \* –

...זאת אמר הסבא, הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש לאבי ב"יחידות" שהיתה נוגעת לאבי עד מיצוי הנפש, היה זה באותו זמן שהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הרים את טליתו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק כשעמד באמצע תפילתו, והוא לא הרגיש כלל בזה – כידוע הסיפור בארוכה<sup>118</sup> – לאחר מכן כשאבי נכנס ל"יחידות" אמר לו הסבא – הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש – שהאותיות של "שמע ישראל" נקראות אתוןן ועירין רק לעומת האותיות עד, שהן אתוןן רברבין, ואילו לאמיתו של דבר כל האותיות של "שמע ישראל" הן אתוןן רברבין, ובמיוחד האותיות א ש מ ח – הנותרות במלים "שמע" ו"אחד" מלבד אתוןן רברבין ע ד, ודוקא בסדר זה א ש מ ח<sup>119</sup>.

[ספר המאמרים ה'תשי"א עמוד 89]

– \* –

[רשימת החסיד הר' ניסן סקאבלא מההתוועדות של שבת קודש בשלח תר"ן:]  
באחת ה"יחידות" שלי אצל אבי [הרבי מהר"ש] בשנת תרל"ט, סיפר לי אבי על אופן הלימוד וההתייגעות

118) ראה חנוך לנער ע' ח.

119) ראה זח"ג רלו, ב. סידור שער הק"ש בסופו. אמרי בינה שער הק"ש פע"ו ואילך. ספר המצוות להצ"צ מצוה קצ-קצה.

של הסבא [הרבי ה"צמח צדק"] התעמק בענין, והוקשו לו שני הענינים הסותרים זה לזה: באימרת סבו [רבנו הזקן].

(א) "חלק אלוקה" - "אלקות" היא עצמי, ו"חלק" הוא חלק מדבר, כיצד, איפוא, שני הדברים יחד, חלק ואלוקה?

(ב) "ממעל ממש" - "ממעל" משמעו למעלה יותר, כלומר, בכל מדריגה שלא נדבר בה, זה למעלה מכך, במילא יוצא שדרגת "ממעל" היא עילוי בלי גבול, ואילו "ממש" משמעו דבר שממששים אותו, ואם כך הדבר הרי זה שני הפכיים?

שעות רבות חי הסבא בעומק הענינים האמורים, עד שהענין הראשון, הענין של "חלק אלוקה" התחוור לו, ואילו לענין השני, הענין של "ממעל ממש" לא מצא הסבר.

אחרי יגיעה רבה, החליט הסבא לשאול על כך את הרבי [רבנו הזקן], מהו התוכן הפנימי של המלים "ממעל ממש".

הרבי ענה לו:

- ממעל - רצוא, ממש - שוב.

מלים ספורות אלו פתחו בסבא את

אופן הלימוד של הסבא הן בנגלה והן בחסידות היה שמונה שעות רצופות. ושני שיעורים כאלה היו לו, שמונה שעות רצופות ביום ושמונה שעות רצופות בלילה. בכל שיעור היו ארבע שעות בישיבה וארבע שעות בעמידה. בזמני השיעורים היו רושם את החידושים שהתחדשו אצלו.

מאמר רגיל של הרבי [רבנו הזקן] היה הסבא לומד חמש פעמים בחמשה ימים, כלומר, חמשה שיעורים בני שמונה שעות. ומאמר קשה - שמונה או עשר פעמים, כלומר, שמונה או עשר שיעורים בני שמונה שעות.

אבי אמר לי, שהסבא ביגיעתו על מאמר של הרבי, חפר את המעיין העצמי של הרבי, ונעשה הסבא במילא מעיין המתגבר בשכל הרב.

אחד הדברים שאבי סיפר לי אז

היה:

כשלמד הסבא [הרבי ה"צמח צדק"] המלים "ונפש השנית בישראל" היא חלק אלוקה ממעל ממש<sup>120</sup>,

(120) "תניא" פרק ב.

עיני השכל, שהענין הונח אצלו בהבנה השכלתית. ככל שה"רצוא" עמוק יותר - ה"שוב" עוד יותר עמוק, שכן פנימיות הכוונה העליונה היא הרי ה"שוב", ובגלל כך האצילה

עצמות כביכול חלק מעצמותה, כדי שיהיה "ממעל ממש" שזהו הרצוא והשוב של גשמה.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמ' תד-תז]

- \* -

היה זה בשנת תרל"ט, כשהחלו ל"ע הסתות הפוגרומים ברוסיה.

יודע יחסם הרחוק של יהודי חוץ לארץ כלפי יהודי רוסיה וביחוד כלפי הרבנים.

אבי, אדמו"ר מהר"ש, נסע אז מספר פעמים לפטרבורג, ובחוגי מלוכה שונים הבטיחו לו שיפסיקו את ההסתות.

אבי [הרבי מהר"ש] מחה נמרצות על דברי השר, וציין שלפי הבנתו את דברי השר, אין השר מכיר את הפסיכולוגיה היהודית ואהבת האחים שלהם.

לאחר שפרץ בשנת תר"מ הפוגרום בקיוב-ניעזין, וכשחזר אבי מביקורו הקצר בחוץ לארץ, נסע מיד לפטרבורג, ובאמצעות הפרופסור יאזעף ברטנסון נתקבל אצל שר הפנים.

אבי היה ממורמר מאד מהרוח הפוגרומית ששררה אז, והעיר לשר על הבטחתו שהממשלה תפסיק את ההסתות, והבהיר לשר שהנהגה כזו כלפי היהודים תעורר רעש גדול בחוץ לארץ.

אבי אמר אבי, מגיעים מכתבים רבים מאותם קאפיטליסטים יהודיים בעלי ההשפעה בחוץ לארץ, השואלים כיצד עליהם להתיחס לידיעות העצובות המגיעות מרוסיה אודות מצב היהודים שם, ומה עליהם לעשות כדי להבטיח את חייהם ורכושם של היהודים ברוסיה.

השר (בקול מרוגז מאד): ומה עניתם?

אבי: נמנע אני עדיין מלענות להם, עד שאשמע תשובת הממשלה על השתדלותי בענין.

בסוף הסעודה, התעמק אבי במחשבות ושר את ניגונו של רבנו הזקן בן ארבע הבבות. כל הנוכחים נחרדו מקול הגעגועים המריר בו שר אבי את הניגון.

בסיימו לנגן, נשאר יושב שקוע במחשבות, ופניו היו רציניות ביותר.

עבר זמן מה, ואבי החל לספר:

כשהתחלתי לעסוק בעניני הכלל שאבי אדמו"ר ה"צמח צדק" עסק בהם, בקשתי את ברכתו להצלחה בעבודתי.

אבי ענה לי:

ברכה היא כמו גשם. שדה הנחרשת ונזרעת, הנה לאחר הגשם מתחיל לצמוח. כדי שהגשם יפעל פעולתו הטובה צריכים בתחילה לחרוש ולזרוע. כשאדם עושה מה שצריך לטובת הכלל, עוזרת הברכה שתהיה הצלחה בעבודה.

כלל ישראל, אמר אבי אדמו"ר מוהר"ש, במדינתנו נמצא בעת צרה, וזקוקים אנו לרחמים, שירחם הש"ת עלינו וישלח לנו את ישועתו.

למעשה, הצליחה ברוך השם השתדלותו של אבי אז בעניני הכלל

השר: הרבי מליובאוויטש! האם אתם מאיימים על ממשלת רוסיה ביהודים הקאפיטליסטים שבחוץ לארץ?

אבי: אין השר צריך לקבל את הדברים כאיום, אלא עליו להתחשב בכך כבעובדה רצינית ביותר, שגם קאפיטליסטים רבים לא יהודיים יתמכו בכך, שכן האנושות הכללית מוכרחה להגיב בחריפות כלפי מעשים ברבריים כאלה.

השר: האם הרבי מליובאוויטש בשיתוף עם הקאפיטליסטים מחוץ לארץ יעוררו מהפכה ברוסיה?

אבי: לכך תביא במשך הזמן המלוכה הרוסית בהנהגתה הביורקרטית המוזנחת.

מאותו ערב ישב אבי כאסיר בבית המלון סעראפינסקי שבזאבאלקאנסקי פרוספקט, למשך יומיים. כששחררוהו ביום השלישי, ביקר אצל השר כדי לקבל תשובה על השתדלותו, וענו לו שבמשך שבועיים יקבל תשובה.

כשחזר אז אבי מפטרבורג, נולדת אתה, [הרבי מהוריי"צ], בי"ב תמוז. לסעודת ברית מילה היה אבי במצב רוח מרומם מאד ואמר חסידות, סיפר סיפורים והרבה בניגונים.

והביאה תועלת מרובה, שלתקופה מסויימת שקטו הרוחות לגמרי.

[ספר השיחות היש"ת [לה"ק] עמוד כב]

- \* -

הנהגות של חסידות בדרך קבלת עול. ובכללות ציור הקומה, גם בדרגא העליונה ביותר בראש, נוגעת התוועדות חסידית.

\*

ביום חמישי, ערב ראש חודש סיון תרי"ט, נכנסתי אל אבי [הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בעל "צמח צדק" וצוקללה"ה] ומצאתיו מתהלך בחדרו הלך ושוב, ועל פני קדשו נסוך צער פנימי, דבר שהדאיג אותי מאד.

ברגע הראשון הייתי נרעש כל כך שלא יכולתי להוציא הגה. כשנרגעתי קצת, שאלתי את אבי לסיבת צערו.

בידעי המצב הקשה בעניני הכלל בחורף העבר, חשבתי שמן הסתם חל שינוי ח"ו בהסכם שסיכמו ברוב יגיעה וברצי כסף, להפסקת גזירת הישובים והפונדקאות.

[בשנת תרי"ח התעוררו במניסטריון לעניני פנים להתעניין ביהודים היושבים במלונות -

באחד הפעמים - אמר כ"ק אאמו"ר הרה"ק - שהייתי אצל כ"ק זקנך, אאמו"ר הרה"ק זי"ע, ב"יחידות" בשנת תרל"ט, שאלתיו באיזה ענין עיוני, ושיבני על שאלותיי ויסביר לי הענין פעם ושתיים, ואף שהבנתי את אשר אמר לי, אבל עוד לא נקלט אצלי בהרגש פנימי.

ויאמר לי כ"ק אאמו"ר זי"ע: את העונג האמיתי ביראת שמים ואת ההנחה האמיתית בחסידות מקבלים על ידי התוועדות חסידית.

ההתוועדות החסידית מגלה את ה"עצמי", ונוגעת בכל ציור קומת אדם של עולם שנה נפש. "עצמי" מאיר גם בפשוט, אדרבה בפשוט ניכרת יותר פעולת העצמי.

ציור אדם הוא ראש, גוף, רגל. בפרצוף הפנימי הרי ראש - ראשי אלפי ישראל, גוף - הם חסידים משכילים ובעלי עבודה ומארי דעובדין טבין, רגל - הם בעלי בתים חסידיים החיים באויר החסידי ומקיימי



ברשימות ישנה אריכות גדולה בתוכן מאמר זה, ובטעם הדבר מדוע אין עליו הגהות ציונים ומראה מקומות, כפי שישנם על שאר המאמרים ב"לקוטי תורה", כפי שסיפר דבר זה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לבנו כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בשם הוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" וצוקללה"ה.

על אותה שבת באו לליאדי הרבה אורחים, ביניהם זקנים שהיו עוד מחסידי המגיד ממזריטש וממקושרי הרה"צ הר' מנחם מענדל מהורודוק, וביניהם הישיש החסיד ר' פסח מרדכי, שזכה להיות כמה פעמים אצל כ"ק הבעל שם טוב נ"ע.

באותו מוצאי שבת קודש וביום הראשון לאחריו, היתה התוועדות זקני החסידים, והישיש החסיד ר' פסח מרדכי היה מראשי המדברים והמספרים, והתענגתי מאד מאותה התוועדות.

ביום המחרת, אחרי ההתוועדות - יום שני, ערב ראש חודש סיון - קרא לי כ"ק אאזמו"ר ויברכני כרגיל בכל שנה, ויאמר לפני ביחידות את המאמר מבן עשרים - שנדפס אחר כך ב"לקוטי תורה" - וכפל את ברכתו הקדושה שאצליח בכתיבת חידושי תורה בנגלה ובנסתר.

בפונדקאות - וערכו חוקים לגרש את היהודים, ובחורף תרי"ט נסע הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ביחוד לפטרבורג להשתדל בזה].

היום - ענה לי אבי [הרבי ה"צמח צדק"] - מלאו חמשים שנה מההתוועדות החסידית האחרונה בליאדי, שנערכה ביום שני ערב ראש חודש סיון שנת תקס"ט.

כשמלאו לי שמונה חדשים - המשיך אבי לספר - היה זה יום חמישי ערב ראש חודש סיון שנת תק"ן, הורה סבי [הוד כ"ק אדמו"ר הזקן וצוקללה"ה] לאמי [הרבנית הצדקנית מרת דבורה לאה וצוקללה"ה] להביא אותי אליו, הוא רוצה לברך אותי. ומאז אותה שנה היה הסבא מברך אותי כל שנה בערב ראש חודש סיון.

כשהחל הסבא לומר בפני מאמרי חסידות ביחידות, נכלל גם היום, ערב ראש חודש סיון, בין הימים בהם היה אומר בפני מאמרי חסידות ביחידות.

\*

בשבת פרשת בהר-בחוקותי שנת תקס"ט, אמר הסבא [רבנו הזקן] המאמר אלה החקים והמשפטים והתורות, הנדפס ב"לקוטי תורה".

\*

התבונן נא - סיים כ"ק אאמו"ר  
 [הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
 זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע] הרה"ק את  
 דבריו אלי [כ"ק אדמו"ר מהורש"ב] -  
 מה שאני [הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
 בעל "צמח צדק" זצוקללה"ה נבג"מ  
 זי"ע] פעל במשך חמשים שנה הללו -  
 תקס"ט-תר"ט - כמה חידושי תורה  
 בנגלה, כמה ביאורים והסברים  
 וחידושים בחסידות, כמה יהודים החיה  
 במשך שלשים שנות נשיאותו, כמה  
 חזיונות קדושים היו לו.

קדוש בן קדוש, בן בתו של קדוש,  
 גאון וצדיק, קרוב לבן שבעים, בוכה  
 בדמעות שלישי מעומק פנימיות  
 נקודת לבבו על כך שאין הוא יכול  
 להיות נוכח בהתוועדות חסידים  
 כחסיד רגיל ופשוט בלתי מוכר.

[אגרות מהור"י צ חלק ד עמ' רמב-רמה]

ברשימה אודות זה כתוב בארוכה  
 אודות אחדים מזקני החסידים הנ"ל,  
 וביחוד אודות החסיד הישיש ר' פסח  
 מרדכי, על אודות ההתוועדות  
 האמורה, אודות המאמר מן עשרים  
 ופרטי אמרי הקודש שאמר אז הוד  
 כ"ק אדמו"ר הזקן לנכדו הוד כ"ק  
 אדמו"ר בעל "צמח צדק".

ומאז והלאה בכל התוועדות  
 שהייתי נוכח בה כבר היו נוהגים עמי  
 בכבוד של נכד אדמו"ר, ואחר כך כמו  
 עם חתנא דבי נשיאה, ומיום שקיבלתי  
 עלי עול אנ"ש, זה כשלשים שנה, לא  
 טעמתי טעם התוועדות של חסידים.

ובהתבונני כמה טובה בלתי  
 משוערת בגודל הפלאה מעלתה [של  
 התוועדות חסידית] אבדתי במשך  
 חמשים שנה הללו, הנני מצטער על  
 כך צער רב מעומק פנימיות נקודת  
 לבבי.

ודמעות נשרו מעיני כ"ק אאמו"ר.

### ערב ראש השנה, תר"מ

תקיעת שופר הוא על דרך שצועק אבא  
 אבא, הרי העיקר אינו ה"אבא" אלא  
 ה"צועק".

[מאמר זה הרעיש בהתעוררות  
 תשובה, לא רק את החסידים שהגיעו

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
 הורה למשרתו הרב החסיד לוי יצחק  
 בערב ראש השנה תר"מ לפני תפילת  
 ערבית, לומר בשמו לחסידים:

מה שמדובר בחסידות שהענין של

לליובאוויטש לאותו ראש השנה, אלא גם את תושבי ליובאוויטש, אנשים ונשים, שבמשך שני ימי אותו ראש

השנה רעשה כל העיר בבכיות של תשובה].

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד ו]

### יו"ד כסלו, תר"מ

היום עורכת את השמחה הנכדה<sup>121</sup> ומחר יערוך הנכד את השמחה. היה שם אחד מעיר זעמבין או בוריסוב – את שמו שכחתי, אמר הר' אלימלך סטולברג, והיה מנגן גדול וקולו אדיר ונעים, ואמר כ"ק אדמו"ר – זעמבני אמור ניגון, וחזר הר' אלימלך סטולברג על הניגון.

לאחר מכן אמר כ"ק אדמו"ר:

בגזע<sup>122</sup> אין הבדל בין בן לבת, חסידים מחנכים רק את הבנים בחינוך ובדרך החסידות, ואילו על חינוך הבנות בדרכי החסידות שוכחים, וכך לא צריך להיות, ל"אור החיים" היו בנות ולמד אתן חומש, ומכאן הפירוש "אור החיים" על התורה.

לאחר מכן אמר כ"ק אדמו"ר:

החסיד ר' אלימלך סטולברג ידע פרק בשיר, וכיוון שאתמול הזכירו את היו"ד כסלו דשנת תר"מ, התחיל לנגן הניגונים שניגנו אז, והוד כ"ק אאמו"ר מנגן אתו. כמה מהניגונים ידעו גם הרש"ז [פרסיץ] ורמ"מ [הלפרין] ויסייעו גם הם.

הוד כ"ק אאמו"ר שאל את הר' אלימלך סטולברג אם הוא זוכר את שיחות הקודש אשר שח אז הוד כ"ק אביו אאזמו"ר בלילה לפני המאמר ואחריו, וכן למחר ביום לפני המאמר ואחריו.

הר' אלימלך סטולברג התחיל לספר:

כשישב כ"ק אדמו"ר אל השולחן, אמר:

(121) הרבנית של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע היתה בתה של הרבנית שרה נ"ע – בתו של אדמו"ר האמצעי נ"ע.

(122) ראה גם אגרות מהוריי"צ חלק ג עמוד תסט.

הרי הם כבנים<sup>123</sup>, אלא במתנה זו זיכה אותי אבי שפעל אצל הסבתא, שתעניק לי את הזכות של אשת חבר, זאת אומרת דרגא עמוקה יותר בבני בנים הרי הם כבנים.

לאחר מכן לקח ריקק ובירך עליו ברכת מזונות, ויקח כוס משקה בידו ויברך שהכל, ויטעם ממנו ואמר לחיים וטעם עוד פעם והעמיד הכוס ויאמר לר' לויק משרת לתת לכל אחד ואחד כוס של משקה לומר לחיים.

אחר כך אמר את הדרוש פדה בשלום בערך חצי שעה. וכשסיים, אמר:

כשהסבא - הרבי האמצעי - כתב חסידות היתה ידו מקושרת למחשבה, וכתב במהירות בלתי רגילה, שעמוד בן חמשים-ששים שורות, הנה כשעמד בסוף העמוד, היתה עדיין התחלת העמוד לחה.

אצל הסבא היה השולחן רשום, שכן את סופי השורות היה כותב על השולחן.

ביום בו נסתלק הסבא בניעזין, נפלה באותה שעה בליובאוויטש המנורה שעמדה על השולחן והשולחן

הסבא [הרבי האמצעי] התנהג בהתרחבות גדולה, היתה לו "קאפעליע" [מקהלה] של בעלי שיר ובעלי זמרה. ניגון וחסידות שייכות חזקה ביניהן, חסידים צריכים לנגן. אחר כך הפסיק כמה רגעים במחשבה, ויאמר: צריכים להיות בשמחה ולנגן מצד אמונה ובטחון, והשי"ת יעזור לראות את הטוב הגלוי. לאחר מכן אמר המאמר פתח אליהו.

כשסיים את המאמר, אמר: על הסבא היה להתנהג בהתרחבות והתפשטות גדולה ובכל הדברים המביאים לפתיחת המוח והלב, מפני שהסבא הוא כוח הבינה של חסידות חב"ד. לאחר מכן עמד והלך לחדרו ואנחנו נשארו כולנו עוד כשעה ויותר.

ביו"ד כסלו אחרי התפילה, בשעה חצי האחת עשרה, נכנסו כל האורחים לחדר הגדול שליד חדר כ"ק אדמו"ר ונחכה לצאתו.

כשיצא מחדרו, ישב בראש השולחן ויאמר:

היום הוא השמחה של הנכד. אנו כולנו בני אבינו הם נכדים, בני בנים

(123) יבמות סב, ב.

א. הסבא כתב במהירות בלתי רגילה, כשעמד בשורה הארבעים או החמישים, היו עדיין השורות הראשונות לחות. חסידים אמרו שהוא כותב בהשבעת הקולמוס - ח"ו וח"ו, הסבא לא השתמש בהשבעות, אלא ידו היתה מקושרת לכוח המחשבה וכתב במהירות המחשבה.

ב. כשאבי דיבר על סוגי החסידים הרבים שהיו אצל אב-הסבא [הרבי האמצעי], הזכיר כמה שמות. שמעתי מאבי בהיותי אצלו ב"יחידות" על ענין זה באריכות, אבל אז הוא הזכיר בקיצור כמה שמות.

ג. אבי אמר אז, שאצל סבו [הרבי האמצעי] היו חסידים שהוא לא רצה שהם יסעו לארץ ישראל, והיו חסידים שהוא רצה שהם יסעו לארץ ישראל. אחד מאלה האחרונים היה החסיד ר' ישראל יפה, המדפיס מקאפוסט, אך ר' ישראל לא רצה לנסוע, לנטוש את הרבי, הוא רצה לשמוע חסידות [בגללו כתב הסבא את "פירוש המלות"] והסבא הבטיח לו לשלוח אליו את הכתבים, ואכן היה שולח לו את כתב ידו ממש.

ד. אבי אמר אז, שהסבא היה נותן את כתבי ידו לחסידים כדי ללמוד

נשרף. היה זה השולחן עליו כתב חסידות. נשרפו אז גם כורסתו ותיבת כתבי יד שלו. באותה שריפה נשרפו כתבי הנגלה שלו, נשארו גליונות ספורים בלבד ב"אבן העזר".

לסבא היו חסידים מסוגים שונים, רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב, ולכל סוג של חסידים כתב חסידות לפי ערכו, מ"פוקח עורים"<sup>124</sup> עד "אמרי בינה" מהלך של עשרות דרגות - וזהו הסבא, להכניס השכלה אלקית ב"עברי טייטש" של "פוקח עורים", ולהכניס הסברה הבנתית ב"אמרי בינה".

לסבא היו חסידים שבאמצע יום רביעי היו להם געגועים של אהבה בתענוגים לאלקות, ובעמדם בשוק היו שקועים בענינים העמוקים ביותר של השכלה בחסידות.

כל משך הזמן שהר' אלימלך סטולברג סיפר אודות אותו יו"ד כסלו, ישב הוד כ"ק אאמו"ר והקשיב קשב רב ופניו היו מאירים בהתרגשות גדולה. ככלות הר' אלימלך סטולברג לספר, אמר הוד כ"ק אאמו"ר, שהכל מכוון כפי שגם הוא זוכר, רק ארבעה דברים דלהלן שהוא זוכרם באופן כזה:

124) ספר פוקח עורים נכתב בלשון זארגאן מכ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע ז"ע.

בהם ולהעתיקם, והיו חסידים כאלה שלא החזירו את כתבי היד. אצל בעשע היו למעלה מארבעים כרכים כתבי יד הסבא שנשרפו בשריפה של שנת תקפ"ד, שני כרכים בלבד - מהשנים תקס"ו תקס"ז - שהיו בהלוואה אצל אבי - נשאר.

[התמים" חו' ב עמ' עח-עט]

- \* -

שנת תר"מ היתה שנה קשה, היו אז הרבה גזירות על בני ישראל. הרבי מהר"ש היה אז בפטרבורג בעניני הכלל ופעל להקל או להסיר לגמרי את הגזירות. ט' כסלו היה הסבא, מוהר"ש, בויטבסק, שם ערך את יום הזכרון של אדמו"ר האמצעי באמירת קדיש ואחרי מנחה נסע לביתו, כדי להגיע בערב לליובאוויטש, כי אז היתה הסבתא, הרבנית רבקה, עורכת את החג יו"ד כסלו, ולמחרת, ביום, היה הסבא מוהר"ש עורך את החג.

אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ביום יו"ד כסלו המשיך הסבא במה שאמר בלילה:

מהי מסירה ונתינה, הרי אין הכוונה להניח את העסק או להניח את כל עניניו ולהיות מסור ונתון במשך עשרים וארבע שעות היממה רק בעבודת החסידות, אלא הכוונה היא, "אונטער די פאטילניצע", כלומר שזה יהיה בקביעות בנפשו.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמ' מב-מג]

...בהתוועדות אצל הוד כ"ק

### ב' אייר, תר"מ

[בשנת תר"מ, בתחילת חודש ניסן - מארט 1880 למספרם - בא הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מפטרבורג, והיה בצער גדול, כי אחד השרים הגבוהים הציע לגזור גזירה חדשה על היהודים בענין מסחר וקנין, והוספת חומרות באיסור הישוב ליהודים מחוץ לתחום.

משך זמן ידוע ישב הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש

זי"ע, ואמר: מעת היותי בפטרבורג להתעסק בדבר הגזירות, התחלתי לומר תהלים בשופי (כך היתה לשונו הקדושה של הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש, ופירש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק הכוונה, היינו כמו שהתהלים נחלק לימי השבוע, והוא נוסף על הסדר הקבוע של אמירת תהלים כסדר ימי החודש).

היום - מספר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק - באמרי הפסוק<sup>125</sup> כי מכל צרה הצילני ובאוּיבי ראתה עיני - נכנס בן ציון [המשרת] ויגש לי מברק שהביאו מרודניא (כי אז היה הטלגראף ברודניא, כט"ו פרסאות מליובאוויטש), ידיעה מר' ישראל שו"ב חייקין, שהשר הסנטור הצורר אחזתו השבץ וימת פתאום, כן יאבדו כל אויביך ד', ובכל זאת - סיים הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש - סיימתי כל השיעור.

[אגרות מהור"י צ חלק ג עמ' תנד-תנה.  
"התמים" ח"ה (נד [478].]

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בפטרבורג, וכמעט אשר פעל אילו הנחות, ולכל לראש לדחות את זמני הבאת ההצעה לפני הסינאט לשנה הבאה.

אמנם, אחד משרי הסינאט, חברו של השר הצורר מציע הגזירות האמורות, התעקש ופיתה גם אחדים מחבריו, לדרוש אשר יחליטו ויאשרו ויקיימו את כל ההצעות של השר הצורר.

בבוא הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הביתה, היה בצער גדול מזה, וגם ביסבו בביתו היה עסוק בענין זה על ידי שלוחים ומכתבים, וראשי העסקנים היו הגביר החסיד ר' נחום ז"ל הערמאנט, החסיד ר' ישראל שו"ב חייקין והגביר החסיד ר' ליב ז"ל מאנענסזאהן]

ביום השלישי, ב' אייר, קרא הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע את הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ

### יום א' דימי הגבלה, תר"מ

הפנימי הוא שספירת העומר מצותה להבהיר הענין של ירידת הנשמה, שמשביעין אותו תהי צדיק<sup>127</sup>, והפירוש "שובע" הוא שלכל אחד נותנים כוחות מלמעלה לתיקון המדות. זהו ספירת העומר, ועל ידי זה - לא על ידי מוחין - מגיעים לגילוי העצמות במתן תורה.

תורה זו זכיתי לשמוע כמה פעמים מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בהסברים שונים, אך בבגרות חשים ומרגישים את העונג במה ששמעו בשנים הצעירות.

[174 עמוד עמוד 174]

ביום ראשון של ימי ההגבלה בשנת תר"מ - אמר הוד כ"ק אאמו"ר - הייתי ב"יחידות" אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, ואחרי שענה לי על ה"יחידות" הפרטית שלי, כיבדני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בענין פנימי ששמע מהסבא - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק" - מה שהוד כ"ק רבנו הזקן אמר בסעודת הלילה הראשון של חג השבועות תקנ"ז:

שבועות הוא זמן מתן תורה וזמן קבלת התורה. מתן תורה היא על ידי ההכנה של ספירת העומר, שמצותה<sup>126</sup> למימני יומי ולמימני שבועי. הפירוש

### ת ר " מ

כ"ק אאמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש - לפטרבורג לעשות ככל אשר יוכל לטובתם של ישראל.

הוד כ"ק אאמו"ר - הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק להמשיך את סיפורו - היתה לו היכרות ומהלכים עם השרים

בשנת תר"מ - התחיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לספר לי - בעת אשר התגברה - ל"ע - השנאה לאחינו בני ישראל במדינתנו, ובהרבה מקומות הסיתו שונאי ישראל את האזרחים המקומיים לעשות, ח"ו, פרעות בישראל, נסע הוד כ"ק אאמו"ר - הוד

(126 חגיגה יז, ב.)

(127 גדה ל, ב.)



אחד מראשי הקרואים - אינני חפץ להזכירו בשמו - ענה בשם כולם, שהם אינם גולמי עץ אשר ישחקו אתם כמו עם גולמי האשקוקי, אם אנשים בעלי צורה הם, יש להתחשב עמהם בכל עת, ואם הם אינם נחשבים לבעלי דעה, גם עתה יכולים לעשות הכל בלעדס.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ענה:

במגילה<sup>128</sup> כתוב לאמר "כי אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו". אצלי ברור ש"רוח והצלה יעמוד ליהודים", ואם אין אתם רוצים להשתתף בזה, הרי זה יהיה ממקום אחר, אך אז "ואת ובית אביך תאבדו" - אתם תאבדו את הזכות.

[אגרות מהור"צ חלק ד עמ' מז-מז]

הגבוהים, ובימים אחדים לבואו כבר מצא מסילות ודרכים נכונות להעביר ולכבוש את רוחם של בעלי הפוגרומים. אמנם, כדי לתת לענין אופי של פומביות, יעצו השרים הגבוהים, כי נכון הדבר שמשלחת כבודה ביותר תבקר את שר הפנים ואת ראש הסינאט, ובמשלחת זו ישתתפו גם מאדירי ההון ומהמשכילים המפורסמים.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק לא התחשב בעבודתו הכללית לא עם אדירי ההון ולא עם הנאורים, ולכן היו עוינים את הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק קרא לוועידה מהנ"ל במעונו במלון סעראפינסקי, והציע לפניהם סדר העבודה, ואשר יבחרו סגולת אנשים מביניהם שישתתפו עמו במשלחת לבקר את שר הפנים ואת ראש הסינאט.

## תר"מ - תרמ"א

בשנים תר"מ-תרמ"א, שהיו אז פרעות ביהודים ברוסיה, אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מהר"ש:

להוסיף תוקף.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
אמר פעם להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
סיים:

רציתי לומר להם - לבאי כוח  
הממשלה הרוסית - שבאם לאו,  
כלומר אם לא יטיבו התיחסותם  
ליהודים, אני נוסע לארץ ישראל  
ולוקח אתי מאה אלף משפחות  
יהודיות, והייתי מבצע זאת, אלא  
שהיה אז הענין של "בילו" ולא רציתי

אם היה אצלם "באור ה'"<sup>129</sup> -  
הייתי גם כן נוסע.

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמוד לב]

- \* -

ובראותו כי נסיעותיו אלו במשך  
החורף עדיין לא פעלו כראוי, עשה  
נסיעתו אחרי חג השבועות לחוץ  
לארץ לטכס עצה עם עסקני הכלל  
באשכנז ובצרפת, ומחוץ לארץ בא  
ישר לפטרבורג.

בקיץ תרל"ט התחילה תסיסה  
בקרב האדונים בעלי היערות בפלכי  
סמולנסק, פסקוב ומינסק, כנגד סוחרי  
היער היהודיים, על אשר על הרוב  
הצליחו במסחרם, ויעוררו את איכרי  
הכפרים לעשות פרעות ביהודים  
יושבי העיירות, ולא רבו הימים והי  
סער של פרעות בכמה עיירות.

בבואו לפטרבורג, ביקר כמה  
שרים גדולים, בעלי השפעה מרובה  
בספירות הממשלה בענין זה. אבל,  
לדאבון לבבו הקדוש, בכל מקום  
בואו, הנה תמורת אשר בפעמים  
הקודמות - לפני נסיעתו לחוץ לארץ

במשך חורף שנת תר"מ עשה כ"ק  
אאמו"ר הרה"ק [מהר"ש] כמה נסיעות  
אודות עניני הכלל לפטרבורג  
ולמוסקבה.

(129) חברי "בילו" קראו את עצמם כך בר"ת "בית יעקב לכו ונלכה".

להפסיק את המשא ומתן אודות מתן הלוואה לממלכת רוסיה.

כ"ק אאמו"ר ענה, שהוא יודע מזה, כי הפרופסור ברטנסון סיפר לו על כך, וגם אמר לי שהיו כאלה שאמרו שצריכים להעניש אותי, ועל זה אמרתי לו, וכי טוב אני מכ"ק אבותיי הקדושים, אודותי אינני חושב בשעה זו.

אבל בעצם הדבר הנני נהנה מכך כי נראה שהנסיעה פעלה בכי טוב, וכאשר צריכים למארי דחיטא עבדי תשובה, ובכן הנה עתה בהכרח לבקר את שר הפנים ולבקש ממנו ראיון אצל המלך, ואם אתם בעלי ההון חוששים לגופכם ולממונכם, אקח לי שנים מהחסידים אשר לי ונלך אל שר הפנים כאמור.

תוך שבוע ימים התקבל כ"ק אאמו"ר לראיון אצל שר הפנים עם החסידים ר' חיים מאשייעוו ור' נחום הערמאנט.

ואם כי שר הפנים קיבל את כ"ק אאמו"ר בהדרת כבוד וכפי שסיפרו החסידים ר' חיים מאשייעוו ור' נחום הערמאנט עשה כ"ק אאמו"ר עליו רושם אדיר, בכל זאת דיבר קשות והוכיחו על אשר עומד לנגד עיני הנהגת המלוכה, ועוד נסע לחוץ למדינה להתדבר עם אזרחי שארי

- קבלוהו בסבר פנים ויבטיחוהו להיות בעזרו בכל אשר יוכלו, הנה עתה רוח אחרת היתה אתם וקיבלוהו בקור רוח ויענו לו בשפה רפה.

כ"ק אאמו"ר הרה"ק עשה אסיפה מעסקני הכלל וגבירי פטרבורג ויציע כי יבחרו עוד שני אנשים והוא עמהם יבקרו את השר לעניני פנים ויבקשו כי יתקבלו לראיון אצל המלך.

בעלי האסיפה הודו כי הדרך ישרה היא, ועם זאת לא נמצאו מבין כולם שני אנשים שיסכימו להיבחר בתור סגולה - משלחת - באמרם שבספירות הממשלה כועסים על כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש על אשר עשה מסעו לחוץ למדינה להתראות עם עסקני הכלל להבאיש את ממשלת רוסיה בעיני שרי המלוכות של אשכנז וצרפת.

אחד מבעלי האסיפה שהיו לו מהלכים בספירת שרי הממלכה סיפר שאחד ממכיריו והוא מהשרים הגבוהים בלשכת שר הכספים אמר שסגן שר החוץ אמר לשר הכספים, שעתה, אחרי שהצדיק שניאורסאהן מליובאוויטש ביקר את ארצות אשכנז וצרפת והתראה עם אדירי הבנקים ודיבר כי הממשלה עושה עוול נגד היהודים, ויבקש להיות בעזרו בדרישותיו לטובת היהודים בהכרח

אבדו חנם ושוויים בעינינו, ובשם הצדק והיושר הנני פונה אל שר הפנים למלא בקשתנו האמורה.

השר נבהל לשמוע את הדברים המפורשים שיצאו מפי כ"ק אמו"ר מעומק לבבו הקדוש ולא יכל לדבר דבר, אך בהתאוששותו ענה שבעוד ימים אחדים יתן מענה, ומקווה הוא - השר - שהדבר יוגמר בטוב.

כעבור כעשרה ימים - תחילת חודש אלול - התקבל כ"ק אמו"ר לראיון אצל שר הפנים ויודיעהו שבקשתו להתקבל לראיון אצל הוד רוממותו הוא דבר כבד, ובהנוגע למעמד ומצב היהודים - אורחי המדינה - אחזה הממשלה באמצעים בטוחים, שמעתה לא יאונה כל רע של פרעות ביהודים בכל מרחבי המדינה.

וכך היה, שבמשך כשני שבועות, קיבלו כל שרי הפלכים פקודה להכריז ולהודיע לכל שר המחוזות ושרי ערי השדה הכפר והמושב, שבאם המצא ימצא איש או אנשים מעוררי מדנים להשבית המנוחה בין אורחי המדינה, או כי יקרא לעשות פרעות באיזו עדה מאזרחי המדינה - ייענש קשה, והרווחה היתה ליהודים בכל מקומות מושביהם.

[לשלימות הענין המסופר בזה הנני מוכרח להפסיק הדיבור ולהעתיק מה

המדינות להבאיש את ממשלת מולדתו בעיניהם, אשר בגלל זה ראוי לעונש קשה כמורד במלכות או כמפריע סדרי הממשלה.

כ"ק אמו"ר ענה לשר, לאמר:

מה הממשלה חושבת, כי ישפכו דמנו ודם בנינו ובנותינו ויבזו את רכושנו ועמלנו, ואנחנו עוד עלינו לכרוע ברך ולנשק ידי הרוצחים והחומסים!?

לא, אורחי המדינה אנחנו המקיימים חובותינו בגוף ובממון אל הממלכה ככל אורחי המדינה, ודי בזיון וקצף על אשר חמסו לפנינו את מרחבי המדינה, ויעשו תחום מושב לפני היהודים בפלכים מוגבלים, הנה עוד זאת עושה הממלכה לתת יד עזרה לפושעים וחלאת בני אדם לעשות פרעות בנשינו, בנינו ובנותינו ובנו, כעם אשר אין לו מגן. אנחנו כאזרחי המדינה דורשים אנחנו מאת הממשלה הגנה על נפשנו ורכושנו.

תוכן בואי הוא להודיע לשר הפנים בשמי ובשם כל היהודים אזרחי המדינה, כי רצוני להתקבל לראיון אצל המלך, להרצות לפני הוד רוממותו, על מעמדנו ומצבנו, ולשמוע ברור האם מלפניו יצא משפטנו משפט מות בידי רוצחים וחומסים, כי דברי השרים והבטחתם

אצל המלך, ולא רצו עשירי פטרבורג ללכת, כי יראו לנפשם. ויאמר כ"ק אדמו"ר: אם אתם יראים לגופכם ורכושכם, אקח שני חסידי משלי, כי חסידים אינם מוגי לב, כמו הגבירים הפחדנים, ועלולים למסור גופם ורכושם בעד כלל ישראל, ונלך, והשי"ת יצליחנו להיות שלוחים טובים להציל את אחינו בני ישראל.

באמצעות השתדלותו של הפרופסור ברטנסון, קיבל כ"ק אדמו"ר תוך שבוע ימים הזמנה לבקר את שר הפנים, ויקח כ"ק אדמו"ר את החסיד ר' נחום הערמאנט ואותי, ללכת אתו אל שר הפנים.

כ"ק אדמו"ר נכנס לחדר משכיתו של שר הפנים ואנחנו אחריו. החדר היה גדול מאד בארכו וברחבו, ויהי אך נכנס כ"ק אדמו"ר, הנה בהדרת תואר פני קדשו, ברוחב לבבו, בנועם קולו האדיר ובצחות דיבורו ובמלבשתו העשיר, עשה רושם אדיר על שר הפנים, אשר מיהר ללכת לקדם פני האורח הגדול בהושטת יד, ויבקשהו לשבת על אחד הכסאות שעמדו ליד השולחן, לימין מושב השר.

אבל כרגע נשתנו פני השר, וידבר דברים קשים, גם הפחיד את כ"ק אדמו"ר בעונש קשה כמורד במלכות.

כ"ק אדמו"ר ענה לשר בדברים

ששמעתי מהחסיד ר' חיים מאשייעוו ז"ל מפטרבורג בענין זה, כי כנזכר היה הוא נוכח בעת אשר כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ביקר את שר הפנים, בשנת תר"מ:]

בקיץ תרל"ט, הפיצו אדוני האחויות והעיירות בכמה פלכים שנאת היהודים, ויעוררו את האכזרים - יושבי הכפרים ועיירות השדה בתחום המושב - לעשות פרעות ביהודים.

זקנך - כ"ק אדמו"ר - קרא כמה אסיפות בפטרבורג, בחורף תר"מ וביקר כמה שרים גבוהים ונכבדים, אשר הבטיחוהו שהם יעמדו לימין היהודים, והועיל רק בכמה מקומות, אבל לא בכולם.

וכראות כ"ק אדמו"ר שרוח הפרעות סוער, ומצד הממשלה לא נעשה דבר בטוח לעצור בעד העם השובב, עשה את מסעו לחוץ למדינה, להתראות עם עסקני הכלל במדינת אשכנז ובמדינת צרפת, שהם ישפיעו על מהלכי ההנהגה במדינתנו לטובת היהודים.

בבוא כ"ק אדמו"ר מחוץ למדינה - תחילת מנחם אב - ביקש מעשירי פטרבורג המפורסמים ששנים מהם ילכו אתו אל המיניסטר, לבקש ראיון

ביקור זה עלה לי הרבה בריאות, אך בעזרת השם יביא תועלת אמיתית ויריס כבוד ישראל.

החסיד ר' נחום הערמאנט אמר לכ"ק אדמו"ר: בעת אשר נכנס כ"ק אדמו"ר לחדר משכיתו של השר נרעש השר ונתפעל מאד, עד כי נתבהל.

ויאמר כ"ק אדמו"ר:

כך צריך להיות, כשיהודי נכנס לחדרו של גוי ומגלה את צלם האלקים שעל פניו, הרי זה התוכן של ענין המזוזה. מזוזה היא סימן שהבית וכל אשר בו שייכים לאלקות, המזוזה מגלה את החיות האלקית שיש בנבראים בהעלם, וכך הדבר כאשר גוי רואה את צלם האלקים שעל פניו של יהודי מן ההכרח שייפחד ויהיה נרעש, אך זה רק לשעה.

אבי סיפר לי, כשהביאו את אב-הסבא [רבנו הזקן] לטאיני סאויעט הכניסו אותו למזכירות שם ישבו הרבה כתבנים. אב הסבא ניגש לחלון, הוציא תפילין ולבשם, והפנה את פניו לעבר הכתבנים, ונפל על כולם אימה ופחד, אלה שישבו לא יכלו לקום, ואלה שעמדו לא יכלו לשבת.

חריפים, ותבע מדוע נעשה כל עם ישראל ורכושו הפקר לכל רצחן וחמסון.

מה אומר לך יקירי - אומר הר' חיים - אז ראינו מה נקרא מסירות נפש, ואיך צריך למסור את הנפש עבור יהודים, וראינו במוחש כי הוי' עמו ומלאך מיכאל עומד לימינו.

כולנו ידענו שכ"ק אדמו"ר יודע שפת המדינה, אבל צחות דיבור כזה עוד לא שמענו ממנו, ובשמעי צחות דיבורו וחלקת לשונו, נפל ברעיוני לשון רו"ל האמור ביוסף הצדיק שבא מלאך גבריאל ולימדו שבעים לשון<sup>130</sup>, נדמה היה לי שמלאך מיכאל מדבר, אלא שבשעת מעשה חשבתי שמסירות נפש כזו יכול רק רבי ולא מלאך, והרבי במסירות נפשו הציל את כלל ישראל בגופו וברכושו.

דברי כ"ק אדמו"ר פעלו מאד על השר ויבטיח לתת מענה, וילוה את כ"ק אדמו"ר עד אמצע האולם שלפני חדר משכיתו.

בבוא כ"ק אדמו"ר למעונו היה חלוש מאד, וישב על הכסא לנוח ויאמר:

(130) סוטה לו, ב. פס"ז מקץ מא.מ.

אדמו"ר לעזוב מיד את העיר ולגור באחת העיירות הסמוכות לעיר באויר טוב, ובהיות כי מפני חלישותו קשה היה לכ"ק אדמו"ר לנסוע לצארסקי סעלא, ויסע לכפר הסמוך לעיר אשר גם שם נמצאים בתים עם חדרים מרווחים, ויגר שם כמה ימים עד אשר התחזק בכוחו, ויסע לצארסקי סעלא, לחכות על תשובת השר.

בבוא כ"ק אדמו"ר אל השר שנית, קיבלו ברוב כבוד, ויאמר: הממשלה אחזה באמצעים טובים לטובת היהודים.

כשבוע התעכב כ"ק אדמו"ר בצארסקי סעלא להינפש, ולאחר מכן נסע לליובאוויטש.

\*

עבודתו הכבירה של הוד כ"ק אדמו"ר [מוהר"ש] בעניני הכלל בשנת תר"מ השפיעה קשות על בריאותו, והוכרח לנסוע למקומות ההבראה בחוץ למדינה, ויחליט לנסוע אחרי חג הסוכות לחוץ לארץ.

בהיות כי ידע שבנסיעתו זו ייאלץ לשהות כל חדשי החורף בחוץ לארץ,

ואמר אבי: על תפילין נאמר<sup>131</sup> וראו כל עמי הארץ כי שם הוי' נקרא עליך ויראו ממך, תניא רבי אליעזר הגדול אומר<sup>132</sup> - אלו תפילין שבראש.

באותו ערב התעלף כ"ק אדמו"ר בהתעלפות גדולה, ויודיעו מיד לפרופסור ברטנסון וימהר לבוא ויתן לו סמי מרפא, ויוכיח את כ"ק אדמו"ר על אשר מזולזל בבריאותו, ועושה דברים המזיקים לבריאותו, כי התרגשות גם קלה מסוכנת היא לו.

ויענהו כ"ק אדמו"ר:

אנחנו איננו ברשותנו כלל, גופנו ונפשנו, רוחנו ונשמתנו נתונים ומסורים לכלל ישראל ברוחניות ובגשמיות, אכן חצי אויבינו שונאינו מנדינו שוברים את גופינו לרסיסים, מוצצים לשד עצמותינו, ממררים את חיינו, אבל בכך הננו מצילים ומגינים על עם הוי', כה היה עם כ"ק אבותינו, כה הוא עמי וכה יהיה עד כי יראה הוי' בענינו וישלח לנו גואל צדק לקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ויוליכינו קוממיות לארצנו. ויבכה מאד.

הפרופסור ברטנסון הורה לכ"ק

(131) דברים כה, י.

(132) מנחות לה, ב.

פקיד מלשכת שר הפלך, לבית מעונו של כ"ק אאמו"ר - אשר גר בבית דירתו של מחותנו רא"ז גינזבורג - לאמר:

שר הפלך שלחו לשאול, באיזו שעה יכול הוא מחר בוקר לבקר את כ"ק אאמו"ר במעונו.

ויענהו כ"ק אאמו"ר:

אם לפני השר מתאים שעה עשירית בוקר, גם לפניו מתאים הזמן ההוא.

שר הפלך בלווית חמשה מהפקידים הגבוהים בלשכתו, באו למועד המוגבל, ויתמהמהו כעשרים רגעים, וילכו.

ובשעה שתיים עשרה צהרים התקיימה הועידה ונמשכה שלשה ימים.

הישיבה האחרונה היתה ביום החמישי, וטרם נסגרה הועידה, פנו הרבה מבעלי הועידה אל כ"ק אאמו"ר לאמר:

למרות שכללות המצב הוטב ברוך השם, אך לאמיתו של דבר לבנות בני ישראל שבורים ונפחדים, אתם, אבי, נוסעים לחוץ לארץ, איך שלא יקרה מה יהיה עם בני ישראל.

מצא לנחוץ לקרוא לוועידה מעסקני הכלל מפטרבורג, מוסקבה, מוהילוב, מינסק, פולטובה, קיוב, צ'רניגוב, והגביל את מקום הועידה בעיר ויטבסק, ליום שלישי ז' מר חשון.

ביום ראשון, בחמישי למר חשון תרמ"א נסע לעיר ויטבסק ויקח את אחי - דודך הרז"א - ואותי לנסוע אתו לויטבסק.

ביום שני, בשעה שתיים עשרה צהרים, נסע כ"ק אאמו"ר עם סגולת אנשים, נכבדי עיר ויטבסק, לבקר את שר הפלך, והתקבל לראיון בכבוד גדול, ויתמהמה בחדר משכיתו כחצי שעה ביחידות.

ובצאת כ"ק אאמו"ר את חדר משכיתו אל האולם, במקום מעמד סגולת הנכבדים ומעמד פקידי לשכת שר הפלך ונשיא השוטרים - הודה שר הפלך לכ"ק אאמו"ר על הכבוד שהואיל לכבדו בביקורו הכי נעלה, ויוסיף לאמר:

עד כה תודה לא-ל היתה מנוחה גמורה בין אזרחי יושבי הפלך, ומבטיח הוא באות הכבוד אשר כובד מאת הרוממות, כי גם לעתיד תהיה מנוחת שלום ואחדות בין אזרחי יושבי הפלך.

באותו יום, בשעה הרביעית, בא



ויענה כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאמר:

היו כולכם שקטים והרגיעו גם את האחרים, אכן זה זמן שלא יודעים מה טוב יותר לעשות, יש האומרים ללכת בדרך זו, ויש האומרים ללכת בדרך אחרת, יש האומרים שכל הדרכים בחזקת סכנה, ואני אומר לכם, היו כולכם רגועים והרגיעו את כל היהודים בכל המקומות. כתוב<sup>133</sup>:

אני אל אלקים אקרא והוי' יושיעני. לכאורה היה צריך לומר "אני אל הוי' אקרא", כמו שכתוב<sup>134</sup> אליך הוי' אקרא ואל הוי'<sup>135</sup> אתחנן, מדוע כתוב כאן "אני אל אלקים אקרא". כמו כן מדוע כתוב "והוי' יושיעני", לכאורה היה צריך לומר "והוי' יענני", כמו שכתוב<sup>136</sup> ענני במרחב, מדוע כתוב "יושיעני". אלא הפירוש הוא: אני אל אלקים אקרא - כשרחמנא ליצלן עת צרה, שהן גבורות המשברות, ונעשים ל"אני", אותן אותיות כמו "אין" - ביטול המציאות, נזכרים באמת, שהגבורות הן משם אלקים שהוא שם קדוש כמו שם הוי', ממילא מבינים שהגבורות

שמשם אלקים יש בהן כוונה מבורא העולם - שיעשו תשובה. התשובה היא לא רק על ענינים פרטיים, אלא גם כדי לרכך את הלב ולפתוח את הידים, לעשות צדקה וגמילות חסדים. זהו פירוש "אני אל אלקים אקרא", הקריאה לכוונה הפנימית של גבורות ויסורים שבורא עולם שולח ח"ו, ועל ידי שמבינים את הכוונה של הגבורות ועושים תשובה ומעשים טובים, שנעשה אחדות גמורה נוסף על מעשה הצדקה וגמילות חסדים - אז "והוי' יושיעני", עוזר השי"ת ונעשה טוב. ולכן כתוב "והוי' יושיעני", שכן הפירוש של לענות הוא הרי שמבקשים דבר מפורש ומפורט ויודעים מה לעשות, אך כאשר לא יודעים מה לבקש, ולא יודעים מה לעשות, אז הבקשה היא שמה שעושים - יהיה טוב, ולכן כתוב "והוי' יושיעני".

אכן, הזמן זקוק לרחמים, אך כאשר אצל בני ישראל "אני אל אלקים אקרא", שבורים ונפחדים מהמעמד והמצב המר של הגבורות הקשות, אך כשיודעים שהגבורות הן

(133) תהלים נה, יז.

(134) תהלים ל, ט.

(135) כן הוא בסידור אדמו"ר הזקן ובסידור האר"י, ל, ודלא כמש"כ במנחת שי. - ראה שער הכולל פ"ה ס"ה.

(136) תהלים קיח, ה.

בשביל כוונה, שיהיה "אני אל אלקים אקרא", שיקראו אבא רחם! צריכים להיות בטוחים בבטחון גמור ש"והוי' יושיעני", שמה שיעשו ואיך שיעשו לטובת הכלל, שהרי זקוקים ללבושי הטבע, זה יביא ישועה, וליהודים יהיה אור בכל מקום מושבם.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמ' תצ-תצט.  
ספר המאמרים ה'תשי"ז ע' 195 ואילך]

### ראש השנה, תרמ"א

לאמיתו של דבר היו יכולים להיפטר מהמיצר לישראל, אך מה לעשות, כשיהודים רוצים את התרופה המרה.

אותה לילד – הוא רוצה עוד, שכן אין לו הבנה ואין הוא יודע שהוא חולה.

אך, כשנותנים לו,

שני סוגים בתרופות:  
(ב) תרופה מרה, אז הוא יודע שהוא חולה.

(א) תרופה מתוקה, שכאשר נותנים

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד ה]

### חג השבועות, תרמ"א

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר בסעודת חג השבועות תרמ"א: עבור אמת משלמים ביוקר. כידוע הסיפור מהחסיד ר' יקותיאל מליעפלי, שהיה בתחילה איש פשוט, ובשמעו פעם תורה מהוד כ"ק רבנו הזקן אודות חלל הימני וחלל השמאלי, טיפס לעבר החלון של חדר העליה בו ישב הוד כ"ק רבנו הזקן וצעק: רבי, קיצצו את הצד השמאלי שלי, אין בכוחי להסתדר אתו. ויענה לו הוד כ"ק רבנו הזקן: "ואתה מחיה את כולם" כתיב<sup>137</sup>. ובמלים אלו הורית בו הוד כ"ק רבנו הזקן ראיית

(137) נחמיה ט.ו.

הם מדריגות נשגבות מאד. ההבדל הוא רק במדריגות הגילויים של עשר הספירות, אך למעלה מעשר הספירות - זה אחרת לגמרי.

כמו כל הענינים של אברהם אבינו, שממנו הרי החל ענין התיקון, הנה למעלה מעשרה טפחים הכל קיים וזה למעלה מעשרה טפחים בסמוך לעשרת הטפחים, במילא זה נותן כוח בדרך מקיף בעשרת הטפחים, כמו ילד קטן שאביו שומר עליו בדרך מקיף שלא יפול על ידי החזקת ידיו מסביבו.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמ' ט-י]

אלקות כמו ראייה גשמית. לאחר מכן כשהחסיד ר' יקותיאל היה הולך ברחוב היה "זורח" לו לפעמים, והיה יוצא בריקוד באמרו ברוסית: חסיד פרישאל - החסיד בא. החסיד ר' שמואל דוב מבוריסוב סיפר, שפעם בא ר' יקותיאל לבוריסוב ונכנס לבית הדואר לסדר את עניניו, בתוך כך "זרח" לו, ויצא בריקוד עם עובד הדואר<sup>138</sup>.

עבור אמת, גם בגשמיות, משלמים מלמעלה מחיר יקר, ומכל שכן עבור אמת ברוחניות משלמים שכר גבוה מאד מאד. כל התשלומין של מעלה

### יום א' דסליחות, תרמ"א

בפרט רואה או שומע, עליו ללמוד הוראה בהנהגה בעבודת השם. ועבודת השם כוללת עבודת התפילה, בירור ותיקון המדות, והתחלת העבודה היא לשעבד לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמ' קכג-קכד]

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי:

בגלל ענין מסויים הייתי ביום א' דסליחות תרמ"א ב"יחידות" אצל הוד כ"ק אאמו"ר - אאזמו"ר - הרה"ק, והוא אמר לי:

מכל דבר שיהודי בכלל וחסיד

(138) ראה ג"כ לקוטי דיבורים כרך א. כו, ב ואילך.

ת ר מ " ב

יודע שחסר לו ואשר החסרון הוא חולי.

והאיש היודע שהוא חולה, יחפש רפואה, ורופא החולים יתברך ישלח לו רפואה ויבריא, אבל לא כן במי שאינו יודע שחסר לו דבר, לכן אמר החכם אשר את כל החולים ירפא משיח חוץ משוטה, לפי שאינו יודע שהוא חולה.

השוטה לא זו בלבד שאינו יודע שהוא שוטה, אלא עוד הוא חכם בעיני עצמו, והיינו שלבד זאת שאינו רואה שום אור כי טוב, אלא עוד חושב את החושך לאור.

[אגרות מהור"י צ חלק ד עמוד שלא.  
קונטרס תורת החסידות אות כב]

בחורף תרמ"ב היה עת צרה לישראל במדינת רוסיה, והוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק שמואל זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ישב כמה זמן בעיר המלוכה פטרבורג והשתדל בעניני הכלל, והיו אצלו כמה וכמה אסיפות מגדולי העסקנים.

באחת האסיפות שאל אחד מחברי האסיפה, מה חידש הוד כ"ק רבנו הזקן זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ביסדו אגודת חסידים.

ענה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ר שמואל זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע:

הוד כ"ק אאזמו"ר רבנו הזקן זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע חידש בענין התייסדות אגודת החסידים, כי האדם

---

---

שׁיזזזז וקטעי שׁיזזזז

שׁאיז זמנז ברור



- \* -

בינה של חסידות, וכך הדבר במוחש בפועל, סדר התגלות הבעל שם טוב הוא כסדר גילוי הכתר, אשר מתעלם ומתגלה, ובהתגלותו הוא כתר ומקיף, עומק רום ועומק תחת כאחד. וכך היה סדר ההתגלות של הבעל שם טוב, תחילה היה נסתר ונעלם ואחר כך התגלה, ובהתגלותו היה זה מקיף הכללי, הסובב ומקיף עומק רום ועומק תחת כאחד, עליית הנשמה ומופת בהשוואה אחת.

את המגיד לא "לקח" הבעל שם טוב לא במופתים ולא במקיפים. המגיד חיפש השכלה, נקודת החכמה, וכשמצא אותה אצל הבעל שם טוב - הוא נעשה שלו.

על הרבי לא השפיע גם השכלה, הוא חיפש הבנה, אבי - ה"צמח צדק" - סיפר לי שהסבא - רבנו הזקן - סיפר לו: כשעמדתי כבר ברוך השם במעמד בידיעת התורה, חיפשתי הבנה. אז נשמע בעולם שישנם שני מקומות, וילנה ומזריטש - בוילנה מלמדים ללמוד, ובמזריטש מלמדים להתפלל - אני חיפשתי את ה"בינה ליבא", ועל

באחת הפעמים - מספר הרה"ח ר' ליב נ"ע [הופמן] - שהייתי ב"יחידות" אצל כ"ק אדמו"ר ושאלתי כמה ענינים, והיה רשום בזכרוני עוד כמה ענינים לשאול, אך כיוון שכבר התארך זמן עמידתי יותר ממדת ההגבלה שקבע לי הגבאי ר' לויק משרת<sup>139</sup>, הרי למרות שכ"ק אדמו"ר הראה לי פנים מאירות בדיבור ארוך ובמענות ברורות על כל שאלותיי, אך כיוון שר' לויק משרת פתח זה פעמיים את הדלת<sup>140</sup>, התחלתי לצאת, וכ"ק אדמו"ר ברכני, ובהסתכלו בי אמר לי: "לייבע, אתה חושב מכוח הבעל שם טוב, מה ברצונך לשאול - שאל!" - ואמרתי: משום מה נקבע בדעתי שהבעל שם טוב, המגיד ממזריטש ורבנו הזקן הם כתר, חכמה, בינה של חסידות.

פני קדשו של כ"ק אדמו"ר נשתנו והתלהב מאד, עמד מלוא קומתו ואמר: הדבר כך רק בכללות הגילוי מלמעלה, כלומר בסדר התגלות תורת החסידות בדרך מלמעלה למטה, הרי אצלנו הבעל שם טוב, המגיד ממזריטש והרבי, הם כתר, חכמה,

139) היה מסדר מי יכנס תחילה ומי אחר כך.

140) פתיחת הדלת היתה הוראה מצד ר' לויק משרת כי הגיע הזמן לצאת, ופחדו של ר' לויק משרת היה על כל אנ"ש, כי ידעו אשר בפעם הבאה לא יתן להיכנס ל"יחידות".

<p>ממזריטש, בדתו - שהיא הדעת של גליא שבתורה וחסידות עם עבודה שבלב במסירות נפש בפועל, תהומות יבקעו - הרבי, שעל ידי זה, ושחקים - כל הרביים שבעבודתם והדרכתם ממחים הם את לב האבן ועושים לב בשר,</p> <p>ירעפו טל - עד ביאת המשיח.</p> <p>[לקוטי דיבורים כרך א ליקוט ב אות ה]</p>	<p>פי נס באתי למזריטש, ומצאתי שם ברוך השם מה שחפשותי, ובמדה מרובה.</p> <p>אך כל זה הוא בסדר באופן מלמעלה, כסדר ההנהגה של ההשגחה העליונה, במקום המדריגות. בסדר העבודה הרי הבעל שם טוב, המגיד ממזריטש והרבי הם - חכמה, בינה, דעת. וסיים בפסוק<sup>141</sup>:</p> <p>הוי' - כדי שתהיה הרגשה של שם הוי' בעולם בהבנה וקליטה,</p> <p>בחכמה יסד ארץ - הבעל שם טוב,</p> <p>כונן שמים בתבונה - המגיד</p>
--	---

- \* -

<p>שעל דרוש זה שלא נדפס. ובהמשך דיבור קדשו, אמר:</p> <p>- ציור מוחשי על פרצוף א"ק הוא כמו הבעל שם טוב - אדם ועליית הנשמה כאחד.</p> <p>(וכיוון שראיתי אשר כ"ק אדמו"ר רוחו טובה עליו, שאלתי:)</p>	<p>הרה"ח הרי"מ נ"ע סיפר אז, שפעם אחת היה ב"יחידות" ושאל בדבר כמה ענינים שהוזכרו בדרוש של אותה שבת בענין "א"ק" ["אדם קדמון"]. וציווה עליו ללמוד הדרוש "למנצח על השמינית" שב"לקוטי תורה"<sup>142</sup> ותבקש אצל בני (הכוונה על הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק [מהורש"ב]) הביאור</p>
---	--

(141) משלי ג, יט.

(142) ויקרא כ, ג.

ורבנו הזקן?

וענה כ"ק אדמו"ר:

פולטובה! צריכים לעשות תשובה!" -  
והתחיל לנגן, כי הר' ליב היה מנגן  
נפלא, וכל המסובים עזרו על ידו,  
והרד"ץ והחסיד ר' שלום ר' הלל'ס  
והרא"ש יצאו במחול ואחריהם כל  
המסובים, מלבד הרי"מ שהיה נשען  
בראשו על ידיו ובוכה, וימזגו את  
הכוסות, לומר "לחיים", ובתוך כך  
פסק הרי"מ מלבכות, ויאמר בקול  
בוכים: הרבי אמר לי אז, כשישנו רבי  
ישנם חסידים],

- הרבי בשרשו הוא "דעת"  
הנעלם, אלא שזה רק בשרשו,  
ובהתגלותו - מוחא סתימאה, שכל  
הנעלם מכל רעיון, ועל ידי מסירות  
נפשו נתגלה הסדר בעבודה בדרך  
מלמטה למעלה. הוא היה רבי,  
וכשישנו רבי ישנם חסידים.

אבל חסידים שפועלים, כשאדם  
הוא "חסיד - לא חסיד", עושים את  
הרבי - "לא רבי". הרבי היה רבי, הוא  
עשה חסידים, שהיו חסידים בכך שהיו  
חסידים ואנשי מעשה בעבודה שבלב -  
ובכך חיזקו את הרבי.

[בתוך כך התחיל הרה"ח הרי"מ  
לבכות בדמעות שלישי עד שכל  
המסובים התפלאו, והתחילו לבקשו כי  
לא יבכה, ולא הועיל מאומה, עד  
שהרה"ח הר' ליב נ"ע הופמן אמר:  
"עתה הוא הזמן של שמחה משולשת,  
יום הולדת הבעל שם טוב, יום  
ההתגלות, ואצל הרבי שמחת חתונת  
בנו יחידו, מה פשר בכיה זו? רבה של

[לקוטי דיבורים כרך א ליקוט ב אות ו]

- \* -

(אאזמו"ר הרה"ק כשהיה אומר הסבא  
הזקן היתה כוונתו לרבנו הגדול,  
וכשהיה אומר הסבא או הסבא שלנו<sup>143</sup>  
כוונתו היתה על כ"ק אדמו"ר  
האמצעי), נאסר בתקנ"ט ולא

לפני הבר מצוה של כ"ק אדמו"ר  
למד אתו אביו כ"ק אדמו"ר מוהר"ש  
"תניא" וסיפר לו אז שלשה דברים:

(א) ברוך השם שהסבא הזקן

(143) לפי שכ"ק א"ז הרבנית רבקה נ"ע גם כן נכדתו.



את האגרת "קטנתי", אמר לי שבעת שכ"ק אאמו"ר אביו אדמו"ר מוהר"ש למד אתו את האגרת "קטנתי" אמר לו שאילו הרבי - רבנו הגדול - לא היה כותב את שלוש המלים "במדת אמת ליעקב" (באגרת הקדש "קטנתי") היו לו עוד חמשים אלף חסידים, אך הרבי דורש את מדת האמת.

המגיד העניק לרבנו הזקן חיוך, ובו היה בכוחו של רבנו הגדול "לקנות" את העולם, ורק להיות כי עבודתו של כ"ק רבנו הגדול לנטוע ענין העבודה בפנימיות אצל חסידים, לא רצה להשתמש במה ששייך ל"מקיפים" שבנשמה.

[לקוטי דיבורים כרך א ליקוט ב אות טו]

בתקל"ט, שכן מה היה עושה אז? הרי היו זקוקים אז ל"מקיפים" וכו', להבעיר את העולם, ולא זו הכוונה.

ב) אגרת הקדש המתחילה "פותחין בברכה" נכתבה והתפרסמה עשר שנים לפני כתיבת האגרת "קטנתי".

ג) מתחילה היה הסיוס של אגרת הקדש "קטנתי": "ורוח נכאה כו" ואחרי שאמר - רבנו הגדול - ג' פעמים בליאזנא המאמר "כמים הפנים" וגו' כפירוש רש"י ולא כתרגומו, הוסיף אז באגרת "קטנתי" הנ"ל את התיבות "וכלי האי ואולי יתן ד' בלב אחיהם כמים הפנים וגו'", ובזה נטע אצל החסידים מדות טובות. כאשר כ"ק אאמו"ר הרה"ק למד אתי

- \* -

הביתה דרך ורשה ולבקר בברדיצ'וב, וזאת בחשאי שאף אחד לא ידע מכך, ורק הגבאי פנחס ליב<sup>144</sup> ילווה אותי.

בבואי לברדיצ'וב השכם בבקר, נסעתי לאחד המלונות, התפללתי ויצאתי לבקר את ה"אוהל" של הרב מברדיצ'וב.

כשאבי - הרבי מוהר"ש - היה מספר סיפור - אומר לי אבי - היו צריכים להאזין בכל עשר כוחות הנפש ולדייק באותיות, כי אימרה שלו נוגעת בכל עשר כוחות הנפש.

בהיותי במרינבאד - כך החל הסבא את סיפורו - החלטתי לנסוע חזרה

144) הגבאי השני של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש צוקללה"ה נבג"מ ז"ע.

בהלכם כך כבדת דרך ארוכה, נכנסו לסימטה צרה, ואחרי שעברו על פני כמה בתים, ראיתי שכמה יהודים זקנים עומדים לבושים בטליתות קטנות, שרווליהם מופשלים ומנקים את הריצפה והקירות - כל זה עניין והפליא אותי.

נודע לי מיד שהמקום הוא בית כנסת של חסידי טאלנה. שוחחתי עם כמה יהודים מאלה שהביאו את המים, ומיד הרגשתי שהם יהודים תלמידי חכמים וחסידי מסורים. לשאלתי מה אירע, סיפרו לי שהם מחכים לביקורו של רבם שצריך להגיע לכאן מחר, ומשום כך הם מכינים את הקלוזיז שלהם שיהיה מוכן כראוי לקבלת פני אורח חשוב כזה.

מדוע - שאלתי אותם - הנכם עושים את העבודה בעצמכם ולא נותנים לאברכים לעשות זאת, הרי יש לחנך את האברכים בדרכי החסידות ועל זקני החסידים למסור את נפשם על חינוכם של האברכים?

ענו לי זקני החסידים:

רוצים אנו במלאכים בריאים שיהיו לעזר למליצי היושר בשעת התקיעות.

הרב הקדוש מברדיצ'וב - סיפר אחד הזקנים - אמר על מה שאחרי

כשעזבתי את ה"אוהל", הלכתי לבקר את בתי הכנסת - שטיבלאך - של חסידי פולין. במקום אחד מצאתי מספר די גדול של אנשים יושבים ולומדים, קבוצה אחרת ישבה ושוחחה שיחות חסידיות, סיפרו סיפורים.

לאחר מכן ביקרתי בבית כנסת שני ושלישי ובכל מקום מצאתי אנשים זקנים וצעירים יושבים ולומדים ומתוועדים בשיחות טובות.

כך הסתובבתי זמן רב, ביקרתי במספר רב של בתי כנסת. באחדים מן המקומות נכנסתי בשיחה עם אנשים שונים, פעם עם חסיד קשיש ופעם עם אברך, שאלתי במה שלמדו באותו זמן והם ידעו די ביסודיות מה שלמדו.

חשבתי כבר לחזור למלוני כדי להינפש, עד לשעת יציאת הרכבת היו עוד כמה שעות. לפתע נתקלתי בכמה יהודים זקנים, בעלי זקנים לבנים, הולכים, כשכנפי בגדיהם מופשלים, לבושים נעלים וגרביים - על אף שלא היה חם - סוחבים חבית גדולה מלאה מים ומשוחחים ביניהם בלהט. הדבר עניין אותי, הכרתי באותם יהודים שאין הם שואבי מים סתם. בסמוך להם צעדו מספר אברכים צעירים, ומדי פעם רצו להחליף את הזקנים בנשיאת חבית המים, אלא שהזקנים סירבו.

ה"יהי רצון" של תקיעת שופר, בו נמנים המלאכים היוצאים מן השופר, מן התקיעה שברים תרועה תקיעה, ואחרי זה נאמר שם "ומן קשר"ק", והרב מברדיצ'וב אמר על כך:

הבאר שלו לשימוש לכל ההכנות לבואו של הרבי וכן לשימוש ביום הביקור הראשון של הרבי, יעשה הוא על חשבוננו את הסעודה הגדולה הראשונה עבור כל החסידים.

עד כמה - אומר לי אבי - עשה כל האירוע הזה רושם על אבי, הרבי מהר"ש, אפשר לראות מכך שבשעה שסיפר את המאורע סיפר ודייק בכל פרטיו, וסיים:

כאן רואים במוחש אילו כוחות המשיך הבעל שם טוב הן במשפיעים, כלומר ברביים, והן במקבלים, כלומר בחסידים, שהמקבלים והמשפיעים יכשירו את העולם לקראת ביאת המשיח בב"א.

כשסיים אבי לספר, התבונן ושתק משך זמן, ולאחר מכן אמר:

תשובתו של החסיד הזקן על השאלה מדוע עשו זאת בעצמם ולא על ידי אנשים שכירים - היא תשובה טובה. ברם, על השאלה מדוע לא מסרו את העבודה לידי האברכים - לא ענו. שכן, מסירות נפש כזו להניח את עצמו בשביל איזה אברך - פועלת רק חסידות חב"ד.

אמונת הצדיקים בפולין, העמידה

אב חנון, אב רחום, באם המלאכים שיצאו מן השופר שתקע לוי יצחק בן שרה, מלאכים חלשים, יבואו נא המלאכים הקדושים והבריאים שנבראו מעבודתם ויגיעתם של בני ישראל לפני פסח, ממה שביצעו בכלים את העבודות של קראצען, שאבען, רייבען, קשרן, (קרצוף, שפשוף, גירוד והכשרה), לכבוד פסח לשם הידור מצוה.

אנחנו - אומר הזקן - עושים הכל למען שמו יתברך ולמען עבדו הקדוש, הרבי שלנו שיהיה בריא.

בהתבונני בחסידים אלה, עשה עלי אירוע זה רושם טוב מאד. כשעמדתי לעזוב את המקום, הבחנתי בבאר מים הנמצא ליד הקלוין, ושאלתי את הזקנים מדוע הביאו את המים ממקום רחוק, בשעה שליד ביתם נמצא באר?

ענה לי אחד הזקנים, שר' ברוך יאסעל - אחד מעשירי חסידי טאלנה - ביקש והבטיח שבאם יקחו מים מן

את החסידים על רגליהם, ש"באמונתו יחיה"<sup>145</sup>, והם חיים באמת בכך. תורה. אבל, כל זה היה עד לשעת מתן

במתן תורה ניתן סדר עבודה של תורה ומצוות להמשיך חיות באמונה, שכן. אמונה היא בבחינת מקיף. מבחינה האמונה בלבד, אפשר להיות גם דבר והיפוכו באותו רגע, מצד אחד אמונה בה', חיים באמונה, למרות זאת לעשות דבר נגד ה'.

כשביקר רבנו הזקן בפעם הראשונה במינסק<sup>147</sup> כדי להשתתף בויתוח הגדול, הרי לאחרי השבת הידועה שהראה לקהל הלמדנים מה פירוש לדעת ללמוד, וניצח את כל המתנגדים לתורת החסידות, נתקרו או הרבה עשרות אברכים לומדים אל רבנו הזקן.

המתנגדים בראותם שהאברכים הלומדים עומדים להיות לחסידים, קראו לאסיפות וגזרו איסור על לימוד החסידות בטענה של ביטול תורה.

כשרבנו הזקן שמע טעם האיסור - ביטול תורה - אמר: הבעל דבר בא אל המתנגדים בשכלו של גנב חכם, כשתופסים אותו בגניבתו הוא מתחיל

הרגשת הדרת הקודש, שבתמורה ללקיחת המים מן הבאר שלו יערוך את הסעודה על חשבונו, וזה קשור לא רק בכסף כי אם גם בשעבוד הגוף שלו ושל כל בני ביתו - נקראת ב"אמונתם יחיו", האמונה מוחדרת בחיים, חיים באמונה.

ברם, מעלה זו ש"באמונתו יחיה" - אומר אבי - היתה עד לשעת מתן תורה. יציאת מצרים היתה בזכות האמונה, כמאמר<sup>146</sup> "בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים", במצרים החדירו בני ישראל את האמונה בחיות, חיו מתוך אמונה, ובזכות זה נגאלו הם ואנחנו ממצרים, והיו הגילויים הגדולים שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה, כפי המבואר בחסידות. שכן, אין למעלה מאמונה, ביחוד כשמחדירים את האמונה בחיות, כלומר שחיים באמונה. חיים - היינו כשזה מקיף את כל עניני החיים, הן ביחס לרוחניות והן ביחס לגשמיות ולהדרכת בני הבית, והכל מתוך אמונה - זוהי דרגא גבוהה.

(145) חבוקק ב.ד.

(146) יל"ש הושע רמז תקיט.

(147) מבואר בארוכה באחד המכתבים - כד טבת רצ"ב.

באמונה, שזהו "ושמן על ראשך אל יחסר"<sup>149</sup>, השמן והיין שבתורה זהו לימוד תורת החסידות, שבאמצעותה באה האמונה בקליטה פנימית.

לקרוא רחמנא - רחמנא קריא - הוא מזכיר שם שמים, אבל האמת היא שאפשר להיות "גנב אפוס מחתרתא רחמנא קריא"<sup>148</sup>.

כשהאמונה נקלטת בצורה פנימית, קיים אז סדר עבודה אחר לגמרי, בו מרגישים את מעלתו של הזולת תוך הבנה שיש לאדם להפקיר את עצמו כדי לקרב את הזולת, ואז מתגלה הכוח שכדי לקרב אברך ולהעמיד אותו על דרך האמת - כדאי למסור את הנפש על כך.

ענין זה מוסבר היטב בתורת החסידות. שכן, אמונה היא בבחינת מקיף. הגנב מאמין בה' שהוא הון והמפרנס אבל יחד עם כך הוא חושב שהכלי לפרנסתו הוא באמצעות גניבה, ולכן הוא מבקש מהשי"ת שיצליח לו בפרנסתו זו. ואילו העבודה היא להחדיר את האמונה במובנה הפנימי, היינו להכניס חיות

[לקוטי דיבורים כרך א ליקוט ה אות יט-כא]

- \* -

בהיכל קדשו הם מפניו כל הארץ"<sup>150</sup>. וכשיהודי אומר באותה שעה מעומק הלב "ברוך שמי' דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך", מבקש מלאך מיכאל רחמים שבקשתו תמולא.

כשפותחים את ארון הקודש בבית הכנסת - מספר לי אבי על שיחתו הקדושה של הסבא - פותחים למעלה את עולם ארון ברית ה', שם עומדים הכוחות ומסירות הנפש של כל ספרי התורה שבני ישראל כתבו בכל הדורות, ומלאך מיכאל מכריז "וה'

[לקוטי דיבורים כרך ב ליקוט יג אות ג]

(148) ברכות סג,א.

(149) קהלת ט,ח.

(150) חבקוק ב,ב.

- \* -

א) שפת אמת. ב) אמת. ג) אמת לאמיתו.

כל שלש הדרגות הן אמת, ועל אף זאת, האמת של "שפת אמת" איננה האמת כפי שהיא במדריגת ה"אמת" עצמה, והאמת של מדריגת ה"אמת" עצמה, איננה האמת של מדריגת "אמת לאמיתו".

שלש הדרגות שבאמת, אמר אבי, הן שלשה עולמות עם כמה וכמה מדריגות חלוקות זו מזו, שבדרך כלל הרי בספירות הן שלשת העינים של חב"ד, חג"ת, נה"י, ובעולמות - אצילות, בריאה, יצירה.

[לקוטי דיבורים נר"ך ב ליקוט טז אות ד]

פעם בהיותי אצל אבי<sup>151</sup> ב"יחידות", הזכיר אבי את הרבי [כ"ק רבנו הגדול בעל ה"תניא"] ואמר, שהוא היה "עצמי", ופירש ש"עצמי" הוא "שכלי", ששכלו הוא שכל עצמי. בשכל אלקי גופא ישנם חילוקי דרגות, ולמשל בחכמת התורה שהיא שכל אלקי, ישנם חילוקי מדריגות. נוסף על כך שבשכל יש קטנות וגדלות, שכל קטן ושכל גדול, ויש בו חכמה ושטות, שכל מחוכם ושכל מטופש, ישנם גם חילוקי דרגות של בעלי השכלה ובעלי השגה בחכמת התורה, שהיא שכל אלקי.

אבי הסביר לי את חילוקי הדרגות שבשכל אלקי, על דרך שלשת ההבדלים שב"אמת".

ב"אמת" ישנן שלש דרגות כוללות:

- \* -

עצת חכמינו ז"ל היא "עשה לך רב וקנה לך חבר"<sup>152</sup>. רב וחבר יש להם שייכות אחד לשני. אם אין לאדם רב,

על אחת משאלותיי ב"יחידות" אמר לי אבי [כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע]:

151) כ"ק אדמו"ר מוהר"ש.

152) אבות פ"א מ"ז.

גם החבר אינו חבר, אם אין לו חבר, גם הרב אינו רב.  
 גם הרב אינו רב, אם אין לו חבר, גם החבר הוא מורה הדרך מה לשאול את הרב, וגם עוזר בקיום הוראותיו של הרב בפועל ממש.  
 "עשה לך רב" - סיים אז אבי - הוא בקבלת עול, ואילו ביחס לחבר צריך להיות "וקנה לך", כזה שלב האדם נמשך אליו.

[לקוטי דיבורים כרך ב ליקוט כ אות לב]

- \* -

הרבי מהר"ש נ"ע הסביר לאאמו"ר ג"ע ב"יחידות" הענין של "עין רואה ואזן שומעת"<sup>153</sup>: און שומעת - שמיעת הדיבור "אנכי ה' אלקיך"<sup>154</sup>, שמאותו רגע במתן תורה שאמר הקב"ה "אנכי ה' אלקיך" עומד דיבור זה באויר בעולמות, וזקוקים לאון שומעת כדי לשמוע ולהרגיש זאת בכוחות. עין רואה - רואים את דבר ה' ובמוחש.

[לקוטי דיבורים כרך ג ליקוט כג אות כד]

- \* -

לכל רבי מהוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים היה סדר מיוחד בענין "יחידות".  
 ה"יחידות" מן ההכרח שיהיה לרבי רוח הקודש הלא-ידוע לכל הפחות.  
 הסבא אומר שעיקר הקושי ב"יחידות" הוא, ההלבשה וההפשטה התמידית. נוסף על כך שלענין שכן, השראת רוח הקודש מתבטאת בשני אופנים:  
 (א) השראת רוח הקודש שיודעים

(153) אבות פ"ב מ"א.

(154) שמות כ.ב.

הסדר של הסבא ב"יחידות" היה שונה מסדרו של אב-הסבא. בעת קריאת הפתק שהגיש לו החסיד בשעת "יחידות", היה עונה מיד ונותן לו עצה או ברכה בלוויית מספר מלים בסדר העבודה ובתיקון המדות.

לכל אחד מהחסידים, אף הפשוט ביותר, היתה לו לסבא אימרה מיוחדת לומר לו ב"יחידות", ואימרה זו היתה אצל החסיד עמוד האש לכל משך ימי חייו.

[לקוטי דיבורים כרך ג ליקוט כג אות פד]

ומרגישים שזה רוח הקודש, והרבה דרגות בזה. ברם, בכל הדרגות יודעים ומרגישים שזה רוח הקודש.

ב) השראת רוח הקודש שלא ידוע ולא מורגש שהוא רוח הקודש - "רוח הקודש לא ידוע".

ולכל הפחות רוח הקודש שלא ידוע, מן ההכרח שיהיה לרבי, כדי שיוכל לענות לנכנסים אליו ל"יחידות".

נוסף על כך, ההלבשה וההפשטה הרצופה להלביש את עצמו בעניני הזולת ולהפשיטם - היא יגיעת נפש.

- \* -

שהיא גם כן מדריגה, אך אין היא בערך כלל לבחינה ולמדריגה של עבודת המוח.

סיפר אב-הסבא הרבי ה"צמח צדק" לסבא, שבאותה תקופה - בשנת תקס"ג - קמה חבורה של אברכים חסידים, בעלי כשרונות גדולים, לומדים מופלגים, בעלי לבבות בוערים, וכן חסידים קשישים שעבודת התפילה שלהם היתה מבהילה, והסבא כותב "ולא היו יכולים להתפלל בעיר, והיו הולכים מחוץ לעיר בשדות וביערים, והיו

הסבא, הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מספר סיפור ששמע מאביו הקדוש, אב-הסבא הרבי ה"צמח צדק", לאחרי שחזר לפניו על החסידות ששמע רבנו הגדול כמה חדשים אחרי הבר-מצוה שלו, את הדרוש "בכ"ה בכסלו" משנת תקס"ג.

במאמר זה מרומם הרבי התפעלות המוחין ומשפיל התפעלות המדות, הוא אומר שם שהעבודה האמיתית היא עבודת המוח, ועיקר העבודה הוא להיות מאיר אור, לפעול בזולת, ואילו התפעלות המדות בלבד, למרות



לדבר אודות הסיפור המובא אחרי המאמר בכ"ה בכסלו הנ"ל על החסידים בעלי הלב, וראיתי שכללות הענין עשה רושם חזק על הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וכחצי שעה הלך שקוע במחשבותיו ולא דיבר מאומה - חזות מראה פני קדשו באותה שעה ניצב כמו חי לנגד עיני ויחנני השי"ת שכל ימי חיי לא אשכח אף תנועה אחת שראיתי את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ודברי קדשו הן בעניני דא"ח והן בעניני תורת הנגלה, הן בעניני עבודה והן בעניני הכלל ומילי דעלמא שזכיתי לשמעם במשך כארבעים שנה - לאחר מכן הסתכל על השעון ואמר שבפעם הבאה נדבר בזה א"ה.

מפני סיבות שונות לא הלך כמה פעמים לטייל, ובפעם הראשונה שהלכנו לטייל, ציווה עלי לחזור על המאמר בכ"ה בכסלו, ובסיימי הואיל להסביר לי כמה ענינים באותו מאמר, ואחר כך דיבר אודות הסיפור האמור.

או הואיל להסביר ענין עבודת המוחין, בסגנון האמור מאורי אור וענין עבודת הלב,

[חסידות היא המאור הכללי, הכולל מאורי אור ומאורי אש, היא מאירה ובווערת, עבודת המוח ועבודת

תולים עצמם בתפילתם בין השמים לארץ".

[בקיץ תרנ"ט, כשנולדה בתנו הבכירה מ' חנה תחי', העניק לי אבי מתנה, ספר כתבים בו נמצא הדרוש הנ"ל "בכ"ה בכסלו" בכתב יד קדשו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, עם הסיפור הנ"ל שכותב הוד כ"ק כפי ששמע מכ"ק אביו הוד כ"ק אדמו"ר "צמח צדק".

בלמדי את הדרוש האמור מספר פעמים וידעתי אותו היטב באופן שיכולתי לחזור עליו בעל פה בשפה ברורה (כי כן נצטויתי אשר כל המאמרים שבספר הוא אהיה בקי בהם) ובקראי את רשימת המעשה התפעלתי מאד, על עוצם מעלתם של החסידים ההם שלא יכלו להתפלל בעיר, והיו מוכרחים להתבודד, ויותר מכך התפעלתי כי גם בחינה ומדריגה כזו לחסרון נחשבת בתורת החסידות.

באחד הימים שזכיתי ללכת עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בטיול (כי היינו אז בנאות דשא) ציווה עלי לחזור לפניו על אחד המאמרים שבאותו ספר, ובסיימי לחזור הואיל להסביר לי כמה ענינים באותו מאמר.

לא יכולתי להתאפק והתחלתי

הלב. עבודת המוח – מאורי אור, עבודת הלב – מאורי אש.  
ויספר לי שכ"ק אביו הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש סיפר לו:]

שכתב את הסיפור בסוף הנחת הדרוש הנ"ל בקיצור, וכ"ק אביו הוד כ"ק אדמו"ר "צמח צדק" הסביר לו מהות כשרונותיהם של האברכים, תלמידי כ"ק זקנו רבנו הגדול, והפלאת עבודתם, ואמר בלשון זו: רק ההתפעלות באיתגליא מיותרת. שאל אבי (כך סיפר לי הוד כ"ק אאמו"ר) את הסבא, ואיך צריך להיות? ענה לו הסבא: צריך להיות כמו משה בשעת קריעת ים סוף, כל ישראל ראו אז אלקות במוחש בגילוי ממש והיו יוצאים מגדר הכלים לגמרי מפאת ההתפעלות הגדולה על אלקות. שאל אבי: ומה היה עם משה? ענה לו הסבא: למשה היה "קאלטע בראנד", זה בער ורתח אבל הכל בצורה קרירה (והיו עוד הרבה דברים בזה).

[כעת, המשיך כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע דבריו הקדושים, שזכינו לחסידות שעל ידי מסירות נפש, יכולים בעזה"י להגיע למדריגות הגבוהות ביותר של עבודת המוחין בכוח עצמו].

[לקושי דיבורים כרך ה [לה"ק] עמ' 75-1072]

עבודת המוח היא מאורי אור, היא מאירה, האדם עומד באמצעותה במקום אורה, הוא מרגיש מה שהשכל אינו משיג, את עומק המוח מה שהשכל האנושי אינו יכול להבין, הוא חי באור, ובכל מקום היותו מאיר לו אור ורואה יותר גבוה וראיה עדינה יותר ממה שעיני בשר רואות את הדברים הגשמיים. ואף בדברים הארציים-חומריים מה שסתם אנשים קוראים טבע, הוא רואה את האמת, "אמת הוי' לעולם"<sup>155</sup>, שעולם שהוא טבע הנו למעלה מהטבע.

עבודת הלב היא מאורי אש, בוערת ורותחת, ככתוב<sup>156</sup> "בהגיגי תבער אש", הוא בוער ומסביב לו בוער הכל, כל דבר שהוא עושה, לא רק בשעת התפילה שהיא העליה בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה<sup>157</sup>, ושעת רצון שנתן אין סוף ברוך הוא לנשמות ישראל שיוכלו להתקרב לאלקות, אלא גם בשעת הלימוד וקיום המצוות ועשיית טובה לזולת בגשמיות וברוחניות – הכל הוא בלהבת קודש, בחיות. ואש זו מבעירה את כל כתמי מומי בני אדם,

155) תהלים קיז,ב.

156) תהלים לט,ד.

157) בראשית כח,יב.

- \* -

הרבי, הסבא הוד כ"ק מוהר"ש, בהתעוררות גדולה, וכל אחד הסתכל אמר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, אם הרבי - אדמו"ר הזקן - עומד כששרו ניגון זה [ניגון ארבע הבבות של רבנו הזקן] עמדו כולם לידו.

[לקוטי דיבורים כרך ה [לה"ק] עמ' 1115]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ואס מיא דארף, און אז מי נעמט זיך זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע סיפר לי אשר העלפט דער אייבערשטער [כשלא הוד כ"ק אאמו"ר - אביו הקדוש - יכולים לרדת צריכים לעבור, ואני סובר שמלכתחילה צריכים לעבור, לא לכתחילה צריכים לקחת בחזקה, לא להתפעל מאף דבר, ולבצע מה שצריכים לבצע, וכאשר מתחילים - עוזר השי"ת].

[לקוטי דיבורים כרך ה (מהדורת לה"ק)

מכתב חשון תרפ"ח, עמוד 1270]

די וועלט זאגט אז מיא קאן ניט ארונטער דארף מען אריבער, און איך האלט אז מיא דארף לכתחילה אריבער, מיא דארף לכתחילה נעמען מיט שטארקייט, ניט נתפעל ווערן פאר קיין זאך, און דורך פיהרן דאס

- \* -

הסבא - אדמו"ר מהר"ש - באחד בקבלה רבי מרבי עד מורנו הבעל שם משיעורי הלימוד שלמד עם אבי טוב נ"ע, שהרמב"ם היה מקובל ב"מורה נבוכים", אמר, שיש לו

גדול<sup>158</sup>, ומה שהרמב"ם נזהר מאד  
שלא לגלות זאת אפילו ברמזו כמו  
רש"י ז"ל, הרי זה מפני שאז היה זמן  
מסוכן לגלות עניני קבלה אפילו  
ברמז.

[ספר השיחות הישית [לה"ק] עמוד מז]

- \* -

אבי - הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש  
- סיפר מה ששמע מהחסיד ר' אברהם  
של שמשון מלמד:  
ליד קבר בתו הרבנית דבורה לאה  
בהחזיקו ביד הילד, אמר הרבי בקול  
של בקשה:

א. ערב יום כיפור תקנ"ג, הלך  
הרבי [רבנו הזקן] לבקר ציון הקבר  
של בתו הרבנית דבורה לאה.  
דבורה לאה בת שטערנא, היום  
ערב יום כיפור, ברכי את בן יחידך  
היתום מנחם מענדל בן דבורה לאה,  
שזה הקטן גדול יהיה בתורה בנגלה  
ובנסתר בהצלחה במעשים טובים  
ובאריכות ימים ושנים, בקשי רחמים  
עבורי ועבור קהל עדת החסידים  
ועבור תורת הבעל שם טוב נ"ע.

ב. הרבי הורה לקחת את הילד  
[ה"צמח צדק"] על הידים וללכת אתו  
למקום הקדוש.

ג. הרבי אמר:

ד. באותו יום כיפור - כפי שסיפר  
החסיד ר' אברהם ב"ר שמשון מלמד -  
צם הסבא [ה"צמח צדק"] כל המעת  
לעת כמו כל המבוגרים.  
ה. מוצאי יום כיפור, קרא הרבי  
כשם שגדולים<sup>159</sup> צדיקים במיתתן  
יותר מבחייהם, כך גדולה ברכתם של  
צדיקים במיתתן יותר מבחייהם. כל  
הנוכחים אז בבית העלמין נחרדו  
ברעד ובבכיה פנימית. כשהרבי עמד

158) לכאורה צ"ע ממ"ש בשער הגלגולים הקדמה ל"ו ומהר"ש אלקבץ בפירושו לשיר השירים  
אשר הרמב"ם לא למד חכמת האמת. וראה שם הגדולים להחיד"א מערכת רמב"ם.  
כתבו על הרמב"ם שבסוף ימיו עסק בקבלה: מגדול עוז הל' יסוה"ת פ"א ופ"ב. שו"ת מהר"ם  
אלשקר סי' קיז. עבודת הקודש ח"ב פי"ג. הלבוש בלבוש פנת יקרת ח"א פנ"ג. וראה שומר  
אמונים ויכוח א"ס ק"י"ג, פי' הר"מ בוטריל לספר יצירה פ"ד מ"ג.  
159) חולין ז, ב.

כשהגיע הר' שמשון לגיל שבעים מסר את המלמדות לבנו החסיד ר' אברהם.

בשנת תק"ן כשנהיה הר' שמשון בן שבעים וחמש שלח אותו הרבי כ"משפיע" לביעשנקוביץ'.

ז. הרבי אמר לחסיד ר' אברהם מלמד, שעל פי התורה, אין לשנות מקום אף לא מבית לבית, בלי הסכמת האשה, ובפרט לשנות מקום מעיר לעיר, מוכרח להיות "אימליך בדביתהו"<sup>160</sup>, לכן הוא מציע לו, ללכת לסוכות לביתו - כך היה הר' אברהם שוהה אצל הרבי בליאזנא כל חודש תשרי - ובהסכמת אשתו יבואו הוא ובני ביתו לליאזנא, אך בינתיים - אומר הרבי לר' אברהם - מפני טעמים כמוסים הוא רוצה שמחר, מחרת יום כיפור, ביום שכל העולם קורא לו "בשם השם", להכניס את נכדו מנחם מענדל בן דבורה לאה ל"חדר".

ח. למחרת יום כיפור התפלל הרבי בהשכמה, בזמן מוקדם יותר מאשר בכל יום.

ט. הרבי עצמו התפלל לפני העמוד וקרא בעצמו פרשת השבוע - היה זה יום חמישי פרשת האזינו - והילד אמר כל הקדישים, מקדיש

את החסיד ר' אברהם ב"ר שמשון מלמד, ואמר לו, שהוא מציע לו לעבור עם בני ביתו מליובאוויטש - שם גר - ולהתיישב בליאזנא ללמוד עם נכדו.

ו. אבי - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק סיפר, כשאב הסבא, רבנו הזקן, למד אצל הרה"צ ר' ישכר בער מקאבילניק - חתנו של ר' יוסף המגיד - היה בליובאוויטש מלמד דרדקי, ר' שמשון מסמיליאן, שאופן לימודו מצא אז מאד חן בעיני הרבי, על שימת לבו על דקדוק, ואשר בכל יום לפני שהילדים עוזבים את ה"חדר" מספר להם המלמד ר' שמשון סיפור מהגמרא או מהמדרש בציון מוסר השכל ביראת שמים או במדה טובה.

שנים מאוחר יותר, באחת הפעמים שהיה הרבי במזריטש, פגש שם את ר' שמשון מסמיליאן ונודע לו שר' שמשון היה מקושר אל הבעל שם טוב נ"ע ובמשך עשרים שנה - ת"ק-תק"כ - ביקר ר' שמשון הרבה פעמים אצל מורנו הבעל שם טוב נ"ע. אחרי הסתלקות המגיד ממזריטש, נהיה הר' שמשון חסיד של הרבי.

החסיד ר' שמשון מלמד היה חלוש מאד, המלמדות הזיקה לו קשות.

(160) ראה ברכות כז, ב.

לעטוף את הילד בטלית שלא יוכל לראות שום דבר, ולהוביל אותו על יידיים לקבר אמו.

יג. הרבי עם כל בני הבית ובני המשפחה שהיו אז בליאזנא וכן קהל גדול של חסידים, הלכו אז אל המקום הקדוש.

כשבאו למקום הקדוש, ניגשו, הרבי עם הילד ואביו הר' שלום שכנא, קרוב לציון הקבר של הרבנית דבורה לאה.

בהגיעם אל הקבר, אמר הרבי בקול רם ושמח:

מזל טוב דבורה לאה בת שטערנא, היום אני מכניס את בנך מנחם מענדל בן דבורה לאה לתורה, ברכי אותו, כשם שנכנס לתורה בן יכנס לחופה ומעשים טובים באריכות ימים ושנים.

אמן, הכריז כל הקהל בקול.

יד. כבואם מבית החיים הורה הרבי להביא את הילד לבית הכנסת הקטן שבחצר. הרבי - מספר הר' אברהם - הורה לי ללמוד עם הילד הפרשה הראשונה מספר ויקרא, והרבי שקע בדביקות כשהוא נסמך על זרועות קדשו.

טו. כשגמרתי ללמוד עם הילד את הפרשה, נתן הרבי לילד עוגת דבש

דרבנן לפני התפילה עד לקדיש דרבנן שאחרי לימוד המשניות על ידי הרבי.

י. ידוע שמחוץ לזמנים מיוחדים, היה הרבי מדייק מאד על הסדר של כהן, לוי וישראל.

יא. בקריאת הפרשה, ביום חמישי, פרשת האזינו, י"א תשרי תקנ"ג, לא שמר הרבי על הסדר של כהן, לוי, ישראל. לקריאת פרשת האזינו - במקום כהן - הורה הרבי לחסיד ר' ברוך השמש לקרוא את הרבי עצמו. לקריאת פרשת צור תמים - במקום לוי - הורה הרבי לקרוא את הרה"צ ר' שלום שכנא - חתנו של הרבי, אביו של הילד, ולקריאת פרשת זכור ימות עולם, הורה הרבי לקרוא את הילד - בזה הנוסח - מנחם מענדל בהרב ר' שלום שכנא ובן דבורה לאה, ואת ר' אברהם ב"ר שמשון.

פרשת זכור ימות עולם קרא הרבי בהתעוררות מיוחדת, כל מלה - מספר הר' אברהם מלמד - נקלטה בי בראש ובלב. כשהרבי קרא את הפסוק "מצאהו בארץ מדבר וגו'" וכאשר הרבי קרא את המחצית השנייה של הפסוק "יסובבנהו יבונגהו יצרנהו כאישון עינו", זלגו שתי טיפות דמע על הגליון התחתון של ספר התורה, והרגשתי שהברכיים רועדות בי.

יב. אחרי התפילה הורה הרבי,

בתורה<sup>163</sup> "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". מכל אדם, אף הפשוט והקטן בדעת, התמודד אתו משה רבנו שאילו היו לו מעלות הנשמה וזכות אבות שלו - שלא ביגיעת עצמו - היה הלז בודאי יותר טוב ממנו.

בתמונות האותיות שנתן הקב"ה בסיני, ישנם שלשה סוגי אותיות: אתון רברבין, אתון בינונין ואתון זעירין, התורה נכתבה באתון בינונין. הכוונה היא שעל האדם להיות בינוני, ועל ידי תורה מגיעים למדריגת בינוני. אדם הראשון שעל ידי הכרת מעלת עצמו נכשל בחטא עץ הדעת, כתוב אצלו אדם באלף רבתי, ואילו משה רבנו שעל ידי העבודה של הכרת שפלות עצמו הגיע לדרגא הנעלה ביותר של ענוה - כתוב אצלו ויקרא באלף זעירא.

יז. הרבי אמר מאמר חסידות על הפסוק "אדם כי יקריב מכם קרבן לד'" והורה לערוך סעודה באמרו שכולם יהנו מסעודת מצוה זו.

יח. כשעזב הרבי את בית הכנסת, נטל הקהל את ידיו וישב מסביב לשולחנות בברכת המוציא.

וביצה קשה. על העוגה היו רשומים - בחקיקה - פסוקים שונים, כך גם על הביצה היו רשומים פסוקים שונים.

טז. הילד שאל את הרבי, מדוע המלה "ויקרא" היא באלף זעירא?

הרבי היה בדביקות שעה ארוכה, ולאחר מכן פתח עיני קדשו ואמר:

אדם הראשון היה יציר כפיו של הקב"ה, והקב"ה מעיד עליו<sup>161</sup> שחכמתו מרובה מחכמת מלאכי השרת. אדם הראשון ידע מעלת עצמו ובפנימיותו התגאה על כך, וכך נכשל בחטא עץ הדעת. משה רבנו שנשמתו היתה חכמה דאצילות ממש שהאירה גם בעולם הגשמי, כפי שרו"ל אומרים<sup>162</sup> שנתמלא הבית, ממלא כל עלמין, אורה, באור ה', ה' דאצילות שבדרך השובב לגבי בריאה יצירה עשיה. גם משה רבנו ידע מעלת עצמו, ולא זו בלבד שלא התגאה בכך בתוכו, אדרבה, זה גרם לו לב נשבר ונדכה שהיה שפל בעיני עצמו, בחשבו שאם יהודי אחר, לא בנו של עמרם ולא דור שביעי לאברהם אבינו, היתה לו נשמה גדולה כזו וזכות אבות כפי שיש לו - היה הלז יותר טוב מאשר הוא. זה מה שהקב"ה אומר

(161) ב"ר פי"ז, ד.

(162) שמו"ד א, כ.

(163) במדבר יב, ג.

זקני החסידים הושיבו את הילד על כסא מעל לשולחן וביקשוהו לחזור על תירוץ סבו על קושימו מדוע כתוב ויקרא באלף זעירא.

החסיד הישיש ר' ראובן סנדר עמד והכריז: ימלא השי"ת כל הברכות שבירך הרבי את נכדו מנחם מענדל בן דבורה לאה, וכל הקהל ענה אמן ואמן.

בקול נערי רם, חזר הילד על דברי התורה של הרבי.

[ספר השיחות הישית [לה"ק] עמ' ע-ענ]

- \* -

בשנת תקע"ד, ביום השני נצבים-וילך, ח"י אלול<sup>164</sup> הגיע כ"ק אדמו"ר האמצעי מקרמנצ'וג וקבע מקום מושבו בליובאוויטש.

האמצעי, מקרמנצ'וג לליובאוויטש, היה מסודר, היכן ובאיזה מקום יתעכב הרבי ומלוויו, מטעם מיניסטריון הפנים בפטרבורג הודיעו לגוברנטורים של פולטובה, מינסק ומהילוב, לספק עגלות טובות ואכסניות עבור הראבין שניאורי, משפחתו ומלוויו עד לעיר ליובאוויטש.

את סדר הנסיעה של כ"ק אדמו"ר האמצעי מקרמנצ'וג קיבל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מהוד כ"ק אביו אדמו"ר הרה"ק מהר"ש.

הנסיעה ארכה זמן רב, בכל מקום אמר הרבי חסידות וקיבל חסידים ל"יחידות". היו חסידים שהלכו רגלי מקרמנצ'וג עד ליובאוויטש, ובכל הערים והישובים שכ"ק אדמו"ר האמצעי עמד ואמר חסידות, הם שמעו וחזרו עליה.

ביום שני, חי אלול, הגיע הרבי, חלק ממשפחתו בלווית כמה אלפי חסידים, לליובאוויטש.

...הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש סיפר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק:

סדר הנסיעה של כ"ק אדמו"ר הרבי האמצעי בבואו ביום השני

164 ראה שיחת יט כסלו תרצ"ג אות ח. ההתיישבות בקביעות היתה בחודש מרחשון שנת תקע"ד.



נצבים-וילך, ח"י אלול תקע"ג, לשכר דוב בבית הכנסת שעמד  
לליובאוויטש, ניגש לשטח הריק, באותו מקום.  
שהבתים שהיו עליו נשרפו לפני  
שנתיים, ושם אמר הרבי:

כשהכנתי עצמי לנסיעה זו, אמר  
לי כ"ק אמו"ר, שבבואי  
לליובאוויטש, אקבע את מקום מושבי  
באותו מקום, ובירך את עיר מושב  
נשיאי חב"ד באריכות ימים ושנים.

לפני ארבעים ושמונה שנים,  
כשכ"ק רבנו הזקן היה בן עשר שנים,  
ולמד אצל הצדיק החסיד ר' יששכר  
דוב, למד אתו הצדיק החסיד ר'

[ספר השיחות ה"ש"ת [לה"ק] עמוד צה]

- \* -

מה שכתוב בגמרא. הוא היה תמים  
גדול. הוא לא הבין כלל מה זה נקרא  
לשחק. הוא היה עסוק תמיד בלימוד  
ובתפילה.

הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק אמר לי -  
מספר אבי - שאחיו המבוגר ממנו,  
הגאון הצדיק ר' אברהם סענדר היה  
מופלא בחושים ובעל מוחין ומדות.  
הוא נפטר בגיל שמונה שנים.

בשעת הסתלקותו נכחו הרבי  
ה"צמח צדק", אבי והאחים, והם ראו  
ממנו דברים נפלאים. ישוב הדעת  
שלו בשעת ההסתלקות. לכולם  
הפליא מאד המוחין דגדלות שלו.  
ביום הסתלקותו, אמר: רבנו הזקן  
אמר לו שיבוא אליו, וביקש להלביש  
אותו בגדי שבת, התפלל מנחה  
בשמחה, ואחרי "עלינו" אמר "שמע  
ישראל" ויצאה נשמתו באמירת הוי'  
אחד.

באגרות הקודש מכ"ק אבותינו  
רבותינו הקדושים, ישנה פתקא שכתב  
כ"ק אמו"ר הרה"ק מהר"ש לאביו  
הרבי "צמח צדק", בה הוא תולה  
פטירת בנו הקדוש אברהם סענדר  
בסיבה מסויימת. עונה לו הרבי  
ה"צמח צדק", שזה לא כך, והרבי  
כותב, שהילד הצדיק אברהם סענדר -  
היה נשמתו של הרבי הזקן.

כשהילד ר' אברהם סענדר היה  
בגיל ארבע שנים למד אתו ה"צמח  
צדק" משניות, והיה מדייק במשנה כל

[ספר השיחות ה"ש"ת [לה"ק] עמוד קב]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר מוהר"ש, כשלמד את האגדה<sup>165</sup> רב ששת כל תלתין יומין מהדר לי' תלמודי' כו' ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, ופירש המהרש"א דג' נפשות יש באדם, טבעית, חיונית ושכלית, הטבעית אינה שייכת לתורה,

וכנגד החיונית והשכלית אמר לך קראי ולך תנאי. לך קראי - כנגד החיונית, ולך תנאי - כנגד השכלית - שאל את הוד כ"ק אביו הרה"ק "צמח צדק" מדוע תנאי נעלה מקראי? וענה לו כי תנאי הוא אותיות איתן<sup>166</sup>.

[ספר השיחות ה'ש"ת [לה"ק] עמוד קיד]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה ב"יחידות" אצל הוד כ"ק אביו הרה"ק. בהמשך הדיבור אמר הסבא, כשרגע הוא זמן, עובר הזמן בהצלחה, הצלחת הזמן היא על ידי שמירת הזמן, ושמירת הזמן היא על ידי שמירת הרגעים, ושמירת הרגעים היא רק על ידי מתינות.

לכל דבר. הוא כתב הרבה תשובות ולמד כל יום שלשה שיעורים: שני שיעורים עם לומדים מופלגים, שיעור אחד בש"ס כסדרו ושיעור שני בענין התשובות על השאלות שענה, ושיעור שלישי היה במסכת קבועה. הרשב"א היה רופא מפורסם וחקרן מופלא בחכמות, שגדולי חכמי ישראל, ולהבדיל חכמי האומות, פנו אליו בשאלותיהם. וכל יום יצא לטייל.

הרשב"א היה מתון והיה לו זמן

(165) פסחים ס"ב.

(166) ראה ת"ז כא: איתן בהיפוך אתון תניא.

אצל שומר הזמן, רגע הוא זמן, יום הוא שנה.  
זהו תוכן הענין של אריכות ימים בעבודה.

[ספר השיחות ה'ש"ת [לה"ק] עמוד קטז]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע אמר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שלא היה מסתכל בהקדמה של ספר, מלבד אם ההקדמה עצמה היא ספר.  
הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע אמר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שלא היה מסתכל בהקדמה של ספר, מלבד אם ההקדמה עצמה היא ספר.  
דף השער ב"לקוטי אמרים" - "תניא" - הוא תורה. שמעתי מאבי - אמר הסבא לאבי - ביאורים ארוכים על כל מלה שבדף השער של ה"תניא".  
כשאבי - אומר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - החל ללמוד אתי "תניא", התחיל מהמלים "ספר לקוטי אמרים הנקרא בשם ספר של בינונים", ולא זו בלבד שפירש כל מלה, אלא גם הסביר את הכוונה שבכך בעבודה, וזה העמיד אותי על רגלים חסידיות, נחרט במוחי ונקבע בלבי.  
[ספר השיחות ה'ש"ת [לה"ק] עמוד קיז]

- \* -

הוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש לא היה מדבר בליל הראשון [של ראש השנה], רק פעם אחת - בליל ראש השנה - אמר:  
והיום שישנם שני הדברים, מותר לו כבר להתפגר.  
הוא התכוון לגוברנטור מסויים שונא ישראל, והלה חלה מיד.  
מחשבה זה טוב, דיבור בודאי טוב,  
[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד יט]

- \* -

הסבא, כ"ק אדמו"ר מהר"ש, אמר: תהיה בדרכי החסידות, ולקראת הבר-מצוה שלו היה חסיד עם עבודה מסודרת<sup>167</sup>. רש"ב שלי לא היה ילד אף פעם. עוד בשנות ילדותו היה ירא שמים מסודר והתייגע על כך שהנהגתו

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד יט]

- \* -

הר"ר יצחק יואל רפלוביץ, רבה של קרמנצ'וג, היה נוכח כשתקעו אצל הרבי מהר"ש 24 קולות, ולא הבין מדוע, וחשב להיכנס אל הרבי לשאול לטעמו של דבר, הוא לא סיפר על כך לאף אחד. כשנכנס ל"יחידות" אל הרבי מהר"ש, אמר לו הרבי:

מה אתה חושב שמחשבות זרות היינו רק שטויות והבלים, כשחושבים על מה שלא צריכים, אפילו בקדושה, הרי זה גם כן מחשבות זרות.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד כ]

- \* -

הסבא - הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מהר"ש - שאל פעם את צדוק מקאפוסט, מה הוא מאריך כל כך בתפילה? ענה לו ר' צדוק:

למד הסבא - הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מהר"ש - פירוש המלים

---

(167) ראה חנוך לנער עמוד ז.

"לספר ביציאת מצרים": סיפור הוא שעות היום, היה זה כולו יום, היה זה הרי מלשון ספירות ובהירות<sup>168</sup>, אור אמיתי. כלומר שהתפילה האירה לו בכל כ"ד

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד לג]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי, שבאחד מזמני ה"יחידות" אצל אביו, הוד כ"ק הרה"ק אאזמו"ר מוהר"ש, אמר לו אביו אאזמו"ר שתפילה היא אור הנשמה, השגה בלבד בלי עבודת התפילה - איננה בבחינת דבר כלל.

הוד כ"ק אביו הרה"ק אומר: השגה שאינה מביאה לתפילה - גורמת ח"ו לטמטום הלב והמות.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד לד]

- \* -

באחת מנסיעותיו של הסבא למריענבאד, ענה הסבא על שאלה מסויימת על ההבדל שבין יהודי של לימודה לבין יהודי של שימושה:

יפה מראה היא שלכל אבר הצבע הנכון שלו.

אדם שיהיה יפה תואר ויפה מראה - זה מתנת אלקים. אנשים רגילים, אם הוא יפה תואר, אינו יפה מראה, אם הוא יפה מראה, אינו יפה תואר. או שיש לו חסרונות מסויימים. בתמונה יכולים לצייר אדם עם כל המעלות של יפה תואר ויפה מראה, החסרון הוא

במהות מעלת האדם מוצאים אנו בתורה המעלה של יפה תואר והמעלה של יפה מראה. יפה תואר זה מעלת האברים, כל אבר נכון בתוארו, בגודלו וברוחבו הנכונים. המעלה של

(168) ראה סידור האריו"ל על מספרים ביציאת מצרים.

- זה תמונת אדם בלבד, ולא אדם חי. בתואר ובמראה, אבל הוא חי. אדם חי יכול להיות שיש לו חסרונות

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמ' עה-עו]

- \* -

פעם אחת אמר מורנו הבעל שם טוב לשואב המים: שנינו זקוקים לכספים רבים, אני נצרך לסכומים גדולים עבור פדיון שבויים ועבור פרנסת הצדיקים הנסתרים, ואתה זקוק לכספים מרובים כדי לחתן את בתך ולקחת חתן בן תורה ולפרנס אותו כדי שיוכל להתמסר לתורה ועבודה. לך למקום פלוני ותמצא שם אוצר, תביא את האוצר אלי ונתחלק בינינו ולשנינו יהיה על הצטרכותינו.

תלמידו של הבעל שם טוב, הצדיק הנסתר, הלך למקום עליו הצביע מורנו הבעל שם טוב, מצא שם אוצר של זהב ואבנים טובות ומרגליות, והביא הכל אל מורנו הבעל שם טוב.

מורנו הבעל שם טוב חילק את האוצר לשני חלקים, חלק אחד לאספקת הצדיקים הנסתרים ופדיון שבויים, והחלק השני נתן לצדיק הנסתר הגאון ר' שמעון, ואמר לו

בסדר שני של פסח, תרנ"א, סיפרו הוד כ"ק אאמו"ר ואחיו דודי הרז"א, סיפורים שונים ששמעו מהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בלילי פסח, שאחדים מהם נקלטו בכוח זכרוני.

על סיפור אחד אני חוזר כאן בפניכם:

אצל מורנו הבעל שם טוב היו גם הלא-טובים - הכוונה על שדים המכונים בתואר לא-טובים - מצייתים להוראותיו. והם סיפרו סיפור על אופן הפעולה והשימוש בכל דבר שבעולם לקרב יהודי בכלל ובן תורה בפרט לדרך החסידות.

בעיירה קטנה בפודוליה היו שני אנשים, חסידי הבעל שם טוב, מחברת הצדיקים הנסתרים, אחד היה רב והשני שואב מים. אף פעם הם לא נפגשו יחד אצל הבעל שם טוב, במילא לא ידעו שהם חברים בדיעה ובהנהגה.

ללכת לעיירה זעלודניק במחוז וילנה וישתדך עם הגאון ר' אליהו בונם. ברשימה משיחה זו).  
 הצדיק הגאון (עד כאן נמצא

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד 19]

- \* -

כשהחל אבי - אומר הוד כ"ק  
 אאמו"ר הרה"ק - ללמוד אתי "תניא",  
 אמר:  
 כשאבי - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק  
 "צמח צדק" - החל ללמוד אתי  
 "תניא", אמר:  
 את ספרו הקדוש במלה "תניא". תניא  
 אותיות איתן, איתן - התוקף העצמי  
 של נשמה, "והאיתנים מוסדי ארץ"<sup>169</sup>,  
 איתנים - תנאים, הם מוסדי הארץ של  
 תורה שבעל פה. ארבעה חלקי ספר  
 ה"תניא" מכוונים כנגד ארבעה חלקי  
 השולחן ערוך.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד קכא]

הסבא - הוד כ"ק רבנו הזקן - החל

- \* -

כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש אהב  
 לתת חשבון ומספר לכל דבר -  
 - פעם אמר מספר הפעמים שמכים  
 על החזה כשאומרים "על חטא" ביום  
 כיפור, ומכך התברר אם גם  
 כשאומרים סלח לנו, מחל לנו וכו'  
 צריכים להכות על החזה -.  
 מוהר"ש, בחישוב מספר גליונות  
 הנייר שאביו כ"ק אדמו"ר ה"צמח  
 צדק" כתב במשך כל ימי חייו, יוצא  
 שבכל יום מכל משך ימי חייו מאז  
 היותו בן שמונה שנים עד ליום  
 הסתלקותו - כולל ימי שבתות וחגים  
 - היה צריך לכתוב שלשה וחצי  
 גליונות.

[ספר השיחות ה'תש"א [לה"ק] עמוד קכט]

ואמר פעם כ"ק אאמו"ר הרה"ק

– \* –

<p>הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק 'צמח צדק" – דעת. אצל אבי – סיים הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק – האיר החב"ד העצמי בכל עשר הכוחות, חב"ד, חג"ת, נהי"ם.</p>	<p>הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אמר לי בשם כ"ק אביו הרה"ק מוהר"ש, שמורנו הבעל שם טוב והרב המגיד הם כתר דחסידות, עתיק ואריך; הוד כ"ק רבנו הזקן – חכמה; הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי – בינה;</p>
--	---

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמוד כד]

– \* –

<p>ולא ה"תניא" יודע ממנו. אך, אם הוא גולש בעניני עבודה, הרי גם אם אין זה כוונת ה"תניא", אבל כדי לעורר את הזולת – יכולים לדבר אפילו במשך כל שבעים שנות האדם, וכמאמר<sup>171</sup> כל פיטטיא בישינ ופיטטיא דאורייתא טבין<sup>172</sup>.</p>	<p>הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק שאל פעם את הסבא – הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש – מה בקשר לביאורים על ה"תניא"<sup>170</sup>, כגון ביאורו של הרד"צ וכהאי גוונא. ענה לו הסבא אדמו"ר מוהר"ש: אם לומדים זאת לשם השכלה, אפשר הדבר שלא הוא יודע מה"תניא"</p>
---	--

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמוד 9]

(170) ראה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב בסוף קונטרס עץ החיים ע' פז.

(171) ירושלמי סוף ברכות.

(172) ראה ספר השיחות תורת שלום ע' ריב ואילך.



- \* -

שאלו פעם את הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, כשהכהן הגדול היה נכנס ביום כיפור לפני ולפנים - מדובר על כהן גדול צדיק גמור, לא על הכהנים שעליהם נאמר שקשורים בשלשלאות

- כיצד ידע את הזמן שלא להאריך יותר מאשר צריכים, ענה הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, שהכהן הגדול הרגיש את כוח הגבול שבאין סוף.

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמוד פה]

- \* -

היה חסיד, לא מבעלי המדריגות הגבוהות, ושמע חסידות מכ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, מאמר של עבודה. לאחר מכן נכנס ל"יחידות" ושאל: איך היא הפתיחה, מהי הדרך הקלה ביותר להתחיל בעבודה?

הוא לא היה טוב מדי, וסיפר על כך לכ"ק אאזמו"ר מוהר"ש.

כשנכנס לאחר מכן ר' זאוויל ל"יחידות", הוכיח אותו כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש באמרו:

ענה לו כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש:

- העצה "לו" היא היזכיר לו וכו'<sup>173</sup>.

- התמסרות (ההנחה העצמית).

כשיצא חסיד זה מה"יחידות" סיפר על תוכנה לחסיד ר' זאוויל, אמר לו ר' זאוויל, מדוע לא שאלת את הרבי מה עושים אתו? - הכוונה על היצר הרע. ר' לויק משרת האזין לשיחתם.

ר' זאוויל סיפר שמאז שמע מהרבי מוהר"ש המלים הללו, לא עבר עליו יום שלא נזכר בו על דברי הרבי ושלא בכה. למרות שבשנים המאוחרות הנה בפרטים רבים לא היה צריך להיזקק

עוד לעצה האמורה, אף על פי כן בכה על כך כל ימיו.

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמוד צז]

- \* -

אבי, רבי - הוד כ"ק אמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע - אמר בשעה ששרים את גיגונו של רבנו הזקן בן ארבע הבבות, הוא זמן מוכשר לתשובה, שכן עת רצון אז

למעלה, וחסידי יודעים מה פירוש עת רצון, ועל אף שדרגות שונות בזמני עת רצון, הרי הצד השווה שבהן שהשעה היא שעת עת רצון.

[ספר השיחות ה'תש"ב [לה"ק] עמוד קכט]

- \* -

הרבי, הסבא מוהר"ש, הסביר דברי הרבי שסעודת מצוה מזככת את הדיבור והמחשבה, בביאור זה:

קל וחומר, כשמכניסים ילד יהודי תחת כנפי השכינה על ידי בריתו של אברהם אבינו עליו השלום, או על ידי הכנסה ל"חדר", הסעודה היא סעודת מצוה - מכל שכן כשהכניס השי"ת ששים רבוא יוצאי צבא לבד זקנים נשים וטף ל"חדר" לומר קמץ אלף א, ככתוב<sup>174</sup> "הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך", השי"ת הכניס את כל בני ישראל, אנשים ונשים, ב"חדר" התורה, נגילה ונשמחה בך, כ"ב

סעודת חג השבועות, למרות שהיא הרי סעודת יום טוב, בכל זאת היא בעיקרה סעודת מצוה. הסעודות בכל המועדים הן סעודות מצוה, אך אלו הן סעודות של מצוה פרטית. ואילו הסעודה של חג השבועות היא סעודה של קבלת התורה והמצוות. והדברים

174) שיר השירים א, ד.

א. סעודת חול. בזהר<sup>176</sup> נאמר "נהמא אפום חרבא ליכול". ישנם אלה שאוכלים "נהמא דכסופא" [לחם חנם], - לחם שלא הרוויחו אצל השי"ת שיפרנס אותם במאור פנים, אך מזונם הרי גם כן בא מהשי"ת, ככתוב<sup>177</sup> "נותן לחם לכל בשר", נקרא המזון "נהמא דכסופא". ואילו אוהבי ה' צריכים לאכול "אפום חרבא" [על חוד החרב]. כל הדברים הגשמיים יש בהם ניצוץ של קדושה, אלא שהניצוץ מוטבע בחומריות שבגשמי. והוצאת ניצוץ הקדושה שבגשמי והעלאתו באה על ידי מלחמה. המלחמה מתבטאת בכך - שלא לרצות ליהנות מהגשמיות, לרצות רק את התועלת שמהגשמיות, שתביא לו עזר בתורה, תפלה, קיום המצוות ועבודת השי"ת.

בסעודת ימי החול יש להיות זהיר שדבר האכילה והשתיה לא יגשם אותו, שכן המאכלים והמשקאות למרות שהם דברים המותרים באמת אך הם מגושמים ביותר ובכוחם להמשיך את האדם להגשמה ולהגשימו שיהיה מגושם.

ב. סעודת יום טוב היא סעודת

אותיות התורה<sup>175</sup>, כשהאות הראשונה אמר השי"ת קמץ א' מהמלה "אנכי", לכן סעודת חג השבועות היא בעיקרה סעודת מצוה, נוסף על מה שהיא גם סעודת יום טוב.

בעובדי ה' בגופם ישנן ארבע מדריגות בסעודות, החלוקות אחת מהשניה לא רק במדריגתן אלא גם בפעולתן ובהשפעתן.

ארבע המדריגות בסעודה הן (כסדרן: א) סעודת חול. (ב) סעודת יום טוב. (ג) סעודת שבת. (ד) סעודת מצוה.

הקדמה קצרה:

כל מדריגות סעודה הן רק אחרי שבתחילה ישנה העבודה של שלשת לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה, כפי שהן כסדרן, בעבודת האכילה והשתיה, כאמור לעיל: מחשבה במוצא פי הוי' שבמאכל והמחשבה לפני מי הוא הולך לומר בדיבור הברכה שלפני מעשה האכילה והשתיה. והעבודה של מחשבה דיבור ומעשה כסדרן היא הכנה לכל ארבעת המדריגות באכילה ושתיה.

(175) מדרש שה"ש ע"פ זה.

(176) זח"ג קפח, ב.

(177) תהלים קלו, כה.

לרצות את העונג של המאכל – לא צריכים אפילו לא במאכלי שבת, כפי שהוסבר לעיל, שההכנה לפני האכילה והשתיה צריכה לפעול שלא לרצות בעונג הגשמי. ואם הוא רוצה, במאכלי השבת, בעונג שבמאכל –

מוריד אותו המאכל עצמו ממהותו ר"ל, כסיפור הידוע מהבעל שם טוב, שהראה לתלמידיו איך בליל שבת אוכל משהו סעודת שבת לתאבון, שהוא נהנה מהבשר השמן, הרי ישב שור ליד השולחן בבגדי שבת.

ד. סעודת מצוה. זו הדרגה הגבוהה ביותר בסדר הסעודות. בסעודת מצוה מאירה המצוה בסעודה. היתרון בסעודת מצוה לגבי סעודות שבת ויום טוב מתבטא בכך שבסעודת יום טוב ישנו "אכלו משמנים ושתו ממתקים"<sup>178</sup>. אך זה צריך להיות לשם שמנים, לא מפני שהוא רוצה בעונג שבמשמנים ובמתקים, אלא מפני שכך הוא ציווי השי"ת. גם בסעודות שבת יש להרבות במאכלים, אך בסעודת מצוה לא נוגע כל הענין של אכילה ושתיה. העיקר הוא המצוה שגרמה לסעודה זו. עיקר העיקרים של סעודת מצוה הוא ההתוועדות המרבה אהבת ישראל, ולכן פועלת סעודת מצוה הזדככות.

מצוה פרטית של אותו חג. לכן הגשמי שבמאכלי יום טוב אינו חומרי כל כך כמו מאכלי חול. משום כך זקוקים אמנם מאכלי יום טוב לבירור, אך לא כמו הבירור של מאכלי חול, שכן סעודת יום טוב היא גם סעודת מצוה, ולכן אין הן מגושמות כמאכלי חול. אך בכל זאת יש בהן הגשמה, שמכך בא ה"פרש חגיכם". ולכן זקוקים גם אחרי היום טוב לתענית בה"ב, שמא חטא, שכן למאכלי יום טוב יש גם עונג גשמי הזקוק לבירור.

ג. סעודת שבת. מאכלי שבת הם שונים לגמרי אפילו מסעודת יום טוב. מאכלי שבת אינם מגשמים, לכן אין הם זקוקים לבירור. אין בה "פרש שבתכם" כפי שהדבר במאכלי יום טוב.

ההבנה העמוקה יותר בהבדל שבין מאכלי יום טוב למאכלי שבת: במאכלי יום טוב ישנה החומריות שהיא גשמיות, שממנה בא ה"פרש חגיכם", ואילו מאכלי שבת למרות שהם בכל זאת גם כן גשמיים, אך אין בהם חומריות.

למרות שמאכלי שבת אינם מגשמים, אך הם גם אינם מזככים. אדרבה כשאוכלים את המאכלים ברצון, שרוצים בעונג שבמאכל –

(178) נחמיה ח, י.

והסבא סיים:

הם בהתוועדות ובתכלית הביטול,  
שכן התוועדות וביטול גורמים  
הודככות ועליה מדרגא לדרגא.

אבי הזכיר הענין של סעודת מצוה  
בסעודת חג השבועות, מפאת יתרון  
המעלה שבסעודה זו, שכל המסובים

[ספר השיחות ה'תש"ג [לה"ק] עמ' קמז-קמט]

- \* -

ישנם מלאכים המעבירים ידיעות  
ובשורות לנשמות - ואצטרף לשירה  
ואעורר רחמים רבים על השרים בעלי  
התשובה.

קבלה בידינו אשר ניגון זה [ניגונו  
של רבי מיכעלע מזלוצ'ב] קראו  
הבעל שם טוב ג"ע בשם "ניגון  
התעוררות רחמים רבים".

...כ"ק אאמו"ר - כ"ק אאזמו"ר  
מוהר"ש - הסביר לי את נשמתם של  
רוב הניגונים המיוסדים - כוונתו  
התוכניים - ובתוכם את נשמתו  
ותוכנו של ניגון "התעוררות רחמים  
רבים" המיוחס לר' מיכעלע מזלוצ'ב,  
לאמר: הנשמה של הניגון היא "אשה  
קשת רוח אנכי"<sup>179</sup> והתוכן של הניגון  
הוא "ואשפוך את נפשי לפני הוי"'.  
אשה קשת רוח אנכי מוסב על כנסת  
ישראל, מלכות דאצילות, אלא שכמו  
שזה באצילות היא חדוה ושמחה  
בלבד. ואילו למטה בנשמות ישראל  
הנמשכות מכנסת ישראל כפי שהיא  
באצילות, שייך הענין של קשת רוח  
ממש<sup>180</sup>, הרי שהתוכן של הניגון

על ניגון זה אמר לי אבי - הוד כ"ק  
אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש - שקבלה  
בידו ממה ששמע מאביו - הוד כ"ק  
אדמו"ר "צמח צדק" - בשם כ"ק זקנו  
אדמו"ר הזקן, שקיבל ממורו הרב  
המגיד ממזריטש שהיה נוכח באותו  
מעמד, שלפני ההסתלקות ציווה הבעל  
שם טוב לנגן את ניגון התעוררות  
רחמים רבים שחיבר הצדיק ר'  
מיכעלע מזלוצ'ב וכשסיימו לנגן  
הואיל הבעל שם טוב לומר:

אני מבטיח לדורותיכם, מתי, היכן  
ומי שישיר ניגון זה של התעוררות  
רחמים רבים בהתעוררות של תשובה,  
הרי בכל היכל שאמצא בו - אשמע -

(179) שמואל א. א. טו.

(180) דיוק תיבת ממש - יש להעיר מתיקוני זוהר ריש תי' סט וס' הלקוטים ס"פ בראשית.

הוא "ואשפוך את נפשי לפני הוי'", שתהיה שמחה בנשמות ישראל.  
 התעוררות הרחמים רבים להמשיך את  
 החדוה והשמחה שבכנסת ישראל

[ספר השיחות ה'תש"ג [לה"ק] עמוד קעב]

— \* —

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
 אמר פעם בראש השנה:  
 בסגנון הלשון בחסידות הוא  
 לפעמים "יש מאין" ולפעמים "מאין  
 ליש". ההבדל הוא: "יש מאין"  
 פירושו, שה"יש" כבר ישנו במציאות,  
 כלומר לא חיות הקיום אלא חיות  
 ההתחדשות. ואילו "מאין ליש"  
 פירושו, התחלת ההתהוות, כלומר  
 החיות של ההתחדשות.

הבעל שם טוב עשה "מאין ליש".  
 פעם שמע הבעל שם טוב יהודי אחד  
 אומר לשני: השי"ת בודאי יעזור. הלך  
 הבעל שם טוב אל החבריא קדישא  
 ועשה מכך "ארוחה" שלימה, באמרו:  
 באמירתו זו של האיש הפשוט,  
 שהשי"ת בודאי יעזור – הוא הציל  
 עשרות ומאות אלפים מגזירות רעות.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד ו]

— \* —

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
 אמר פעם להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק:  
 העולם טובר ש"לקיחת" פדיון הוא  
 דבר קשה ושייך רק לרבי, האמת היא  
 שזה ביכולת כל יהודי, על ידי אמירת  
 שבח על השני, אלא שזה צריך להיות  
 מתוך אמת. מאות מלאכים מחכים

בראש השנה, שיהודי יאמר שבח על  
 השני, שכן הם – המלאכים – יודעים,  
 שהקב"ה מתאוה לשבחם של ישראל,  
 לא לתפילתם של צדיקים, כי אם  
 לשבחם של ישראל.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד ו]

- \* -

שהיא יחודא תתאה, חכמה עילאה  
שהיא יחודא עילאה ומלכות דאצילות  
היא ממוצע להורדת חכמה דאצילות  
בבי"ע. כלומר, למרות שמלכות  
דאצילות מקומה בעולם האצילות,  
בכל זאת היא מקור לבי"ע. יש  
שמדובר להיפך, שמלכות דאצילות  
למרות שהיא מקור לבי"ע, מכל מקום  
מקומה באצילות, ואילו כאן מדובר  
שמלכות מקומה באצילות ובכל זאת  
היא מקור לבי"ע, זה הסובב של בי"ע.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
אמר פעם בסדר השני של חג הפסח:

לשם מה היתה, לכאורה, אצילות  
חכמה של עולם האצילות. בשלמא  
חכמה של בי"ע היא בשביל השגה  
וידיעה באלקות, אך עולם האצילות  
שהוא אין סוף ובידיעת עצמו יודע  
כו', לשם מה היו צריכים שתיאצל  
חכמה של אצילות?

וענה:

כדי שתוכל להיות חכמה תתאה,

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד ט]

- \* -

יעלה למעלה.

ההבדל בין ניגון של תפילה לניגון  
חסידי, הוא:

ניגון של תפילה בא מתוך הכוונה,  
ואילו ניגון חסידי יוצר את הכוונה,  
התעוררות בלב.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמ' יז-יח]

סיפר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
שפעם בהתוועדות, אמר אביו - הוד  
כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש -  
שישנם שלשה סוגי ניגונים: ניגון של  
חזנות, ניגון של תפילה וניגון חסידי.  
על הניגון החסידי לא מדברים כעת.  
ידוע שבבית המדרש של המהר"ל  
מפראג היו העמודים - עליהם נסמכה  
התקרה - מלאים בתפילות של  
החזנים שלא עלו למעלה, וזקוקים  
לרחמים גדולים שניגון של חזנות

- \* -

הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש היה פעם בפטרבורג, נכנס אליו אחד ממקושריו והתאונן שבפטרבורג קשה מאד להשיג בשר כשר טוב. ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק:

בשר, כתוב<sup>181</sup> עם הארץ אסור לאכול בשר, אסור - פירושו קשור, כלומר עם הארץ קשור שהוא מוכרח דוקא לאכול בשר, יכולים להסתפק בלי בשר תאוה.

מי זה אומר שמוכרחים לאכול

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד נו]

- \* -

באחד הסדרים של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, קם אחד מהמסובים לקראת אמירת שפוך חמתך, אמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק:

גם התפעלות הלב צריכה להיות בהתיישבות, לא רק התפעלות המוחין אלא גם התפעלות הלב צריכה להיות בהתיישבות.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד עה]

- \* -

חסיד אחד בא אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ל"יחידות" והתאונן שהוא בעל תחבולות, כל דבר הוא "לוקח" בערמומיות. אמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לצום

שש מאות תעניות, והחסיד נשאר תמה מאד.

אמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש:

181) פסחים מט.ב.



מה אתה חושב, שצום נקרא שלא לאכול מנץ החמה עד השקיעה, זה נקרא לרוות. תענית היא עבודה. חשוב כל יום חמשה עשר רגעים אודות עצמך, בלום פיך מדובר, אין הכוונה למחשבת דא"ת, אלא פשוט לחשוב אודות עצמך.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד קיג]

- \* -

אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה אברך מן היושבים. אברך זה היה בר-דעת, לא למדן גדול, אבל היתה לו ידיעה בלימוד ובקי ב"לקוטי תורה" ובספרי החסידות של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" ולמד מאמרי הדא"ח של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש. האברך עמד לצאת לעסוק בעניני מסחר, נכנס אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ושאל: במה יוצאים?

נקוט האי כללא בידך: החסרונות שתראה אצל הזולת, דע שהם נמצאים בך, ובאשר למעלות - השתדל לקבוע אותן בך.

שיטת מורנו הבעל שם טוב בהשגחה פרטית היא, שהקב"ה מסבב סיבות שיפגשו בזמן פלוני עם איש פלוני הרי זה לשם כוונה. כל אחד צריך להיות לו מלמד ללמוד ממנו. מי שלא מאמין בכך - הוא כופר ר"ל.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמ' קיג-קיד]

ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק:

- \* -

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ב"יחידות":

לא הייתי בעל בכי, לא היה לי על מה לבכות, הייתי הבן הצעיר ופעם הצלחתי בבחינה. אחי הרב"ש היה בעל בכי, אבי - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" - היה מאחל לעצמו שיהיה לו לב נשבר כמו

נקראו: דרושים, מאמרים, תורות):  
 "וספרתם לכם ממחרת השבת"<sup>183</sup>,  
 ה"מחרת השבת" צריך להיות בבחינת  
 ספירה [דארף זיך ספירה'נען] ועל ידי  
 כך "תספרו חמשים יום", נהיה אור  
 ורואים את שער הנו"ן, לספר הרי  
 סופרים רק מ"ט, אך אם ה"מחרת  
 השבת" "ניספר" מגיעים לשער הנו"ן,  
 והוא - אמר הר' חיים אברהם על  
 עצמו - אינו רואה זאת.

הדוד ר' חיים אברהם - ממשיך הוד  
 כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - בן  
 שבעים ושבע, בנו של הוד כ"ק רבנו  
 הזקן, והוא עצמו היה מופשט לגמרי  
 מעניני עולם, בוכה בליל שבועות על  
 גילוי שער הנו"ן, הדבר החדיר אותו.

[ספר השיחות ה'תש"ד [לה"ק] עמוד קסו]

להרב"ש - ה"צמח צדק" היה קורא  
 לכל בניו בתואר ר', רב"ש, רי"ל,  
 רי"ג וכו' - והיה זה בגלל הקירוב  
 הגדול שהיה לו מהוד כ"ק רבנו  
 הזקן<sup>182</sup>, והסתלקותו של הוד כ"ק  
 רבנו הזקן פעלה עליו קשות.

פעם אחת בליל ראשון של  
 שבועות, נכנסתי - מספר הוד כ"ק  
 אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש להוד כ"ק  
 אאמו"ר הרה"ק - לומר חג שמח לדוד  
 הר' חיים אברהם - בנו של רבנו הזקן  
 -, הוא ישב, ידיו מכסות את פניו  
 ומעיניו זולגות דמעות. שאלתיו:  
 הרי חג השבועות היום, מדוע הוא  
 בוכה?

ענה לי: על דא קא בכינא. שמעתי  
 תורה מאבי - הוד כ"ק רבנו הזקן -  
 (התורות של הוד כ"ק רבנו הזקן

- \* -

מאד. בראותו את הקירוב שמראים  
 לאותו חסיד, רצה הוד כ"ק אאזמו"ר  
 הרה"ק מוהר"ש לדעת מי הוא. שאל  
 עליו אצל אנשים אחרים שענו לו  
 שאין הוא מבעלי השם, הוא  
 "לאסקאדריגע", כך היו קוראים

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק סיפר מה  
 ששמע מהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
 מוהר"ש:

פעם בא חסיד אחד אל הוד כ"ק  
 אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" שקירבו

182) ראה שיחת חה"פ תש"ג אות סג.

183) ויקרא כג, טו.

יבוא בטוב הנראה והנגלה.

עבר זמן מסויים שלא ראו חסיד זה בליובאוויטש. כעבור שלש שנים בערך הוא בא לליובאוויטש יחד עם מנין חסידים שהביא על הוצאותיו. שכן במשך הזמן התעשר ונתקיימו בו מלותיו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק", ואז גם נכנס אותו חסיד ל"יחידות".

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שאל אז את אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק", ממה הכיר באותו חסיד את מעלתו? ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק": הסבא - הוד כ"ק רבנו הזקן - נתן לי בירושה משקפיו של הבעל שם טוב, שמתו שאצטרך אוכל להשתמש בהן.

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמ' ט-י]

בליובאוויטש למי שאיננו בעל דרגא - לאחר מכן ניגש הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אל אותו חסיד עצמו, נתן לו שלום ושאל אותו מהיכן הוא, הוא ענה שהוא מפאריטש והיה מקורב אל החסיד ר' הלל נ"ע, ואילו עליו לא היה ניכר שום דבר.

ברצותו, אבל, לדעת סיבת הקירוב שמראים לו, שאל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" למהותו של אותו חסיד. אמר לו ה"צמח צדק": בעל יסורים כמותו קשה למצוא והוא מקבל הכל במנוחה ובאמונה על דרך צריך לקבולי בשמחה<sup>184</sup>, שלקבולי בשמחה אין הכוונה לצאת בריקוד, הוא למדן ומבין חסידות וכולם מבטלים אותו ולא ניכרת עליו שום התפשטות. וה"צמח צדק" סיים: כזה זכאי שהטוב

- \* -

היה ברגע אחד ארוך יותר מאשר אצל הסבא - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק האמצעי -

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש סיפר, שראש השנה אצל אביו - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" -

(184) ברכות ס, ב.

ואצל זקנו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק  
האמצעי היה ארוך יותר בשלשה  
רגעים, ואצל הוד כ"ק רבנו הזקן היה  
ארוך יותר בשני רגעים, ואצל הרב  
המגיד ממזריטש היה ארוך יותר ברגע  
אחד.

כשהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק שאל:  
והלאה?

ענה לו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש:

כל הדורות מוסיפים רגע, והרגע  
הוא כדי להמשיך במועדים ושנים.

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמ' יב-יג]

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
היה בעל חשבונות,

- החסיד ר' אבא פרסון שאל פעם  
את הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש, כמה פעמים מכים על החזה  
ביום כיפור, ומהמספר שאמר לו, ידע  
ר' אבא פרסון, אם צריכים להכות על  
החזה גם בועל חטאים וכו' ובסלח לנו  
מחל לנו כו' -

ואמר כמה רגעים יש לראש השנה.

וסיפר, שאצל אביו, הוד כ"ק  
אדמו"ר הרה"ק ה'צמח צדק", היה  
ראש השנה ארוך יותר בארבעה  
רגעים מאשר אצל הבעל שם טוב,

- \* -

אינך מדבר צרפתית, ובכך אדבר אני  
אתם. כשהגיעו למלון ביקש הוד כ"ק  
אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש לתת לו  
שורת חדרים טובה. וענו לו, שישנה  
מערכת חדרים פנויה ומחירה מאתים  
פראנק ליום. שאל הוד כ"ק אדמו"ר  
הרה"ק מוהר"ש אם ישנה מערכת  
טובה יותר באותה קומה בה נמצאים  
גם חדרי המשחק, וענו לו שישנה  
מחלקה פנויה גם בקומה זו אבל היא  
עולה ביוקר רב. והורה הוד כ"ק  
אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש לתת לו

פעם אחת נסע הוד כ"ק אדמו"ר  
הרה"ק מוהר"ש לפריז ולקח אתו את  
הגבאים ר' לוויק ור' פנחס לייב. גם  
החסיד ר"מ מנסזון ור"י ברלין  
הצטרפו לאותה נסיעה. כשהגיעו  
לפריז שאל ר"י ברלין את הוד כ"ק  
אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש: היכן  
לנסוע? וענה לו: למלון אלכסנדר -  
היה זה אחד המלונות הגדולים ביותר  
בו התאכסנו מלכים ובני מלכים  
וכיו"ב - והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש סיים: אתה הרי שמענדריק,

ועדיין לא היו קיימות מעליות - עמדו בכל קומה כסאות מיוחדים לשאת את היושבים עליהם מלמטה למעלה או מלמעלה למטה. מרוב התרגשות התיישב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, בהלכו לחדרו, על אחד מאותם כסאות, ומיד ניגשו משרתי המלון ויגביהו את הכסא כדי לשאתו לאן שיורה להם, ונזכר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שהוא דר באותה קומה, ואמר להם: "פארדאן" - סליחה - טעיתי, וילך לחדרו.

לאחר כמה שעות בא האברך הנ"ל ושאל היכן האיש שדיבר אתו, והצביעו לו על חדרו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, הוא נכנס לאותו חדר ושהה שם זמן ממושך. למחרת עזב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את המקום.

כעבור זמן אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שזה כמה דורות שלא היתה נשמה טהורה כזו אלא שהיתה בעמקי הקליפות עד שהאברך חזר בתשובה. אותו אברך הוא ראש משפחת קליין הידועה בצרפת.

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמ' 2-לא]

מחלקה בת שלשה חדרים, חדר אחד עבורו, חדר עבור ר' לויק וחדר עבור ר' פנחס ליב. - ר' פנחס ליב רצה לבשל שם חמיצה חלבית, והיא נשפכה על השטיח היקר והיו צריכים לשלם עבור זה מאתיים פראנק - ר"י ברלין ור"מ מונסזון התאכסנו במלון אחר בקרבת מקום, כי לא רצו לשלם ביוקר כל כך.

לאחר כמה שעות הלך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לאחד מאולמי המשחקים, שם שיחקו בקלפים, ניגש והתיישב ליד אברך אחד ששיחק בקלפים ומזמן לזמן שתה יין מכוסו. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הניח את ידו על כתף האברך ואמר לו: אברך, יין נסך אסור לשתות. אחר כך אמר עוד הפעם: יין נסך מטמטם את המוח ואת הלב, הי' יהודי. וסיים: לילה טוב. וחזר לחדרו. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה אז בהתרגשות גדולה.

החסיד ר"י ברלין סיפר: מעולם לא ראיתי את דודי - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - בהתרגשות כזו. היה נהוג באותו מלון, שבאם רצו לעלות או לרדת מקומה לקומה -

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שאל פעם את אביו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש: מהו ענין ההקפות?

דמעתי לחם, רחם ושבור עול הגוים מעל צוארנו. גויים היינו הגוף והנפש הבהמית. רוקדים עם ספר התורה בשמחה, בראש פתוח ובלב פתוח, אבל בפנימיות נוזלות דמעות של דם.

וענה לו: הקפות משמעה שמתחננים אצל האבא - אבינו שבשמים - בדמעות-דם, היתה לי

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמוד נה]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש הסביר פעם הענין של אשר יצר את האדם בצלמו וכו' והתקין לו ממנו בנין עדי עד, ואמר שה' והתקין לו ממנו בנין עדי עד", הוא הגילוי של אור אין סוף הבלי גבול המאיר

בנבראים. ישנו "עד" וב"עד" עצמו ישנו "עד ועד בכלל" ו"עד ולא עד בכלל". אך, "עדי עד" הוא אור אין סוף הבלי גבול. ולחסידי אלה קראו "חסידי אשר יצר".

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמ' פג-פד]

- \* -

הר' זלמן מיאנוביץ' היה יהודי בעל הבית. כשעבר למוסקבה לקח אתו את המלמד שלו החסיד ר' נתן מפולוצק. פעם אחת כשר' נתן מפולוצק בא לליובאוויטש שיבח מאד בפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש את תלמידו ר' זלמן על מדותיו הטובות בהפלגה.

ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק חסידות היא להסיר את הצפרניים.  
מוהר"ש:

והוא - הר' נתן - הסיר את צפרניו.

אכן, הוא תלמיד אבל לא שלך,  
עליך ללמוד ממנו. נטילת ידיים של

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמוד פד]

- \* -

אמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש:

זה הכל הוא מה שאתה חושב  
אודות אלקות, ברם, מתי אתה חושב  
אודות עצמך?!

מששמע זאת, התעלף אותו חסיד,  
ואמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש: אין מן הצורך להתעלף, אלא  
יש לעשות. קרא לר' פיניע ליב  
המשרת שהוציא את החסיד מחדרו של  
הרבי ועוררו מהתעלפותו. כשהוציאו  
את החסיד מהחדר שר הוד כ"ק  
אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את הניגון  
"משכני אחר כך נרוצה".

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמוד פה]

אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש בא פעם חסיד בעל עסק,  
שהחזיק תמיד בכיס בגדו את הספרים  
"שערי אורה" ו"שער האמונה" והיה  
בקי בהם. כשנכנס ל"יחידות" שאל  
אותו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש, באיזו שעה הוא קם משינתו  
ומה הוא עושה במשך היום, "מה אתה  
עושה לפני התפילה?" ענה החסיד  
שהוא לומד חסידות, בשעת התפילה  
הוא חושב חסידות ואחרי התפילה הוא  
גם כן מהרהר בחסידות.

שאל אותו שוב הוד כ"ק אאזמו"ר  
הרה"ק מוהר"ש:

ומה בקשר לקריאת שמע שעל  
המטה?

ענה החסיד שגם אז הוא מהרהר  
בחסידות.

- \* -

רבי! - ממשיך ר' אלי' - מה אני יכול לעזור לך? נאנח ופרץ בבכי באמרו: רבי, האצילו לך ברכה.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש האזין וענה לו: אכן, אתה יכול לעזור לו הרבה, כשיהודי אחד מצטער בצערך של חברו ומבקש עבורו, הוא מסיר על ידי כך ממנו כל הקטרוגים ושובר כל הדינים הקשים.

לאחר מכן הוציא הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש מכיסו מטבע, נתנה לר' אלי' ואמר לו: רוצה אני להיות שותף שלך, יעזור לך השי"ת שתוכל לעשות טובה ליהודי ושיהיה בהצלחה.

ר' אלי' נרעד, ואמר: רבי! אתה אתם רוצים להיות שותף? היודעים אתם מי אני? הרי אני החומר הגס עליו דנים ב"תניא" שתיקונו הוא רק שבירה וכו'.

אין כעת הומן לספר מה שענה לו על כך הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, אלא שממנו קיבל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש נחת.

כשנכנס הרב ר' אליעזר ל"יחידות" והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שאל אותו, מה נשמע? ענה,

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר פעם להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק: היום ביקרו אצלי שני אורחים, מאחד שאבתי קורת רוח, ומהשני - צער עמוק.

הגיע אז לליובאוויטש ר' אלי' מהישוב אבעלע שליך לליובאוויטש. היתה אז תקופה שהרביים רצו לעשות מה"ישובים" ערים, כי יצאה גזירה שיהודים לא יגורו בעיירות, והשתדלו ועשו מהישוב אבעלע - עיר. וכן בא אז לליובאוויטש החסיד הרב ר' אליעזר מפולוצק, בעל המחבר ספר "משנת אליעזר". אלה היו שני האורחים שהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש הזכיר.

כשנכנס ר' אלי' אבעלער ל"יחידות" אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, שאל אותו: "מה נשמע אצלך?" - הוא היה בעל עסק ואיש פשוט - וענה: ברוך השם. "ואיך הענינים בעסקך?" - ברוך השם, אלא רבי, יש לי צער רב מיוסף הנמצא בישוב שלנו, אין לו הצלחה - ל"ע - בשום דבר, אספנו כספים וקנינו לו סוס ועגלה שיוכל לנסוע לעיר עם מעט סחורה - ותמיד יש לו תקלה, הצירים נשברים, לסוס נשברת רגל, ולאחר מכן גונבים את הסוס, כל הדברים השלומיאלים קורים אצלו.



כשאני אומר - זה יפעל. אמור  
לאברכים שכאשר הם נותנים, אין הם  
נותנים משלהם, ואם לא יתנו - לא  
יהיה להם אותו כסף.

והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
סיים:

כשתבוא לכאן בפעם הבאה, תביא  
לי בשורה טובה יותר.

כשסיים הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש לספר זאת להוד כ"ק אאמו"ר  
הרה"ק, אמר: אילו רציתי להיעתר  
לנפש האלקית שלי, הייתי מנשק את  
ר' אלי' אבעלער.

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמ' צ-צא]

שיש לו ב"ה שיעור לעיונא עם  
אברכים והם לומדים טוב ובשבת הם  
מאריכים בתפילה אחרי ה"מנין", הם  
לומדים חסידות וכו'. שואל אותו הוד  
כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: ומה  
בדבר המדות? ענה ה' אליעזר: כמו  
אברכים גבירים. אמר לו הוד כ"ק  
אאזמו"ר הרה"ק: האשמה היא מצד  
המחנך, לא מצדו. ראשית כל בחינוך  
והדרכה הן מדות טובות ולא ללמוד  
את הספר כי אם ללמד את עצמו.  
כשתבוא לביתך תייסד קופת גמ"ח  
וכל אחד מהאברכים יפריש לקופה זו  
מחצית מהנידוניה שלו.

- לא אפעל זאת אצלם - אומר  
הרב ר' אליעזר.

ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
מוהר"ש:

- \* -

אהבה רבה היא על דרך אהבת ישראל  
שישנה בחסידים אחד לשני, ואהבה  
בתענוגים היא כפי שרבי אוהב  
חסידים.

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמוד צג]

דודי הרז"א היה בקי בספרי  
חקירה. פעם אחת שאל את הוד כ"ק  
אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש מה ההבדל  
בין אהבה רבה לאהבה בתענוגים.  
וענה לו: קח כמשל את החסידים,

- \* -

וזהו רזין דרזין, וכאשר שומעים תורה מצדיק בגן עדן העליון יכולה להיות ידיעה ברזין דרזין.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר אז להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: אבא, ברכני.

והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בירך אותו בכוח אבא - הוד כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" - בכוח סבא - הוד כ"ק רבנו הזקן - בכוח מורנו הבעל שם טוב, בכוח עצמות הנשמה.

כשהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר על כך, סיים:

באותו ליל שבועות כבר לא עלתה בי השינה.

[ספר השיחות ה'תש"ה [לה"ק] עמ' צו-צז]

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נכנס פעם בערב שבועות ל"יחידות" אל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ושאל: מהי עבודת ההכנה של ליל שבועות?

ענה לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש:

במתן תורה ניתנו שלשה דברים: גליא שבתורה, סתרי תורה והכוח על עבודה. גליא שבתורה יש לכל אחד, סתרי תורה גם כן ידעו הרבה, אך הכוח על עבודה נותנים רק למי שרוצה בכך. ומה נקרא לרצות? - געגועים עצמיים. הרבי - הוד כ"ק רבנו הזקן - אומר: כתוב<sup>185</sup> "אין מוסרין רזי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבו", לא כתוב "אין מגלין" אלא "אין מוסרין". "מוסרין" משמעה מעצמות אין סוף לעצמות הנשמה,

- \* -

- כוונתו על נשיאי חב"ד - שלשת חדשי ההכנה לקראת העבודה של

מח"י אלול עד ח"י כסלו - אמר הוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש - היו אצלנו

185) ראה חגיגה יג, א.

ראש השנה לחסידות ביום הקדוש י"ט כסלו.

[ספר השיחות היתשה [לה"ק] עמוד קסז]

- \* -

ששמע מכ"ק אביו הרה"ק ששמע מהוד כ"ק אביו הרה"ק בעל "צמח צדק" את אשר אמר לו אז בשיחה הנ"ל זקנו רבנו הזקן על מאמר רז"ל<sup>187</sup> על פסוק<sup>188</sup> ובגפן שלשה שריגים - גפן אלו ישראל, ותוכן נושא הדרוש הוא שאילן הגפן חלוק משארי אילנות בשני דברים: א) דכל מה שיש באילן זה אפילו העלים הם לצורך הפירות. ב) שבכל דבר ודבר שיש באילן זה יש בו יתרון מעלה מה שאין בהשני ואפילו בעלים יש יתרון מעלה לעומת הפירות בזה שהם שומרים על הפירות והשומר הרי כוחו רב וגדול על הנשמר.

הוד כ"ק רבנו הזקן סיפר לנכדו כ"ק אאזמו"ר הרב בעל "צמח צדק" אשר זקנו<sup>186</sup> מורנו הבעל שם טוב אמר שתחילת עבודתו יחד עם חבריו הצדיקים הנסתרים היתה להבריא את גופם של ישראל ואחר כך להבריא את רוחם ונפשם, ולכן כל זמן שמורנו הבעל שם טוב היה נסתר היתה כל עבודתו להיות לעזר לישראל בעניני פרנסה ועיקר עסקו היה עם האנשים הפשוטים שהם גופם של ישראל, ואחרי כן כשנתגלה, התחיל לעסוק עם תלמידי החכמים ובני תורה שהם נפשם ורוחם של ישראל.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק וצוקללה"ה אמר לפני את הדרוש

[התמים" ח"ב עמוד מד]

- \* -

חתונתו של כ"ק אאמו"ר היתה מושב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בעיר אוורוטש פלך וואהלין במקום

186) רבנו הזקן היה רגיל לקרוא את מורנו הבעש"ט בשם זקני, כי היה נכדו ברוחניות, כלומר תלמיד תלמידו.

187) חולין צב.א.

188) בראשית מ"י.

הרב שעד כמה שאפשר הוא מתפלל בציבור.

פעם בהיות דודי הר"ר יעקב ישראל כבר אחרי התפילה, שלח לקרוא את חתנו אחי הרב, חותנך, לבוא אליו. השליח חזר ויאמר כי עודנו מתפלל. כעבור שעה ארוכה שלח עוד פעם לקרוא לו וגם הפעם בא השליח ויאמר כי עודנו מתפלל וכן היה גם בפעם השלישית.

וכאשר כילה תפילתו ויבוא אל חותנו, דודי הרי"י, אמר לו הרי אמרת לי שהנך מתפלל בציבור? ויענהו אחי: כ"ק אאמו"ר [הרבי ה"צמח צדק"] אמר לי בשם זקנו רבנו, אשר תפילה בציבור הוא לצבור כל הבירורים ולהעלותם בתפילה, ועד כמה שאפשר לי הנני משתדל להתפלל בציבור.

[ה"תמים" ח"ב עמודים מה-מו]

מוהרי"י<sup>189</sup>. מפני סיבות שונות, ובעיקר לסיבת חולשת הבריאות, לא יכל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש לנסוע לחתונה לאוורוטש. ובטולי פעם - בקיץ תרנ"ה - עם כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הואיל לספר לי פרטי הדברים.

כ"ק אאמו"ר הרה"ק הפליא לפני את גודל מעלותיו של כ"ק אאמו"ר חותנו הרה"ק מוהרי"י הנ"ל, ואת גודל הצטיינותו בשקידה בלימודו ובמדות תרומיות, ונוסף על כולם - במדת הענוה, וגם הואיל לספר לי כל אותם הדברים אשר סיפר לו כ"ק אביו אאמו"ר מוהר"ש על דבר מעלותיו של אחיו אאמו"ר הרה"ק מוהרי"י.

חותנך - אמר כ"ק אאמו"ר מוהר"ש לבנו כ"ק אאמו"ר הרה"ק - הוא בעל עבודה. בהיותו אצל חותנו דודי הר"ר יעקב ישראל מטשערקאס שאלהו איך הוא מתפלל וישיבהו אחי

- \* -

כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי מה ששמע מכ"ק אביו אאמו"ר מוהר"ש בשם כ"ק אביו אדמו"ר בעל "צמח צדק".

189) הרה"ק ר' יוסף יצחק בנו של כ"ק אדמו"ר בעל צמח צדק וחתנו של הרה"ק ר' יעקב ישראל מטשערקאס.

התורה החמישית מצאתי לראויה לפני האורחים שבאו על אותה שבת קודש, וכה היה כמה פעמים במשך ימי שבתי במזריטש.

בעת - סיפר רבנו הזקן לנכדו בעל "צמח צדק" - אשר מורי ורבי אמר לי לסדר את השולחן ערוך, כבר נודע להרבה מהחסידיים הבאים אל מורי ורבי מגודל הקירוב שקירב אותי מורי ורבי, ודאגתי מעין לא טובה ח"ו, ואמרתי למורי ורבי כל אשר על לבי.

כשמוע מורי את דאגתי, עמד מלוא קומתו וישם ידיו הקדושות על ראשי ויברכני בברכת כהנים, וככלותו לברך דיבר אתי כשעה ארוכה על דבר עריכת השולחן ערוך ומני אז הנה גם החבריא קדישא היו אתי עמי באהבה ובאחזה.

כאשר נסתלק מורי ורבי עשו התלמידים הגרלה מי יזכה בטהרה, ואחר כך הגרלה שניה על אודות פרטי אבריו הקדושים, ובגורלי עלה טהרת ראשו הקדוש.

נרעדתי אז מגודל הזכות ונפחדתי מאימת הדין והקטרוג ח"ו, והרגשתי חלישות הדעת ביראה ופחד מחברי ובני גילי הגדולים ממני בשנים ובשימוש את כ"ק מורי ורבי.

עודני משתומם ודואג וכרגע

זקני - סיפר אדמו"ר בעל "צמח צדק" - אמר לי אשר בבואו למזריטש למד מהלאו יותר מההן. ויפרש דברי עצמו, כל אחד מהתלמידים הקשישים היה משמש את מורנו יום אחד בחודש כפי הסדר שסידר מורנו ואותי זיכה ה' אשר בבואי למזריטש נחשבתי ברשימת המשמשים.

כעבור שבועות שנים ואני כבר בן בית ומצאתי חן בעיני מורי ורבי ללמוד יחד עם בנו הרה"ק, ראיתי אשר ביום ה' וביום ועש"ק הנה משרתו של מורנו ורבנו עסוק בצרכי הבית בהכנה לשבת קודש, ולכן הייתי נמצא בחדר הראשון של מורי ורבי כדי לשמשו בכל הדרוש לו בתור משרת ביתו.

בפעם הראשונה לא רצה מורי להשתמש בי, אבל בראותו גודל תשוקתי, הרשה לי לשמשו. ומני אז הנה בשני הימים, יום ה' ויום ועש"ק, היה מושבי בחדר הראשון של מורי ורבי.

פעם קראני מורי החדרה אליו וישאלני איזה סוג אורחים בא על שבת קודש ואיזה דברי תורה יוכל להגיד לפניהם שיהיה לפי ערכם, ויאמר לפני דברי תורה. אמרתי לו אשר דברי תורה כאלו יכבד על האורחים לקבל ואמר לי דברי תורה פעם שניה ושלישית ורביעית ורק את

אבל בינתיים הורע מצבו של בן המלך כל כך עד אשר הרופאים אמרו שאם ישפכו מי הרפואה לתוך פיו ספק אם יקבלם והאבן היקרה מכתר המלך תלך לאיבוד בלי כל תועלת.

ויען המלך ויאמר, יקר הוא כתר המלכות שהוא עטרת תפארת לעושיה וכבוד נעלה לנושאו, והאבן היקרה היא נזר העטרה המכתירה, אבל כל זה הוא כאין וכאפס לגבי מהותו ועצמותו של בן המלך אשר כדאי שישחקו את האבן היקרה אפילו על הספק, פן ואולי תגיע טיפה אחת אל תוך פיו של בן המלך וירפא מחליו.

כשגמרתי המשל לפני הרה"ק ר' פנחס, התחיל לשחוק ויאמר צדקת בדבריך והוא לימוד זכות על השיטה לומר דברי תורה ברבים ואשרי הרב שיש לו תלמידים כאלו.

וכששאלני מורי ורבי מה אירע בבית המדרש בשעה שישן – סיפרתי לפניו את כל האמור בקיצור נמרץ.

ויאמר כ"ק מורי ורבי<sup>190</sup> הצלתני, כי בשנתי ראיתי קטרוג גדול ר"ל עלי ועל כל תורת מורי הבעל שם טוב,

נזכרתי על המאורע אשר כ"ק מורי קרא אותי ואת בני גילי הרה"ק ר' ליב כהן והרה"ק ר' זוסיא מאניפאלי ויאמר לי, ספר לי מה אירע כאשר ישנתי.

הרה"ק ר' פנחס [מקאריץ] היה מנגד לשיטת מורנו ורבנו לדבר דברי תורה בפרסום, באמרו כי דברים רמים ונישאים כאלו צריכים זהירות. ביום ההוא מצא הרה"ק ר' פנחס שני עלים כתובים<sup>190</sup> ויקפיד על כך.

כשראיתי שהרה"ק ר' פנחס בקפידא, אמרתי לו המשל הידוע מבן מלך שחלה בחולי עצום והרופאים אמרו שאין תרופה למכתו רק בדרך סגולה לשחק אבנים טובות ולשתות מהמים ההם, ויאמר המלך לעשות כן, ויחפשו באוצר המלך אחרי האבן הטובה עם הסגולה הנפלאה ולא נמצא באוצר המלך, ובין כך התגברה מחלתו של בן המלך.

ויחקור אחד החכמים וימצא שבכתר המלך ישנה אבן אחת שאין דוגמתה בכתרי המלכים והאבן היא יש בה הסגולה לרפא מחלתו של בן המלך, ויגידו למלך את דברי החכם,

190 דברי תורתו של כ"ק מורי ורבי מתגוללים בחצר לרוח היום.

191 כ"ק ד"ז הגרי"ל, אחי רבנו הזקן, סיפר לכ"ק אאזמור"ר הרה"ק בעל צמח צדק את הסגנון שאמר אז כ"ק הה"מ נ"ע כפי אשר שמע במאהליב מהרה"ק הרמ"מ מהורודוק בשם הרה"ק ר"ל כהן שהיה באותו מעמד כנ"ל.

ובין כך ראיתי אותך עומד וטוען טוב.  
ומלמד זכות ודבריך נתקבלו וזיכתי  
ואת תורתך ותורת מורנו הבעל שם

[התמים"ח"ב עמודים מז-מח]

- \* -

כשנכנסתי לתא שלי מספר שלשה  
וראיתי את סדרו בשולחן וכסא, נוסף  
על המטה וחדר הרחצה אשר בין שני  
התאים, ומנורת המאור הבהיר, דמיתי  
כי אוכל גם לכתוב, אך כאשר החל  
המסע נוכחתי לדעת כי מפני מרוצת  
המסע אי אפשר לכתוב רק רשימת  
דברים, וגם זה בכבוד גדולה.

א', ט' שבט בהשכמה באנו למרסל,  
המסע עומד כעשרה רגעים וממשיך  
הילוכו, משרת המרכבה מסביר לי  
אשר במונטו-קרלו, וינטומיליע,  
בורדעגער, בכל אחת התחנות  
יתעכב המסע חמשה עשר רגעים  
ובניצה ומנטון כחצי שעה, ובכל עת  
הליכת המסע על חוף הים, תהיה  
הליכתו בלתי מהירה כל כך, למען  
יוכלו הנוסעים להתענג על נועם  
הדרת הטבע.

בכוסף מיוחד חכיתי לבואנו  
למענטון, כי הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק  
וכבוד אמי מורתי הרבנית, כעת  
במענטון, ועל פי ההתדברות עם כ"ק  
אמו"ר הרה"ק בעת צאתי ממענטון

זה עתה - בשעה חצי השתים  
עשרה צהרים - באתי [מספר הרבי  
מהוריי"צ ביומנו מיום ג' י"א שבט  
ע"ב, בפטרבורג מלון אסטרי חדר  
תקכ"ז] עם מסע המהיר (אקספרט)  
פאריז-פטרבורג, ההולך דרך חוף הים  
הצרפתי והאיטאליאני, וזה דרכו,  
פאריז, מרסל, גניצה, מונטו-קרלו,  
מענטון, וינטומיליע, גניאה,  
פרנקפורט, ברלין, קניגסברג, קובנה,  
פטרבורג.

כשעתים עשיתי בעיר, וגם  
הודעתי למכירי כי באתי, אמנם  
להיותי עייף מעמל הדרך וגם בחפצי  
לרשום את אשר הזדמן לי במסעי זה,  
הודעתי למכיריי, אשר בשעה  
התשיעית ערב נוכל להתראות.

אנכי נוסע במרכבת מסע המהיר  
בתא מיוחד, כי כל התאים במסע זה  
הם רק עבור איש אחד בלבד.

במוצאי שבת קודש פרשת בא,  
אור ליום א' ט' שבט בשעה אחת  
עשרה וחצי, יצא המסע מפאריז.

עלי להתעכב בפטרבורג לא יותר מיום וחצי, ובמשך זמן זה הנה מלבד האסיפה בהשתתפות... להיות גם אצל... ביום ה' בוקר להיות במוסקבה ובו ביום בלילה לנסוע דרך סמולנסק קראסנאיע לביתנו לליובאוויטש. ביום ג' ה' שבט להשתתף באסיפת קיוב, בימים ב' ג' שהם א' ב' אדר להשתתף באסיפת פטרבורג וביום ז' ח' אדר לבוא למענטון עם הרצאה מפורטה.

משרת המרכבה ניגש אלי להודיעני כי עלי לעלות למרכבתי, כי בעוד רגעים אחדים המסע יוצא לדרכו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ברכני בדרך צלחה. אנכי מהרתי לעלות אל המרכבה והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נשאר באולם בית הנתיבות רק התקרב אל אחד החלונות הפתוחים, וכאשר זו המסע פרש את כפיו הקדושים בברכה כברכתם של הכהנים.

כעבור רבע שעה כבר היינו בתחנת וינטומיליע – גבול איטליה – ומשם נסענו הלאה.

מה נהדר הוא המסע על חוף הים, וראוי היה במאד מאד לרשום הדרת הרושמים ממחזות נפלאים כאלו, אבל אין הזמן גרמא, והנני כותב בזה רק את הרושם אשר פעל עלי המיפגש עם אחד מבני החסידים ממשפחת מ.

לפאריז כאמור ברשימתי מיום ב' ג' לחודש זה, הנה בעברי דרך מענטון יואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבוא אל בית הנתיבות, ואז אדווח לפני הוד כ"ק את אשר עשיתי בפאריז, והוא יתן לי הוראות באופני העבודה בעניני הכלל בפטרבורג ומוסקבה.

שעה חצי העשירית והמסע בא לתחנת מענטון. עוד טרם עמד המסע ראיתי כי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק יושב על אחד הכסאות באולם בית הנתיבות אשר חלונותיו הגדולים פתוחים לרווחה אל מקום ביאת המסע, ומיד שעמד המסע מהרתי אל אולם בית הנתיבות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פגשני בפנים מאירות ובאותו הצחוק הנעים והרך החופף על פני קדשו, התומך את הלב ומעודדו.

רגעים אחדים עברו בשאילת שלום, והרצאתי את כל אשר עשיתי בפאריז. התחלתי לספר מביקורי הראשון אצל... וגמרתי באסיפה האחרונה שהיה לנו במלוני "גאר די נארד" בחדרי רכ"ג בשעה השביעית בלילה במוצאי שבת, והחלטותיה.

הוד כ"ק אאמו"ר נהנה מתוצאות נסיעתי זו, ויסדר עניני העבודה בהתעסקות הכללית בעתיד, ויאשר את תכנית העבודה אשר על פיה היה



אשר - לא עלינו - בסיבות מסיבות שונות ירד מדחי אל דחי, וסיבת כל הסיבות אשר חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח<sup>192</sup>, הזמין לו רפואה.

משפחת מ. היא משפחה מיוחסת בישראל בכלל, ובקרב החסידים בפרט. אבי המשפחה, ר' שלמה היה שמו, וד' ברכו בבנים ובבנות ובעסקים גדולים במסחר האבנים טובות ומרגליות; עיקר מסחרו היה בעיירות הגדולות פטרבורג, מוסקבה, ולעתים קרובות היה נוסע לפאריז, אנטוורפן ואמסטרדם, להביא את האבנים הטובות והמרגליות.

ר' שלמה היה חסיד נלהב. בהיותו נער לימים היה אצל הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי וברכו בברכה משולשת, בבנים ובבנות, בעשירות ובאריכות ימים.

סיפור ארוך סיפר לי בנו החסיד רמ"מ, מפני מה זכה אביו החסיד ר' שלמה להתברך בברכה משולשת הלזו, ורשום הוא ברשימות שנת תרס"א.

ר' שלמה הדריך וחינך את בניו על פי הוראתם של מלמדים חסידים, ובכל עת מסעו אל הוד כ"ק אאזמו"ר

אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" היה לוקח גם את בניו אתו עמו. וכשהגיעה עונת השידוכין התחתן עם משפחות חסידים וגבירים מבני גילו, ולקח את בניו בתור שותפים לבית מסחרו, אשר התרחב מזמן לזמן. גם בניו וחתניו נעשו בעלי משפחה עם בנים ובנות ויעשו להם בתי מסחר במסחר האבנים הטובות והמרגליות.

החסיד הגביר ר' שלמה האריך ימים והניח אחריו יוצאי חלציו בעלי שם בקרב החסידים ובתוככי בעלי המסחר באבנים טובות ומרגליות.

בשעה הששית נכנסתי למרכבת בית האוכל לשתות כוס חמין ואגב גם לקרוא כמה מכתבים נחוצים אשר מסרם לי הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק בעברי דרך מענטון.

ליד אחד השולחנות ישב לו יהודי בא בשנים ועסק באכילת סעודת הצהרים, בשר ויין.

בהכנסי ניגש אלי האיש וכובעו בראשו, הושיט לי ידו לברכת שלום וישאלני האם הנני בנו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש מליובאוויטש או אולי נכדו?

בתחילה עלה בדעתי שלא

(192) שמואל ב. יד, יד.

אפשרות להתפלל כי עדיין לא האיר היום - אני עוד טרם כליתי תפילתי, והנה משרת המרכבה נכנס אל תאי ויאמר כי אחד הנוסעים מבקש רשות להיכנס אלי. השבתיו שיבקש סליחתו וימסור לו אשר יוכל להיכנס כעבור חצי שעה.

בבוא המועד נכנס ויבקש סליחתי שהפריעני ויאמר עודני בהתרגשות גדולה כזו, אשר אין בכוחי לדבר, ויבכה בקול, דבר שפעל עלי רושם עז.

איש כבן חמשים ויותר מלובש כאחד ממרומי עם הארץ, מגולח ושפמו עשוי בפנים יפות ומסבירות ופתאום בידיו יכסה פניו ופורץ בבכי תמרורים באין אומר ודברים.

באתי במבוכה ולא ידעתי אם להרגיעו או לעזבו לנפשו. הסתכלתי בו והנה כולו רועד, רגע חשבתי פן חולה רוח הנהו או אולי אסון קרהו.

לא יכולתי להתאפק יותר והתחלתי להרגיעו. כעבור רגעים אחדים התחיל לדבר בקול רועד "עשו לי טובה נפשית והלוו לי את התפילין שלכם".

לא האמנתי למשמע אזני, כי מבקש הנהו לעשות עמדו חסד להשאל לו התפילין שלי. לא

לענות לו, כי היטב חרה לי על האיש על אכלו נבלה וטריפה, אבל כרגע - בראותי את פניו המפיקות הדרת חן - נמלכתי ואמרתי לו כן הדבר הנני נכדו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש מליובאוויטש.

פני האיש אדמו בשמעו את תשובתי ודמעות נראו בעיניו, ובלי דבר חזר לשולחנו, קרא למלצר וישלם לו, וילך לו מבלי גמרו סעודתו.

בשעה האחת-עשרה בלילה הגיע המסע לתחנת פרנקפורט דמיין, מקום שם עמד כשעה קלה. ירדתי מן המרכבה לשאוף מעט אויר צח, ראיתי והנה גם האיש ההוא הולך לקראתי, קרב אלי ויאמר שהוא חפץ לספר לי ענין נפלא, ומיד בא לידי התרגשות גדולה, ודמעות התחילו נושרות מעיניו עד שלא יכל לדבר. בין כה וכה הגיע מועד לכת המסע. אנכי עליתי אל מרכבתי והוא עלה אל מרכבתו.

בבוקר השכם באנו לברלין. כשירדתי מן המרכבה לשאוף אויר, ועוד הפעם קרב אלי האיש ויברכני בברכת צפרא טבא ויתאונן כי כל הלילה לא נתן תנומה לעפעפיו.

כצאת המסע מברלין עמדתי להתפלל - מוקדם יותר לא היתה

חסידים ואנשי מעשה, ובבית אבי היו מתקבצים החסידים בכל יומא דפגרא וכמובן שאנכי הייתי בין עשרה הראשונים.

באחת השנים העתיק אבא משכנו מעיר ש. לעיר פטרסבורג, ואם אמנם גם שם יסד ביתו על יסודות התורה ודרכי החסידות, גם שם היו החסידים רגילים לבקר את ביתו, אבל בני השכנים השונים שגרו בשכנותנו משכו את לבבי לעשות כמעשיהם.

באחד הימים בשלהי קייטא, בהיותנו בנאות דשא סביבות עיר פ. אמר לי אבא אשר בנסיעתו לראש השנה הבא לליובאוויטש בדעתו לקחת גם אותי.

כבן ט"ו שנה הייתי אז, וכבר הספקתי לטעום מחיי הנוער אשר סבבוני, הבלתי חפצים לשים מעצור לרוח תאוותם, ומובן אשר רצון אבי לקחתני לליובאוויטש לא הסב לי עונג רב.

בא מועד ואבא ואתו עמו שנים מבני החסידים נוסעים לליובאוויטש וגם אנכי עמהם. גם מבני משפחת א. א. וט. הנודעים בקרב החסידים נסעו כעשר איש, ועוד כחמשה, ששה נוסעים על חשבונם של האחים הגבירים ק., הנוסעים גם הם לליובאוויטש.

הספקתי לשאלו עוד הפעם ויוסיף לומר "אח, בוראי! אינני זוכר כלל כמה שנים לא הנחתי תפילין" ויבכה מאין הפוגות.

פתחתי את ילקוטי, הוצאתי תפילין של רש"י וסידור ומסרתי לו, ואמרתי שהוא יכול להתפלל בתא שלי ואצא מהתא כדי שלא להפריעו מלשפוך את נפשו לפני ה'.

שעה גדולה האריך בתפילתו. בגמרו להתפלל נכנסתי לתאי והחזיר לי את התפילין בתודה רבה, ויבקש להלוות לו את הסידור, והבנתי כי חפץ הוא לומר תהלים, וגם שיהיה לו במה להתפלל תפילת המנחה, וילך לו אל מרכבתו מבלי הגד לי מי הוא.

הבנתי כי איזה מהפכה נפשית עברה בקרב האיש אבל מי האיש ומה קרה אתו לא ידעתי.

בשעה השלישית אחרי הצהרים בא שנית משרת המרכבה ויאמר אשר אותו הנוסע שביקרני בבוקר מבקש רשות הכניסה. הרשיתי ונכנס. פניו היו חיוורים ועצבות נסוכה עליהם ובקול לחישה, כחולה, התחיל לדבר.

שמי י. בנו של אחד מחסידי אבי-אביכם, ר' ליב היה שמו לבית מ. יליד העיר ש. בילדותי ונערותי למדתי ב"חדר" אצל מלמדים טובים,

בבואנו העירה ממעון הקיץ. התכוון אבא לעשות מסעו לליובאוויטש על ראש השנה. אנכי נשארתי בבית, והנני זוכר כהיום אשר בבואי לבית הכנסת בראש השנה ויום הכיפורים כבר היתה הסביבה הלזו מוזרה לי.

בימי החגים - חגי הנוצרים - הייתי בחברת בני גילי וחבריי וכמעט שלא באתי הביתה, ורק פעם באתי הביתה אל אמא ובקשתי שתתן לי כמה מאות רובלים, ופעמיים הייתי בבית פקודת אבא לבקש מאת הסוכן הכסף הדרוש לי.

ככלות ימי החגים ובאתי הביתה, יסר יסרני אבא לאמר, כי מוכן הוא לתת לי די כסף כפי הדרוש לי, אבל דורש הוא מאתי במפגיע לנתק כל מיני יחס עם בני גילי, תלמידי בית הספר הפרוצים.

אנכי עניתי אשר כבר בוגר הנני וחי אני על פי בחירתי ולהורים אין כל רשות להתערב בעניני הפרטיים, ולאות מחאה עזבתי בית הורי, ואקח לי מעון באשר בחרתי וכה עברו עלי כשש שנים. גמרתי את בית הספר הגבוה, נשאתי אשה והסתדרתי בארחות חיים חפשיים אשר המתחתי לי, וכמעט אשר שכחתי לגמרי את ארחות חיי בית אבא.

ראות פני כ"ק זקנכם פעל עלי רושם בלתי אפשר לספרו בדברים, וכאשר נכנסתי אליו יחד עם אבא, ברכני בברכה מפורשת להצליח בכל אשר אעשה ואשר אזכור שהנני יהודי, כי הסביבה שהנני נמצא בה מסוכנת היא.

משך זמן רב - אחרי שובנו לביתנו לפ. - מנעני רושם היותי בליובאוויטש לבלי התרועע עם בני שכננו הנכרים, ואפילו בימי חגיהם לא לקחתי חלק - לתמהונם הגדול - בשמחתם ובמשחקים שערכו, כדרכי בשנים הקודמות. וככה נמשך הדבר עד בא הקיץ, מועד צאתנו לנאות דשא.

בשבתנו במעון הקיץ, ואני כבר נכנסתי לבית ספר גבוה, הנה לאט לאט התחברתי עם בני הנעורים בני גילי, מהם בעלי השכלה ובעלי מדות טובות, ומהם אוהבי חיי עונג, וכולם כאחד פעלו עלי לנתקני מארחות חיי ביתנו.

בפעם הראשונה איחרתי מועד ביאתי הביתה ולא התפללתי מנחה ומעריב. בפעם השניה לא התפללתי שחרית, כי מהרתי אל חבריי אשר חיכו לי אצל הנהר לשוט יחדיו. ובפעם השלישית אכלתי אתם. ובמשך חדשי הקיץ עזבתי החיים הדתיים שהורגלתי בבית אבא.

עם אחוזת מרעי הצעירים, ולנגד עיני נצב כמו חי ביקורם של שנים מאוהבי אבא אצלי לדבר על לבי לשוב לגור בבית אבא, ומה מאד הרהיבוני רגשות האהבה והחיבה שראיתי מהם לאבא ואלי עד כי מרוב השתתפותם בצערו של אבא בכו בדמעות חמות.

ברור היה לי אשר במשך השנים לא אחת ולא שתיים דיברו אודותי וגם התענינו לדעת ארחות חיי, ולא אסתפק אף רגע כי ארחות חיי אז הסבו להם צער פנימי, ואף על פי כן בדרכי על מפתן בית המלון פגשוני בזרועות פתוחות ובדרישת שלום חמה כאילו הייתי אחד מחבריהם.

סגולה מיוחדת יש להם לחסידים והיא אהבת רעים בלי הבדל מעמד ומצב, עני עשיר, זקן ואברך, וסגולתם זו מעמידתם על גובה מיוחד, נעלה אף נשגב.

לא פעם ולא שתיים דברנו - אנחנו הצעירים החפשים בינינו - אשר עלינו להתלמד אהבת רעים מן החסידים.

הפגישה הלזו במלון סעראפינסקי עשתה עלי רושם אדיר, ורגש נעים וחם הרגשתי אשר לא אוכל לספרו בדברים.

בעת ההיא נוסדה חברה חשאית מצעירים בשם "פרוגרוסיסטים"<sup>193</sup> אשר מטרתה היתה לעמוד על צד הנלחצים והנדכאים, להתענין במצבם ולהיות בעזרם ברוח ובפועל וחלק גדול מעבודת החברה היה להתענין במצב אחינו בני ישראל הכלכלי.

באחד הימים, בחודש דעקאבר 1881 פגשתי את אחד ממכרי ובדברו סיפר לי, כי האדמו"ר מליובאוויטש מתארח בפטרבורג, ואשר ביקר איזה משרי הממשלה הגבוהים בדבר מצב ישראל הכלכלי, ובהיותי מהצעירים חברי קדימה כאמור, התענינתי לדעת מה פעל זקנכם לטובת הכלל. למטרה זו סרתי אל המלון "סעראפינסקי" אשר ברחוב זאבלאקאנסקי אשר שם התאכסן אז זקנכם.

בבואי אל המלון מצאתי שמה כמה וכמה מבני החסידים, אשר זה כמה שנים, מאז יצאתי מבית אבא לא ראיתים, ומה מאד שמחו עלי לראותי ואז בפעם הראשונה ראיתי את חיבתם החמה של החסידים לבן חבריהם, גם למי שהחמיץ.

נזכרתי על השערוריה הגדולה שהיתה בבית אבא בימים הראשונים כאשר עזבתיו על מנת לגור במעון אשר לקחתי ברחוב פישקינסקי יחד

(193) שואפים קדימה.

את הצעירים החפשים, הרי יכול להיות וקרוב הדבר אשר לא יאבה אף שמוע לנו, ומה גם כי דרוש ידרוש לומר לו שורש דבר וגם הוכחות גמורות, ובהיותי אחד מהעומדים בראש החבורה - מנהל המקצוע הנוגע לחוגי היהודים - נבחרתי אני ועוד אחד מחברנו לבקר את זקנכם ולגלות לו את אשר נודע לנו.

בבואנו למלון סעראפינסקי לא יכולנו לשית עצות בנפשנו איך להיכנס אל זקנכם, כי להגיד מטרת בואנו לא יכולנו, ומבלי הגד מאומה ידענו מראש כי לא יתנו לנו להיכנס.

ובשמענו אשר זקנכם נוסע בכל בוקר בשעה התשיעית וחצי לטייל, החלטנו לחכות עליו בפרוודור, ובעברו נמסור לו פתקא כי דבר נחוץ לנו אליו בענין כללי, ונבקשו שיגביל לנו זמן.

למחרת בוקר באנו אל המלון בשעה התשיעית כאשר החלטנו, ולמורת רוחנו נודע לנו כי היום לא יסע זקנכם לטייל ואשר בשעה אחת עשרה הוגבל אצלו לקבל לראיון שני שרים גבוהים מהמיניסטרוין לעניני פנים.

שמחנו לידיעה הזאת, כי הזמן מסוגל להודיע לזקנכם את אשר נודע לנו, כדי שיוכל להשתמש בזה

עודני עומד וחולם בזכרונות ימים עברו, והנה קולות "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" הבהילוני פתאום מבלי דעת מה זה, אך כרגע הבנתי שהתחילו להתפלל ערבית. הרבי - זקנכם - יצא מחדרו ויאמר את הקדיש האחרון אחרי "עלינו", כי ביום ההוא היה יום הזכרון של הרבי הזקן בעל ה"תניא".

כשלשה ימים לא יכולתי להשקיט עצבי אשר התרגשו מפגישתי עם מכירי מימי נעורי וילדותי, וביותר משמיעת הקדיש שאמר זקנכם אשר הזכירני הימים שהייתי בליובאוויטש.

ברביעי ליאנואר נודע לנו הצעירים, חברי קדימה, אשר שר הפנים רמז לשרי פלך קיוב וצ'רניגוב ועוד, לעשות פרעות ביהודים, וכאשר ידענו כי מטרת בוא זקנכם לפטרבורג היה בשביל עניני הכלל, וביחוד אודות הפרעות ביהודים שהתחילו אז בערי הנגב ורוח המשטמה ליהודים שהתחיל לנשב אז, וגם ידענו שיש לו השפעה גדולה בחוגי הממשלה, ואשר בחר לו לדבר בשפה ברורה ולדרוש בתוקף גדול הגנת עם ישראל אזרחי המדינה, לכן החלטנו לשלוח כמה מחברנו להודיע לזקנכם את אשר נודע לנו.

אמנם, בידענו שזקנכם הוא איש מתון ואיננו אוהב או אפשר גם שונא

בדברו עם שני השרים, אבל לא יכולנו לשית עצות בנפשנו איך להיכנס אליו.

הרבה מאד יש לי לספר ממה שעשה ופעל אז זקנכם בפטרבורג, ובהשפעתו המרובה עצר בעד כמה גזירות בישובו או כחודש ימים בפטרבורג.

באחד הימים בהיותי אצל זקנכם, פנה אלי פתאום בשאלה: כמה זמן שאין אתה מניח תפילין ושמא תאמר אשר מי שהוא סיפר לי זאת, או שמא תרצה לכזב לי, הנה אספר לך כל מה שעשית ובאיזה זמן ובאיזה מקום עשית.

עודני משתומם מה לענות, והנה התחיל לחשוב אחת לאחת, הקורות אותי ושליבות הירידות אשר בהם ועל ידם ירדתי ונותקתי מארחות חיי היהודים הדתיים.

עמדתי כבול עץ, ראשי עלי כגלגל, לבי התכווץ ופלגי מים ירדו עיני.

ימים אחדים בושתי גם נכלמתי לבוא אל זקנכם עד שבאחד הימים קיבלתי פתקא מהגביר החסיד נ.ה. אשר זקנכם שאל עלי פעמים אחדות, ואז באתי אל זקנכם וימלא את ידי בשליחויות שונות בעניני הכלל.

עודנו עומדים נבוכים והנה נפתחה הדלת וזקנכם יוצא מחדרו בלויית הגביר החסיד הנודע נ.ה. וילכו הלוך ושוב בפרוודור המלון. עמדתי עם רעי מרחוק באחת הפינות.

כעבור שעה קלה הרים זקנכם את עיניו ויראני, ואף שלא ראני זה כשמונה שנים, ולמותר להגיד שבמשך זמן זה השתניתי שינוי גדול, בכל זאת הכירני במבט הראשון, וישאל לשלומי, ואם עודני זוכר מאמר החסידות ששמעתי אז בליובאוויטש, ויפג לבי ונפעמתי כל כך עד שלא יכולתי להוציא הגה מפי. חברי בראותו כי נבהלתי, אמר "דבר נחוץ לנו אליכם רבי".

זקנכם חזר לחדרו ואמר לגביר החסיד נ.ה. שיאמר לנו שהננו יכולים להיכנס.

לעולם לא אשכח אותו המבט העמוק שהביט עלינו זקנכם, מבט כזה לא ישכח לעד.

מן הבוקר ההוא הייתי אני וחבריי עוזרים על יד זקנכם בענין השתדלותו אז להשקיט את רוח המשטמה ליהודים, שהתחיל להתפשט

האם - אמרתי לאבא - הוצרכת לטרור בעצמך, הלא יכולת לשלוח המכתב על ידי אחד מפקידי בית מסחרך.

שליחות כזו - ענה אבא - אשר כ"ק אדמו"ר כותב במכתב אין אנו החסידים נוהגים לשלוח על ידי משרתים, שליחויות כאלו צריכים להתמלא בעתם ובזמנם בדיוק.

לא ידעתי - אמר אבא - מדוע ובעד איזה מעשים טובים זכית אשר כ"ק אדמו"ר יכתוב לך פרישת שלום ויבקשך שתשמח בשמחתו, אבל מאחר שכ"ק אדמו"ר כותב לך הנה מי יבוא אחרי המלך, ובקבלי היום את המכתב קיימתי את דבר השליחות בזריזות, ועתה שלום. ויחפוץ לשוב לביתו. ברוב עמל פעלנו - אני ורעיתי - אצלו שיתעכב איזה שעות אצלנו, וישת כוס חמין, ונלך לטייל ביער.

אבא סיפר לי על אודות חתונת בן אדמו"ר ומעלותיו, ומענין לענין סיפורתי לאבא דברים מקוטעים מאותם הדיבורים אשר שמעתי מפי זקנכם בזמנים אשר ביקרתי אותו בהיותו בפטרבורג בחורף העבר, תוקף דעתו ואבירת לבבו לבלתי חת לדבר עם השרים הגבוהים בדרישת הצדק והיושר בשפה ברורה.

כשלוש שעות בלינו בשיחה

דיבורו של זקנכם האמור פעל עלי רושם אדיר כל כך, עד כי למחר בוקר השגתי לי תפילין - כי התפילין שלי עזבתי בצאתי מבית אבא - ובסתר מבני ביתי וחבריי התחלתי להניח תפילין ולהתפלל, וזולת לחם וחמין לא בא אל פי.

שבוע שלם התהפכתי בתירוצים שונים כי הנני חולה, ובגלל זאת לא אוכל לאכול, עד כי הוכרחתי לגלות לאשתי שגמרתי בלבי לבלתי אכול בשר טריפה, ובקושי גדול עלה בידי ענין מאכלי היתר ובמדה ידועה גם שארי עניני יהדות. - - -

זקנכם עזב את פטרבורג ונסע לביתו לליובאוויטש, ואז התחלתי להסתדר בארחות חיים יותר דתיים. אמנם בבית אבא לא בקרתי, והוא גם לא ידע משינוי אורחותיי.

בחצי חודש אפריל יצאתי עם אשתי ובני הבכור לגור במעון קיץ בסביבות פטרבורג, וכעבור כמה ימים בא אלי אבא לבקרני, דבר שהבהילני מאד ולא ידעתי פתרונו.

ומה נפלאתי בראותי, כי אבא מושיט לי מכתב מזקנכם כתוב אל אבא, ותוכנו הזמנה לבוא לחג כלולת אחד מבניו, ובשולי המכתב פרישת שלום אלי ומזמינני גם כן לקחת חלק בשמחתו.



ז.ר. הפציר בו כי יאכל לחם וגם הוא השתתף בסעודה ונאכל ונטיב את לבנו, ומני אז הוקם שלום ביני ובין אבא.

בעשרים לחודש יוני בא זקנכם לפטרבורג והתעכב כשבועיים ופעל ועשה הרבה בהנוגע לטובת הכלל, ובששי לחודש אוגוסט היתה אסיפת מרכז קדימה לדון על דבר המצב הכלכלי הרע של ישראל בערי הנגב, והחלטנו לשלוח ציר מיוחד אל זקנכם להודיעו מהמצב בהווה ולבקש עזרתו, ומלאכות זו הוטלה עלי.

בשמונה לאוגוסט בבוקר השכם באתי לליובאוויטש, ובידעי, כי דרכו של זקנכם לקום בהשכמה, הלכתי מיד אל החצר ומסרתי ליד אחד הגבאים מכתב חתום אליו, ולא עברה חצי שעה ונקראתי אל חדרו של אדמו"ר.

הרצאתי לפניו פרשת הענינים לכל פרטיהם והוא חקר ודרש על כל פרט ופרט. וכעבור כשתי שעות הפסיק ואמר אשר לרגלי חלישות בריאותו הנהו מוכרח לנסוע פעמיים ביום לשוח על פני השדה, בחצי העשירית בוקר ובחצי השביעית ערב, והנהו מוכרח כעת להפסיק, ולפני שעה האחת עשרה נתראה עוד הפעם.

בצאתי את פני זקנכם ראיתי, והנה מרכבה רתומה לשני סוסים דוהרים,

ופתאום שמענו קריאת "שלום עליכם", ונראה כי החסיד ז.ר. הולך לקראתנו וידרוש בשלום אבא בחיבה גדולה וגם דרש בשלומי בפנים צוהלות, ויברך ברכת שהחיינו והגיענו לזמן הזה.

אבא ואנכי הסתכלנו זה בפני זה בתמהון רב מבלי לדעת פתרון ברכת שהחיינו של החסיד ז.ר.

למה כה תביטו עלי - אמר החסיד ז.ר. - הלא דין מפורש הוא בסדר ברכת הנהנין של כ"ק רבנו הזקן, שעל כל דבר שמחת הלב שבא לאדם צריך לברך ברכת שהחיינו, בשם ומלכות.

ואני בראותי, כי אתה, לייבעלע יקירי, מטייל עם בנך י. באהבה ובחיבה כראוי, וגם שמעתי מפי אברהם הקצב, אשר זה כחצי שנה שהוא לוקח בשר רק אצלו, שמח לבי במאד בראותי אותו וברכתי ברכת שהחיינו.

הלכנו שלשתנו דומם כשעה קלה, עד שהחסיד ז.ר. הפסיק את הדומיה באמרו שהרבה חסידים מתכוננים לנסוע לליובאוויטש על שמחת החתונה, וכה הלכנו עד בואנו לביתי.

רעיתי הכינה סעודת ערב, ואבא אף שחפץ לנסוע העירה אבל החסיד

בי, אבל ברגע זה קרב אלי הגבאי ר' לויק - אותו זכרתי היטב מהפעם הראשונה שהייתי בליובאוויטש עם אבא - הוא כנראה לא הכירני, ויאמר אלי: כ"ק קורא אתכם - ויוסיף בזעף בלתי מכוסה - כחמשה מנינים אורחים מחכים ובתוכם גם כאלה ששבתו פה, ואשר על כן בבקשה שלא להתעכב הרבה אצל אדמו"ר.

זקנכם פגשני בפנים צהובות ויאמר אלי: כעת אני בא מה"אוהל", אבי - כ"ק אדמו"ר בעל ה"צמח צדק" - אינו סובר שהמצב הוא כל כך קשה, אבל צריכים לעשות.

כשעה ארוכה דיבר עמדי בסדר עבודת ההשתדלות, עם מי צריכים להתראות ומה לדבר עם כל אחד, ויצו עלי לרשום כל דבר בקצרה. וכשראה שהנני כותב בשפת המדינה אמר לא טוב עשות כן, כי הצעירים בהוה צריכים להיזהר יותר, כי שבע עינים על כל צעד.

בכלותו לדבר כתב שני מכתבים בשפת המדינה, האחד אל הפרופסור ב. והשני אל אחד מעוזרי שר הפנים האדון ז. ושאלני אם כתובים בדיוק כחוקי השפה, שלא יטעו בתוכם, וימסרם על ידי.

אחרי איזה רגעי דומיה, פנה אלי ויאמר:

ועל הדוכן יושב עגלון לבוש בבגדיו המיוחדים חגור אבנט אדום וכובע עם נוצות בראשו, כחק לעגלוני הרוזנים.

בחצי שעה האחת-עשרה הלכתי לחצר אדמו"ר, אבל זקנכם טרם בא מטיולו. נכנסתי לבית הכנסת שלו לחכות, והנה מאות עינים מסתכלות בי, ואזני קלטו קטעי שיחות מדברים בי, ומשערים השערות שונות על דבר בואי. אבל איש לא הרהיב לגשת אלי לדבר אתי, זולת איזה יחידים שברכוני בברכת "שלום עליכם".

בינתיים נפתחה דלת בית הכנסת ואיש אחד בא, ומיד התרגשו כל הנמצאים בבית הכנסת, וכולם כאחד ניגשו אל האיש לברכו בברכת שלום עליכם, ואחדים מהם גם נשקו איש לרעהו, וחיבת אהבה נעימה היתה נסוכה על פני כולם.

האהבה הפשוטה והחיבה התמימה אשר ראיתי על פני האנשים אל האיש הבא ענינה אותי במאד.

פניתי אל אחד האנשים בשאלה מי הוא האיש הלזה, הלא הוא השוד"ר ר' גרשון דוב - ענני האיש בתמימות, האם אינכם מכירים את השוד"ר רג"ד.

לא אכחד כי לא ידעתי פירושו של שוד"ר וחפצתי לשאול מהאיש הדובר

בפרש"י בחומש), זרוק חוטר לאוירא על עיקרי קאים, מכל שכן חסיד בן חסיד, בן בנו של חסיד דעל עיקרי קאי.

כמה נודד יהודי, חמשים, חמשים וחמש שנים, דם רותח ותאוות צריכים להיות בהגבלה, זכור מי אתה ואל תשכח את מקור מחצבתך. ישמור אותך השי"ת ויתן לך אושר. אמור לאביך שאני רוצה לראות אותו מיד.

ביצאי מאת פניו נשאר כשעה וחצי עד צאת המסע מתחנת רודניא לויטבסק-פטרבורג, ובמשך זמן זה עלי לנסוע בעגלה מליובאוויטש עד התחנה רודניא.

שבור מתנים מהנסיעה בעגלה הגעתי לתחנת רודניא כעשרה רגעים לפני צאת המסע, הסוכן לא רצה לתת לי כרטיס מסע ישר לפטרבורג, באמרו שלא יספיק לו הזמן לחשוב כמה פרסאות עד פטרבורג ומחיר הכרטיס ולכתוב הכרטיס, כי אינו רגיל בחשבונות גדולים כאלה ולכן נתן לי כרטיס רק עד ויטבסק, והסוכן דויטבסק בודאי רגיל לחשב גם חשבונות גדולים ויוכל לכתוב כרטיס גם ישר לפטרבורג, מפה - מרודניא, אמר הסוכן - אין נוסעים לפטרבורג

כשעלה משה רבנו למרום לקבל הלוחות השניות, אמר לו הקב"ה פסל לך, ופירש רש"י הפסולת יהיו שלך, ואתה ידעת - אמר לי זקנכם - שהפסולת הנשארת ממחצב אבנים טובות היא גם כן דבר נכבד שאפשר להתעשר ממנה.

בדבר הזה הראה לנו הקב"ה דרך באורח חיים בחיי עולם, אשר אדם העוסק בדבר טוב צריכים לתת לו איזה תשלום שכר.

אתה - אמר לי זקנכם - הנך עוסק בעניני הכלל ומגיע לך תשלום שכר, והתחיל להסביר לי ענין הרוחניות, ואמר לי: ראיתי כשאמרתי לך, שאני בא מה"אוהל" ואבי סובר שהמצב אינו קשה כל כך, שחקת בקרבך, ואין זה מפני שאין אתה מאמין ברוחניות, אלא כי משוקע הנך מאד בעניני הגשמה ואין לך מושג בעניני רוחניות.

שעה ארוכה דיבר אז זקנכם עמדי והרבה סיפורים סיפר, וסיים:

זכור ואל תשכח, כי מרובה מדה טובה ממדת פורעניות<sup>194</sup>, שהיא מדה רעה, ומה אם בישמעאל שהוא פרא אדם אמרו במדרש רבה<sup>195</sup> (הובא

194) סוטה יא, א. סנהדרין ק, ב. וראה יומא עו, א.

195) ב"ר ספנ"ג. ופרק פו, י. תנחומא בלק יז.

פני הלוך ושוב ואלו לא ניגשו, ואראה כי דבר מופת הוא.

בישבי במרכבת המסע נודע לי שכמה אנשים נעצרו, מהם נאסרו ונשלחו למבצר הדענאבורג ומהם שעכבום עד שיתברר ענינם. סיבת הדבר לא ידע איש ורק בבואי לפטרבורג נודע לי סיבת הדבר וגם נודע לי שחבריי כבר דאגו לגורלי פן גם אני נלכדתי, וכשהרצאתי בפני חבריי – באסיפה חשאית – כל הדברים שיעץ סבכם, דבר ההשתדלות להטיב מצב ישראל הכלכלי ודבר שני המכתבים שנתן לי ואת אשר עבר עלי בתחנת דינאבורג – התפלאו כולם.

ביום השני לבואי ביקרתי את אבי וסיפרתי לו – כמונן בסוד גמור – שביקרתי אצל סבכם, את אשר דיבר אתי על דבר מצבי הפרטי לא סיפרתי לו – ואשר אמר לי שהוא רוצה לראותו בהקדם.

עד ראש השנה הבא – ענה לי אבי – נשארו פחות משבועיים ובדעתי היה לנסוע לליובאוויטש ביום א' דסליחות, אך כעת אקדים כמה ימים כדי לבוא לליובאוויטש לשבת שלפני סליחות.

שני המכתבים לפרופ' ב. ולאדון ז. פתחו לפני שיערי ארמונות רוזני ארץ ובמשך כשלושה שבועות גמרנו

רק הרבי מליובאוויטש, ומודיעים לי כמה ימים מקודם ואני מכין הכרטיס ובבואו אני רושם רק את היום ומניח החותם.

כשבאתי לדינאבורג ויצאתי מהמרכבה לבית הנתיבות לשתות כוס חמין ראיתי שהשוטרים בודקים תעודות הנוסעים, ואצל אחדים בדקו גם החפצים וגם חפשו בכיסי בגדיהם, וחמרים חמרים ניירות צבורים על השולחן ופקידים אחדים יושבים וקוראים בהם.

נזכרתי בדברי סבכם על דבר הזהירות הדרושה, והתחלתי לחשוב איך להימלט מזה או לכל הפחות למצוא פינה צנועה שאוכל לקרוע את שני המכתבים של סבכם ואת רשימות הדברים בדבר עניני הכלל שיעץ סבכם, אבל כרגע נתחזקתי בדעתי וכחסידי זקן הוחלט אצלי, שבודאי אותי לא יבדקו, ואפנה אל המשרת ואבקש לתת לי כוס קוניאק למוזג בחמין.

כשעתיים נשארו עד צאת המסע לפטרבורג, וכל הזמן בדקו את החפצים והתעודות של הנוסעים וגם אצל אלה שישבו ליד השולחנות הגדולים והקטנים, מלבד איזה פקידים גבוהים לבושים בגדי שרד. ופעמים אין מספר עברו השוטרים על

הוא יום הולדתי ואני חוגג את היום הזה בכל שנה ושנה בחברת מכירי ומיודעי במשתה וסעודת רעים באחד מבתי האוכל הנודעים לתהילה בעיר פטרבורג.

אמנם, זה כחמש שנים שנפטרה רעיתי, חוג רעי התרחב, הוגי התרבה, וגמרתי אומר לחוג את יום הולדתי באחד ממקומות העידון בחוץ לארץ והנני מזמין אחוזת מרעי ונוסעים יחד ומטיבים את לבנו.

בשנה זו החלטתי לנסוע למונטו-קרלו, משם לניצה לכמה ימים ומשם לפאריז. חברי אישרו את החלטתי, וניסע למונטו-קרלו, ניצה ופאריז ונבלה ימים אחדים יחד. חברי נסעו ואני נשארתי עוד ימים אחדים בפאריז ושלשום לילה יצאתי במסע הזה ללכת לביתי פטרבורגה.

תמול בישבי במרכבת האוכל, הרימותי את עיני ואראה אתכם, והנה כרגע נראו לי פני קודש סבכם באותו תבנית שראיתו בפעם האחרונה, ונזכרתי בדבריו, "זרוק חוטר אלאורא אעיקרי קאים", ובשנה זו מלאו לי חמשים וחמש שנים.

כל הערב וכל הלילה צללו באוזני דברי סבכם "כמה נודד בן אדם, חמשים, חמשים וחמש שנים, דמים רותחים ותאוות צריך להיות להם

כל עבודתינו בהצלחה בלתי משוערת מראש וכל אשר יצא מפי סבכם הכל התקיים.

בראותי את אבי אחרי ראש השנה, נודע לי שמיד אחרי שבת נסע לליובאוויטש, אמנם בבואו לשם היה סבכם חולה, ואף כי דיבר אתו פעמיים בקצרה אבל מיום ליום גברה מחלתו, ואבי חושב לנסוע למחרת יום כיפור לבקרו.

הידיעה המעציבה מהסתלקות סבכם הגיעה לפטרבורג ביום השלישי ברביעי לחודש ספטמבר בצהרים, ויהי רעש גדול בכל מחנה ישראל, גם בין המתנגדים ואפילו החפשים קוננו על האבידה הגדולה שאבדה כנסת ישראל, ואנחנו חברי מרכז קדימה התאספנו לוועידה ונבכה את שר ישראל.

כשנה הייתי עוד תחת השפעתו הרוחנית של סבכם, מרכז קדימה התפור ותמורתו נוסד מרכז של מורדים - ריבלוציונרים - במרכז זה לא עבדתי באותה חמדה שעבדתי במרכז קדימה, אמנם הייתי נוטה אליהם ועוזר להם בסכומים גדולים כפי יכולתי, מלבד עזרת עבודה. לאט לאט ניתקתי מהחיים הדתיים עד שהתבוללתי בגוים ואעש כמעשיהם.

בעשרים ושבע לחודש דעקאבר

קרוב לשלשים שנה – תרמ"ב-תרע"ב – היה האש האלקי בדברות קודש סבי סמון בחובו וכמוס בתוכיות נקודת לבבו, והוא חבק אשפתות התאווה והחמדה, וסוף סוף עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות הזמין לו עילה וסיבה, בה ועל ידה האש האלקי בדברי צדיקים החיים וקיימים לעד יצא ללהב בשלהבת אש קודש לשוב אל ה' מקרב ולב עמוק.

מה נפלאו דרכי ההשגחה הפרטית, שהשי"ת בורא ומזמין עילות וסיבות לסמוך נופלים ולתת יד לפושעים להורותם הדרך ילכו בה, כאמור<sup>196</sup> טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, ואיתא במדרש<sup>197</sup> למה טוב שהוא ישר ולמה ישר שהוא טוב.

מה רבו חסדיך ה'. תמול ישב על סיר בשר טריפה ונבלה, והתענג על בקבוקי יין נסך, והיום הוא צם ומתענה, שב אל ה' ומסגף עצמו ומקוה כי מעתה ישנה ארחות חיו ויחיה כיהודי נאמן.

[התמיס" ח"ג עמ' פח-צג, ח"ד עמ' פ-פ"ה]

גבול, זכור מי אתה ואל תשכח גזע משפחתך" – ושינה לא ראיתי בעיני.

היום אני צם, וכל דבר אוכל לא בא אל פי, ואני תוהה על סדר חיי עד עתה, ויבכה בכי רב, עד שבעמל רב הרגעתיו.

ובידעי כי יושב הוא בתענית וכבר הגיע זמן תפילת ערבית, זרותי אותו ללכת לטעום דבר מה, אבל הוא מיאן והמשיך בסיפורו.

כשלש שעות בהפסקות קצרות ארך סיפורו של י.מ. ולפני הפרדנו אמר לי: בודאי גם מחר תשאילו לי התפילין שלכם ובבואי לביתי אשיג לי במשך היום תפילין ואשנה ארחות חיי, אהי' יהודי נאמן ומקיים מצות סבכם לזכור כי יהודי אני ולדעת את גזעי.

בדברו את דבריו אלה ראיתי שרגש פנימי תקפו ובחיבה יתירה נפרדנו איש מעל רעהו, זמן רב אחרי הלכו מאתי הייתי תחת השפעת הרושם שעשה עלי סיפורו.

(196) תהלים כה, ת.

(197) שוחר טוב.

- \* -

אדמו"ר מהר"ש שכותב - בחודש מרחשון תר"ד - אל הרה"ח הר' יצחק אייזיק, בשאלת הלכה למעשה, על פי ציווי הוד כ"ק אביו אדמו"ר אדמו"ר "צמח צדק".

\*

בהיותי ילד בן שמונה שנים בערך - מספר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק - ראיתי בפעם הראשונה את הרב החסיד ר' יצחק אייזיק מויטבסק, ראייה שיש בה ממש של תוכן.

היה זה בחודש כסלו, כשבא הרה"ח הר' יצחק אייזיק לליובאוויטש ל"ט כסלו. בחצר היה שלג רב, ורק שבילים מיוחדים היו שהובילו מבית כ"ק אדמו"ר אל ה"מנין" הגדול שבחצר, וכן מבית לבית שבחצר, ואני בראותי כי כבר הדליקו הנרות בבית הכנסת שבחצר, מיהרתי שמה<sup>198</sup>.

כבואי לבית הכנסת, ראיתי כי דודי זקני הרה"ח הר' חיים אברהם ודודי הר' מנחם נחום ואתם עמם שלשה זקנים רוקדים בעיגול, והרבה עשרות אנשים וכל אחיי ובניהם

הרב החסיד הנודע ר' יצחק אייזיק [מויטבסק] היה יליד עיר סמילאוויטש. נולד בשנת תקכ"ח לאביו הגאון הצדיק ר' ישעיה מתמיד לעת זקנותו והתחנך בבית דודו בעל אחות אמו הגאון הצדיק ר' זעלמעלע סוצקער.

כשבעים וחמש שנה ישב הרה"ח ר' יצחק אייזיק על כסא הרבנות, חמש עשרה שנה בעיירה אסטראוונא - הסמוכה לעיר ויטבסק - וששים שנה על כסא הרבנות בעיר ויטבסק.

אהבה גדולה וחיבה יתירה שרויה בין הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר מהר"ש ובין הרה"ח הר' יצחק אייזיק, כי הוד כ"ק אביו אדמו"ר אדמו"ר "צמח צדק" מחבב מאד את הרה"ח הר' יצחק אייזיק בשם הבעל הוראה והפוסק הר' יצחק אייזיק, להיות כי הרה"ח הר' יצחק אייזיק ישב אצל הוד כ"ק רבנו הזקן ביחוד לברר כל עניני ספיקות בהוראה, הלכה למעשה בכל ד' חלקי השולחן ערוך.

באוצר כתבי היד קודש במערכת האגרות קודש, נמצא אגרת כתב יד קודש הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק

198) בהבניי כי כבר התאספו לשמות בשמחת החג.

עומדים מסביב מנגנים ומכים בכפיהם זה על זה לפי מהלך שירתם.

עצמו באבנט ולובש כובע בראשו על גבי היארמולקע.

אהבה רבה אהבתי את דודי הר' חיים אברהם ואת דודי הר' מנחם נחום, אשר בכל עת היו מספרים לי סיפורים מאשר ראו בבית כ"ק אאזמו"ר רבנו הזקן, ובבית כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי, ואת אשר שמעו מזקני החסידים.

וקודם כל סיפור וסיפור היה אומר בנוסח הזה.

כמה פעמים שמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק כשהיינו שומעים דברי תורה מאת כ"ק מורנו ורבנו היה זה אצלנו תורה שבעל פה, וכשהיינו שומעים איזה דברי סיפור מכ"ק מורנו ורבנו היה זה אצלנו תורה שבכתב.

לא פעם אירע אשר בבואי מביקורי בבית דודי זקני הרה"ח הר' חיים אברהם, ובאתי אל כ"ק אאמו"ר - באיזו הזדמנות - ושאלני אי' הייתי וסיפרתי לו את אשר שמעתי מדודי-זקני הרה"ח הר' חיים אברהם, היה נהנה במאד, והיה מצוה עלי ללכת לשם לעתים קרובות יותר.

וכנוסח הזה היה גם דודי הר' מנחם נחום אומר לפני כל סיפור שהיה מספר.

\*

דודי-זקני הרה"ח הר' חיים אברהם היה אז בחלישות הבריאות, הוא לא היה זקן כל כך, בערך ששים וארבע או ששים וחמש שנה, רק לעתים היה סובל כאב לב, ולא היה יכול לסבול ריבוי הבגדים, וכמה פעמים מצאתיו יושב רק בבגד דק וקל [חאלאט] ויארמולקע [כיפה] בראשו.

כשראיתי אשר דודי-זקני הרה"ח הר' חיים אברהם ודודי הר' מנחם נחום רוקדים, פלסתי לי נתיב וארוץ אליהם ואחזתי באבנטו של אחד הזקנים ורקדתי גם אני עמהם.

ראיתי כי בן אחי הרש"ז, שהיה גדול ממני בארבע או חמש שנים, קינא לי על חריצותי ורוחב לבבי להשתתף במחול, אבל אני לא שמת לב לזה.

אבל מכיוון שהיה מספר איזה סיפור מהוד כ"ק אביו כ"ק רבנו הזקן, או ממורנו הרב המגיד ומורנו הבעל שם טוב, או מכ"ק אחיו הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי, היה חוגר

בחודש מלפנים - הוא חודש מרחשון - הייתי שלא בקו הבריאות בחולי הגרון ונשארה לי חולשה ברגלי, וכשרקדתי שעה קלה הרגשתי



אני - אומר הרה"ח הר' יצחק אייזיק לדודי-זקני הרה"ח הר' חיים אברהם - זכיתי אשר כ"ק אדמו"ר נתן לי סמיכת חכמים בכתב יד קדשו, ויברכני באריכות ימים ובהצלחה בהוראה [סיפרתי זה כמה פעמים מה שאמר כ"ק אדמו"ר: הרב נקרא מארי דאתרא ומורה הוראה, הקב"ה נקרא מקום, להיות הוא יתברך מקומו של עולם, והרב הוא מארי' דאתרא, שבו ובהוראתו תלוי אם יהיה המקום כלי לאלקות, וזהו מורה הוראה שיהיה האתרא כלי טוב, והרב צריך להיות מורה צדק להשריש בעדה הענין דלפנים משורת הדין].

ועוד טרם כילה לדבר ויתחיל לרקוד בשמחה גדולה ובכמה תנועות כדרך הצוהלים מרוב שמחה וכאברך צעיר לימים. עד אשר נשמע קול המכריז, כי כ"ק אדמו"ר הולך ובא, והושלך הס.

\*

מוצלח הייתי בכל עת - ממשיך הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש את סיפורו להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק - גם בהיותי ילד היתה לי הצלחה יתירה במציאת חן, אשר גם זקני החסידים היו נושאים את פני לספר לי ענינים וסיפורים.

ומכיוון ששמעתי מהרה"ח הר'

כאב ואחדול מלרקוד, ועמדתי בצד והתבוננתי אל המחול והרוקדים.

הגבהתי עיני ואתבונן אל דודי-זקני הרה"ח הר' חיים אברהם, ואראה והנה דמעות זולגות על לחייו, עיניו עצומות ומצחו קמוט, ובשפתיו ידובב, כהוגה בזכרונות נושנות.

כשנגמר המחול ניגש אחד הזקנים - הוא הרה"ח הר' יצחק אייזיק מויטבסק - אל דודי-זקני הר' חיים אברהם וחבקו ונשקו זה לזה, וכן חיבק ונשק את דודי הר' מנחם נחום, ואחוז שניהם בשתי ידיו ויאמר אליהם, אנחנו שמחים בשמחה אשר ראינו בעינינו.

חמשים ושמונה וחצי שנה מלפנים ראיתי את כ"ק אדמו"ר בפעם הראשונה במינסק בקיץ תקמ"ג בעמדו בויכוח של תורה בקרית בירת המנגדים ארזי הלבנון אדירי התורה.

מי שלא ראה המחזה ההוא אז במינסק, לא ראה מאורות התורה באופן נעלה כזה, הכנסיה ההיא היתה הכנסת הגדולה שבדור ההוא.

אז - בכנסיה של מינסק - באו גדולי התורה אשר בכל הגליל, וגם מסולתה ושמנה של גאוני הזמן, אשר בגלילות וילנה, סלוצק ושקלוב.

חמש עשרה שנה לקחו הגביר ר' אלי' זלמן מסטריקעוקע – ישוב סמוך למינסק – לחתן, והיה סמוך על שולחנו כשלוש שנים, ונתאלמן – ל"ע.

חמשים ושבע שנה ישב אבי הגאון בפרישות ושקד בתורה, ורוב השנים ישב בעיר קאחענאוו בין העשרה בטלנים המתפרנסים מועד הקהילה.

באחד הימים, בלמדו מסכת ברכות, בהוא עובדא דחזקיה המלך וישעיה הנביא, בדרשת רז"ל<sup>200</sup> כי מת אתה בעולם הזה ולא תחי' לעולם הבא – התחיל אבי לבכות וייצר לו במאד, וביום ההוא בא אחד מקרוביו ויבקשהו ליסע אתו לעיר מינסק לנישואי בנו.

בנסעם עברו את העיר סמילאוויטש, ושם דרש אבי הגאון ברבים, והתפלאו על גודל ידיעתו ויראתו, ושם היתה בת הרב הגאון ר' ברוך, שהיתה נשואה לשני אנשים ונתאלמנה, ובהיות אבי הגאון אצל הגאון ר' ברוך, התפללו בהלכה זו, ורבו דעות אלו שהתירוה להינשא.

ובנסוע אבי הגאון חזרה דרך סמילאוויטש, הציעו לו להשתדך עם

יצחק אייזיק, כי עוד ראה את הוד כ"ק אאזמו"ר רבנו הזקן בתחילת נשיאותו, ואשר הוא למד ב"חדרים" סיסד כ"ק רבנו הזקן ויודע כמה סיפורים, התקרבותי אליו, ובכל עת בואו לליובאוויטש בליתי בחברתו כמה פעמים שעות ארוכות, ובמשך כעשרים ושלש שנים, תר"ג-תרכ"ו, שמעתי ממנו ענינים רבים וסיפורים שונים.

מופלא היה הרה"ח הר' יצחק אייזיק בכשרון הזכרון, כשהיה מספר באיזה מאורע שהיה בימי ילדותו, בשמונים שנה או בשמונים וחמש שנה מלפנים, הוא קורא בשם המקום ובשמות האנשים לפרטיהם שהיו באותו מעמד, ובדיבורו ניכר, כי הענינים שהוא מספר עומדים במחזה לנגד עיניו.

אנכי – מספר הרה"ח הר' יצחק אייזיק – נולדתי לאבי הגאון הצדיק ר' ישעיה מתמיד לעת זקנותו, בהיותו בן שבעים ושש שנה.

אבי הגאון היה מתלמידי ישיבת הגאון ר' יחיאל – בעל "סדר הדורות" – בהלוסק<sup>199</sup> ובהיותו בן י"ג שנה היה נחשב בין העילויים, וכשנתמלאו לו

199) הגאון ר' יחיאל יסד ישיבה בהלוסק, והוא בעצמו העתיק מושבו למינסק, למלא מקומו של הגאון המקובל ר' אפרים פישל קדוש.

200) ברכות י, א. תדא"ר ח. ירושלמי סנהדרין י, ב.

שנים השגיח עלי בהשגחה גדולה לשמור על זמן שכיבה וזמן קימה, והרגיל אותי להתפלל ותיקין, להיות זהיר בפת שחרית, ובהיותי בן שמונה ותשע שנים כבר הייתי מתנהג כאחד הזקנים.

פלפול עצום לימדני אבי הגאון לדרוש ביום הבר-מצוה שלי בתוככי קהל גאונים וזקני תלמידי חכמים, ובתוכם דודי בעל דודתי, אחות אמי, הגאון האדיר ר' זעלמעלע סטוצקער.

אבי זקני הרב הגאון ר' ברוך היה איש כבן שבעים או יותר מעט, אבל ידוע חולי ר"ל במיחושים שונים, וכחודש אחרי הבר-מצוה שלי נפטר לבית עולמו, ומקומו מילא בנו, דודי, הגדול בתורה ויראה הר' חיים צבי, אחד התלמידים המצויינים דישיבת סמרגון שהיתה מפורסמת לתהילה בימים ההם.

גאוני העיר וזקני' ביקשו את אבי הגאון, אשר יקח כתר הרבנות. גם דודי התורני הר' חיים צבי ביקש את אבי הגאון, אבל ללא הועיל. כל הימים, אמר אבי הגאון, לא חפצתי ברבנות מפני ביטול תורה, והאם באחרית ימי אשר כל יום יקר כשנה וכל רגע כיום, האם אוכל לגזול את נפשי, לבטל ח"ו וח"ו מלימוד התורה.

עוד כשנה חי אבי הגאון, ובחודש

בת הרב הגאון ר' ברוך, היא אמי מורתי הרבנית.

בקיץ תקכ"ז היו הנישואין, ואבי נשאר לגור בסמילאוויטש, כי לאמי היה בית וגן ירקות, פרה ועז וגם חנות מכולת, ואבי הגאון שקד בתורה מתוך עושר והרחבה, ובשנת תקכ"ח נולדת.

אבי הגאון היה מגדולי המנגדים על דרך הכת ממזיבוז, אמנם להיותו מתמיד גדול שלא פסק פומי' מגירסא יום ולילה, גם בהלכו ושובו מבית הכנסת ובית המדרש היה גורס ושונה בעל פה, לא חפץ לדבר בזה, ופסק בסכינא חריפא לרחק את הכת דמזיבוז עד חרמה.

ארבעה ילדים וילדה אחת הולידה אמי הרבנית לאבי הגאון, ומכולם לא נשארו בחיים רק אני ואחותי זעלדא גיטא, היא אשתו של החסיד ר' זלמן ליב מאולע, אשר כ"ק אדמו"ר [כ"ק רבנו הזקן] אמר עליו, כי מוחו פתוח כפתחו של אולם ולבו רחב כפתחו של היכל, אך לדאבון לבנו הנה במגיפה שפרצה אחרי המלחמה [מלחמת נפוליון] נפטר בשם טוב.

\*

אבי הגאון חנך אותי בדרכו להיות שקדן בלימוד, ומהיותי בן שש

יחידה מעל פניה – ותשכור את ר' אברהם העגלון הנוסע למינסק, כי יובילני העירה קאבילניק, מקום מגורי דודי הר' זעלמעלע בעת ההיא.

\*

כל הימים, עוד מקטנותי, נכסוף נכספתי לנסוע לאחת הישיבות המפורסמות בעת ההיא בכל הגליל, וכמו בהומיל, והר"מ היה הגאון ר' עקיבא אליעזר; בסמילא, והר"מ הגאון ר' יעקב ירוחם; בסמרגון, והר"מ הגאון ר' עזריאל זליג; בקחנוב, והר"מ הגאון ר' חיים טוביה; בהלוסק, והר"מ הגאון ר' יצחק אפרים, ומי יאמר במינסק האדירה שהיו בה כמה וכמה ישיבות, אבל אבי הגאון מיאן לשלחני לישיבה.

הרבה פעמים בקשתי את אבי כי יואיל לשלחני לאחת הישיבות, אבל גם לא ענני על זה. דיברתי עם אמי הרבנית, הרביתי לבקשה, גם הוכחתי לה התועלת המרובה שישנה בלימוד בישיבה, ואשר היא עצת תו"ל<sup>201</sup> והוי גולה למקום תורה, וקנאת חברים מרבה השקידה.

אמי הרבנית היתה נוהגת כבוד מעולה באבי. מעולם לא ישבה לפניו וולת בעת הסעודה, והיתה עושה אזנה

אייר תקמ"ב נפטר בן תשעים ואחת שנה, ואמי הרבנית נתאלמנה – ל"ע – בפעם השלישית, והיא כבת חמשים שנה, עסוקה בכלכלת הבית והנהגת החנות.

אחי היחיד אשר נשאר אחרי מות אבי הגאון והוא כבן שבע שנים, חלה גם הוא ובתחילת סיון נפטר, וצערנו גדול במאד, כי נער מצויין ובעל כשרון נעלה היה.

באחד הימים של ימי חג הפסח העבר, דיבר אבי בשבחו העצומים של גיסו, דודי הגאון הר' זעלמעלע, והללו ושבחו בתור בעל כשרון בהעמקה והסברה.

אמי מורתי הרבנית היתה אשה גדולה בדעת רחבה, וכאשר פחדה כי לימודי בסמילאוויטש יהיה בלי השגחה הדרושה, חשבה כי דיבורי אבי בימי חג הפסח העבר בגודל מעלת גיסה ודודי הר' זעלמעלע, הוא כעין צוואת נבואה, ואשר על כן החליטה לשלחני אל דודי הר' זעלמעלע סטוצקער.

ימים אחדים התבוננה אמי הרבנית במצב הענינים וכנראה שכבד היה לה לשלחני מעל פניה, אבל לבסוף הבליגה על צערה – לשלוח את בנה

201 אבות ד, יד. שבת קטז, ב.

ויחיד אני לאמי, שנשאר מארבעה  
אשר הולידה.

אמנם, כאשר דודי הר' זעלמעלע  
התחיל לבחון אותי בלימודים - למען  
דעת איזה סדר יסדר לי בלימוד - הגה  
הוסר עצבוני ורפיון רוחי, וכאילו  
בבת אחת נרפאו כל תחלואי,  
ואתעודד.

במשך כמה ימים סידר לי דודי  
סדר בלימודים, ויבחר לי אחד  
האברכים מהמצויינים ביותר  
שבקאבילניק, בתור חבר, ושתי  
פעמים - ולפעמים גם שלש פעמים -  
בשבוע, היה דודי אומר לפנינו פלפול  
בסוגיות שאנו לומדים.

\*

דודי הגאון הר' זעמיל היה יליד  
סטוצק, מושב יהודים בכפר כעשרה  
פרסאות ממינסק. עד השנה הי"ג למד  
בכפר, ואחר כך נסע לישיבה במינסק,  
ושם למד בהתמדה גדולה ובשקידה  
עצומה כחמש שנים, עד אשר נתקבל  
לישיבתו של הראב"ד הגאון ר' יחיאל  
- בעל "סדר הדורות" -.

בישיבת הראב"ד הגאון הר' יחיאל,  
היו שלש מערכות, ועל כל מערכה  
ומערכה היה ריש מתיבתא במיוחד.  
על המערכה הראשונה, היה הגאון ר'  
בצלאל כהנא רבא. על המערכה

כאפרכסת לכל הגה היוצא מפיו. אבי  
היה ממעט בדיבורו, וגם בעת הסעודה  
היה עוסק בתורה שהיה גורס בעל פה,  
ובעת דברו עם מי שהוא לא היה  
מגביה עיניו. גם בעת דברו עם אמי  
הרבנית היו עיניו למטה.

פעם הרביתי לבקש את אמי  
הרבנית אשר תדבר עם אבי, ותבקשו  
כי ישלחני לאחת הישיבות, ענתה לי  
בקול רחמים: בני יקירי ידעת כי  
אביך גאון אדיר וירא אלקים באמת  
וחפץ בטובתך, אם אביך היה יודע  
אשר זה טובתך, בודאי היה עושה  
זאת, וכאשר הוא אינו חפץ, בודאי  
טובתך היא רק כשתלמוד בביתו  
ותחת השגחתו.

אמנם עתה במצב ההווה הוכרחה  
לשלחני לאחד ממקומות התורה,  
ותבחר לשלחני אל דודי הרה"ג הר'  
זעלמעלע, אשר קיבלני בסבר פנים  
יפות. גם הבאתי עמי מתנה כבודה  
מאמי הרבנית אל אחותה, היא דודתי,  
גם כסף במזומן בתור תשלום עבור  
מזונותי בבית דודתי ודודי.

כשבוע נחתי מעמל הדרך, אשר  
הייתי רצוף במאד, וגם נשבר ברוחי  
מפטירת אבי הגאון ופטירת אחי,  
והרחקתי מבית אמי והמצאותי בבית  
זרים, אשר בעת הראשונה הגה על כל  
מדרך כף רגל, נזכרתי כי יתום אני

לי ידיעה גדולה בשני סדרים, נשים ונזיקין, וגם חידשתי חידושי תורה שהר"מ הגאון הר' פסח אורי חסידא נהנה בהם. גם עלה פעם אחת בידי לתרץ אחת הקושיות שהקשה הראב"ד הר' יחיאל בפלפולו בסוגיא נדבה דנזירות בפרק קמא דנדרים.

באחד הימים, נקראתי אל הר"מ הגאון הר' פסח אורי חסידא, ומכיוון שהרגיש בבואי, שאל מי נכנס – כי כן היה מנהגו כל הימים מבלי הביט חוץ מד' אמותיו ומבלי הסתכל בפני איש, ועל כן כשהיה מרגיש אשר מי שהוא נכנס לחדרו היה שואל מי נכנס – והשבתי נכנס הבחור זעמיל מסטוצק.

ברוך הבא – אומר הר"מ הגאון הר' פסח אורי חסידא – תלמיד ותיק ובעל מחדש טוב. כשקרבתי אליו מצאתיו כפוף, יושב ומעיין בספר "שערי תשובה" לרבנו יונה, ומעיניו נוזלות דמעות, ואפחד.

בני יקירי תלמידי חביבי – אומר לי הגאון הר"מ הר' פסח אורי חסידא, בקול בוכים ותחנון – ידעתי בני ידעתי כי חטאי הוא, ואנכי הוא האשם בחטא הנורא – ויבכה בקול – ובקללה ח"ו וח"ו אשר הבאתי עליך. אמנם גם אני – אומר בדמעות שלישי – לא במרד ולא במעל עשיתי זאת, כי אם

השניה, הגאון ר' פסח אורי חסידא. ועל המערכה השלישית, הר"מ הגאון ר' שלום יהודא העילוי מסמילא.

ופעם אחת בשבוע היה הראב"ד הגאון הר' יחיאל אומר פלפול חריף מעוטר בבקיאיות מבהילה לפני כל מערכה ומערכה ביחוד, ולעת אמירת הפלפול של הראב"ד היו באים בחירי גאוני מינסק מהמצויינים שבדור.

אחרי בחינה רבה – מספר ל<sup>202</sup> דודי הגאון הר' זעמיל – נתקבלתי למערכה שני' להר"מ הגאון הר' פסח אורי חסידא, שהיה חריף ובקי ולמדתי בשקידה גדולה.

הנהגותיו של הר"מ הגאון הר' פסח אורי חסידא עצמו מספר, מעולם לא שח בקול רם במילי דעלמא, וכשהיה מדבר עם איש לא היה מביט, ולא היה רואה חוץ מד' אמותיו, היה מרבה בתענית והיה זהיר גם באכילת בצלים מפני חשש תולעים, והיה רגיל לומר הוידוי דעל חטא שלש פעמים בכל יום, ואמירת הסליחות והתיקון של יום כיפור קטן שלו היה פולח את הלב.

שנה תמימה עשיתי במערכה של הר"מ הגאון הר' פסח אורי חסידא, בשקידה גדולה, ובעזר השי"ת רכשתי

(202) כל זה דברי הרה"ג הרי"א בסיפורו לכ"ק אאומ"ר הרה"ק מוהר"ש.

בשגגה, אשר לא ידעתי כי אתה תלמידי חביבי, כבר הזקנת יותר על שמונה עשרה שנה, ועברת על מאמר חז"ל<sup>203</sup>, בן י"ח לחופה.

אחרי החתונה שוב נתקבלתי בישיבת הראב"ד הגאון הר' יחיאל, אבל אז נכנסתי למערכה השלישית אל הר"מ הר' שלום יהודא העילוי מסמילא.

כשראיתי גודל צערן של מורי ורבי הר"מ הגאון, אמרתי אמת הדבר, בן תשע עשרה שנה אנכי היום, אבל נפשי חשקה בתורה.

הר"מ הגאון הצדיק הר' שלום יהודא, העילוי מסמילא, היה תלמידו של הגאון הנורא והצדיק האיום המקובל הר' אפרים פישל קדוש, שהיה הראב"ד במינסק אשר הגאון הר' יחיאל - בעל "סדר הדורות" - היה תלמידו וממלא מקומו.

מורי ורבי הר"מ הגאון לא אבה לשמוע ויצו עלי לנסוע הביתה אל הוריי, ויתן מכתב על ידי, אשר בו יהללני ומגיד שבחי בידיעת התורה.

\*

כחודש ימים עשיתי בביתי, ובאחד הימים בא מכתב מהרב ר' אלי' פייוויש, אחד הדיינים, כותב בשם הראב"ד הגאון הר' יחיאל אל אבי הצדיק והתורני, כי אחד מהבעלי בתים החשובים שבעיר מוקיר ורחים רבנן, רוצה להשתדך את אבי הצדיק ולקחת אותי לחתן לבתו, ומתחייב להחזיקני עשר שנים עם כל אשר יולד לנו, כדי שאוכל לעסוק בתורה.

רוח הקודש הופיע - מספר הגאון הצדיק הר"מ הר' שלום יהודא מסמילא לדודי הגאון הר' זעמיל מסטוצק - בבית מדרשו של הראב"ד מורי ורבי הגאון הצדיק והמקובל מרנא ורבנא הר' אפרים פישל קדוש.

אבי הצדיק ואמי הצדקנית נסעו אתי לעיר מינסק, ובו ביום שבאנו למינסק היה קישורי התנאים, ובכמשלוש חדשים היתה החתונה.

בזכות אבותי הקדושים - מספר הגאון הר' שלום יהודא - אשר אדוני אבי - שלא זכיתי שיהיה מורי ורבי, כי הלך לעולמו בהיותי בן שנה - היה צדיק תמים, מהיותו בן שש עד יומו האחרון היה יושב בחדר ובבית המדרש ולומד בקדושה ובטהרה, ובהיותו בן ארבע עשרה השיאו אביו - זקני הגאון והצדיק - אשה, את אמי הצדקנית, בהיותה יתומה מאביה הצדיק ואיש אלקים, אשר בשמו

מכל התלמידים של הישיבות בעיר מינסק בחר לו הגאון המקובל הר' אפרים פישל הראב"ד מאה ועשרים תלמידים ויחלקם בחמש מערכות, כל מערכה ומערכה בשולחן בפני עצמו, ארבע מערכות בנות עשרים וחמשה ומערכה אחת בת עשרים תלמידים.

כל תלמידי רבנו הקדוש היו בעלי כשרונות מצויינים בהצטיינות מופלגה ושוקדים בהתמדה נוראה, ומהדרים במצות וביראת שמים, וגם בעלי השולחן הראשון היו בקיאים בש"ס עם רש"י ותוספות, וכל שולחן ושולחן היה מעלה בקודש עד השולחן החמישי שקראו רבנו, שולחן הזהב, הטהור, התורה.

סדרי הלימודים היו לפי מערכת השולחנות. התלמידים של ארבעת השולחנות היה רבנו אומר לפניהם שתי פעמים בשבוע.

בעשרים התלמידים של המערכה החמישית היו שלש חלוקות: א. עשרה תלמידים משולחן הזהב. ב. עשרה המעולים שבהם אשר אותם קרא רבנו שולחן הטהור. ג. שנים שבהם בחר רבנו להיות בצוותא עמו, להתיישב בחידושי תורה שעלה ברעיונו הקדוש, מה שלא גילה לשום בר אינש, וקרא רבנו את השולחן הזה שולחן התורה.

אחרי הבחינה אשר בחנו אותי

הקדוש הנני קרוי, ולשנה אחר הנישואין נולדתי.

בגודל זכותם וצדקתם של הוריי ואבותיי הקדושים זכיתי, אשר ראש הקהל שם לבו עלי לתת אותי על יד מלמדים ומורים טובים, ובהיותי בן שלש עשרה שנה, כבר הייתי בשולחן השני של מורי ורבי הגאון הצדיק ר' עזריאל זבולון ראש הישיבה דסמילא.

ובהיותי בן חמש עשרה שנה, אמר לי מורי ורבי הגאון הצדיק הר' עזריאל זבולון, כי עלי ללכת לבית מדרשו של הגאון המפורסם הצדיק הנורא מורי ורבי הקדוש, ויתן על ידי מכתב עוז בהכתרת תואר למדן ובקי בש"ס בעיון.

שני שבועות בחן אותי מורי ורבי, גם מסר אותי על יד תלמידיו הגאונים אשר יפלפלו עמי בדברי תורה, והודו לד' כי טוב אשר מצאתי חן בעיניהם ובעיני מורי ורבי הקדוש.

\*

בבואי למינסק ראיתי אור תורה זורח בכל העיר מן הקצה אל הקצה, כמה ישיבות, תלמידי חכמים, צדיקים, גאונים ופרושים, והעולה על כולם ישיבת הראב"ד הגאון המקובל הר' אפרים פישל קדוש.



מורי ורבי מדוע מהרתי לבוא, ואמרתי לו נפשי חשקה בתורה.

- טוב הדבר - אמר לי מורי ורבי הקדוש - אבל בכל זאת עתה סע הביתה, וכאשר יולד לכם בן או בת, הגה ברשות ביתך תבוא ללמוד כמה שנים בפרישות.

בימי שבתי בכפר על שולחן חותני שקדתי בלימוד באופן נפלא, ובעזרת השם יתברך לא פסיק פומאי מגירסא כל הימים, לרבות הלילות, בשקידה עצומה.

כשנולדה בתי הבכורה לקחתי רשות ללכת לבית מדרשו של מורי ורבי הקדוש, וישבתי שם עשר שנים, אשר במשך העת רק כשלש פעמים הייתי בביתי.

\*

במשך עשרת שנות לימודי בעיון רב ובשקידה עצומה, עליתי ממעלה למעלה עד שהייתי אחד משולחן התורה, שנחשבו מורי ורבי הקדוש ובנו הגאון הצדיק תמים, אשר רוח אלקים נוססה בו, הר' אליקים שרגא - שנפטר בעודו אברך בחיי אביו מורי ורבי הקדוש - ואני.

מרגלא בפומי' דמורי ורבי הקדוש לומר בסגנונים כאלו:

תלמידי כבוד מורי ורבי הקדוש, ומצאתי חן בעיני מורי ורבי הקדוש, הגה בעזרת הבורא יתברך קבלני מורי ורבי הקדוש לתלמיד בשולחן השני מארבעה השולחנות.

לומד הנני בהתמדה רבה ולשמחתי אין קץ. וכה עברה עלי שנה ושלושה חדשים, אשר בחסדי השם יתברך ובזכות אבותיי הקדושים, רכשתי לי ידיעה נכונה בעמקי ההלכות.

באחד הימים קרא אותי מורי ורבי הקדוש לחדרו, ויאמר לי, כבר הגיע מועד לישא, וכאשר בא אחד ממחזיקי הישיבה וחפץ לקחת חתן לבתו, הוא חושב אשר אני ראוי לזה, ואשר אחרי החתונה למזל טוב אהיה פרוש כמה שנים לשקוד בתורה בקדושה וטהרה.

כמובן הסכמתי לדברי מורי ורבי, ובו ביום היה הקניין. כעבור כמה חדשים בא חותני הצדיק עם חמותי הצדקנית עם הכלה רעיתי התמימה והישרה במעשיה הטובים בעיני אלקים ואדם למינסק, לעשות החתונה ברוב פאר והדר. מורי ורבי הקדוש סידר ברכת הקידושין ויברכנו תחת החופה.

כשלושה חדשים ישבתי בכפר אצל חותני הצדיק, ואחזור לבית מדרשו של מורי ורבי הקדוש. בבואי שאלני

כמה וכמה איבעיות שנשארו בתיקו, ומדוע יצטער מורנו ורבנו הקדוש ככה. אבל דברינו היו ללא הועיל, ומורנו ורבנו הקדוש יושב ובוכה, ונצא את חדר מורנו ורבנו הקדוש בצער גדול.

\*

יום כיפור קטן היה ביום ההוא, וסדר יום כיפור קטן הלא ידוע לך, אמנם הנהוג כהיום אינו בערך ובדוגמא כלל לאותה נמיכות הרוח שהיתה בימי יום כיפור קטן, מה שראיתי בימי נעורי וילדותי, ואז שמעתי התאוננותם של הזקנים אז, על אשר נשתנו העתים לרעה, כי אינו דומה כלל ימי היום כיפור קטן אז, לכמו שהיו עושים את ימי יום כיפור קטן בהיותם הם ילדים קטנים.

ביום כיפור קטן – מספר דודי הר' זעמיל בשם הר' שלום יהודא – היה מורנו ורבנו וכל התלמידים בני הישיבה מתענים, וביום ההוא הנה שתי פעמים אומר מורנו ורבנו דברי מוסר, פעם בשחרית אחרי התפילה לפני אמירת תהלים, ופעם שניה במנחה לפני קריאת ויחל.

עוד כהיום אזכור אותן דברי המוסר אשר הטיף מורנו ורבנו אחרי תפילת שחרית, שהיה מדוכא מרוב ההכאות באמירת הוידוים דעל חטא,

היום גילו לי מן השמים פירוש זה. בלילה גילו לי לימוד זה. במתיבתא דרקיע אמרו הכי, ובהיכלא דרב אמרי הכי, קוב"ה הודיע לי על ידי מלאכו אלי' הנביא לימוד זה.

פעם אירע אשר בשולחן הטהור הקשו קושיא עצומה למאד, ויקראני מורי ורבי הקדוש לחדרו לעיין בפירוקא של הקושיא. בן מורי ורבי הקדוש איש אלקים הצדיק תמים ואני, עמלנו ויגענו בעמל רב, פלפלנו והתווכחנו וכל עמלנו ויגיעתינו לא הועילו לנו במאומה והקושיא במקומה עומדת.

מורנו ורבנו הקדוש סותר את חידושי תורתנו, אבל גם הוא אינו יכול לעמוד על ישובו של דבר, והיה בצער גדול, ואמר בזה הלשון:

אילו היה אפרים פישל חשוב למעלה, היו מודיעים לו את ישוב הסוגיא; אילו היה אפרים פישל ירא שמים היו מגלים לו את הפשט האמיתי, אפרים פישל עשה תשובה, וקודשא בריך הוא ירחם עליך. ויבכה בבכי תמרורים.

בראותנו צערו של מורנו ורבנו הקדוש ויסוריו הגדולים, התחלנו לנחמו, הלא גם בתשובות הגאונים מצינו שנשארו כמה שאלות בלא ישוב, ואף גם בחכמי התלמוד מצינו

העצבות דיומא קא גרים, הנה נוספה  
עצבות רוחו וצערו של מורנו ורבנו,  
על אשר עוד לא עלה בידו ליישב את  
הקושיא העצומה שנשאלה בשולחן  
הטהור.

\*

בבואנו לישיבה ראינו והנה איש  
זר לבוש בגדים קרועים, תרמילו על  
כתפו ומקלו בידו בא לישיבה, וישב  
על אחד הספסלים ויתבונן לכל  
הנעשה בישיבה.

כעבור רגעים אחדים קרב אלי  
האיש וישאלני, אי' הגאון ריש  
המתיבתא, כי דבר סתר לו אליו, ואתן  
לו שלום ויחזירני שלום.

וישאלני האיש לאמר, האתם הוא  
בחיר התלמידים היושב ראשונה בין  
שני היושבים עם ריש המתיבתא  
בשולחן התורה, ואען אנכי, ויאמר  
ברוכים תהיו.

ויחזור האיש על דבריו לאמר, כי  
דבר סתר לו אל מורנו ורבנו, ויבקשני  
כי אוליכהו לחדר ריש המתיבתא,  
ואומר לו, כי אין זה לפי כבוד תורתך,  
רק אמסרהו על יד אחד התלמידים,  
להורותו הדרך, ויאמר אף על פי כן,  
ואומר - לא.

האורח הלך עם אחד התלמידים

ומעונה מרוב הבכיות באמירת  
הסליחות במרירות עצומה.

כשעלה מורנו ורבנו על הבימה,  
היה ראש קדשו כפוף כאגמון, פניו  
לבנים כסיד ורוח עצבות נוראה  
משוכה עליו ונפשו עגומה עליו,  
ומתוך בכי רב וקול תחנון המלא  
עצבות ופחד אלקים, פתח מורנו  
ורבנו ואמר:

היום הוא יום כיפור קטן. אהה,  
אהה, כמה מן המצוות החסרנו לקיים  
בחודש העבר, אוי ואבוי, כמה עבירות  
עברנו במשך חודש העבר, ויבכה  
בבכי תמרורים.

ידעתי - אומר מורנו ורבנו הקדוש  
בקול רועד מרוב בכי - גם ידעתי, כי  
אתם התלמידים הגאונים, צדיקים  
אתם, ובפרט התלמידים הותיקים -  
וקרא בשם אחדים משולחן הטהור,  
וגם שמי הזכיר - הם גאונים וצדיקים  
תמימים, אבל אנכי אפרים פישל  
חוטא ופושע, ויזעק צעקה גדולה  
ומרה ויכה באגרופו על ראשו.

כל התלמידים מכל המערכות,  
ונוסף עליהם גם זקני הגאונים  
שבעיר, העומדים בבית המדרש  
ושומעים הוידוי של מורנו ורבנו  
הקדוש, גועים בבכיה של תשובה.

וביום הזה הנה נוסף על גודל

גם אני הייתי עסוק בתשובה, וישבתי בפנה רחוקה ופשפשתי במעשי, והנה קרב אלי אחד התלמידים משולחן הטהור ויאמר לי כי מורנו ורבנו הקדוש קורא אותי אליו החדרה לשולחן התורה, ואשר בן מורנו ורבנו הגאון הצדיק איש אלקים כבר שם, ומחכים עלי, ואמהר וארוץ לחדר מורי ורבי הקדוש.

בבואי לחדר מורי ורבי הקדוש, ראיתי והנה רוחו של מורנו ורבנו טובה עליו במאד מאד שלא כדרך הרגיל, ואף כי יום כיפור קטן היה היום ההוא, אשר מורנו ורבנו הקדוש וכל בני הישיבה יושבים בתענית ומכינים עצמם לתפילת המנחה.

ומה מאד נפלאתי אשר בעוד שעה קלה ילך מורי ורבי הקדוש להטיף מוסר, הנה רוחו טובה עליו ופני קדשו מאירים וצהובים, אשר גם בשמחת תורה לא ראיתי פני מורי ורבי הקדוש מאירים כמו בשעה ההיא.

\*

ואני עודני מתפלא הפלא ופלא על טיב רוחו הנעימה של מורנו ורבנו הקדוש ביום הצום הזה, ביום כיפור קטן, עוד נפלאתי שבהתקרבי אל מורי ורבי הקדוש, עמד מורי ורבי הקדוש על רגליו מלא קומתו ואמר: ברוך הבא, אהובי תלמידי הגאון

לחדרו של מורי ורבי הקדוש, ואנכי ישבתי ללמוד את שיעורי מבלי שים לב אל האיש ואל שיחו עמי, וארגיש כי רוחי טובה עלי במאד מאד, ואלמד בעונג רב כמה שעות רצופות מבלי הרגיש את צום היום, ומבלי ראות ומבלי שמוע מכל הנעשה סביבותי.

וכעלות המנחה אשר בכל יום היינו זהירים במנחה גדולה, אמנם ביום התענית בכלל, וביום צום כיפור קטן בפרט, היינו מזמינים עצמנו לשמוע הדברים הכבושים, שיאמר לנו מורנו ורבנו בעת תפילת המנחה, וכל אחד מהתלמידים היה יושב לו במקום אשר בחר לו, ויושב ומהרהר בתשובה.

הרבה מדות בתשובה, זה בוכה על אשר לא דקדק יפה באותיות של קריאת שמע, זה מילל כי החסיר בשקידת לימודו, וזה מודה בינו לבין עצמו על חטאיו ופשעיו בעון כבוד התורה וכבוד תלמידי חכמים, זה בוכה וזה בוכה וכולם יחדיו שבים אל ד' בכל לבבם, נפשם ומאדם.

שתי שעות לפני תפילת המנחה ביום צום כיפור קטן, היו מוגבלים לתשובה בין אדם למקום, גם על עבירות שבין אדם לחברו, ומפייסים זה לזה בבקשה מעומקא דלבא בהכנעה גדולה.

מאנת להורותו הדרך אלי, ותמסרהו  
על יד התלמיד החשוב ר' ארי' לוי.

בשמעי, כי זה האיש קרוע הבגדים  
היה אליהו הנביא זכור לטוב, ואנכי  
בעונותי הרבים, לא זו בלבד שלא  
זכיתי לשמוע דברי תורתו, אלא עוד  
פגעתי בכבודו - נפלתי על פני  
ואבכה במר נפשי, ואבקש את מורי  
ורבי הקדוש, שיסדר לי תיקון  
ותשובה, ואצום חמש הפסקות לילה  
ויום, עד כי ידעתי נאמנה, כי ד'  
העביר את חטאתי, ואקבל עלי להיות  
שוקד במדת הענוה.

בעת ההיא, ואני בן עשרים  
ושמונה שנה, והנה על פי עצתו של  
מורי ורבי הקדוש, הלכתי בגולה  
בתוככי העניים ההולכים מעיר לעיר,  
והתעכבתי בגולה כשלש שנים  
בהסכמת ביתי וברשותה.

בבואי חזרה, מצאתי כי מורנו  
ורבנו הקדוש חלוש בבריאותו,  
ותלמידי הישיבה שוקדים בלימודם,  
ומורנו ורבנו הקדוש העמים עלי עול  
הקודש של הישיבה הקדושה.

יותר על שתי שנים חלה מורנו  
ורבנו הקדוש את חליו, אשר בה עלה  
השמימה וחי לרבנן שבק. וכעבור  
כשנה הנה בהסכם כל זקני הגאונים וז'  
טובי העיר ופרנסה הקהילה, נתקבל  
התלמיד ותיק הגאון החריף ובקי הר'

הצדיק תמים הברוך מאת נביא ד',  
המיועד בכל עת לבשר ענוים דברי  
קודש תורתו, מרנא ורבנא הרב רבי  
שילם יהודא.

ועתה - אומר מורנו ורבנו הקדוש  
לבנו הגאון ולי - שבו, ואגידה לכם  
ישוב נכון בקושיית תלמידי שולחן  
הטהור, ויאירו עינינו ונשבעה טוב  
תורתנו הקדושה.

שעה גדולה דיבר מורנו ורבנו  
בישוב הקושיא העצומה של שולחן  
הטהור, וככלות מורנו ורבנו הקדוש  
לבאר את הישוב, אמר: הידעתם מאין  
באו לי חידושי תורה אלו, קודשא  
ברוך הוא ראה בצערי וישלח אלי את  
אליהו הנביא זכור לטוב ויגד לי את  
הדברים האלה אשר אמרתי לכם.

עודני משתומם על דברי גאונות  
הישוב ומשתאה על אודות סיפורו של  
מורי ורבי הקדוש, אשר אליהו הנביא  
זכור לטוב נגלה אליו בהקיץ, ועל  
חשיבותו של מורי ורבי הקדוש אצל  
הקודשא בריך הוא לשלוח לו מלאך  
לגלות לו סודות התורה, והנה מורי  
ורבי הקדוש פונה אלי לאמר:

גם אתה - אומר לי מורי ורבי  
הקדוש - זכית לדבר עם אליהו הנביא  
זכור לטוב, ויברך אותך, גם מצאת חן  
טוב בעיני קדשו, ויחפוץ לקחתך עמו  
ללכת אלי בלמדו עמי הישוב, ואתה

רחמה, וכל הרפואות והסגולות לא הועילו במאומה, וכה עבר יותר על תשע שנים.

יחיאל מהלוסק להיות לראב"ד, ממלא מקום מורנו ורבנו הקדוש.

\*

ובקרוב שנה העשירית, והיא עדיין לא נפקדה, ותהי יראת ד' מאד, וידעה ההלכה כי מי ששוהה עשר שנים ולא ילדה, צריכה להתגרש. והיתה בוכה לילה ויום בתפילה ותחנונים.

כאשר נתקבלתי - מספר לי דודי הגאון ר' זעמיל - בפעם השניה, בשנת תפ"ה, בישיבת הראב"ד אל המערכה השלישית, אל הגאון הר' שלום יהודא, קיבלני הר"מ בסבר פנים מאירות, כי מצא בי כשרון מיוחד בהעמקה, אשר אהב מאד.

השומע תפילת כל פה ראה בעני', ויתן לה הריון, ולתקופת השנה חבקה בת, ואני שוקד בלימוד ביתר שאת ויתר עז. וכעבור שנתיים חלתה הרבנית בחולי רב, וד' שלח עזרו מקודש וירפאה, וחלתה הבת בחולי גדול, וכל הרפואות לא הועילו, ונשארנו רצוצים ושבורי לב.

עשר שנים עשיתי בבית חמי, ועסקתי בתורה בשקידה עצומה. אמנם בכל משך העת לא נפקדנו אני ואשתי בשום ולד.

בעת ההיא, באו צירים מיוחדים מקהילת קאבילניק אל מורנו הראב"ד הגאון הר' יחיאל בבקשה, לבחור רב לעדתם. הגאון הראב"ד קרא עצרה, אשר בתוכם היו גם הגאונים הר"מ הר' פסח אורי חסידא והר' שלום יהודא, וכולם פה אחד בחרו בי.

כל הימים אחרי חתונתנו היתה הרבנית מכבדת אותי בכבוד רב, והיתה סובלת ונושאת בעול, ובלבד שאוכל לשקוד בתורה.

ואני, אם כי לא חפצתי במשרת הרבנות, אבל להיותנו שבורי לב מהאסון הנורא שקרה בפטירת הבת, הנה על פי עצת מורי ורבי הגאון הר' שלום יהודא, החלטתי לקבל עלי עבודת הקודש בקהילת קאבילניק.

במשך השנים, הנה כל פרנסתנו היה נותן לנו תמיד חותני הגביר התורני ביד רחבה, בדירה מיוחדת, וכל צרכנו במאכל ומשתה, בהלבשה והנעלה, הסקה ומאור, הכל נמצא לנו במדה גדושה ובעין יפה.

ועם זה, הנה הרבנית עשתה לנו עסק של פרנסה, בחנות של סחורה להלבשה, ובמשך העת הרוויחה סכום נכון. אבל דא עקא, כי ד' סגר את

בישיבת סמרגון וכשנים עשר בחורים בעלי כשרון רב, אשר למדו בישיבה שבעיר אצל הר"מ המופלג בתורה ויראה, הרב התורני ר' פתחי מאיר שקדן.

כחמש שנים עשיתי בקאבילניק בחיי מנוחה, תורה וגדולה, והייתי טרוד כל הימים לרבות הלילות בשקידת הלימוד עם בעלי הבתים, והגדת שיעור לפני האברכים מופלגי תורה, ובחינת התלמידים מהישיבה, ובחסדי השי"ת חידשתי כמה חידושי תורה.

בשנה השלישית להתישבותנו בקאבילניק ילדה לי הרבנית בן, אשר חי רק כחמשה ירחים, והיינו בצער גדול. ובשנה החמישית לביאתנו שמה, נחלתה הרבנית בחולי גדול, וכחודש ימים התהפכה בציריה, ונפטרה בשם טוב.

חותני הגביר התורני חפץ להשיאני את אחת מקרובותיו, ואני מאנתי, כי החלטתי לעזוב את כהונת הרבנות ולהיות גולה למקום תורה, או ללכת בגולה איזה זמן. והכרחתי את חותני התורני, אשר יקח לו כל הרכוש בכלי בית, בבגדים ובתכשיטים של הרבנית בתו נ"ע, ובמשך שלשה חדשים עזבתי את קאבילניק.

\*

בתחילת שנת תצ"ח, ואני בן שלשים שנה ושלוש, יצאתי מעיר הבירה מינסק, לשבת על כסא הרבנות דעיר קאבילניק.

גאוני קרית חכמים מינסק התוועדו בבית הקהל, באסיפת חכמים לכבודי, וישוחחו בדברי תורה, וכבוד גדול עשו לי, אשר גם הראב"ד הגאון הר' יחיאל והגאונים אדירי התורה, הריש מתיבתא הר' שלום יהודא, הר' פסח אורי חסידא, והר' בצלאל כהנא, באו גם הם, ובפניהם ובמעמד כל פרנסי הקהילה, אמרתי פלפול עצום בסוגיא דנתערבו במשנת כל הזכחים, וחידשתי כמה ענינים בקושיית הריב"ם, בישובי הר"י, ובסברת רבנו תם בתוס', אפילו אחת בריבוא.

חותני הגביר התורני עשה סעודת מצוה לכל תלמידי המערכה שלמדתי, התלמידים הותיקים חבריי, המופלגים בתורה ויראה, ומורנו ורבנו הגאון הר' שלום יהודא בראשנו, יושבים ומתפלפלים בדברי תורה.

בכמה עגלות יצאתי עם חבריי המלווים אותי אל עיר קאבילניק, אשר בכבוד גדול נתקבלתי שם, ומצאתי שם כחמשים בעלי בתים יודעי תורה, וכשלושים אברכים מופלגי תורה, הרוב מהם שלמדו

\*

פסח אורי חסידא, על אודות חברו הצדיק תמים, הגאון המקובל הר' זבולון שמעון פרישא, אשר עוד בבחרותו זכה לגילוי אלי, וזה איזה עשיריות שנים שהתיישב בבריסק, ואליו נכסוף נכספתי לראותו ולהיות תלמידו.

בדרך הילוכי פגשתי בכמה תלמידי חכמים מופלגים הולכי גולה, ובניהם גאונים גדולים וצדיקים מופלאים, בעלי ענוה ומדות טובות, והיו גם כאלו אשר בדרך הילוכם היו שונים גמרא עם פרש"י ותוספות בעל פה.

בהיותי בכפר קערצינקע – כמהלך יום מעיר בריסק – ושם גם מושב יהודים כשבעים משפחות, מגדלי בהמה ועובדי אדמה, ובניהם כארבעה זקנים גדולים בתורה, ושנים מהם הם ראשי הישיבה הלומדים עם שמונה אברכים בני תורה, ועם שלשה עשר בחורים, בהם חמשה בעלי כשרון רב, ובבואי שמחו עלי שמחה גדולה, ויעטרוני כבוד, ויתחננו אלי כי אתעכב אצלם איזה זמן.

בראותי תמימותם של אנשי המושב ההוא, וגודל יראתם וצדקתם בהידור המצות, והפלאה זהירותם בכבוד התורה וכבוד תלמידי חכמים, עמלים ויגיעים בעבודת פרך, הם, נשיהם ובנותיהם – בניהם, מהקטנים

עשיתי כלי גולה, והרחקתי נדוד עד העיר בריסק, אשר שמעה הטוב שמעתי בעוד היותי בישיבת הראב"ד במינסק, ושם ישבתי כשנה. רוב הימים הייתי בבית המדרש, ומקופת הכנסת אורחים היתה פרנסתי במנוחה, ואני שוקד בלימודי יום ולילה.

בדרך הילוכי לבריסק עברתי כמה עיירות גדולות וקטנות, כפרים וישובים, ובכל מקום וישוב מצאתי תלמידי חכמים עוסקים בתורה, מהם הבטלים מכל עבודה ומלאכה, ורק תורתן אומנתן, ויש העוסקים במסחר וקנין או במלאכה ועבודת שדה וגן, ועם זה קובעים זמן לתורה בעיון, ומהם בקיאים בשתא סדרי משנה, או כמה מאות דפים גמרא בעל פה, ובעת עמדם בשוק וחנות או בעת מלאכתם ועבודתם, הם גורסים משניות, או שונים גמרא למיגרס.

בכל מקום מושב בני ישראל מצאתי אברכים הסמוכים על שולחן חותניהם, ובחורים הסמוכים על שולחן אביהם, והם המה ראשי השוקדים בתורה ועבודת הבורא בשקידה עצומה, ובהם הרבה בעלי כשרון מצוין.

שנה וארבעה חדשים עשיתי, עד בואי למחוז חפצי, היא בריסק, אשר אלי התגעגעתי מכבר הימים, מאז סיפר לי מורי רבי הגאון הצדיק הר'



תלמיד חכם הגון, כן הכרתי אני בהם שהם תלמידי חכמים, ובהילוכינו דיברנו בדברי תורה.

בין חמשת תלמידי החכמים הללו היה אחד שהיה בעל כשרון נפלא בתפיסה, כשהיה שומע דבר פעם אחת, או היה קורא בספר פעם אחת, היה חוזר בעל פה בלשונו ממש, בדיוק חסר ויתיר, ונוסף לכשרונו זה, היה בעל כשרון מצויין בזכרון, בחסדי הבורא ברוך הוא, מעולם לא שכח דבר ששמע או ראה, וכשהייתי אומר איזה חידוש, הגה כשגמרתי לומר חידושי, היה הוא חוזר עליו בלשוני ממש, דבר דבר על אופנו, כדבר הנדפס באיזה ספר וחרות בעט ברזל.

כעשרה ימים הלכנו, כל הששה תלמידי החכמים יחדיו, והיינו משוחחים בדברי תורה, כל אחד מאתנו התנהג בענוה, אבל ענותנותו של התפסן והזכרן עולה על כולנו. ברור היה לנו כי בקי הוא בתלמוד בבלי, ירושלמי, ספרא, ספרי ותוספתא, ובודאי גם ברמב"ם וד' חלקי שולחן ערוך ועוד, כי להיותו תפסן וזכרן, איך יכול להיות אחרת, אבל הוא עצמו כשהיה אומר לשון בגמרא, רש"י ותוספות, היה אומר, כמדומה לי שהלשון כן, והוא רק מצד גודל ענותנותו.

ביום ל"ג בעומר ואנחנו הולכים

שהגיעו לחינוך עד הגדולים, כולם עוסקים בתורה - ועם זה הם מכניסי אורחים בפנים צהובות, ומכבדי תלמידי חכמים בעין יפה, לא יכולתי להשיב פניהם, והתעכבתי אצלם מהעצרת עד תחילת מנחם אב.

ובהיותי שמה שמעתי, כי כעשר פרסאות משם ישנו כפר גדול, וגם שם ישוב יהודים, אבל העיקר, כי כפרסא מהכפר ההוא ישנו חצר של אדון אדיר, בעל הון רב, והאדון בעצמו דר במרחקים במדינת צרפת, ואת חצרו עם כל הכפרים, הנהרות, היערות ובתי מלון השכיר ליהודי אחד, והיהודי ההוא מוקיר ורחים רבנן, ויושבים בחצרו על הוצאותיו כמה תלמידי חכמים וגאונים, ומפוזר לצדקה ביד רחבה.

\*

כהיום הוא כמעט ארבעים שנה עברו, מהיותי בכפר קערצינקע הנ"ל, וכמה ענינים עברו עלי במשך הזמן הזה. הייתי בגולה, ישבתי בפרישות, נישאתי בזיווג שלישי לאריכות ימים, וזכרון הימים ההם ניצב לנגד עיני.

הלכתי בחבורת עניים כעשרה אנשים, בתוכם אני ועוד חמשה תלמידי חכמים. הם לא הגידו לי שמם ואני לא הגדתי להם את שמי. אמנם כשם שהם הכירו בי שהנני

התאספו אנשים, נשים וטף, בעזרת ישראל ובעזרת נשים, ויבכו בכי רב.

בשבת קודש שלפני עצרת הכריזו, שביתת מלאכה בשלשת ימי הגבלה והכנה ליום טוב, והיום טוב עצמו הפליא אותי במאד.

\*

קר הטבע במאד מאד - מספר הרה"ח הר' יצחק אייזיק לכ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - היה אבי הגאון. מלבד זאת כי זקן היה בעת שהכרתיו, הנה טבעו היה קר ככפור. מעולם לא ראיתי שחוק על פניו, גם בשמחת תורה שהיה מתאמץ לשמוח, הנה הקרח לא נמח מעל פניו, והנה כל זה כאין ואפס, לגבי קרירות טבעו של דודי הגאון הר' זעמיל, ועם זה היו רגעים, אשר בעת סיפורו נראה עליו תנועה של התרגשות, ואחד מרגעים כאלה היה כשסיפר על אודות ביקורו בכפר דרוצע ובחצר יאנטע.

בתחילת חודש מנחם אב - מספר לי דודי - עזבתי את כפר קערצינקא. הם - יהודי קערצינקא - חפצו לשלחני בעגלה ולהובילני לכפר דרוצע. אמנם אנכי לא חפצתי לנסוע, כי אם ללכת במקלי ותרמילי עם עוד שלשה ארבעה הולכי רגל, שהודמנו ללכת בדרך העולה לכפר דרוצע.

בשדה, והחום גדול, ישבנו בצל אחד האילנות לנוח, התחלנו לדבר בדברי תורה, ואני למדתי אז מסכת יבמות פרק ארבעה אחין, ושניתי הגמרא עם פירוש רש"י בעל פה, אפס לשון התוספות לא ידעתי בעל פה, והוא - התפסן והזכרן - בא לעזרי, בזה שאמר לי לשון התוספות.

ביום ההוא שמעתי בפעם הראשונה שם הישיבה דמויבזו, אשר ריש המתיבתא הוא גאון ומקובל, ועושה פלא, ויש לו הרבה תלמידים, גאוני ארץ ובעלי מדות טובות, ויראי אלקים במאד.

בבואינו קרוב לכפר קערצינקע, נשארנו רק חמשה, כי השאר הלכו להם בפרשת דרכים בדרך אחרת, ובהגיענו בקירוב לכפר ראינו כמה יהודים נפוצים על פני השדה בבגדי הארבע כנפות מצויצים ועוסקים בתבואתם.

כשראו אותנו מהרו לפרוש בשלומנו, והראשונים שקידמו את פנינו, טענו כי הם זכו בנו במצות הכנסת אורחים.

ביום שלפני ערב ראש חודש הכריזו, להזכיר את כל ההולכים לעבודת השדה, אשר ביום המחרת יקדימו לבוא מהשדה, כי ערב יום כיפור הוא, וביום כיפור קטן לותיקין,

התחילו מריבים ביניהם, זה אומר אני הראשון אשר ראיתי את הבאים, וקדמתי אותם בברכת שלום עליכם, ואני זכיתי בהאורח, וזה אומר אני קדמתי לראות את הבאים ראשונה, ואני הזוכה בהאורח.

יהודי מושב קערצינקא, הנה מבלי הבט על אבילות ימי המצרים, התאספו יחד אחרי תפילת ותיקין, לכבדני ולהתברך מאתי בברכת הפרידה, ואמרו לי, ברכנו מורנו ורבנו, ואברכם ואלכה.

אחד הזקנים - אחרי כן נודעתי שהוא זקן העדה - התבונן ואמר, כולנו חפצים לזכות במצות הכנסת אורחים, ומה גם באורחים גאונים וצדיקים, אשר שמעו הטוב של מורנו ורבנו - כוונתו אלי - שמענו בהתארח מורנו ורבנו במושב קערצינקא, והתפללנו להשי"ת, כי גם אנחנו נזכה לזה, וכאשר העובדים בשדה הודיעונו, כי בא מורנו ורבנו, הנה יצאנו לקבל פני מורנו ורבנו, וכולנו חפצים לזכות, כי מורנו ורבנו יתארח בביתו, על כן נפיל גורל.

גם במושב דרוצע נמצאו כשבעים שמונים משפחות, רובם עובדי אדמה ומגדלי בהמה, גם שם נמצאו איזה אברכים, סמוכים על שולחן חותניהם, ובחורים הסמוכים על שולחן אביהם ועוסקים בתורה.

ברוך הוא מושב היהודים בדרוצע, בזקנים מופלגים וישישים, בני שמונים ותשעים ויותר, אבל הם אנשים פשוטים, ומבינים רק אגדה ופסוק חומש, אך יראתם וצדקתם גדולים מאד, והידור מצות כיבוד

עוד כברת ארץ לבוא לכפר דרוצע, ופגשנו ביהודים העובדים בשדה, וכאותו המחזה אשר ראיתי בבואי סמוך לכפר קערצינקא, ראיתי גם בבואי בשדה דרוצע, וכשהלכנו עוד מעט ובאנו למקום משור, שטח גדול, ראינו בלא עין הרע, הרבה אנשים ונשים יהודים, עוסקים בשדה, וכראותם אותנו ברכו אותנו בברכת שלום עליכם.

אף כי לא דרך רחוקה היא, ושנים שלשה פעמים ישבנו בדרך, גם אחד מההולכים היה בן תורה, ובהליכתנו דיברנו בדברי תורה, בכל זה עייף הייתי, כי החום גדול במאד, וישבתי בצלו של אחד האילנות עם בן התורה, ודיברנו בינינו בדברי תורה.

כשתי שעות ישבנו, עד כי רד חום השמש, וחכינו ללכת הלאה, והנה אורחת זקנים הולכים לקראתנו. וכאשר קרבו אלינו ברכו אותנו בברכת שלום עליכם, ויפנו אלי לאמר, שלום עליכם מורנו ורבנו, ואפן כה וכה, והנה כעדה שלמה סבבנו, וכעבור רגעים אחדים

והרבה מנורות כסף עמדו על השולחנות, לבד המנורות של נחושת שהיו תלויים בחדר.

הגביר החוכר וחתנו ושלשה בניו ישבו בראש השולחן, ואנחנו כולנו ישבנו מסביב סביב השולחנות, קידשנו על יין טוב, ואכלנו דגים ובשר לשובע. באמצע הסעודה הגיד הגביר איזה חידושי תורה, הוא לא היה גדול בתורה, אך היה יודע תורה, גם היה אומר איזה פשטים באגדה, מה שהיה נעים לשמוע.

כחודש ימים עשיתי בחצר יאנטע ושקדתי בלימוד בהתמדה גדולה. כעבור איזה ימים לבואי שמה נפלאתי על אשר לא ראיתי את התפסן וזכרן. שאלתי עליו, והגידו לי כי הלך לישיבת מזיבון, ואשר גם בנו של הגביר, הלומד אצלו, הלך עמו, ויתעכב שמה כל חודש תשרי.

אז - בהיותי בחצר יאנטע - לא ידעתי מה זה ישיבת מזיבון, וגם הרבה כמוני לא ידעו שמה וענינה. אך במשך זמן ישבי בעיר בריסק, התחילו לספר, כי בקצה המדינה בעיר מזיבון, יצא איש אחד ומכנה שמו בעל שם טוב, ועושה פלא על ידי השבעה, ומתלקטים אליו כמה אנשים, בתוכם גם יודעי תורה, ועשה כהן עם מנהגים שונים.

תלמידי חכמים וכיבוד התורה, שראיתי בין יהודי יושבי כפר דרוצע, לא ראיתי בשום מקום ומושב, וגם בין תלמידי חכמים גדולים.

כחמשה ששה ימים עשיתי במושב דרוצע, גם שבת חזון הייתי שמה, ועל שבת נחמו הלכתי לחצר יאנטע, מושבו של החוכר היהודי, המפורסם בצדקת פזרונו, מוקיר ורחים רבנן.

בבואי שמה מצאתי אורחים רבים, ובתוכם הרבה גדולים בתורה גאונים, גם את הגאון התפסן והזכרן, אשר יחדיו הלכנו למושב קערצינקא, מצאתי שמה, וכפי שנודעתי הנהו שם בכל העת, ועל פי בקשתו של בעל החצר לומד הוא עם אחד מבניו.

בית גדול עם חדרים גדולים מרווחים, היה מיוחד בשביל האורחים הבאים, אשר שם היו אוכלים, שותים ולנים, מלבד בשבת קודש, הנה כל האורחים אוכלים עם הגביר ובניו וחתניו ביחד.

בית מדרש גדול בנוי לתלפיות, ובו גם חדרים גדולים מיוחדים ללמוד, וספרים רבים נמצאו בבית המדרש.

בשבת קודש אחרי תפילת ערבית נכנסנו כולנו לחדר גדול, מקום שם עמדו שולחנות ערוכים בכל טוב,

אחרי כן שמעתי, אשר התחילו לרנן גם אחרי הגביר המוכסן דחצר יאנטע, אשר גם הוא אחד מאנשי הכתה ההיא, ואשר כל ענין הכנסת אורחים במדה רחבה כזו, הוא על פי ציווי האיש ההוא, המכנה עצמו בעל שם טוב, שציווה עליו להכניס אורחים בכלל ותלמידי חכמים בפרט.

כעבור כחמש ועשרים שנים נתפרסם מהות הכתה ההיא, ואשר הרבה מבעלי הכתה גדולי תורה, וגם גאונים הולכים ומתפשטים בכל המדינה, והעיקר בישיבות לצודד נפשות, והרבה מגאוני ועד הארצות דבריסק, וילנה, סלוצק, יצאו בהכרזה נגד הבעל שם טוב דמזיבוז ותלמידיו.

הגאון הצדיק תמים המקובל הר' זבולון שמעון פרישא פסק להלכה, כי כל בעלי הכתה ההיא עם המסיתים ומדיחים בראש, צריכים לנדותם ולהיבדל מהם כדין מגודים, והודיע חוות דעתו לוועד הארצות דוילנה וסלוצק.

שמה - בהיותי בבריסק - שמעתי, אשר בין בעלי התורה ההיא ישנם גם גאונים גדולים, אשר רחמנא ליצלן נלכדו בפח המינות, ומהם ההולכים בתוככי מושב היהודים וצודים נפשות תמימות, ואז הבנתי, כי התפסן וזכרן היה מבעלי הכתה ההיא.

ועתה - מסיים דודי הגאון את סיפורו - הנך מבין היטב, מדוע לא חפץ אביך הגאון לשלוח אותך לאחת הישיבות, כי ירא אשר לא תיפול ח"ו במצודות ה"כת", רחמנא ליצלן.

והודו לד' כי טוב - מסיים הרה"ח הר' יצחק אייזיק את סיפורו זה להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש - הנה בשנה השנית למסעי מסמילאוויטש, כעת חי, ראיתי את המאור הגדול כ"ק אדמו"ר הזקן בבואו למינסק להתווכח עם גדולי המנגדים ונקשרתי אליו בקשר אמיץ.

[התמיס" חוברת ד עמודים כח-מב]

- \* -

[בטיולים דשבוע שלם, הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, לספר לי את אשר שמע מהוד כ"ק אביו אאמו"ר הרה"ק, סיפורו הארוך של הרה"ג החסיד הר' יצחק אייזיק בסדר הויכוח שהעריכו אז המנגדים במינסק, תוכן

עניני ההתווכחות ואופן סדרי הדברים, את הנעשה במחנה המנגדים מדיבוריו והנהגותיו של כ"ק רבנו הזקן, והנצחון הגדול אשר נצח את מנגדי תורת החסידות ודרכי החסידים.

שנה, והיה תלמיד מובהק אצל ראש הישיבה הר' זעמיל סטוצקר ומפני שהיה מתלמידי המובחרים לקחו הר' זעמיל אתו, יחד עם עוד חמשה תלמידים, למינסק, לויכוח.

הר' זעמיל היה אז זקן כבן שמונים וגאון מפורסם, ומבלי הבט על זקנותו נסע מרחק של יותר ממאה וויארסט כדי לבחון את רבה של ה"כת".

אם יזכני השי"ת - אמר הר' זעמיל לתלמידיו - להציל את "רבה של הכת" מרשת המינות שנפל בה בטעות - כי לפי התורה שחוזרים משמו ניכר שהוא למדן ורק מעשה שטן הוא שנפל למינות - אז בבואי לעולם הבא אדרוש עוד נתח לויתן עבור כך.

בבואנו למינסק - מספר הר' יצחק אייזיק - היתה התוועדות גדולה בין האורחים הגאונים, והזקנים שבהם ישבו בראש. בין הזקנים היו: הר' צאלקע, הר' שמעון'לע והר' זעמיל.

הר' צאלקע היה מהלומדים הראשונים אצל הגר"א בהיותו צעיר לימים. היה בקי בש"ס רש"י תוספות בעל פה באותיותיהם ממש, היה קצר

החסיד הר' יצחק אייזיק מספר בארוכה על דבר התוצאות הגדולות של הויכוח במינסק, אשר כ"ק רבנו הזקן הפיח רוח החסידות בכמה עשירות מגדולי הגאונים, ואשר החליטו לבחור את הזקנים שבהם ולשלחם אל הגר"א לפעול כי יבטל את החרם אשר הכריזו על החסידים ומנהיגם הגאון מליאזנא.

ולכל לראש הרכוש הגדול אשר רכש כ"ק רבנו הזקן בויכוח ההוא, אשר כארבעים מנינים אברכים, אשר רובם היו מבני העלי' המפורסמים בגלילות וילנה, בריסק, סלוצק, מינסק ושקלוב בשם טוב ומהם מעוטרים בתוארי תהילה: ותיק, סיני ועוקר הרים, מתון ומסיק, עילוי והדומה, נצמדו לכ"ק רבנו הזקן, מהם אשר באותו מעמד הלכו אחריו לליאזנא, ומהם אשר באו אחרי כן, ורובם ככולם נספחו אל עדת החסידים<sup>204</sup>

\*

בשנת תקמ"ג היה החסיד הר' יצחק אייזיק בהר"ד ז"ל מויטבסק<sup>205</sup> בן ט"ו

(204) "התמים" חוברת ה' ["אבות החסידות" אות מא] עמוד 400.

(205) נולד בסמילאוויטש בשנת תקכ"ח והיה רב ואב"ד בויטבסק ונפטר שם בן צ"ח שנה בשנת תרכ"ז, והרבי מהר"ש נסע לויטבסק ללוותו לבית עולמו, כי ידידות היתה שרויה ביניהם.

שלוחים הגיעו מבית הדין והודיעו למשתתפי הועידה על הנעשה בעיר, שהרבה בני תורה "אימשכו אבתרייהו" ואשר "הרב של הכת" אמר פעמיים דברי תורה והראה מעשה כשפים, כי בשעת אמירתו נראו מלאכים... ישנם גם עדים שחיללו את השבת בפרהסיא על ידי טלטול הבימה מבית הכנסת לחצר.

הר' זעמיל בכה בכי רב על הצרה הגדולה. לאחר מכן החליטו מי ומי יהיו הבודחים את "הרב" בלימוד, וסידרו את כל דברי הנסיון שיבחנוהו וכן החליטו שיום הויכוח יוכרז ליום צום ואמירת סליחות.

\*

היום הגדול בא, בית הדין הגיע אל המקום הנועד. רבנו הזקן בא בלווית שני אחיו הגאונים וכן כמה מהחסידים הבאים בימים והרבה אברכים צעירים.

בבוא רבנו הזקן, פינו לו מקום ללכת אל מקומו שיעדו לו. טרם גישתו למקומו, ניגש לימין הבימה, באמצע בית הכנסת, ואמר הפסוק<sup>206</sup> "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך". חיל ורעדה אחזתני – מספר הר' יצחק

רואי ורוב לימודו היה בעל פה בקול ובזמרה כקורא בספר.

הר' שמעון'לע היה בקי בבבלי, אבל עיקר גאונותו היתה בירושלמי וברמב"ם וכן היה בעל סברא גדול.

נוסף על גאונותו וגודל שקידתו, היה הר' זעמיל איש תמים, לא היה מסתכל אל מחוץ לד' אמותיו ולא שח שיחה בטלה מימיו. הר' זעמיל – סיפר הר' יצחק אייזיק – היה בקי גם בקבלה, כי ישב כחמש שנים כ"פרוש" בישיבתו של הגאון הר' יחיאל, בעל "סדר הדורות", במינסק, ולא עבר עליו לילה אחד שלא היה קם לחצות, ומשבת לשבת לא טעם טעם בשר.

בהתוועדות זו התירו ראשית כל את הנידוי עליו הוכרז בשנת תקל"ב על כל תלמידי הרב המגיד ממזריטש ועל כל הנוהים אחריהם. לאחר מכן פתח הר' צאלקע בקול בוכים וידבר לפני הנאספים על דבר התחדשות "כת המינים" ואשר מעשה שטן מצליח ונמשכים אחריהם הרבה אנשים וגם הרבה לומדים ויודעי תורה ויראת אלקים על פניהם, רק בטעות נמשכים אחרי דיעות משובשות שלהם. אחד מהנאספים קרא בעל פה את רשימת החטאים של ה"כת".

הוכרחו לשבת יחד עם מי שהיה מכבר בנידוי.

נשבר ונדכא מהתענית - מספר הר' יצחק אייזיק - שב הר' זעמיל לאכסניתו, עייף ויגע מהדברים העיוניים העמוקים ששמע במשך היום, ויאמר לתלמידים שכנסיה זו היתה מעין לשכת סנהדרין ואשר "הרב של הכת" הוא גדול בתורה ובעל מוח חריף ורחב, אבל כפי הנראה קרה אתו איזה דבר רע ר"ל...

אחרי שטעם, אמר לכולנו שלא יכל לתפוס היטב את שאלותיו של "רבן של הכת" ומשום כך ברצונו להתראות מחר בבוקר אחרי תפילת ותיקין עם חבריו הר' צאלקע והר' שמעון'לע.

השמועה התפשטה שרבן של החסידים ענה על כל השאלות ששאלוהו אבל על השאלות שהוא שאל את הגאונים לא מצאו מענה ודחו הדבר ליום השני, והתרגשות גדולה נראתה בין הלומדים המנגדים.

\*

ביום השני אחרי תפילת ותיקין התוועדו הגאונים לישא וליתן ביניהם על מצב הענינים בכלל ועל שאלותיו של רבנו הזקן בפרט.

אייזיק - בשמעי את קולו הרועד באמרו פסוק זה, וכשהגיע למלה "ביראתך" נפל פחד על כל הנמצאים באותו מעמד. אחר כך התיישב רבנו הזקן על אחד הספסלים שעמד קרוב למקומו ואמר את המזמור קל"ד בתהלים, ובסיימו עמד וילך אל מקומו המיועד.

נפלאתי - מספר הר' יצחק אייזיק - שגם שיערה אחת לבנה לא נראתה בזקנו של רבנו הזקן.

אחר כך ניגשו אל הבחינה והנסיון שארכו כחמש שעות. רבנו הזקן ענה על כל השאלות במתק שפתיים ובשפה ברורה.

הגדולים הבוחנים, התפלאו על עומק שכלו ותוקף זכרונו ובקיאותו הנפלאה לומר כל דבר בלשונו.

ככלותם לבוחנו, אמר רבנו הזקן שיש לו כמה ענינים בלימוד וברצונו להרצות על כך בפני הגאונים הבוחנים.

לשמע שאלותיו של רבנו הזקן, הוטל סער בין הלומדים ובית הדין הכריז שהמשך הויכוח נדחה ליום המחרת, ועכשיו יתפללו מנחה בקריאת "ויחל", כי הרי בית הדין וכל המשתתפים בויכוח מתענים על אשר



רבנו הזקן קם ממקומו ואמר:

– “על פי החלטת בית הדין, הותנה בינינו שבתחילה עלי לענות על השאלות שישאלוני הגאונים הנאספים ולאחר מכן על הגאונים לענות על שאלותיי. על אשר שאלוני – ענית, וכעת הנני מוכן ומזומן לשמוע את אשר יענו על שאלותיי, ולאחר מכן אענה בעזר תשובה ברורה על החשדים שחושדים בנו ואוכיח אי”ה מן התורה שדרכנו אמת וצדק. אני קיימתי את פסק בית הדין ואני דורש על פי התורה שגם הצד השני יקיים את פסק הדין ויענה לי על כל שאלותיי בעניני תורה”.

סערה פרצה בין חברי בית הדין, אלה אומרים שלא להתווכח בסברות באנו, כי אם לברר את הדרכים החדשות שהנהיגו החסידים, והללו אומרים שצריכים תחילה לענות על שאלות “הרב”.

לאחר שעה ארוכה של קטטה ומריבה, הכריז בית הדין שעל פי דין הגמרא<sup>207</sup> שמעתא בעיא צילותא ואין הזמן גרמא, משום כך החליט בית הדין שעל שאלותיו של הרב יענו הגאונים בזמן אחר וכעת יבררו את הקושיות שישנן על דרכי ה”כת”.

הר' זעמיל התעמק בשאלותיו של רבנו הזקן ולאחר העיון נאנח ואמר שהרב שלהם הוא חריף גדול ובעל סברא גדול ואשר הוא אינו מוצא תשובות לשאלותיו.

בינתיים באו שלוחי בית הדין ואמרו שהתפשטה שמועה בעיר שהרב של הכת נצח ואשר לכן מוכרחים להתאסף עד חצות לסדר תשובות נכונות על כל שאלותיו. הגאונים התאספו יחד, התפלפלו ביניהם ובשעה הרביעית הלכו כולם אל המקום המיועד לויכות.

בית המדרש היה כבר מלא מפה אל פה, ושליח בית הדין הלך להזמין את “הרב”. בהיכנס רבנו הזקן – הושלך הס בבית המדרש. רבנו הזקן התנהג כמו אתמול ובישבו על מקומו, עמד הר' צאלקע והכריז:

– “בשם בית הדין ובשם הגאונים הנאספים פה, הנני דורש מ”הרב של הכת” לענות תשובה ברורה על פי תורה על המנהגים החדשים שהנהיגו הוא וחבריו, כי חושדים אנו בהם בשרש פורה ראש ולענה הש”צ ימ”ש”...

\*

רבנו הזקן קם ממקומו ואמר:

– “גאוני ישראל! שמעתתא דא – שדוחים בקנה – מרפסן איגרי, כדפירש רש”י בקידושין<sup>208</sup>. בפעם הראשונה כשבאתי אל מורי הרב המגיד ממזריטש, שאלתיו ענין זה שהצעתי לפניכם – וענה לי”.

ורבנו הזקן חזר על התשובה שענה הרב המגיד עם ביאור ארוך שנמשך זמן רב.

בית הדין וחבריו מצאו את עצמם נעלבים, והגאון הר’ שמעון’לע יצא בדרוש ארוך בו הסביר שדרכי הקבלה סכנה גדולה בהן ורבים חללים הפילו, ומצינו גדולי התנאים ומכל מקום נפגמו בדיעות, ועל פי הידיעות שנתקבלו אצל בית הדין נחשדת “כת” זו בדברים... ולכן מכריזים אנו בשם התורה ובשם גדולי ישראל שה”כת” הזו היא נגד התורה...

כרגע נהפך בית המדרש לים זועף והרעש הלך הלך וגדל.

הייתי אז – מספר הר’ יצחק אייזיק – בעל כוח רב ודחקתי עצמי בין

המריבים ולא יכולתי לעמוד על דבריהם. הללו צועקים מדוע לא ביררו את הטענות, והללו צועקים כי מנודים הם ואסור לבוא עמהם בדברים.

קשה לתאר את הרושם הלא טוב שעשה הדבר על בני התורה. הרבה אברכים שהיו באותו מעמד החליטו לנסוע אל רבנו הזקן ולהתקשר אליו.

מורי הר’ זעמיל אמר שהתנהגו עם החסידים שלא כדין ומצטער על כך מאד והוא רואה שהרבה שקרים טפלו על החסידים.

זו היתה הפעם הראשונה – אמר הר’ יצחק אייזיק – ששמעתי מפי מורי את השם “חסידים”, כי תמיד היה מרגלא בפומי: “הכת רחמנא לישזבן”.

מורי הר’ זעמיל שבת אז במינסק, ושיחה היתה לו בענין זה עם הגאון הר’ חנוך העניך שיק משקלוב, ושניהם החליטו שלא טוב עשה בית הדין עם ההכרזה האמורה. הגאון הר’ חנוך העניך שיק אמר: פנחס<sup>209</sup> שלי אומר שיסע אל החסידים...

(208) סג.ב.

(209) הוא רבי פנחס רייזעס, מגדולי חסידי רבנו הזקן, כונה בשם ה”פילדמרשל” של חסידי חב”ד.

רבנו הזקן, סיפר לרבי ה"צמח צדק", שבשעת הויכוח במינסק, הנה ביום הראשון היה בשמחה גדולה, כי הכינו קושיות עצומות ועיוניות ורבנו הזקן ענה על הכל בשפה ברורה. וביום השני כשחזר רבנו הזקן ושאל את שאלותיו, כעסו המנגדים מאד, וכשרבנו הזקן סיפר להם את תשובת הרב המגיד ממזריטש על שאלותיו, התיישבו ושמעו בהקשבה ואז ראיתי בפעם הראשונה את גודל בקיאותו של אחי רבנו הזקן. אחי הר' מרדכי אמר לי: אילו באנו לשמוע רק דבר זה - דיינו.

[רשימת מוהרי"צ, ספר התולדות אדמו"ר הזקן]

חלק ב. עמוד 397 ואילך]

אנכי - מספר הר' יצחק אייזיק - הייתי עוד אצל מורי הר' זעמיל לערך שלשה שבועות ולאחר כן גליתי את אזנו שבדעתי לנסוע לליאזנא אל "הרב של החסידים". הר' זעמיל שתק ולא ענה מאומה. כעבור כמה ימים נתן לי הסכמתו ויברכני לדרכי.

אחרי חג הסוכות, באתי לליאזנא ומצאתי עוד כמה אברכים שהכרתי אותם במינסק בשעת הויכוח. באו גם כמה אברכים משקלוב וביניהם הר' פנחס בנו של הר' חנוך העניך שיק, ולמדתי שם כל החורף, לא כשאר האברכים שלמדו רק שלשה חדשים כפי החוק הקצוב.

הגאון הר' יהודה ליב, אחיו של

- \* -

המתנגדים נגד שיטת הבעל שם טוב ותלמידיו:

(א) שיטת הבעל שם טוב מחייבת שגם אנשים פשוטים צריכים לייקר תפילתם ואת אמירת התהלים שלהם, ואף ש"לא ידעי מאי דקאמרי". בשיטה זו - טענו המתנגדים -

הגאון החסיד הר' יצחק אייזיק מויטבסק סיפר בפרוטרוט לרבי מהר"ש אודות אסיפת ויכוח זה שהתקיים בין רבנו הזקן לבין גאוני עולם מוילנה, שקלוב, בריסק, מינסק, סלוצק, בשנת תקמ"ג.

שתי טענות עיקריות טענו

המתנגדים להיבחן בלימוד על ידי הגאונים, אך בתנאי שגם צד החסידים יוכל לבחון את צד המתנגדים בלימוד, ועל כך הסכימו גם המתנגדים.

סגנונו של רבנו הזקן היה בהיר ומדויק.

תשובותיו על שאלותיהם של המתנגדים ושאלותיו הוא מהמתנגדים נאמרו בקצרה ובבהירות ולפי ערך עומק הענינים היה הכל מובן. דבר שעשה רושם עז על כל הנוכחים, מגאוני הגאונים עד "לומד דף גמרא" הרגיל, שכולם נהנו לשמוע דברי רבנו הזקן.

גאוני הגאונים, הישיש הר' אהרן יעקב ראש ישיבת סלוצק, הישיש הר' זעמעלע סטוצקער וזקן ראשי הישיבה בישיבת הראב"ד הגאון האדיר הר' מנחם שלמה, ביקשו את רבנו הזקן שיענה להם על שאלותיו הוא. רבנו הזקן מילא את בקשתם ורק שני ענינים נשארו בלי תירוץ.

\*

מכניסים רמות רוח בעמי הארץ ומשפילים כבודם של תלמידי חכמים, וכולם יודעים שכל פורעניות הבאה לעולם היא בגלל עמי הארץ<sup>210</sup>.

ב) שיטת הבעל שם טוב אומרת שגם גאון וצדיק צריכים לעבוד בעבודת ה"תשובה", ובשיטה זו - טענו המתנגדים - משפילים את כבוד התורה וכבוד תלמידי חכמים. בתורה שבכתב ושבעל פה מוצאים אנו מאמרים רבים שתלמיד חכם הוא יסוד העולם, ו"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם"<sup>211</sup> והם הם ה"בנאים" האמיתיים, ואילו שיטת הבעל שם טוב עושה מהם אנשים כאלה שצריכים עוד לחזור בתשובה.

הויכוח במינסק - סיפר הר' יצחק אייזיק מויטבסק - היה מחולק לשני חלקים. חלק אחד היה בחינה בלימוד. המתנגדים אמרו שאין ברצונם לערוך שום ויכוח עם חסידים כל זמן שלא ידעו שמנהיגם הוא למדן ורק כשידעו שהנהו למדן יערכו טענותיהם נגד החסידות, שזה היה החלק השני של הויכוח.

רבנו הזקן הסכים להצעת

(210) ראה בבא בתרא ח.א.

(211) ברכות סד.א.

מתרגם התרגום את הפסוק<sup>213</sup> "וירד הוי' על הר סיני" - ואתגלי ה' על טורא דסיני. התרגום של "וירד" הוא "ונחת" כפי שהתרגום אומר על הפסוק<sup>214</sup> "וירד יהודה - ונחת יהודה", וכך על הפסוק<sup>215</sup> "וירד הגבול" אומר התרגום "ויחות תחומא" ורק על הפסוק<sup>216</sup> "ארדה נא" אומר התרגום "אתגלי כען". זאת אומרת, שהתרגום מפרש את המלה ארדה כפי שמפרש את המלה "וירד" שבמתן תורה, שהכוונה היא - התגלות. וכפי שנאמר קודם שהתגלות פירושה גילוי היכול להתקבל אף בדרגות הנמוכות ביותר כפי שהיה במתן תורה, שכולם, מהדרגא הגבוהה ביותר - משה רבנו, עד הפחות שבישראל, קיבלו במתן תורה. וזוהי הכוונה בתרגום "ואתגלי מלאכא דה'" שזהו ענין של "התגלות".

התגלות זו היתה "בלבת אש", מפרש רש"י "בשלהבת של אש, לבו של אש". והיכן נראה שליח השם -

על שתי טענותיהם העיקריות של המתנגדים, ענה רבנו הזקן:

"סוד שיטת מורנו הבעל שם טוב ותורתיו של מורי ורבי, הרב המגיד ממזריטש, שהם האור המאיר בדרכי העבודה של תלמידי הרב המגיד - מיוסד על ההתגלות האלקית הראשונה למשה רבנו.

מורי הרב המגיד ממזריטש חזר בפני על תורה אחת ששמעה ממורנו הבעל שם טוב:

"וירא מלאך הוי' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה"<sup>212</sup> - התרגום מפרש "ואתגלי מלאכא דה' לי" בשלהובית אשתא מגו אסנא". ואתגלי פירושו התגלות וענינה של התגלות הוא שכל אחד לפי דרגתו יוכל לקבל את הגילוי. התגלות פירושה שהגילוי יוכל להתקבל אף בדרגות הנמוכות ולכן

(212) שמות ג, ב-ג.

(213) שמות יט, כ.

(214) בראשית לח, א.

(215) במדבר לד, יא.

(216) בראשית יח, כא.

אשם בחידושי תורה שהם מחדשים. ואילו ה"סנה" – האנשים הפשוטים שבהם נמצא "לבת האש" – לבו של אש – הנה מתפילתם התמימה והרצינית ואמירת התהלים שלהם "אף דלא ידעי מאי קאמרי" ועושים זאת מתוך אמונה פשוטה – נמצא בהם לבת האש שאיננו אוכל ותשוקתם גדולה היא לאלקות, לתורה ולמצוות.

"ויאמר משה אסורה נא" – מפרש רש"י "אסורה מכאן להתקרב לשם". משה רבנו הבין את המחזה העליון שמראים לו, את מעלתם הגדולה של האנשים הפשוטים לגבי תלמידי חכמים וש"לבת האש" נמצא דוקא ב"סנה", ואז הגיע לדרגא של "תשובה". אך, משה רבנו היה צדיק גמור ואופן התשובה של צדיק גמור אחר הוא לגמרי מדרגת התשובה הרגילה. בלידתו של משה רבנו אומרת התורה<sup>220</sup> "ותרא אותו כי טוב הוא" – שנתמלא הבית כולו אורה<sup>221</sup>. ואופן תשובתו הוא "אסורה מכאן להתקרב לשם", זאת אומרת, שלא צריכים להסתפק בכל מעמד ומצב בו

בלב של אש, זאת אומרת בפנימיות הרצינית והתמימותית שוהו "רשפיה רשפי אש שלהבת י-ה"<sup>217</sup>.

והיכן הוא "לבת האש" – לבו של האש – "מתוך הסנה", מפרש רש"י "ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה". "צרה" הכוונה לעולם הזה. העולם הזה נקרא "צרה" משום שהוא מקום צר. העולמות העליונים שאור אין סוף בהם בגילוי, נקראים מקום רחב, אבל העולם הזה שאור אין סוף מלובש בו בדרכי הטבע, הרי זה מקום צר, ולכן נקרא העולם הזה בשם "צרה". והכוונה העליונה היא שעל ידי עבודה בלימוד התורה וקיום המצוות, לעשות מ"צרה" – "צהר", להאיר את העולם באור התורה.

ככתוב<sup>218</sup> "כי האדם עץ השדה" – ישנם עצי מאכל שרבי יוחנן אמר שהם הם תלמידי חכמים<sup>219</sup>, וישנו "סנה". ו"לבת האש" הוא ב"סנה" – תלמידי חכמים הלומדים תורה הם בבחינת אש, כי תורה נמשלה לאש, אך זהו לא "כי איננו אוכל" מפני שתלמידי חכמים אלה מרוויים את

(217) שיר השירים ח.ו.

(218) דברים כ.יט.

(219) תענית ז.א.

(220) שמות כ.ב.

(221) סוטה יב.א.

שיטתו זו של הבעל שם טוב מיוסדת על ההתגלות הראשונה למשה רבנו, שהוא היה זה שהשי"ת בחר בו להיות הגואל הראשון והגואל האחרון<sup>222</sup>.

ההתגלות האלקית למשה רבנו היא לא כמו ההתגלות האלקית לנח ואפילו לא כמו ההתגלות האלקית לאברהם אבינו.

ההתגלות האלקית לנח היתה פרטית, הבאה מצד אהבה פרטית. ואם שאהבה זו וקירוב זה מהשי"ת לנח, היתה מצד נשיאות חן, ככתוב<sup>223</sup> "ונח מצא חן", או שהאהבה והקירוב היו מצד היותו צדיק בדורו, ככתוב<sup>224</sup> "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה", אך בכל אופן ההתגלות היתה באופן פרטי.

ההתגלות האלקית לאברהם אבינו היתה באופן אחר לגמרי. התגלות אלקית עם הוראות מסוימות בדרכי עבודת השי"ת ובנסיונות גדולים. וברור הדבר שההתגלות האלקית לאברהם אבינו גדולה היא בהרבה בדרגא מההתגלות לנח. אבל בסופו של דבר, הרי האהבה והקירוב

נמצא האדם, כי אפילו צדיק גמור כמשה רבנו צריך גם כן לאותה עבודה של "אסורה מכאן להתקרב לשם", שזו היא תנועה של "תשובה".

בתורה זו - אמר רבנו הזקן - מבאר מורנו הבעל שם טוב בבהירות את שיטתו בעבודת הבורא ברוך הוא, שלבת האש - לב האש - נמצא אצל האנשים הפשוטים והתמימים. וה"סנה" היהודי "איננו אוכל", הוא אינו נרווה אף פעם. ובאותו זמן שאש התורה של תלמידי חכמים בכלל וגאונים בפרט נרווה על ידי עונגם בחידושי תורה, הנה אצל האנשים הפשוטים לבת האש אינו נרווה כי אם אדרבה, על ידי תפילותיהם הלבביות ואמירת התהלים הפשוטה מתלקח בהם "לבת האש" בתשוקה יותר גדולה ובהמשכה לאלקות. מורנו הבעל שם טוב מבאר את שיטתו בבהירות גמורה בעבודת הצדיקים שצריך להיות במצב של עליה תמידית. ה"היום" צריך להיות כדי להגיע לדרגא גבוהה יותר בעבודת הבורא, וה"מחר" הנה דרגת העבודה צריכה להיות גבוהה יותר מהיום, וכללות העבודה היא תנועה של "תשובה".

222) ראה שמו"ר פ"ב ס"ד. זח"ג רנג, א. שה"פ פ' ויחי. תו"א ר"פ משפטים.

223) בראשית ו, ח.

224) שם, ז, א.

בהתגלות האלקית לאברהם אבינו פרטית יותר ועל שם העתיד.  
 על ידי העבודה של "אסורה מכאן להתקרב לשם".

בהתלהבות גדולה - מספר הגאון החסיד הר' יצחק אייזיק - חזר רבנו הזקן על תורתו זו של הבעל שם טוב וסיים את ה"בכץ" של התורה:

... "ובאמת מי שהוא בן תורה גדול יותר צריך להיות גם כן בן עבודה גדול יותר, ואם לאו הרי הוא חלילה פושע נגד מלכו של עולם, ככתוב<sup>227</sup> "הפושעים בי - בגופא דמלכא"<sup>228</sup>. וצריכים באמת לחזור בתשובה מעומקא דליבא, לעקור את ה"עמלק" העצמי המקרר את דרך הוי' ודרכי עבודת הבורא".

מלים אלו - מספר הגאון החסיד הר' יצחק אייזיק - אמר רבנו הזקן בהתלהבות כזו ודברים היוצאים מן הלב והדרת הקודש של יראת שמים ואהבת הבורא ברוך הוא עשו השפעה גדולה על כל הנוכחים.

הגאון החסיד הר' יצחק אייזיק מויטבסק סיפר שארבעים מנינים לומדים זקנים ואברכים ממינסק,

כתוב<sup>225</sup> "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך הוי' לעשות צדקה ומשפט", מפרש רש"י - כי ידעתיו זהו ביטוי של אהבה והאהבה באה מפני שאברהם אבינו ילמד ויצוה את בניו ואת ביתו ללכת בדרכי השי"ת.

ההתגלות האלקית לאברהם אבינו פרטית היא בעיקרה, אך גבוהה היא בדרגא מההתגלות לנח, מפני שאברהם אבינו היה עובד הוי' גדול יותר מנח, וההתגלות לאברהם אבינו היתה גם משום "כי ידעתיו למען אשר יצוה" שזה הגדיל את ההתגלות אליו, ונקרא בשם "אוהבו של מלך"<sup>226</sup>.

אך, ההתגלות האלקית לגואל ומנהיג ישראל, היתה מה שהראו לו שמנהיג ישראל הצריך להיות שליח הגאולה - צריך למצוא את "לבת האש" בתוך ה"סנה", בין האנשים הפשוטים. וכל עבודתו היא לגלות את לבת האש מתוך הסנה, שזה נעשה

(225) שם, יח, ט.

(226) ראה ב"ר פמ"ב ועוד.

(227) ישעיה סו, כד.

(228) זח"ב פה, ב. ראה ג"כ ת"ז ת"י ע קרוב לטופו.



וילנה, שקלוב וסלוצק הצטרפו אז לעדת החסידים.

[ספר השיחות ה'תש"ב עמוד 45 ואילך]

- \* -

אחרי הויכוח במינסק - סיפר הגאון החסיד הר' יצחק אייזיק - הצטרפו אל רבנו הזקן כמה מנינים אברכים לומדים מופלגים. חשוב חשבנו - אמר הר' יצחק אייזיק - שרבנו הזקן יגלה לנו אוצרות של תורה, חשבנו שמלאכים מקנאים בנו, לא היה חסר לנו כלום.

לא ידענו שחסר לנו. אך בבואנו לליאזנא, פתח רבנו הזקן בפנינו שני חלונות, חלון אחד כדי להוציא את הטומאה, להוציא מתוכנו את הישות וגסות הרוח שנארגו בנו ממאות דפי הגמרא שלמדנו קודם, וחלון שני להכניס בנו את האור.

[ספר השיחות ה'תש"ד עמ' 112-113]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר מה שסיפר לו הוד כ"ק אביו אאמו"ר הרה"ק [מוהר"ש], שהוד כ"ק אביו הרה"ק "צמח צדק" סיפר לו מה ששמע מזקני החסידים הראשונים ובתוכם גם כמה זקנים שזכו להכיר את מורנו הבעל שם טוב בתחילת ההתגלות (כפי המסופר במקום אחר

בפרטיות<sup>229</sup> שנות חיי העולם וההסתר של מורנו הבעל שם טוב עד שהגיעה השעה המאושרת של ההתגלות הקדושה).

- גם הצדיקים הגאונים ר' ברוך וגיטו ר' יוסף יצחק היו שניהם תלמידים מובהקים אצל מורנו הבעל

(229) ראה גם שיחת כ כסלו תרצ"ג בתחילתה.

הזקן, ועל השליחות שהוטלה על נשמתו מלמעלה להחיות נשמות ישראל בחיות פנימית של תורה ועבודה, והאחריות הגדולה בשגיאת ההדרכה ולעומתה ההצלחה המופלגת כאשר יתגבר במסירות נפש על מילוי השליחות, אשר יזכה כי אור קדושתו יאיר באור פנימי לכל ישראל לדורותיהם בחיות פנימית להחיות, לחיות בעצמם ולהחיות גם את הזולת ברגש פנימי, עד ביאת גואל צדק.

[ספר המאמרים ה'תש"ח עמוד 171]

שם טוב, כפי המסופר בארוכה במקום אחר<sup>230</sup> –

פרטי הענינים שמסר מורנו הבעל שם טוב את סדר ההנהגה כיצד ינהגו כ"ק תלמידיו הקדושים הגאונים הצדיקים ותלמידו הקדוש הרב המגיד ממזריטש עם כ"ק רבנו הזקן<sup>231</sup>.

זקני החסידים שמעו רבות ממורנו הבעל שם טוב ומהרב המגיד ממזריטש אודות הפלאת מעלת רוממות אצילות נשמת הוד כ"ק רבנו

– \* –

המגיד ממזריטש והרב המלאך הקדוש. ועל ידי עבודתו במסירות נפש באהבת ישראל וביחוד לימוד הזכות והוכחת הפלאת מעלת האנשים הפשוטים באמונה תמימה, זכה לגילוי פנימי של פנימיות אבא פנימיות עתיק.

[ספר המאמרים ה'תש"ח עמוד 172]

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי בזמן מסויים ב"יחידות", שהוד כ"ק אביו אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר פעם בשעת "יחידות", שאביו – הוד כ"ק הרה"ק "צמח צדק" – קיבל מסבו – הוד כ"ק רבנו הזקן – מסלתה ומשמנה של אור תורה ועבודה שקיבל מבעלי כתר-חכמה-בינה של תורת החסידות, מורנו הבעל שם טוב, רבנו

230 ראה ספר הזכרונות לכ"ק מו"ח אדמו"ר, שיחת חי אלול תש"ה, שיחת שש"פ ש"ת בסופה.

231 ראה השיחה שם.

- \* -

אסבול יסורים עצומים מהמנגדים לדרך החסידות, ואם אתחזק בכל מיני חיזוק להבליג על יסוריי בגוף ונפש - אצליח בדרך הקודש לדורותיי, עד אשר יקבץ השי"ת נדחי ישראל מארבע כנפות הארץ על ידי משיח צדקנו.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מספר לי את אשר סיפר לו הוד כ"ק אביו - זקני אדמו"ר מוהר"ש - מה שסיפר לו הוד כ"ק אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" מה שאמר אדמו"ר הזקן בשונו מבית האסורים טאיינע סאוויעט:

[ספר המאמרים ה'תש"ח עמ' 174-175]

מורי הרב המגיד ממזריטש אמר לי בשם מורו רבנו הבעל שם טוב, אשר

- \* -

והגיע לעבודה, ור' זלמן התחיל מעבודה.

אחרי שביאר והסביר לי עניני השאלות ששאלתי, אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר - אאזמו"ר הרה"ק ממוהר"ש :-

השכלה - קרה, עבודה - חמה. וההבדל בעבודה בפועל הוא:

שתי כתות חסידים היו אצל הוד כ"ק רבנו הזקן. שתי הכתות היו משכילים ועובדים, על דרך הגאון החסיד ר' אייזיק מהומיל והחסיד הגאון ר' זלמן זעזמער.

אצל ה"משכיל" מורגש גם בעבודה קרירות ההשכלה, ואצל ה"עובד" מורגש בהשכלתו מה שעובר על גדות הלב.

[ספר המאמרים ה'תש"ט עמוד 143]

הרה"ח ר' אייזיק התחיל מהשכלה

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר פעם בהתוועדות מה ששמע מהוד כ"ק

ענין זה פועל שני ענינים:

הוא פועל חיזוק והוא שובר. הוא פועל חיזוק - מה שאדם יודע שהוא כלי ל"עצמות", והוא שובר - כאשר מתבוננים שעבר יום ולא הגיעו לתכלית.

[ספר המאמרים ה'תש"י עמ' 245-246]

אזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ב"יחידות" בשם הוד כ"ק אזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" מה שקיבל מהוד כ"ק רבנו הזקן:

יהודי הוא כלי לעצמות אין סוף, אלא שיש להסיר את המסכים כדי שיתגלה ה"עצמי". הרבי - הוד כ"ק רבנו הזקן - המשיך זאת לחסידים על ידי חסידות לדורותיהם.

- \* -

אתפשטותא דמשה בכל דרא<sup>233</sup>, כל יהודי, איש או אשה, הוא דור, שכאשר הם באים בזמן של חי משפחה על פי תורה הם מתברכים ממשה שבדורם, שכל מהותו ועצמותו הוא אכן אור עצמי, אבל האור העצמי שלו הוא המאור המאיר מאתפשטותא דמשה בכל אחד ואחת בשלש האהבות: אהבת השם, אהבת התורה ואהבת ישראל.

[ספר המאמרים ה'תש"י עמוד 160]

אחת מאימרות תורות הנקודות שקיבל הוד כ"ק רבנו הזקן מהוד כ"ק מורו מורנו הרב המגיד ממזריטש שקיבל ממורו מורנו הבעל שם טוב מה שקיבל ממורו בעל הח"ח<sup>232</sup>,

- הוד כ"ק אזמו"ר הרה"ק מוהר"ש מוסר, בזמנים ידועים, להוד כ"ק אזמו"ר הרה"ק, ענינים שמסר לו הוד כ"ק אביו אזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" בזמנים שונים בביאורים מסויימים, ואימרה זו היא אחת מהן -

(232) מורנו הבעש"ט קורא לאחי' השילוני בעל ח"י - חי' יחידה. את התואר הזה הסביר הרבי האמצעי: בעל על אופן ההתגלות העצמית של המקיפים חי' יחידה (ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 159).

(233) תיקוני זהר תיקון סט (קיב, א. קיד, א) ועייג"כ זח"ג רטז, ב. רעג, א. ת"ז ת"ע (קלח, א).

- \* -

הנער לחדרו מבערב וילון בחדרו. בבוקר בקומו משנתו ציווה למשרת ר' חיים בער ליטול את ידיו ובעצמו אמר אתו הברכות וענה אמן. אחרי התפילה קרא להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ולכבוד אמי זקנתי הרבנית, הוריי הילד, ויאמר להם:

פך השמן הרוחני שמורנו הבעל שם טוב העניק להוד כ"ק תלמידו מורנו הרב המגיד ממזריטש למשוח את הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק רבנו הוקן, למשוח אותו לנשיאות לדורותיו, בכוח זה נמשח כ"ק חותני הרה"ק ואני הנה בכוח זה משחת אותך ובכוח זה הנני מושחו.

(ג) ביום מלאת חמש שנים להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ציווה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" לכ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ולכבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה להכניס את בנם הרש"ב<sup>235</sup> לחדרו,

הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש סיפר להרשב"ץ ענינים פנימיים, בידעו כי הוא - הרשב"ץ - אחד המיוחד מתלמידי וחסידיו הוד כ"ק אביו הרה"ק "צמח צדק" מבעלי העבודה המסורים בכל תמצית נקודת משאת נפשם עד כדי מסירות נפש להוד כ"ק אביו הרה"ק. ויבחר בו לקרבו לגלות לו את מסתרי לבב קדשו בהנוגע להדרכת בנו האמצעי [מהורש"ב], כפי אשר גילה לו הוד כ"ק אביו ה"צמח צדק" שלש פעמים:

(א) בעת<sup>234</sup> הכנסו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה, טעם קריאת שמו הקדוש המשותף מהשם הראשון של כ"ק אביו ושם קדשו של הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי חותנו.

(ב) בהיותו בן שלש, בעת התגלחת והנחת פיאות הראש, ציווה שיהיה בחשאי, ובערב שלפני המעת-לעת שנהיה בן שלש, ציווה שיביאו את

(234) ראה ג"כ חנוך לנער ע' 6 ואילך.

(235) הצמח צדק היה קורא לבניו ולנכדיו גם בר"ת ובהוספת ר': רב"ש, רי"ל, כן רז"א, רש"ב כו'.

וזולתם וזולת שני המקושרים שגם הם יכנסו בעת הברכה - לא ידעו מזה.

[ספר המאמרים ה'תש"י עמוד 163]

- \* -

<p>ביום הקדוש בן מאה של גילוי נשמת רבנו בעלמא דיין<sup>236</sup>, שמחת גילוי כפולה, שמחת הנשמה ושמחת העולם. שמחת הנשמה - מביצוע שליחות ההתגלות שלה בעולם החומרי, ושמחת העולם ממה שחומריות העולם מילאה כוונת העולם.</p>	<p>ביומני רשום סדר השמחה בצנעה ודיבורי הקודש שסיפר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ביום י"ב תמוז תר"ן, מאריכות הסיפור שהוד כ"ק אביו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש מסר לו בלחש מה שסיפר לו אביו אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" ביום הקדוש בו מלאו מאה שנה מהתגלות נשמת כ"ק רבנו הוקן.</p>
--	--

גילוי השמחה של נשמה בכלל ושל נשמת הצדיק בפרט ונשמת נשיא עדת ישראל בפרטי פרטיות - מגלה אור וחיות פנימי בתלמידיו ותלמידי תלמידיו לדורי דורות.

וזה לשונו הקדוש:

באותו יום קדוש היתה שמחה כפולה בכל העולמות בדרך העלאה מלמטה למעלה ובדרך המשכה מלמעלה למטה.

[ספר המאמרים ה'תש"י עמוד 287]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אומר לי - י"ב תמוז תרנ"ה - אבי - הוד כ"ק

---

(236) נולד ביום ד' חי אלול שנת תק"ה. וראה שיחת חי אלול ה'תש"ה (ליקוט כה) אות ח' שנשמה חדשה צריכה הכנה מקודם שלש שנים, ואולי זהו הדיוק כאן "בעלמא דיין".

אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" בדיוק כלשונו בזמנים מיוחדים וידועים ומסרו לסבא - הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - בהוראות מסוימות לחזור על המאמר בדיוק כלשונו.

אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש - אמר לי בשם הסבא - רבנו ה"צמח צדק" - שהוד כ"ק רבנו הזקן אמר בזמן מסויים לו ולחותנו - כ"ק אדמו"ר האמצעי:

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק חוזר על המאמר מדויק כלשונו הקדוש כאמור בדביקות מסוימת ופני קדשו מאירים בהתלהבות קודש, ומוסר לי הוראות קודש מסוימות איך ומתי לחזור על המאמר במחשבה ודיבור לעצמי וגם ביחידות להראויים לכך.

כאשר לא מובן ומושג בלבושי הנשמה של נר"ן ענין בהשכלה והבנה, הרי זה עונש על העדר העבודה בעבודת התפילה. העצה לכך היא תשובה פנימית, מה שצריכים לעורר פנימיות הנשמה, כלומר המקיפים העצמיים חי'-יחידה, חי' - חי בעצם, יחידה - יחיד ה'.

[ספר המאמרים ה'תש"י עמ' 287-288]

מאמר עצמי זה מסר הוד כ"ק

- \* -

החיות האלקית של כל דבר ואת ההשגחה הפרטית שבכל דבר. לדוגמא, כשנדמה לאדם שעליו להיות באותה שעה במקום אחר, והוא מגיע לכאן, הרי הוא חושב שזה טעות, אך האמת היא שאין כאן טעות כלל, יהודי אינו הולך בעצמו, אלא מוליכים אותו. עליו להיות כאן, כי עליו לקחת מכאן משהו, והוא הביא לכאן משהו, שכן יהודי היכן שהוא הולך הוא מביא משהו, אלא שזה

חסיד נכנס ב"יחידות" אל הסבא, הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, ושמע ב"יחידות" - בלשון זה שמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - ענין עמוק עמוק מי ימצאנו. הפירוש הוא שה"מי" הוא "ימצאנו". כך הרי הפירוש הוא ימצאנו מלשון מציאה, ואילו כאן הוא פירש ימצאנו מלשון סחיטה, וה"מי" יכול לגלות זאת. "מי" היינו "מי ברא אלה", לראות את הכוח המהווה בכל גשם, לראות את

בהעלם, הלקיחה מכאן היא גם כן  
בהעלם, אלא שעליו לפרק זאת, עליו

[ספר המאמרים ה'תשי"א עמ' 41-42]

— \* —

בכמה דיני נשים וכו' וטענותיהן  
שיכולות לטעון דברים של התנאים  
והאמוראים והגאונים שכולם היו  
בעלי השכלה מופלגה, והתורה היא  
תורת אמת, והרי האשה איננה בערך  
לטעון טענות אלו, אך האמת היא,  
שכאשר הענין נוגע הנה גם חלושי  
הדעת ממציאים שכליים עמוקים.

[אגרות מהור"צ חלק ג עמוד רצ.

התמים" ח"ח עמ' (מו) 798].

באחת הפעמים – סיפר לי הוד כ"ק  
אאמו"ר הרה"ק – שנכנסתי  
ל"יחידות" אל כ"ק אאמו"ר, שאלתיו  
על ענין פרטי בעבודה כיצד אפשר  
להגיע לזה.

ויענני כי אפשר להגיע לכך על  
ידי התבוננות בהעמקת הדעת.  
ואמרתי הלא כבד לעמוד על השגה זו.

ויענני – אם הענין נוגע אז מבינים  
ומשיגים בכי טוב. וראיה מן התורה

— \* —

בשריפה שהיתה בשנת תרט"ז  
בליובאוויטש, אבל הרבה ענינים  
מהסיפורים והשיחות סיפר להוד כ"ק  
אאמו"ר הרה"ק.

כאשר הגיעו הניירות מאושרים,  
הודיעו להוד כ"ק רבנו כי יכול הוא

הוד כ"ק אאמו"ר אדמו"ר  
מוהר"ש סיפר להוד כ"ק אאמו"ר  
הרה"ק, שהוא קרא את רשימת  
הסיפורים והשיחות שסיפר ושח הוד  
כ"ק רבנו הגדול ברבים לפני אנ"ש  
בישבו בדירת "טאייני סאוועט".  
הרשימות ההן נשרפו, לא עתה,



המון רב. בראות הנסיך את פני קדשו של הוד כ"ק רבנו התפעל מאד והתעניין לדעת מי הוא. אף כי היה משרי המלוכה וידע כללות ההלשנה והנעשה בה, אבל לא שם אל לבו לדעת מי הוא מנהיג החסידות. אך עתה בראותו את כל הכבודה נכנס בלבו להיודע אל הרב ולהכירו פנים.

כעבור כמה ימים בא ציר מהנסיך ליובאמירסקי, אשר חפץ הוא לבוא אל הרב ושואל באיזה יום ושעה יוכל לבוא. הוד כ"ק רבנו הגביל מועד לשעה קבועה.

בין האורחים היו כמה חוכרים שגרו באחוזות הנסיך ליובאמירסקי שבפלך מוהילוב, ובתוכם החוכר הגדול ר' אברהם קרולער<sup>237</sup> שהנסיך הכירו פנים והיה חשוב בעיניו. החוכר ר' אברהם הלך אל הנסיך ופרש לפניו את גדולת הוד כ"ק רבנו ואשר כמה עשרות אלפים נפש בישראל מכבדים אותו, ובתוך כך סיפר לו שהחסידים מצטערים שאם ישאר הוד כ"ק רבנו לדור בפטרבורג לא יוכלו לבוא אליו כמו שרגילים לבוא למקום מגורו בליאזנא, ודרך אגב הזכיר ר' אברהם בדיבורו כי זה גם כן ענין של פרנסה, כי בעיר שגר שם האדמו"ר, הרי לבד זאת שהוא כבוד גדול לאדון העיר

לעזוב את דירת "טאיני סאויעט" ולקחת לו מעון בעיר, ואשר כשלוש חדשים ישאר לגור בפטרבורג.

הידיעה האחרונה עגמה את טוהר קדושת נפש הוד כ"ק רבנו, כי נודע שבספירות הממלכה באה הצעה כי יכריחו את הוד כ"ק רבנו לקבוע דירתו בפטרבורג בקביעות ולא זו בלבד שלא יפריעו לו מלהמשיך עבודתו בפרסום תורתו, אלא גם במדה ידועה יעזרו לו מאוצר הממשלה, אבל שבתו יהיה בפטרבורג.

במשך ימי שבת הוד כ"ק רבנו במעון הפרטי בדירת ה"טאיני סאויעט" באו הרבה מאנ"ש לפטרבורג, וכאשר יצא הוד כ"ק רבנו מהמעון הזה למעון הפרטי ששכרו בעיר, הנה בנסעו בעגלה הלכו כמאה מנינים איש ללוותו, דבר שעשה רושם גדול בעיר.

בעת ההיא היה בפטרבורג הנסיך ליובאמירסקי, אחד החשובים בחוגי המלוכה ובהיכלי מלך, והודמן שהנסיך ישב על האצטבא - גזוזטרא - בעת שנסע הוד כ"ק רבנו הגדול, ועדת החסידים מלווים אותו, ובהלכם התחברו עוד אנשים שונים עד כי היה

(237) הוא אבי אביו של ר' דוב צערקעס.

משפחתו, וכל אלה שיבואו לגור בליאדי יותן להם חנם קורות להקמת בתים ורפתות, ואת החוכר ר' אברהם ביקש לנצח על המלאכה בבנין הבתים עבור הוד כ"ק רבנו ומשפחתו.

במשך שבת הוד כ"ק רבנו בפטרבורג שלח צירים לכל ערי אנ"ש לחזק עניני הלימוד ודרכי החסידות, אשר פעלו ועשו רושם עז בכל מקום בואם. ובנסוע הוד כ"ק רבנו מפטרבורג לליאדי – התעכב בדרך נסיעתו כשני שבועות – הנה אלפים מישראל נסעו אחריו, ומספרים כי בלווית חמשת אלפים איש בא הוד כ"ק רבנו לליאדי.

[אגרות מהוריי"צ חלק ג עמ' שמג-שמה.

קונטרס לימוד החסידות אות ו.]

היא, הנה אנשי העיר מתפרנסים בריווח ויכולים לשלם המסים בנקל ובמדה מרובה. והרבה להפליג בשבחיו של הנסיך ובהשפעתו הכבירה בהיכל מלך, ואשר אם הוא – הנסיך – יחפוץ, יפעול כי האדמו"ר יקבע מושבו באחת מעיירותיו של הנסיך.

כאשר ביקר הנסיך ליובאמירסקי את הוד כ"ק רבנו אמר לו שבאם יגור באחת מעיירותיו דוברבנה או ליאדי, יפעול אצל הממשלה שלא תדרוש שיגור בקביעות בפטרבורג, והסכים הוד כ"ק רבנו להתיישב בליאדי, כמבואר הענין במקום אחר בארוכה.

הנסיך ליובאמירסקי נתן צו למנהל אחוזותיו שבעיר ליאדי יבנו בתים לשבת הוד כ"ק רבנו ובני

— \* —

מהמשכילים והעובדים כתב עבורם מאמרים וספר מיוחד, לסוג אחד מהעובדים כתב ספר שער התשובה והתפלה חלק ראשון, וחלק שני לסוג אחר, וחלק שלישי לסוג אחר. וכן בסוגי המשכילים שלסוג אחד כתב ספר שער האמונה ולסוג שני ספר עטרת ראש, ולסוג המעולה ביותר ספר אמרי בינה. הספרים שער היחוד ושערי אורה הם כלליים ונכתבו עבור

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מזהר"ש מספר להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק, כי הוד כ"ק זקנו כ"ק אדמו"ר האמצעי היה מחלק את החסידים העוסקים בידיעת תורת החסידות ובעבודה לכמה פלוגות, היינו לבר החלוקה הכללית משכילים ועובדים היה מחלק כל אחת מהן לכמה פלוגות, כמה סוגים במשכילים וכמה סוגים בעובדים, ולכל סוג וסוג

פעם הוקשה לי דבר ב"אמרי בינה" שער התפילין פרק ל"ב בענין אור ישר ואור חוזר, ובענין התהוות החכמה מלמעלה מן החכמה, המבואר בפרק ל"ו, ויגעי בזה הרבה, ונכנסתי ב"יחידות" אל הוד כ"ק אאמו"ר, והרצאתי שאלותיי, ענה לי: כעת פה החסיד ר' יקותיאל מליעפלי, והירבה לספר אודותו ובתוך הדברים סיפר לי שאת הספר "אמרי בינה" כתב כ"ק אאמו"ר [הרבי האמצעי] עבורו, שאל אותו וכל אשר יאמר לך תספר לי ואז אשיב ואבאר לך.

דרכו של הר' יקותיאל היתה שהיה מאריך בתפילה, וצויתי ליוסף מרדכי - אחד המשרתים - שכאשר הר' יקותיאל יגמור את תפילתו יאמר לי. כאשר הוגד לי כי גמר תפילתו, נכנסתי אליו לבית הכנסת והרצאתי לפניו שאלתי, הוא התבונן כשעתא חדא ואמר: אני הנני חנווני, ודרכו של חנווני כשמבקשים אצלו סחורה ויש לו מה לתת, מקבל המחיר תחילה ואחר כך נותן את הסחורה. הסחורה יש לי, תן המחיר ואתן הסחורה.

שאלתיו מהו המחיר, וענני כי חפץ שאחזור לפני המאמר של שבת, ואסביר לי במה שאינו מבין, ובמה שלא אדע אשאל את כ"ק אאמו"ר, והסכמתי. אז ענה לי על שאלתי בטוב טעם ודעת מסודרה אשר לא האמנתי למשמע אזני כי הדברים

כל החסידים, כי שער היחוד הוא המפתח של תורת החסידות, ושערי אורה הוא האל"ף ב"ת של תורת החסידות.

פעם אחת שאל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מאת הוד כ"ק אביו כ"ק אאמו"ר אדמו"ר מוהר"ש איזו שאלה בהבנת הדברים ב"אמרי בינה" שער הק"ש בפרקים נד נה נו שמבאר ענין לחם, שמן ויין שבתורה, גליא שבתורה, רזא דאורייתא ורזא דרזין, גליא וסתים והממוצע שביניהם, והשיב לו על שאלתו והסביר לו הענין.

אחר כך אמר הוד כ"ק אאמו"ר להוד כ"ק אאמו"ר:

את הספר "אמרי בינה" כתב הוד כ"ק אאמו"ר עבור החסיד ר' יקותיאל מליעפלי. הוא - ר' יקותיאל - היה בול עץ - א פלאחע - למרות שהיה ב"יחידות" אצל כ"ק רבנו הזקן, ו"יחידות" עשירה, אך ראש הרי אי אפשר להלביש, והיה לו לב רגש והתפלל בהתעוררות טובה. כשחזר כ"ק אאמו"ר [הרבי האמצעי] ממאלע רוסיה והתיישב בליובאוויטש והתחיל להתעסק עם האברכים בלימוד תורת החסידות, התקנא ר' יקותיאל והשתוקק גם כן להבין, ויגע ביגיעה עצומה עד שהביא עצמו להשגת הענינים הדקים ביותר.

לפניו עוד פעם והבטחתי וגם קיימתי, ורק אז התחיל לסדר שאלותיו, אשר על רובן הוצרכתי לשאול את כ"ק אאמו"ר ושובע של עונג היה לי אז בשאלות ותשובות ההן.

ומן העת ההיא, הנה בכל עת בוא החסיד ר' יקותיאל לליובאוויטש הייתי מתענג בחברתו, הוא זכר כל מה שראה מיום הראשון שבא לליאזנא בקיץ תקנ"ו, ומרגלא בפומי': כל שבוע אני עובר במחשבה על "יחידות" לאיזה רבי שאני רוצה, כי זכר כל הפעמים שהיה ב"יחידות" אצל כ"ק רבנו הזקן וכ"ק אאמו"ר וכ"ק אאמו"ר. היתה לו ברכה מכ"ק רבנו הזקן לאריכות ימים, וחי קרוב למאה שנה.

[אגרות מוהרי"צ חלק ג עמ' שסז-שסט.

קונטרס לימוד החסידות אות כא.]

האלה יוצאים מפי איש כזה שהיה בינוני ואפשר גם פשוט בידיעת גליא שבתורה, ובכל הענינים היותר עמוקים בקבלה ובחסידות, דיבר בהם לרווחה בהסברים רחבים ובהעמקה גדולה.

כשהרצאתי את הדברים שהסביר לי החסיד ר' יקותיאל לפני כ"ק אאמו"ר, אמר: החסיד ר' יקותיאל מליעפלי הוא מופת חי על מאמר רז"ל<sup>238</sup> יגעת ומצאת, הרבה יגע, אבל מצא הרבה.

באותו ערב בא אלי החסיד ר' יקותיאל כי אתן לו מחיר הסחורה כאשר התדברנו, ואחזור לפניו את המאמר. הוא הקשיב קשב רב, היה מה לראות איך חסיד קשיש שומע חזרה, כל האברים האזינו. וביקש כי ארחם עליו ולמחרת בוקר בהשכמה אחזור

- \* -

ירידת הנשמה, ומשם נסעה וירדה, וידבר במשל מלך השולח את בנו יחידו למרחקים להיות בין פראי וחיתו יער, והמלאכות אשר ניתנה לו מאת אביו המלך הוא, שילמד דעת.

פעם - מספר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - כשנכנסתי ב"יחידות" אל הוד כ"ק אאמו"ר [הרבי מוהר"ש] ושאלתיו איזה ענין ויבאר לי, ובביאורו הזכיר לשון רבנו בענין

(238) מגילה 1, ב.

מחצבתו.

אמנם לפתע פתאום, מבלי נודע לו מפני מה ומאין - נזכר הוא על שורש גזעו כי בן מלך הוא, ומראה פני אביו נגלה אליו במחזה בהיותו בהיכלו בחצר המלך, ונזכר הוא על מלאכות שליחותו, ושב אל עבודתו, ועושה הסכם חזק בדעתו אשר לא יוסיף עוד להתחבר עם השוטים ולשמוח בשמחתם, ומתחיל לשקוד בעבודת מלאכתו עד אשר מביא דבר השליחות על מילואה.

ציור זה - מספר הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק - ארך שעה ארוכה, ובה בשעה הרגשתי כי נפשי יצאה בדברו, כי ככה כיוון לספר בציורו עד כי בעת דברו במראה נראה לי המלך ובנו מתחבקים בעת פרידתם, צערם, יסורי בן המלך בהמצאו בתוככי הפראים כו' וכו'.

[אגרות מהור"י צ חלק ג עמ' שצ-שצא.

ספר המאמרים ה'תשי"א עמוד 125.

קונטרס דרושי חתונה עמוד עס.]

ובאצילות הוד קודש כשרונותיו ורוממות מעלת הפלאת חושיו צייר בדיבורו גודל צערם של המלך ובנו בהיפרדם, ויסורי בן המלך כאשר יצא מהיכלו בחצר המלך ורגילותיו וילך לארץ ציה ושממה, ותמורת היותו תמיד מסובב חכמים מביני מדע יודעי דת ודין, שרים ופרתמים, הנהו עתה מסובב שוטים ופראי אדם, והענינים הכרוכים בסכנת נפשות ממש בדרכי עבודתו, הרבה לצייר יראת המלך וצערו פן יכשל בנו במלאכות עבודתו, והשתדלותו של המלך בדרכים ואמצעים שונים, לסבב סיבות מסיבות שונות ומשונות להיות בעזר בנו אשר יצליח במלאכות שליחותו.

באורח נפלא צייר הוד כ"ק אמו"ר בדיבורו, איך כי ברבות הימים מתרגל בן המלך אל מנהגי השוטים ולאט לאט מתחיל לשכוח היכלו בחצר המלך, מנהגי חצר המלך, חכמיו, שריו ופקידיו, ומזמן לזמן מתחיל גם הוא להתענג ולשמוח בשמחתם ותענוגם של הפראים והשוטים, עד כי שוכח על צור

- \* -

פעם - מספר הוד כ"ק אמו"ר הרה"ק - כשנכנסתי ב"יחידות" אל

כ"ק אאמו"ר [הרבי מוהר"ש] ושאלתיו באיזה ענין בחסידות - השיב לי בקצרה, ואמר בזה הלשון:

חסידות צריכים ללמוד בסדר, כלומר, הדבר הראשון הוא ידיעת סדר ההשתלשלות כפי שהסבא - הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי - כותב ב"שער היחוד", ותיכף ומיד אומר אבי, חסידות היא נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחילתן, דרגת העיגולים מבלי אשר ימצא ראש וסוף, אך לאחרי כל זה העיקר הוא סדר. הבעל שם טוב היה מסודר, הרב המגיד ממזריטש היה מדקדק על סדר, ורבנו הזקן לימד חסידים להיות מסודרים, זאת רואים

במאמריו, במכתביו ובניגוניו. החסידים שהיה להם זמן קבוע לבוא לליאזנא - ולאחר מכן לליאדי - לא היתה להם רשות לשנות את הזמנים בלי רשיון מהרבי, ועל קבלת רשות מהרבי לשינוי הזמן - היו צריכים לתת טעם.

אצל הרבי - מספר אבי - היה ועד מיוחד להנהגת סדר החסידים, וראש הועד היה כ"ק דודנו מהרי"ל - אחיו של הוד כ"ק רבנו הזקן -, ועם האברכים החסידיים התעסק ועד מיוחד שבראשו עמד כ"ק בנו הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי.

[אגרות מהוריי"צ חלק ג עמוד תד]

- \* -

כ"ק אאמו"ר - מספר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - היה מקפיד על אלה שהיו מבארים ומסבירים ביאורים והסברים לבאר את לשון ה"תניא", ואמר כי תניא הוא תורה שבכתב של תורת החסידות, תניא הוא חומש, וחומש צריכים ללמוד ביראת שמים ולא בהסברים, ובפעם שניה סיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שבזמן אחר שמע עוד פעם נוסח זה, והוסיף - עניני

עבודה שב"תניא" יכולים לבאר ולהסביר, אבל בהסברים של עבודה.

כ"ק אאמו"ר - מספר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - אמר: אוהב אני סיפורי החסידים ושיחתם, גם אלו הדברים המסופרים שאינם מדוייקים כל כך, ואפילו אלו הדברים שהם מוגזמים, הסיפורים החסידיים, מחממים ומאירים את הבית החסידי,

אומרת הגמרא<sup>239</sup> כל מה דאסר לן רחמנא, שרא לן כוותי'.  
 [אגרות מהור"צ חלק ג עמוד תס]

שיחת החולין החסידי היא חולין על טהרת הקודש, הדברים בטלים החסידיים שבסיפורי מעשיות, המוגזמים, הם מהדברים שעליהם

- \* -

בהיותי נער - סיפר הוד כ"ק  
 אאמו"ר הרה"ק - שאלתי את הוד כ"ק  
 אאמו"ר הרה"ק [הרבי מוהר"ש]: כל  
 ראשי חדשי השנה אנו מברכים אותם,  
 מדוע את חודש תשרי אין אנו מברכים  
 כפי שאנו נוהגים בכל ראשי חדשי  
 השנה?

בהיותי נער - סיפר הוד כ"ק  
 אאמו"ר הרה"ק - שאלתי את הוד כ"ק  
 אאמו"ר הרה"ק [הרבי מוהר"ש]: כל  
 ראשי חדשי השנה אנו מברכים אותם,  
 מדוע את חודש תשרי אין אנו מברכים  
 כפי שאנו נוהגים בכל ראשי חדשי  
 השנה?  
 הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - המשיך  
 הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את סיפורו -  
 ענני: בהיותי ילד שאלתי שאלה זו  
 מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרבי  
 ה"צמח צדק] ויענני כי בהיותו ילד  
 שאל שאלה זו מהוד כ"ק זקנו רבנו  
 הזקן.  
 וזה אשר השיב לו כ"ק רבנו הזקן:

(239) חולין קט, ב.

(240) דברים כט, ט.

דזהו ברכתו של הקב"ה, בשבת כל השנה.  
מברכים חודש השביעי שהוא המושבע  
והמשביע ברוב טוב לכל ישראל על

[אגרות מהור"צ חלק ג עמ' תל-תלא.]

- \* -

באחת הפעמים שהוד כ"ק  
אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע היה  
בפטרבורג, הזדמן אז גם הרה"ג  
המפורסם כש"ת מוהר"ר ישראל נ"ע  
סלנט, ובא לבקר את הוד כ"ק  
אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש  
וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

כ"ק אאזמו"ר ארך יותר משלש שעות,  
לבסוף אמר הר"י סלנט, כל הדברים  
אשר שמעתי נכונים המה, והנני נהנה  
על טיב ביאורם, אך עוד שאלה אחת  
יש לי לשאול, מדוע מאריכים  
החסידים בתפילה?

ענה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק  
ואמר:

בעת הביקור שאל הרה"ג הר"י את  
הוד כ"ק אאזמו"ר כמה קושיות על  
החסידות ועל מנהגי דרכי החסידים,  
אשר על הכל ענה הוד כ"ק אאזמו"ר  
להרה"ג הר"י בשפה ברורה תשובה  
כהלכה דבר דבר על אופנו.

במדרש<sup>241</sup> ישנן שתי דיעות ר'  
יהודה וריב"ל. ר' יהודה סובר תפילה  
עושה הכל וריב"ל סובר תפילה עושה  
מחצה, ולכן מאריכים החסידים  
בתפילה שגם המחצה תהיה כולו.

[אגרות מהור"צ חלק ג עמ' תסה-תסו.]

הביקור של הרה"ג הר"י אצל הוד

- \* -

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש אמר להוד כ"ק אאמו"ר

(241) ויקרא רבה פ"י.



רוחני היא בודאי ובודאי תשובה מעלייתא, האנחה מוציאה את האדם מעומק רע ומעמידתו במעמד טוב.

[אגרות מוהרי"צ חלק ג עמוד תקנא]

הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע:

אנחה יהודית הבאה ח"ו בסיבת לא טוב גשמי היא גם כן תשובה גדולה, ביחוד אנחה הבאה בסיבת לא טוב

- \* -

וזה פרשת הדבר:

אהבה גדולה וחיבה יתירה היתה בין הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" ובין כ"ק אדמו"ר הרה"ק הרה"צ מרוזין זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

פעם אירע ענין כללי גדול ושלה הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" את מעלת כבוד הרב הגאון הצדיק החסיד הנודע ומפורסם כש"ת מוהר"ר יצחק אייזיק הלוי אל כ"ק אדמו"ר הרה"ק הצדיק מרוזין להתיישב ולטכס עצה נכונה בביטול הגזירה.

בבוא מעלת כבוד הרב הגאון הצדיק החסיד הר' אייזיק הלוי אל כ"ק אדמו"ר הרה"ק הצדיק מרוזין, קיבל אותו בסבר פנים מאירות, ובשמעו דבר השליחות שמסר לו הוד כ"ק

רשום אצלי שמועה מקובלת מפי מורי ומלמדי החסיד המפורסם הר"ר שמואל בצלאל זי"ע אשר שמע מפי קדש הקדשים הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מה שסיפר:

בהיותי בן שמונה, הנה באחת השבתות נכנסתי אל כ"ק אאמו"ר - הוד כ"ק אביו הרה"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" - וישב על מקומו ולמד ספר הזהר, בתוך כך נכנס אחי רב"ש - הוא כ"ק בנו בכורו של הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר "צמח צדק" [וסב סבו של כ"ק אדמו"ר שליט"א] - וסגר כ"ק אאמו"ר את ספר הזהר ואמר בשעה שהצדיק הקדוש מרוזין אומר תהלים, כל העולם פתוח לפניו ובתהלים של שבת הוא רואה בשרשים שבכל עניני העולם ואז הוא יכול לתקן בשורש ובמילא נדחתה ונתבטלה הגזירה, ואני הנני מסכים לעצת הצדיק הקדוש מרוזין.

וציווה שכל החסידים שהיו באותו מעמד יצאו מן החדר ועלי פקד להישאר, וכאשר יצאו כולם אמר לי הרה"צ הקדוש האדמו"ר מרוז'ין: עצתי נאמנה כי ישלחו שני שלוחים לעיר המלוכה בטענות אלו והגזירה תיבטל בעזה"י וגם האדמו"ר שלכם מסכים עמדי.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמ' י-יא.]

[קובץ מכתבים א.]

אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק", אמר:

נאמר כמה פרקי תהלים ויפתח השי"ת שערי אורה ונראה מה נעשה.

ביום השבת קודש - מספר הרה"ג הצדיק החסיד הר' אייזיק הלוי למורי ומלמדי החסיד הרשב"ץ - כשאמר הרה"צ הקדוש האדמו"ר מרוז'ין תורה כדרכו, הנה באמצע הפסיק מלומר

- \* -

ואיש בעדת החסידים ידרוש טובת חברו בפרנסה, וכל אשר אחד עוזר את זולתו יהיה בהרגש אהבה וחיבה גדולה כל כך כבני משפחת אחת ממש.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמוד לד.]

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש אומר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שהוד כ"ק רבנו הזקן מסר נפשו הקדושה והשקיע כוחותיו העצומים שעדת החסידים יהיו כמשפחה אחת ממש, אשר כל איש

- \* -

פעם הרגיש בו אחד החסידים שהאריך בנעימה ובניגון בפסוק וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נעריו עמו.

וכשגמר את תפילתו שאלהו

סיפר לי כ"ק אאמו"ר [כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש] אשר כ"ק אאזמו"ר [כ"ק אדמו"ר האמצעי] בילדותו היה מתפלל בארוכה מלה במלה, ולפעמים היה מתבונן במזמור או בפסוק אחד שעה ארוכה.

העבודת בפועל היא בבוקר דוקא שזהו צפרא דאברהם, והיה חפץ שגם גופו יסכים לזה לקיים מצות ה'.

וזהו וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו, התחלת העבודה בפועל היא בבוקר, והשכים לקיים מצות ה', היינו שבינתיים מזמן השכמה עד זמן הבוקר חבש את חמורו, כלומר את גופו לפעול עליו - על הגוף - שגם הוא יחפוץ לקיים מצות ה' בשמחה.

וזהו ויקח את שני נעריו עמו, שני הנערים הם הנפש האלקית והנפש הבהמית, ולקח את שניהם כדי שהנפש הבהמית תמאן והנפש האלקית תפעל עליה שגם היא תחפוץ ויהיה כל זה בדרך עבודה.

[אגרות מהור"צ חלק ד עמוד טו.  
ס' התולדות אדמו"ר מהורש"ב עמוד 127]

החסיד איזו כוונה כיוון בפסוק זה שהאריך כל כך באמירתו?

ויען כ"ק אאזמו"ר: לא היתה לי כוונה מיוחדת, רק פירוש המלות בלבד, דהנה ידוע שהשכמה ובוקר הם זמנים חלוקים, ואם כן מהו פירוש וישכם אברהם בבוקר, אם הוא השכמה אינו בוקר ואם הוא בוקר אינו השכמה, וגם מה זה נוגע לענינא אם חבש את חמורו, רכב על סוס או הלך ברגל?

אברהם אבינו ע"ה ידע שהכוונה העליונה היא עבודה בגוף דוקא, היינו שהגוף דוקא יקיים מצות ה', וכשאמר לו הקב"ה קח נא את בנך כו' ולך לך אל ארץ המוריה כו', הנה התחלת קיום המצוה היא ההליכה, הסכים אברהם אבינו על כך תיכף ומיד, אבל התחלת

- \* -

בדברי תורה ולא יהיו בו מקום למחשבות זרות, שבור רצונותיך ותרגיש טוב טעם בעבודה שבלב.

[אגרות מהור"צ חלק ד עמוד עד.  
ספר "תומכי תמימים" עמוד שט]

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ענה פעם אחת למתאונן אחד:

מדוע אתה תובע ממני, הוי תובע מעצמך, שעבד את מוחך ומלאהו



וזה לשונו:

למה ירדה הנשמה למטה, לשם מה יורדת נשמה לעולם התחתון, הנשמה עצמה איננה צריכה תיקון, אלא שירידה זו צורך עליה, הנשמה כפי שהיא למעלה רואה אלקות, ואילו כאן למטה מרגישים אלקות, ובגלל יתרון זה מה שבעולם הזה מרגישים אלקות - יורדת נשמה למטה.

והסביר הוד כ"ק אאמו"ר אדמו"ר מוהר"ש להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ב"יחידות" האמורה, שבעלות הנשמה למקור חוצבה אחרי היותה למטה, הנה הראיה שלה שרואה באלקות היא באופן נעלה ונשגב עד למאד, לגבי הראיה שהיתה לה לנשמה באלקות לפני ירידתה.

וכ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ביאר הענין על דרך המבואר בזהר דידעין מה דחמאן או לא ידעין מה דחמאן, והסביר הענין על דרך משל:

ציור נאה ביותר כשהוא מצוייר בריבוי גוונים בתכלית היופי, הנה כל אשר יש לו כוח הראיה ורואה את הציור ההוא, הרי הוא מתפלא על יופי הדבר, ומתענג בו תענוג נפלא, אבל בשום אופן לא ידמה לתענוג הנפלא

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע סיפר לי את אשר שמע מאת הוד כ"ק אביו אאמו"ר אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע:

בהיותי בן שתים עשרה שנה ישב בליובאוויטש הישיש החסיד ר' שלמה מנחם ז"ל מיאנוביץ', שלמד בבחרותו בהורודוק ושמע כמה מאמרים מהרה"ק הר' מנחם מענדל זצ"ל - בעל "פרי הארץ" - ואחר כך למד בליאזנא. הדרת פני החסיד ר' שלמה מנחם, קומתו ושערות וקנו וראשו הלבנות כשלג הביעו חן.

כ"ק אאמו"ר - כוונתו כ"ק רבנו הזקן - היה מדבר, בשעת אמירת חסידות ובשעת "יחידות", בקול ניגון, והחסיד ר' שלמה מנחם כשהיה מספר סיפור מכ"ק אאמו"ר, או שהיה חוזר על מאמר ששמע מכ"ק אאמו"ר, היה עומד מלוא קומתו וחוזרם בקול ניגון כפי ששמעם מכ"ק אאמו"ר.

בין המאמרים שחזר, היה מאמר שאמרו כ"ק אאמו"ר בחורף תקמ"ג באחד מלילי שבט, שהיה כ"ק אאמו"ר אומר אז דברי חסידות לפני תלמידי ה"חדרים" גם בימי החול.

להתלבש בגוף, היא רואה אלקות במוחש. אך כל זה הוא מה שהנשמה רואה אלקות, אבל לא מה שמרגישה אלקות, ועל כך באה ירידת הנשמה למטה, שתרגיש אלקות, ולאחר מכן בעלותה למעלה הראיה שלה באלקות היא באופן נעלה באין ערוך.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמ' קמט-קנ]

שיש לחכם בחכמת הציור, כי הראיה שלו היא באופן אחר, הוא רואה בציור מה שאחר אינו רואה. וטעם הדבר הוא לפי שהראיה שלו היא ראייה שאחרי ההרגש, וראיה כזו היא שונה לגמרי.

הדוגמא מזה תובן בנשמה. הנשמה כפי שהיא למעלה לפני ירידתה למטה

- \* -

וטוב הוא טוב - מאחר שהמעולה הוא משובח, האם בגלל זה הטוב אינו טוב, הטוב הוא טוב והמעולה הוא משובח.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמוד קסח]

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ענה לאחד ב"יחידות":

אם יותר טוב הוא יותר טוב, טוב אינו טוב! יותר טוב הוא יותר טוב

- \* -

על ידי רגילות זו שמרגילים את המוח לחשוב בתוכן ההשכלה ונושאה, מכשירים את המוח להיות כלי לקבל שכל עצמי.

[אגרות מהוריי"צ חלק ד עמוד קעח]

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע:

כשתזרים במחשבה והרהור מאמר אחד ששים ושמונים פעם בעיון, הנה

— \* —

מצות אהבת ישראל היא ליליד עם ישראל שמעולם לא ראה אותו, ומכל שכן לעדת ישראל אשר במקום מגורו, שהוא בן או בת עדתך.

[אגרות מהור"י צ חלק ד עמוד קצא]

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אמר לי את אשר קיבל מהוד כ"ק אביו האדמו"ר הרה"ק מוהר"ר שמואל זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בשם הוד כ"ק רבנו הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע<sup>242</sup>:

— \* —

באמת לאמיתו, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר בעל "צמח צדק" זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר אהבת החסידים כפי שיסדה והדריך הוד כ"ק רבנו הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, הנה ברכת האחד לחברו יש לה כוח למעלה כמו ברכת שמע קולנו בשמונה עשרה, כי אב הרחמן חפץ ומשתוקק באהבתם של ישראל זה לזה, אשר על כן הנה על ידי שמשיח דאגתו לפני חברו האוהבו באמת, על ידי זה מסיחה מדעתו ובמקומה

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע פירש מאמר רז"ל<sup>243</sup> ישיחנה מדעתו וישיחנה לאחרים, שעל ידי ישיחנה לאחרים שהוא חבר טוב ומקיים מצות ופקודת הוד כ"ק רבנו הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר הדריך את החסידים להדר בענין האחוה והאהבה באופן הנעלה ביותר, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מסר נפשו הקדושה אשר החסידים יהיו באחוה כאהבת אחים

(242) "היום יום" – ג' אדר א'.

(243) יומא עה, א. סנהדרין ק, ב.

מתמלא שמחה מהתקוה הטובה והבטחון הגמור בחסדי השי"ת בעתיד

[אגרות מהור"צ חלק ד עמוד שלט]

- \* -

ועבודה. וכשם שבירידת הנשמה בגוף משביעין אותה תהא צדיק<sup>247</sup>. שבועה זו היא ענין השובע שממלאים אותה בכוחות נעלים, שתוכל להשלים כוונת ירידתה, הנה כך הוא בכל אדם ואדם במקום שהוא, ניתנו לו כוחות רוחניים הצריכים לו לעבודתו במקום ההוא להשלים הכוונה שבשבילה ירדה נשמתו להתלבש בגוף בכלל, ובפרט במי שההשגחה העליונה הביאתו בעילות וסיבות שונות ממקום למקום.

[אגרות מהור"צ חלק ד עמוד שמא]

- \* -

הכינוי "שניאורסאהן" - הוא כפי המקובל במשפחתנו, כי באחד חזיונות

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי בשם אביו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, במאמר הגמרא<sup>244</sup> "לא מקומו של אדם מכבודו, אלא אדם מכבד את מקומו"<sup>245</sup> - שני פירושים בכבוד, לשון כבדה, כמאמר רז"ל על פסוק<sup>246</sup> כבד לב פרעה - נעשה לבו ככבוד, ולשון כבוד שהוא גילוי אור מקיף נעלה. זהו לא מקומו של אדם מכבודו, כלומר מקררו, אלא אדם מכבד את מקומו, שנותן לו כוח ועוז להאיר את מקומו באור תורה

הטעם אשר הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" בחר לו

(244) תענית כא, ב.

(245) "היום יום" - ה' ניסן.

(246) ראה שמו"ר פ"ט, ו - שמות ז, יד.

(247) נדה ל, ב.

אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" שיעור לימוד עם הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש בכל יום, בחורף היה הזמן הקבוע משעה עשירית עד חצי שעה אחרי חצות לילה, ובקיץ היה הזמן הקבוע משעה רביעית עד אחרי השעה שביעית בוקר, ונמשך ארבע שנים חסר שני חדשים, מר-חשון תרי"ג עד אלול תרט"ז.

הלימודים היו קבלה וחקירה. שתי השנים הראשונות למדו ספרי קבלה עם ביאורי חסידות ושמונה עשרה חדשים השניים למדו ספרי המחקר הרס"ג, מורה נבוכים, עקרים וכוזרי ועוד על פי תורת החסידות.

נוסף על כך היה לו להוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" זמן קבוע, שלש פעמים בשבוע, ביום הראשון, ביום השלישי וביום החמישי, שהיה חוזר על מאמרי החסידות ששמע מפי קודש הקדשים הוד כ"ק אדמו"ר הזקן,

הן מאותם מאמרים ששמע במזריטש בשם כ"ק מורנו הבעל שם טוב נ"ע ואת אשר שמע מפי כ"ק מורו הרב המגיד נ"ע, והן המאמרים שאמר

הלילה שראה הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק את סבו רבנו הזקן בתוך השלשים אחרי הסתלקות כ"ק רבנו הזקן, הגה אחרי דברי התורה שלמד אתו בסוגיא האב את הבנים והבנים את האב, בתחילת פרק יש נוחלין<sup>248</sup> עד למען ירבו ימיכם וימי בניכם הכי נמי בניכם ולא בנותיכם - ברכה שאני<sup>249</sup> - הואיל כ"ק אדמו"ר הזקן וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לומר לו:

איש מזריע תחלה יולדת נקבה - זו היא אמך, אשה מזרעת תחלה יולדת זכר - זה אתה.

הרמז בדברים הקדושים הללו היו כמוסים וחתומים במשך כל השנים בימי נשיאותו של הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע סיפר לי - קיץ תרנ"ו - את אשר שמע מהוד כ"ק אביו כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מהר"ש.

בתחילת שנת תרי"ג<sup>250</sup>, בחודש מר-חשון קבע לו הוד כ"ק אאזמו"ר

(248) ב"ב קח.א.

(249) שם, קי.ב.

(250) "היום יום" - יט סיון.



פעמים את המאמר "על שלשה דברים העולם עומד", כל פעם בביאור אחר.

בתוך השלשים אחרי הסתלקותו של הוד כ"ק זקנו - כ"ק אדמו"ר הזקן - זכה לראות את הוד כ"ק זקנו בחזיון לילה, וילמד אתו הסוגיא דאב את הבנים ובנים את האב בפרק יש נוחלין, ואחר כך אמר לו המאמר "על שלשה דברים העולם עומד" בביאור חדש - ומאמר זה חזר לפני הוד כ"ק אדמו"ר אדמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש או - ואחרי המאמר אמר לי כ"ק זקני לאמר: איש מזריע תחלה יולדת נקבה - זו היא אמך, אשה מזרעת תחלה יולדת זכר - זה הוא אתה.

כל הזמן לא חפצתי לקבל עלי עול הנשיאות, רק כאשר בערב שבועות תקצ"א, באו ר' אייזיק, ר' הלל ור' פרץ<sup>251</sup>, ור' פרץ אמר לי המאמר הנ"ל אשה כי תזריע וכו' ראיתי דיוקנא של כ"ק זקני וציווה עלי לקבל את הנשיאות ולחזור את המאמר "על שלשה דברים העולם עומד" עם הביאור השני שאמרו ברבים בפרשת נשא בשנת תקנ"ג, והסכמתי לקבל את הנשיאות.

ימים אלה יתמלאו ארבעים שנה

בעצמו במשך ימי נשיאותו עד אשר גדל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק", היינו השנים תקס"ג תקס"ד, כי כמה מאמרים שאמר הוד כ"ק אדמו"ר הזקן בשנת תקס"ד רשומים בספרי הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק".

בארבעה עשר שבט תרי"ג שחל ביום ראשון, חזר הוד כ"ק אדמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" לפני הוד כ"ק אדמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש מאמר "על שלשה דברים העולם עומד", ויספר להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש מה שאמר לו הוד כ"ק זקנו כ"ק אדמו"ר הזקן אודות מאמר זה, ששורש נקודת המאמר הוא של כ"ק מורנו הבעל שם טוב נ"ע, שאמר אותו ב"יחידות" הראשונה לתלמידו הרה"ק מורנו הרב המגיד נ"ע, וב"יחידות" הראשונה שהיתה להוד כ"ק אדמו"ר הזקן אצל כ"ק מורו הרב המגיד נ"ע אמר לו מאמר זה, ובחג השבועות תקל"ח נתגלו לו כ"ק מורנו הבעל שם טוב וכ"ק מורנו הרב המגיד נ"ע ואמרו לו שביום ראשון של חג השבועות יאמר המאמר "על שלשה דברים העולם עומד" ברבים, ובמשך ימי זכרונו את הוד כ"ק זקנו - כ"ק אדמו"ר הזקן - שמע ממנו ארבעה

251) ראה התמים ח"ג (כב[254]). "היום יום" - כח אייר.

לאותו החזיון שראיתי את כ"ק זקני  
בחדש שבט תקע"ג.  
אאמו"ר הרה"ק בשם הוד כ"ק אביו  
כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש.

[אגרות מהור"צ חלק ד עמ' תקד-תקו]

עד כאן מה שסיפר הוד כ"ק

- \* -

רק אמן אחרי הש"ץ ובקושי יכולים  
לברך על התורה.

וישאלהו הוד כ"ק אאזמו"ר ומה  
מעשיך שם ולמה נסעת לשם והחלפת  
את העיר פולוצק - עיר ואם בישראל  
- בעיר וולאדימיר, עיר שוממה  
מיודעי תורה וממחבבי מצוה?

ויען החסיד: הנני עוסק שם  
במלאכתי, מלאכת צורף כלי כסף  
וזהב ותיקון מורה שעות, ובודאי לבי  
כואב על אשר החלפתי את עיר  
מולדתי פולוצק המלאה בני תורה  
ויראי אלקים, שתי ישיבות והרבה  
חדרים, הרבה בתי כנסת שמתפללים  
בהם מעלות השחר עד חצות הלילה -  
על העיר וולאדימיר השוממה, אבל  
מה לעשות כי פרנסתי שם היתה  
דחוקה ל"ע, וגם שאלתי אז את פי הוד  
כ"ק אדמו"ר והסכים לי ויברכני ות"ל  
שברכתו נתקיימה ויש לי שם פרנסה  
בשופי.

ויאמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר: הנך

אחד החסידים, יליד פולוצק, צורף  
כסף ומתקן מורה שעות אשר העתיק  
מקום מגורו לעיר וולאדימיר -  
ברוסיה הפנימית - בא אל הוד כ"ק  
אאזמו"ר הרה"ק מוה"ר שמואל  
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וישאלהו הוד  
כ"ק אאזמו"ר אם יש לו קביעות  
ללמוד ברבים.

ויען החסיד שהוא לומד לעצמו  
שעה בכל יום ועליו גם להכין עצמו  
לקריאת התורה כי מבלעדו אין איש  
בעיר היודע לקרוא בתורה, ובכל  
הקהילה ישנם רק שני אנשים  
שיכולים לעבור לפני התיבה ואחד  
מהם הוא השו"ב אבל לקרוא בתורה  
אינם יכולים.

ויספר אודות היהודים גרי  
וולאדימיר שאנשים פשוטים המה  
ובורים גמורים, כי רובם הם  
מהקאנטוניסטים והשאר מאנשי חיל  
ניקולאיי וכולם מדברים רוסית  
ומתנהגים כמנהג שכניהם הרוסים ועל  
הרוב אינם יכולים להתפלל ועונים

הבעל שם טוב נ"ע אומר שהשי"ת מביא נשמה יהודית לעולם הזה ויחיה שבעים-שמונים שנה כדי לעשות טובה ליהודי בגשמיות ובפרט ברוחניות. אותו יהודי שחושב שהשי"ת מעביר אדם ממקום למקום בגלל פרנסה - הוא מקטני אמנה, או בעל חסרון באמונה, שכן בכל מקום נותן השי"ת לחם לכל בשר ומאי נפקא מינה פולוצק או וולאדימיר. ברכתי אותך בהצלחה, ברכה היא עזר כאשר פועלים ועושים, כשלא עושים גם הברכה איננה יכולה לעזור.

[אגרות מהוריי"צ חלק ז עמ' כ-כא.  
קובץ ליובאוויטש גליון 3 עמוד 34]

טועה, לא בגלל פרנסה גשמית הביא אותך השי"ת לוולאדימיר, המאמין בה' ובתורתו ובהשגחה פרטית יכול ומוכרח להבין שבגלל פרנסה גשמית לא יעקור השי"ת יהודי ובני ביתו מעיר יהודית ויעביר אותו למדבר שממה בין עמי הארצים ובורים. טענתך נובעת מטעות נוספת מה שאתה חושב שעבודתך היא מה שאתה צורף זהב ושען, הנך טועה טעות גדולה. עבודתו של יהודי היא תורה ועבודה, השי"ת העביר אותך מפולוצק לוולאדימיר והביא אותך בין קאנטוניסטים פשוטים וחיילי ניקולאיי כדי שתפעל משהו ביהדות.

- \* -

את הנסיון של דאגות עשירות כיצד מרוויחים כסף נוסף במקום הנסיון של דאגות העניות היכן לוקחים על ככר לחם!

ר' אבא יצא שבור מה"יחידות" כחרס הנשבר, ונרעש מחוויית הרעדה ברגעי ה"יחידות" בעמדו בד' אמות קודש הקדשים ושמע מלות הקודש האמיתיות "האם בהתנהגות כזו של לא לימוד ולא תפילה במתינות כראוי, בכך מודים לבורא עולם ברוך הוא שנותן דאגת עשירות במקום

ר' אבא גינזבורג ז"ל - חסיד של הסבא הרבי מהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע - יהודי בעל עסקים גדול במינסק, גביר אדיר, התאונן בפני הסבא ב"יחידות" שאין לו זמן לקחת ספר ביד והראש כל כך עסוק שלא קולטים דבר תורה, מרוצים שמתפללים תפילה בציבור.

אמר לו הסבא:

אבא, הרי אתה בר-דעת, אמור בעצמך, כך מודים להשי"ת על שנתן

העבר, שכן לא רק בכסף צדקה בלבד מתקנים את העבר, צריכים גם לעשות תשובה, אלא, מה שהוא – ר' אבא גינזבורג – חושב לתת את הכסף ל"צדקה של עולמות", כלומר שיחולק לצדקה אחרי פטירתו, אין זה דבר נכון, אלא עליו להיות בין אלה ש"עולמך תראה בחיך"<sup>252</sup>, לתת את החלק – מחצית מהונו – לצדקה בחייו, ומה שהוא חושב לעזוב את עסקיו – אין הוא – הרבי – מסכים על כך.

ר' אבא טען שהוא שוב יהיה טרוד ומוטרד ולא יהיה לו זמן להתפלל במתינות וללמוד כל יום עם המלמד.

על כך ענה לו הרבי:

יכול להיות לך זמן, הזמן של הדברים הבטלים שמדברים דברים שאינם שייכים לעצם עסק המסחר, זמן זה תקדיש לתפילה וללימוד.

ר' אבא נסע לביתו, חישב את כספו והונו, לקח מלמד לעצמו והחל להתנהג כפי שהורה לו הרבי להישמר מהדברים הבטלים של המסחר, ולנכון נהיה אצלו זמן פנוי רב, היו לו כל יום כמה שעות פנויות ללימוד.

כעבור כמה חדשים, בא ר' אבא

דאגת עניות", הוא – ר' אבא גינזבורג – סוחר מינסקאי גדול, בעל הבית של בנין בנק גדול, הרבה בתים במינסק ובורשה, הרבה יערות ובתי חרושת – נעשה בתוכו ירוד שבור ורצון.

הרבי באור האמת שלו פתח לו את העינים, הרבי הגדיר לו את מצבו הרוחני, עד כמה עני הוא, ואיזה עונש מחכה לו לקבל על כפיית הטובה שלו, שעבור כל הטוב שהשי"ת נותן לו, אין לו – חתיכת בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר – זמן להודות לבורא העולם ברוך הוא וללמוד תורתו הקדושה.

כמה ימים הרחר ר' אבא גינזבורג ובא לידי החלטה לוותר על עסקיו ולקחת מלמד לעצמו ולהיעשות ליושב אוהל, וכדי לפדות ולכפר על העבר הלא-טוב שלו בהנהגתו עד עתה, החליט לתת מחצית מהונו ל"צדקה של עולמות". בהחלטה זו נכנס שוב אל הסבא ב"יחידות".

הסבא האזין לכל האמור, ואמר: טוב מאד מה שהוא רוצה לקחת מלמד לעצמו וללמוד כל יום, ובאשר לרצונו לתת מחצית מהונו לצדקה – יהיה זה בודאי חלק מהתיקון של

(252) ברכות יז, א.

גינזבורג אל הסבא לליובאוויטש שונים.  
והביא אתו את חשבון כספו והונו  
וחילק את חלק הצדקה לצרכי צדקה

[אגרות מהוריי"צ חלק ח עמ' ה-ו]

- \* -

שלא חסר לו לא מזונות ולא לבוש  
ולא בית, בכל זאת התבוננותו במה  
שחסר לו תכווץ את לבבו ועיניו יזלו  
דמעות. אך העני אינו זקוק לשום  
התבוננות כלל במצבו, אלא מיד  
שנוזר על מצבו הקשה, עניו ומרודו,  
שהוא חסר לחם חוקו ובגדיו קרועים  
ובלויים ומתגורר בקרן זוית  
ב"הקדש" או בדירה סרוחה, - נשבר  
לבו מיד בקרבו ובכה בכמה נפשו  
באופן שאין הוא יכול להירגע כלל.

מפרטי עניני המשל מובן הנמשל,  
שצדיקים, בינונים ועניים בדעת תורה  
ועבודה, כשנוזרים עד כמה עניים הם  
בתורה ואשר במשך הרבה שנים רתמו  
את הנשמה לעגלה כשור לעול  
וכחמור למשא, כלל לא לשם מה  
שהנשמה באה לעולם - נעשים בעלי  
לב נשבר ונדכא שעולים על הדרך  
הישרה בעבודה בפועל ממש.

[אגרות מהוריי"צ חלק ח עמ' קלב-קלג]

הוד כ"ק אאזמו"ר מוה"ר שמואל  
וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אמר לאחד  
ב"יחידות":

הטביע הקב"ה באדם להיות תאב  
למצב יותר נעלה מכפי שהוא נמצא  
בו, וטבע זה ישנו באדם בין בענינים  
הגשמיים ובין בענינים הרוחניים,  
אלא שהכוסף לענינים הגשמיים נרגש  
יותר מהכוסף לענינים הרוחניים, ולכן  
גם העשיר דאוג, כמאמר<sup>253</sup> מי שיש  
לו מנה רוצה מאתים.

ולמרות שטבע הדאגה הוא בכל  
אדם בלי הבדל בין עני לבין עשיר  
ובינוני, בכל זאת יש הבדל באופן  
פעולת הדאגות בין עשיר לבינוני  
ועני, שהעשיר צריך להתבונן הרבה  
עד שהוא מוצא מה שחסר לו ופעולת  
הדאגה אינה אלא אנחה בלבד, הוא  
יוצא ידי חובה באנחה בלבד, שכן  
העשירות שלו משכיחה את דאגתו על  
מה שחסר לו עוד. ואילו הבינוני אף

(253) קה"ר א, לד. בלשון אחר קצת.

- \* -

והלומדים המפורסמים מאיר שלום טייץ ושלמה יהודה קוסיצקי וברוך שמואל סימאויטש שהיו מבחירי תלמידי וואלוז'ין, אף כי הנהגתם בשמירת מצות מעשיות היתה רפויה אבל דבר לימוד גמרא לעיונא שמרו והתפארו בזה.

החסיד ר' אליעזר אליאנסקי מצארסקאיע סעלא שהיה נוכח באותו מעמד, סיפר לי שכשהלך אז למלון סעראפינסקי פגש בו אחד הגנרלים ממכריו - כי בעבר השני של הרחוב, ממול למלון סעראפינסקי היה בית אולפנא לצעירי פקידי הצבא - קאדענסקי קארפוס על שמו של הקיסר ניקולאיי הראשון - וישאלהו לאן הוא הולך וגם אמר שבישבו בבית עבודתו בבית האולפנא ראה הרבה יהודים הולכים למלון סעראפינסקי ויתענין לדעת מה קרה שם.

ר' אליעזר סיפר לגנרל - פאוועל דעמידאוו שמו - שהרבי מליובאוויטש מתארח כעת בפטרבורג ומתאכסן במלון זה ולרגלי תקופת השנה להסתלקות אם הרבי יערוך הרבי תפילה למנוחת נשמתה ומתאספים לשמוע את התפילה.

באחת הפעמים שהיה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוה"ר שמואל זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בעיר פטרבורג לרגלי עניני הכלל הוכרח להישאר שם ביום ח' טבת - יום היארצייט של כבוד אמו הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע, והוד כ"ק אאזמו"ר היה מדייק תמיד להיות ביום היארצייט בביתו בליובאוויטש, אבל אז הוכרח לטובת עניני הכלל להתעכב עוד כמה ימים בפטרבורג. האכסניא שלו היתה במלון סעראפינסקי, וכדרכו בקודש התאכסן בכמה חדרים ולרגלי קיבוץ קהל גדול מנכבדי פטרבורג והסביבה וגם באו כמה אנשים ממרחק נוסף על החסידים שבפטרבורג שהשתוקקו לשמוע את תפילתו הקדושה, לכן סודר אולם גדול במלון שם התפלל את שלוש התפילות לפני התיבה.

בין הבאים לשמוע את תפילת הקודש היו אנשים מסוגים שונים, בהם מזקני תושבי פטרבורג, הישיש ר' חיים אליהו מסלוצק שלמד פעם השמינית ש"ס מאז נהיה לפרוש והוא קרובו של הבארון יוזל ע"ה גינצבורג, והישיש ר' זלמן מאיר מבריסק שהיה סמוך על שולחן בנו האדיר משה זיו,

במעונו ומסור לכהונת משמרתו בצבא.

ר' אליעזר מילא בקשת הגנרל ויסדר עבורו חדר סמוך אל האולם שם התפלל כ"ק אאזמו"ר, ויצו על משרת המלון שלא יספר מאומה על דבר האיש שיגור בחדר ההוא.

עוד טרם נכנס כ"ק אאזמו"ר אל האולם להתפלל כבר היה האולם מלא מפה לפה ובפרוודור עמדו אנשים ונשים עד אפס מקום.

כשלת רבעי שעה ארכה תפילת ערבית, קולו של כ"ק אאזמו"ר היה חזק אף כי מחריד את הלב ומרעידו אבל עם זה מלפפו בנעימה מיוחדת. רגעים אחדים עמד כ"ק אאזמו"ר סמוך לעמוד ומנגן בינו לבין עצמו ניגון חרישי המביע געגועים לעבר נעים והווה מר.

באולם הושלך הס אשר גם עפית זבוב היתה נשמעת, כל העינים צופיות למקום אחד באזנים קשובות ובלבבות רועדים, ומתוך כך נשמע קולו של כ"ק אאזמו"ר כמנחם ומעודד "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו", כל מלה נכנסת אל הלב, וכרגע כל הקהל עונים ואומרים בהתרגשות גדולה והוא רחום יכפר עון וגו'. הלואי - אמר לי ר' אליעזר

הגנרל התפלא ויאמר העוד הרבי שניאורסאהן מליובאוויטש חי? כי זוכר הוא שזה יותר משלשים שנה מלפנים והוא - הגנרל - אז פקיד של מחלקת אנשי חיל בקראנשטאדט, סיפרו לו - הוא בעצמו היה אז חולה ושכב בבית החולים - כי הרבי שניאורסאהן מליובאוויטש בא לבקר את אנשי החיל היהודים ולברכם ואמרו עליו - על הרבי - אז שהוא זקן כבן ששים וחמש או עוד יותר.

ר' אליעזר אמר לו שאין זה הרבי שניאורסאהן שביקר את החיילים היהודים אלא בנו הרבי שניאורסאהן מליובאוויטש הממלא מקום אביו.

ומה מאד השתומם ר' אליעזר בשמעו את הגנרל דעמידאו מביע חפצו לשמוע את תפילת הרבי, ובאשר אין חפצו שירגישו בו, הוא מבקש את ר' אליעזר לשכור עבורו חדר ליד האולם שם יתפלל הרבי שיוכל לשמוע גם הוא את תפילתו, ויתן על ידו שטר בן עשר רובלים להוצאות שכירת החדר ומתנה למשרת שלא יספר מאומה.

ר' אליעזר הכיר את הגנרל דעמידאו זה רבות בשנים שהוא אחד מפקידי הצבא הגבוהים ותופס מקום חשוב מאד בגלל הצטיינותו במערכות המלחמה ושני בניו אבדו את חייהם בקרב ומאז התאלמן הוא דר יחידי

כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו ה"א תורת חיים - הוקשה להם מה פירוש הבקשה ברכנו אבינו כולנו כאחד ומהו תוכן בקשת הברכה להתברך באור פני עליון, היתכן כי כל ישראל יהיו שווים לברכה? למשל, אנחנו אשר זה עשרות בשנים הננו שוקדים בתורה בהתמדה רבה ואברהם שלמה השמש יהיו שווים? ואיך יכולים בני אדם לזכות למאור פניו של אור פני המקום ברוך הוא, ומה זה תורת חיים, האם שתי תורות המה ח"ו וח"ו אחת תורת חיים ואחת תורת מות?

כן הדבר, ענה להם כ"ק אאזמו"ר, כל ישראל שווים המה לברכה והאנשים הפשוטים שבישראל בתמימותם הם במעלה עליונה יותר וחשובים יותר למקום ברוך הוא מבעלי מדריגה בעיני עצמם, ותוכן הברכה בבקשת ברכנו וגו' באור פניך, הוא ההבנה בהשגה אלקית המבוארת במדרש ובאגדה ובזהר הקדוש ומוסברת בדברי חסידות. ויסיים כ"ק אאזמו"ר:

תורת חיים היא יראת שמים פנימית, וזה רק כשיש ה"אור פניך", בלי ה"אור פניך" של חסידות - התורה איננה תורת חיים.

[אגרות מהור"צ חלק ח עמ' קמז-קנ.]

ספר "תומכי תמימים" עמוד קצח]

- הייתי זוכה להתעוררות כזו בתפילת געילה בשנים אלו כאותה התעוררות שהיתה לי בתפילת ערבית ההיא.

אחרי תפילת ערבית ישב כ"ק אאזמו"ר להינפש וכעבור איזה זמן הואיל לומר שכבוד אמו הרבנית הצדקנית לקחה חלק בהצלת הקאנטוניסטים, וירבה לספר בשבחם של הקאנטוניסטים שהרבה מהם מסרו נפשם על קידוש השם ורובם ככולם עמדו בנסיגותיהם ונשארו יהודים, ויסיים שכ"ק אאזמו"ר - ה"צמח צדק" - אמר שהקאנטוניסטים יחזירו פקדונם - גשמותיהם - יהודים בעלי תשובה.

בחזרת הש"ץ של תפילת המנחה האריך כ"ק אאזמו"ר בפיסקא "ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך" וכשאמר הפיסקא "כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים" היה קולו צוהל מאד עד כי אור שמחה וחדוה האיר בחללו של האולם.

אחרי תפילת המנחה, כשישב כ"ק אאזמו"ר להינפש, ניגשו אליו הישישים ר' חיים אליהו ור' זלמן מאיר ואמרו היות וב"ה תורתם אומנתם, הנה כדין אינם מדקדקים בתפילה ומפני ביטול תורה אינם שמים לב לפירושי המלות בתפילה, אך היום בשמעם את תפילתו כשהאריך בפיסקא ברכנו אבינו כולנו



- \* -

אאמו"ר הרה"ק תורה ששמע הרבי ה"צמח צדק" מסבו הוד כ"ק רבנו הזקן במעמד חותנו הוד כ"ק רבנו האמצעי, שתפילה חסידית פועלת עליית הארת הנשמה והנשמה שבגוף.

גופו של חסיד העוסק בעבודת התפילה, הרי נוסף על שכרו שההשכלה היא הבנה שכלית עמוקה, הוא גם פועל עליה עצמית שעצם הנשמה מאיר בעיני השכלה, וזה משמעות "נשמת אדם תלמדנו", וכאשר עצם הנשמה מאיר בגילוי - הרי זה פועל או עליה כללית בעולם הגשמי.

העילוי הכללי בגשמיות העולם הרי לבד זאת שאז מתבצעת הכוונה של ירידת הנשמה בגוף, נפעלת גם עליית הנשמה בעצמות אין סוף, מה שאין סוף ברוך הוא כיוון בבריאת העולם הגשמי, והעונג כביכול של עצמות אין סוף ברוך הוא מאיר בהארת הנשמה המחיה את הגוף, שנעשה כלי קיבול טוב לגילוי כוחות הנפש.

...הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מספר לי מה שסיפר לו הוד כ"ק אביו

בין דרכי העבודה שגילה מורנו הבעל שם טוב, שצריכים לאהוב יהודי מפני שהוא יהודי. ההבדל בין איש פשוט ל"משכיל" הוא רק בהתפשטות אור הנשמה, ואילו עצם הנשמה היא "כל הנשמות מתאימות הנה".

דרך עבודה זו של אהבת ישראל, לאהוב יהודי מפני שהוא יהודי - קיבל רבנו הזקן ממזריטש.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי שהוד כ"ק אביו הרה"ק אאמו"ר מוהר"ש סיפר לו בשם הוד כ"ק אביו הרה"ק אדמו"ר בעל "צמח צדק" שדרך עבודה זו קיבל רבנו הזקן אצל הרב המגיד.

כשבא רבנו הזקן ממזריטש הביא אתו את הדרך של אהבת ישראל במסירות נפש בפועל.

רבנו הזקן מסר נפשו על תורת הבעל שם טוב, ובהיותו נשמה חדשה, האיר בו עצם הנשמה בהתלבשות בגוף ונפש השכלית, הוא הרגיש את אור הנשמה בפנימיות.

...הסבא - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש - מסר להוד כ"ק

וכוחות הנפש עוסקים בעבודת התפילה ופועלים זיכוך בגוף הגשמי.

...הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיפר לי בארוכה על "יחידות" אחת שהיתה לו אצל הוד כ"ק אביו הרה"ק מוהר"ש בה דובר הענין מה שאצל "עובד" הוא "עולמך תראה בחיך"<sup>255</sup> ועצמות אין סוף מברכת את ה"עובד".

[אגרות מהור"י צ חלק ס עמ' קסא-קסד.  
ספר המאמרים תש"ו-ז עמוד 261]

אאמו"ר הרה"ק<sup>254</sup> על "יחידות" אחת שהיתה להוד כ"ק חותנו אדמו"ר האמצעי אצל אביו הוד כ"ק רבנו הזקן בענין העילוי הנעשה על ידי מה שהנשמה יורדת למטה בגוף ועוסקת בעבודת התפילה, שהעילוי הוא עילוי עצמי הפועל עליית עצם הנשמה בעצמות אין סוף ברוך הוא.

חכמה דאצילות כפי שהיא באצילות מקנאה בעילוי הנוצר בנשמה המתלבשת בגוף כשהגוף

- \* -

בענין מעלת המוחין על המדות, מוחין חב"ד - מבין, מדות - מרגישות. אצל "מתפלל" חסידי באה הבנת המוחין בהרגש המדות.

[אגרות מהור"י צ חלק ס עמוד קסט]

...כמו ששמע הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מהוד כ"ק אביו הרה"ק אאמו"ר מהר"ש, שקיבל מהוד כ"ק אביו הרה"ק אדמו"ר "צמח צדק", ששמע הוא וחותנו כ"ק הרה"ק אדמו"ר האמצעי מהוד כ"ק רבנו הזקן

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ר' יוסף יוזיק ע"ה מורשה, שכ"ק אביו זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע סיפר לחסיד הרה"ק אאמו"ר מוהר"ש זצוקלה"ה

254) אוצ"ל תיבות אלו ב' פעמים, היינו שכ"ק אדמו"ר מוהר"ש סיפר לבנו כ"ק אדמו"ר מוהר"ש ב, מה שסיפר לו אביו כ"ק אדמו"ר הצ"צ.  
255) ברכות יז, א.

נבג"מ זי"ע, אמר שבלחם מן השמים יש עונג מיוחד, יש בו כל הטעמים. אני בעל הוצאה של כמה אלפים לשנה מהצלחתי בשטרות הבורסה, אך

התענוג של לחם מן השמים הוא בכסף

ה"מעמד".

[אגרות מהור"י צ חלק ט עמוד קעז.

ספר התולדות חלק ד עמוד 284]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ענה לאחד ב"יחידות":

להתעלם ממעלות עצמו ולהקשות על עצמו, צריכים לבקש מהשי"ת ולעשות הכל כדי לשרש את החסרונות ולהגדיל את המעלות.

חשבון הנפש צריך להיות אמיתי, כשם שאסור להתעלם מחסרונות עצמו ולהקל על עצמו, כך אסור

[אגרות מהור"י צ חלק ט עמוד שכח]

- \* -

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ניגון הניגון הידוע בשם "ניגון ארבע הבבות של רבנו הזקן", פני קדשו היו מאירים ועיני קדשו עצומות ודמעותיו על לחיו.

כל ענין של גילוי בקדושה, הן של כוחות מקיפים ופנימיים והן של לבושי הנפש, הוא בסדר פנימי, וזה ממשיך חיות פנימית בכוחות ולבושי הנפש, לא מיבעי שהתגלות לבושי מחשבה ודיבור וכוחות חב"ד היא רק באופן מסודר דוקא, אלא גם התגלות הכוחות העצמיים של עונג ורצון היא בסדר פנימי לפי מעלתם העצמית.

אבי - אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - קיבל מהסבא - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק "צמח צדק" - סדר היחס של ניגון זה.

ההתגלות העצמית, הן בלבושי וכוחות הנפש והן גילוי עצם הנפש, היא רק בתפילה חסידית רגשית.

[אגרות מהור"י צ' חלק ט עמ' שסו-שסז]

- \* -

כמה דרגות ומדריגות במצות הצדקה, זו למעלה מזו, ולמרות שהמדריגה הגבוהה יותר היא טובה יותר מאשר המדריגה התחתונה, בכל זאת גם המדריגה התחתונה של צדקה היא טוב, כפי הידוע מאמר הקודש שהוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אמר:

שתי התבטאויות ישנן במדת החסד והצדקה, טוב ויותר טוב, ואם טוב הוא טוב, יותר טוב הוא לא יותר טוב - בסגנון שאלה. טוב הוא טוב אבל העיקר הוא יותר טוב.

[אגרות מהור"י צ' חלק י עמוד יג.]

ספר המאמרים ה'תש"ס ע' 5 (הב"י)